vitéz dr Arató Jenő

napló

I.

1891 – 1916.

Dr vitéz Arató Jenő naplója
„Életem I." (1891-1916)
Tartalomjegyzék

1. Származása	1.
Neusiedler család	1.
Rozgonyi-Rosenblüh család	5.
2. A szülői ház	9.
3. Elemi iskola	13.
4. Az 1900-as évek Kanizsája	25.
5. Gimnáziumi évek	31.
Kőszegen	45.
Angol-búr, orosz-japán háború	47.
6. A gimnázium felső osztálya	49.
Ifjúsági egyesületek	53.
Adameczék – Vityapuszta	56.
7. A család Pécsre költöznik (gimn. VIII.oszt.)	61.
Boszniai annexió 1908	56.
Érettségi	70.
Budapesten	73.
8. Az első világháború előtti Pécs	76.
9. A Pécsi Jogakadémián	84.
Az ország politikai helyzete	98.
Párbajok	103.
10. Kolozsvár	115.
Utalás Madách Imrére	117.
11. Joggyakornok	118.
Háború!	121.
12. Bevonulás	123.
13. A harctéren	128.
14. Fogságban esés	140.

1.

Születtem 1891 junius 26-án hajnalban Nagykanizsán. A ház,melyben megláttam a napvilágot Főut 23 szám alatt áll; egyemeletes nagy sárga épület a Főut és a Hunyadi utca - akkor még Kereszt utca - sarkán; a kapu két oldalán egy-egy összefont karu,meztelen felsőtestü gipsz nő válik el a faltól, melyek a kapu feletti erkélyt tartják; ha néha,mint kisgyerek elsétáltam a ház elött,mindig ugy tünt fel elöttem,mint valami büszke palota, pedig alapjában véve nem volt más,mint egy minden stilus nélküli, vidékiesen unalmas épület. Szüleimnek, kik születésemkor egy éves házasok voltak,, a földszinten a kaputól balra volt egy kis kétszobás lakásuk,melynek falai között születtem,innen vittek kilenc nap mulva 1891 julius 5-én keresztszüleim,Gerstner Adolf és felesége - apám nővére - Neusiedler Lotti keresztelőre az Alsótemplomba,ahol Weber Vince franciskánus barát keresztelt meg. / Az Alsótemplom Nagykanizsa plébánia temploma volt,melyben a plébánosi teendőket a ferencesek látták el; a Felsőtemplom hivatalosan csupán kápolna - Szent János kápolna - volt,melyben a piaristák miségettek, csak 1920 után alakult át plébániává./

Nem sokáig laktunk szülőházamban; röviddel születésem után szüleim átköltöznek a szomszédos Eötvös tér 23 számu Pfaff házba, de itt is csak rövid ideig lakunk,mert édesapám csakhamar megveszi a Széchenyi tér - akkor még Széna tér - 3 számu házat és ide költözünk. Ebben a házban ébredek öntudatra, ebben a házban élem le gyermekségemet,ide füződnek gyermekkori emlékeim.

-

Édesapám Dr. Neusiedler Antal Neusiedler Pálnak és Werner Klárának hetedik gyermeke. A Neusiedler család pápai eredetü; atyai dédnagyapám Neusiedler Adalbert / Béla / a pápai polgári zenekarnak volt a karmestere; Killer Teréziával kötött házasságából született Pápán 1817 január 25-én apai nagyatyám Neusiedler Pál. Kitanulta a hentes és mészáros ipart,melyet elszármazván Pápáról a zalamegyei Sorgmás községben folytatott; Sormásról beköltözködik Nagykanizsára , idehoz magának Veszprémből asszonyt, 1842 október 13-án nőül veszi Werner András veszprémi vendéglősnek és feleségének Arleth Katalinnak lányát Werner Klárát / sz. 1821 jan.8/ Hogy kerül a kanizsai legény a veszprémi lányhoz ? Azokban az időkben nem igen utazgattak az emberek,vasut sem igen volt, ellenben a céhvilágban az iparossegédek felszabadulás után vándorutra mentek,azt gondolom nagyapám vándorutja során került el Veszprémbe és ismerkedett össze a vendéglős családdal és jövendőbelijével Werner Klárával.

Hadd említsem meg,hogy Werner Andrásról Eötvös Károly is megemlékezik a " Bakony" cimü könyvében irván Veszprémben 1840 október 12-én tartott vármegyei tisztujitásról.

Nagykanizsa, Főút, szülőházam

Nagykanizsa, Szentháromság szobor

Nagykanizsa, Régi házunk, Széchenyi tér 3.

Nagykanizsa, Régi házunk, Széchenyi tér 3.

Nagykanizsa, Neusiedler nagyszüleim sírja (felszámolták, eltűnt)

Nagykanizsa, Rozgonyi nagyszüleim sírja (felszámolták, eltűnt)

A mezőföldi ellenzéki nemességnek Werner András vendéglője volt egyik főhadiszállása; a vendéglő a a várhegy tövében állt, a várbeli őrtorony nyugati oldalánál,emeletes ház volt, a fölszinten közönséges ivóval és étkezővel, az emeleten étteremmel az uri közönség számára. Nos a kormánypárti szentgáli nemesek megtámadják a vendéglőben ebédelgető ellenzékieket,kiverik a földszinti ivóban iszogató kisebb nemeseket, és összetörnek mindent; az emeleti nagyteremben ebédelő nagyobb birtoku nemesek, pártvezérek stb.a dulakodás zajára ijedten visszahuzódnak az étteremből nyiló benyilóba s velük együtt menekül Werner András uram is,ki ijedtében a benyilóban levő ágy alá bujik,mely alatt egy nagy kosár tojás áll. A nemes urakat szorongatott helyzetükből nagyanyám huga, a kisebbik Werner lány menti meg,ki ebben az időben 14-15 éves lehetett, a dulakodókon keresztül elszalad az alispánért Kocsi Horváth Sámuelért,ki aztán megjelenve a korcsmában, rendet csinál ott. Mikor aztán a benyilóba beszorult nemes urak felszabadulnak,kiderül,hogy a nagy tologásban leszakadt az ágy, összetört a nagy véka tojás és Werner András uram az összetört tojások nyulós sárga-fehér nedvével összemaszatolva kerül elő a leszakadt ágy alól. Dédnagyapámról Werner Andrásról azt irja Eötvös,hogy "született német volt,Isten tudja,honnan vetődött Veszprémbe,magyarul egy szavát sem értette senki,ha magyarul beszélt, ugy hallatszott,mintha mandulát tört volna fogaival"; a nemes urakat megmentő kis Werner lány később Rotfischer veszprémi vendéglősnek lesz a felesége - és édesanyja apám unokahugának a Pécsett élő özv. Augusztt Ferencné Rotfischer Fáninak,ki 1956-ban hal meg 96 éves korában.

Nos hogy folytassam tovább Neusiedler nagyapám egy darabig Nagykanizsán is a hentes és mészáros ipart folytatja,majd némi vagyont gyüjtvén átveszi a Zöldfa szállót és vendéglőt az Erzsébet téren,melyet hosszabb időn át vezet.Ebben az időben a Zöldfa szálló volt a város egyetlen jobb szállodája, Deák Ferenc is többször megszállt benne; a Zöldfában zajlik le minden mulatság és bál, a vándorcirkuszok is mindig az udvarán ütik fel sátrukat. Utóbb a szállodát megveszi az állam és az öreg épületet igazságügyi palotának alakitják át; az egykori Zöldfából - idegen kézre jutva - csupán a söröző és a kert maradt fenn / később ezen a telken épül fel a Dohánybeváltó,illetőleg A részben az uj Törvényház./

Öreganyám Werner Klára jóval születésem előtt 1865 május 28-án meghalt; tiz gyermeknek adott életet,a sok szülés nagyon megviseli s aránylag fiatalon,alig 44 éves korában hunyja le szemeit. Öregapám,ki születésemkor már hosszu évek óta visszavonulva az üzlettől vagyonkájából élt,születésem után alig egy hónapra 1891 julius 30-án halt meg; születésem idején már erősen betegeskedik,amint mondják pár napos csecsemő koromban mégegyszer eljött hozzánk s megnézett - ez volt a legutolsó utja, többet haláláig nem tette ki lábát hazulról.

Apai nagyszüleimet nem ismertem; gyerekkoromban többször megfordult házunkban egy hatalmas szál,fehér szakállas aggastyán, az öreg Werner,ez nagyanyámnak volt a fivére / 1908 dec. 3-án halt meg./ Csupán mostoha nagyanyámat ismertem, Neusiedler nagyapám második feleségét Sarlach Teréziát / sz. 1813 /,kit pár évvel nagyanyám halála után vesz nőül s ki 1898-ban hal meg 85 éves korában. - Az öreg néni a Német utcában - utóbb Király utca lesz a neve - lakik egy két szobás udvari lakásban / a ház helyén most a rendőrségi palota

áll; / sajátságos régies butorok,egy alabástrom oszlopos álló óra, sok himzés mindenfelé s valami aggodalmas rend és tisztaság - tipikus biedermayer otthon volt ez a lakás; a házban egy mézeskalácsosnak volt az üzlete s ha mint kisgyerek szüleimmel ellátogattunk mostoha nagyanyámhoz mindig megtraktál mézes bábbal; sokáig őrzök tőle egy "Tarcsai emlék" felirásu rózsaszin szegélyes porcelláncsészét,mint kedves emléket.

Neusiedler nagyapámnak meglehetős nagy volt a családja, öt fia / Károly, József,Pál, Géza, Antal/ és öt lánya / Róza, Lotti,Klára, Teréz, Mariska/ volt. A fiukat kitanitja az üzletben a vendéglős mesterségre,a lányokat meg férjhez adja hasonló társadalmi körből való emberekhez; a lányok közül egyedül Mariska kap magasabb társadalmi állásu férjet: br. Van der Hopp Ferdinand lovaskapitánynak lesz a felesége s mint egész fiatal asszony hal meg; a fiuk közül pedig egyedül édesapámból lesz ugynevezett "ur".

Édesapám 1856 junius 11-én született Nagykanizsán a Zöldfa szálló épületében; ugyanabban a házban születik és gyerekeskedik,melyben később,midőn a szállodát Igazságügyi palotának alakitják át, mint törvényszéki biró éveken át dolgozik. A piaristáknál végzi a gimnáziumot; ha tanittatják is cseppet sem kényeztetik el,hordja bátyjai által levetett ruhákat,ha meg elszakad a ruha megfoltozzák, néha - édesapám nagy keserüségére - egész más szinü folttal,mint amilyen volt a ruha.1874-ben leteszi az érettségit - az érettségi képéről egy gömbölyü arcu erősen serkedező bajszu, iszonyu nagy sörényü fiatalember néz rám - érettségi után Pesten és Pécsett jogászkodik; ebben az időben a pécsi Sörházat bátyja Neusiedler József, a Pepi bácsi bérli és apám azért hagyja ott a pesti egyetemet és jön a pécsi jogakadémiára,mert Pécsett Pepi bácsi támogatásával könnyebben élhetett; pécsi jogásztársai között van Hauer György - ki Verő György név alatt mint operettszerző tünik ki, operettjeit a Népszinházban sorozatosan játszák - Kenedi Imre táblabiró,a későbbi nagynevü kanizsai főtárgyalási elnök,Kiss Emil dárdai közjegyző stb. Leszolgálja a 48.gyalogezredben az önkéntesi évét,egyetlen emléke ebből az évből mit többször emleget,hogy a karácsonyestét őrszolgálatban tölti el; majd mint tiszthelyettes / Offiziersstellvertreter/ részt vesz a 48.gyalogezred tartalékezredében a boszniai okkupációban,puskaport azonban nem szagol,ellenséget nem lát,csak olyan tetvesen jön haza,hogy addig nem engedik be a házba mig meg nem fürdik és tetőtől.talpig át nem öltözködik; kardját az első világháboruban átalakittatom,kifényeztetem s én használom. A jog elvégzése után megszerzi a doktorátust,majd belép Fekete Mihály pécsi ügyvéd irodájába ügyvédjelöltnek,mikor aztán leteszi az ügyvédi vizsgát hazamegy Kanizsára és ott ügyvédkedik; előbb Hertelendy Béla ügyvéddel társul, majd önállósitja magát és külön irodát nyit. Boldog aranyifju ebben az időben; jogász,majd ügyvédjelölt korában Pécsett is vidáman él - Zurna altábornagyné,ki mint fiatal lány apámmal együtt bálozott, mosolyogva árulja el nekem,hogy a lányok Cserebogár Jankónak becézték - bál,mulatság nem eshetett meg nélkülé; mint fiatal ügyvéd a kanizsai aranyifjak között is vezető szerepet visz, mulatságokat, bálokat rendez, vadászik, kártyázik,szóval élvezi a boldog legényéletet. Nagy az ázsiója a lányos mamák előtt és mindenáron házasitani akarják; különösen Nyuli Terkával akarják összehozni,de apám épp azért mert nagyon akarják a házasságot nem áll kötélnek. Nyuli Terkát apám jóbarátja Weber Károly törvényszéki biró veszi el s gyakran megfor-

dulnak nálunk Wéberék - mint gyerek sokszor tünődöm azon, mi lenne, ha apám elvette volna Weber nénit s most ő lenne az édesanyám ? Egy Nőegyleti mulatságon találkozik édesanyámmal,megszeretik egymást,1890 április 23-án eljegyesednek, majd két hónap mulva 1890 julius 3-án megtartják az esküvőt.

Apám ügyvédi irodája elég gyengén megy; hiába,nem való apám ügyvédnek,hiányzik belőle a fellépés agresszivitása. acsavaros eszü ügyvédi fifika, a pénzcsináló élelmesség - mint keresztanyám, Lotti néni mondja tulságosan is puha szivü volt az ügyvédi pályához - rövidsen ott is hagyja az ügyvédséget. Mikor az ugynevezett Reform párt ki akarja buktatni az öreg Babocsayt a polgármesterségből,apámat szemelik ki uj polgármesternek; apám nem vállalja a dolgot, nem a városháza,de a bíróság felé törekszik / a Reformpárt aztán Vécsey Zsigmond rendőrfőkapitányt választja meg polgármesternek./ Törekvése sikerre jár,1894-ben Szilágyi Dezső igazságügyminiszter kinevezteti őt a kanizsai törvényszékhez birónak. A birói pályán apám képességeinek,hajlamainak megfelelő elhelyezést talál. Higgadsága, tisztánlátása, gondolkozásának józansága,bölcs mérséklete egyenesen predesztinálják őt a birói pályára. Dolgozik a polgári szakban,büntető szakban,vizsgálóbiró, főtárgyalási elnök - mint ilyen tárgyalja a gyermekeit megmérgező Laskai keszthelyi kereskedő nagy port felvert bünügyét - és mindenütt első ranguam megállja helyét,kitünő biró hirében áll.

Nem is marad Kanizsán,1908-ban kinevezik a pécsi itélőtáblához birónak; mikor Závody Albin nagykanizsai törvényszéki elnök nyugalomba megy,őt szeretnék a kanizsai törvényszék élére elnöknek,de nem megy,megmarad a táblán, hol 1920-ban kuriai biró lesz s mint ilyen egyik polgári tanácsot vezeti, 1924-ben pedig kinevezik táblai tanácselnöknek; 1926-ban aztán betölti 70. évét és nyugalomba vonul. Testi erejének, szellemi frisseségének teljességében hagyja ott a hivatalt. Egészségét, szellemi erejét,jó kedélyét sokáig megőrzi; magas kora dacára mozgékony,minden iránt érdeklődő férfi,kinek gondolkozását valami egészséges optimizmus hatja át. Pedig élete nem volt könnyü; a szükös birói fizetésből - örökös anyagi gondokkal küzködve - hat gyermeket nevel fel; végigéli az első világháborut - melyben két katonafiáért és vejéért aggódhatik - és az azt követő nyomoruságot, de végigéli a második világháborut is és késő aggságában az ezt követő szörnyü inséget - a sok gond,aggódás, küzdelem a legerősebb embert is megtörte volna,de apám töretlen lélekkel küzdi le az élet bajait. / Pali öcsém 1936-ban bekövetkezett hirtelen halála megviseli,de meg nem töri; nehéz heteket,hónapokat él át,de egészséges természete,kiegyensulyozott lelkisége végül is lebirja a fájdalmat, ujra felegyenesedik és ismét a régi lesz./ Csak ugy 92 éves korában kezd érződni rajta a kor; szellemileg ép marad, de egyenes tartása meghajlik, hallása,látása erősen megyengül.

Azt szokják mondani,az ember anyját szereti,apját tiszteli. Ugy érzem apám iránt való érzéseimben nálam is a tisztelet a domináns elem; tisztelem mint birót s tisztelem mint embert.Eros lelki kiegyensulyozottság,derüs kedély,mosolygó optimizmus,megingathatatlan nyugalom és nagy türelem jellemzi; soha haragosnak, indulatosnak nem láttam,hozzánk gyerekekhez sohasem volt kemény vagy szigoru és mégis hatni tu-

dott reánk komolyságával, nyugodtságával.Fiatalabb korában dohányzik, iszik, kártyázik,de semmitsem visz tulzásba; idősebb korában megelégszik egy-egy cig rettával,egy -egy pohár borral,abbahagyja a kártyázást is,legfeljebb kibicel - még később ezt is elhagyja; Kanizsán sokat vadászik,mikor Pécsre kerül, felhagy a vadászattal. Gondolkozása liberális,politikában a megfontolt mérséklet embere; a ferencjózsefi világban a 67-es kiegyezésben látja az ország boldogulásának alapját,tehát a kormánypárt hive,de később a Horthy korszakban is mindig a kormánypárttal tart. Vallási dolgokban indifferens - a mult század vallás iránt közömbös liberális gondolatvilágában nől fel s ez meglátszik egész gondolkozásán. Csak jóval kilencven tul sikerül rábeszélni,hogy évtizedek után gyónjon meg s áldozzon,vegye magához az Ur testét.

Anyai nagyapám Rosenblüh Lajos 1841 október 3-án születik Zalaapátiban iparoscsaládból; apja Rosenblüh Antal urodalmi kovács / 1797-1881 /,anyja Vanits Magdolna. Dédnagyszüleimnek négy gyermekük van, három fiu,Gellért,Antal, Lajos és egy leány,Helén,kiről semmitsem lehet tudni,feltehetőleg korán meghalt. Valami nagy felrörekvő erő van ebben a családban. Három fia van az urodalmi kovácsnak,de egyik sem marad meg az apai házban, az apai mesterség mellett,hogy milyen küzdelmek árán,ma már ki tudná megmondani,de mindhárman tanulnak. Gellért és Antal az akkori időkben az iparos és parasztgyerekeknek is legkönnyebben elérhető pályát választják, a szeminárium elvégzése után Gellért Kőszegen lelkészkedik, majd később az ottani Árvaház igazgatója lesz,Antal pedig hosszu lelkészkedés után esperesplébános Szentkereszten; a harmadik fiu Lajos - a nagyapám - már világi pályát választ, tanitói képesitést szerez , majd - lehet hogy a két bátyja támogatásával - elvégzi a polgári iskolai tanárképzőt és polgári iskolai tanár lesz Nagykanizsán / mint polgári iskolai tanár nevét 1886-ban Rozgonyira magyarositja. Mindhárom fiunak sikerül az urodalmi cselédi sorból kitörni - az urodalmi kovács később sem volt több egy jobb cselédnél - s maguknak az intelligens középosztályban helyet biztositani.

Nagyapám feleséget Kőszegről hoz magának; 1870 november 24-én nőül veszi Lauringer János kőszegi lakatosmester / 1801-1884 / és feleségének Auguszt Annának /1814-1892/ lányát Lauringer Emiliát. Azt hiszem ebben a házasságkötésben része lehetett nagyapám Kőszegen lelkészkedő bátyjának ~~Lajosnak~~ Rosenblüh Gellértnek is; a módos,vagyonos kőszegi Lauringer családdal ő ismertethette össze a fiatal kanizsai polgári iskolai tanárt. A Lauringer család tekintélyes régi iparoscsalád,melyben generációról generációra öröklődik a lakatosmesterség; lakatos volt dédnagyapám Lauringer János, lakatos annak apja, Lauringer Mátyás /1771-1848 / s lakatos nagyanyám fivére Lauringer János,majd ennek fia Lauringer Ferenc s mikor Kőszegen járok a kőszegi muzeumban csendes meghatottsággal szemlélem Lauringer Mátyás copfos sziluettjét és a régi Lauringerek lakatos remeklési munkáit.

Rozgonyi Lajos és Lauringer Emilia házasságából születik 1872 aug. 19-én édesanyám,ki a keresztségben Emilia nevet nyer; a polgári családokban akkor uralkodó szokás szerint az elemi iskola után elvégzi a négy osztályos polgá-

Lauringer Ernő, Dr Lauringer Jánosné, ?, ?, id. Lauringer János, Küttel Dezső, Küttel Ferdinánd, Dr Lauringer János

Lauringer Vilmos

Kőszeg

Strucc szálloda

id. Lauringer Jánosék háza a Király utcában

Kőszeg, Várkör

Lauringer-ház

ri leányiskolát,utánna varrodába jár,megtanul varrni,közben pedig sokat olvas,zongorázik, szépen rajzol. Fiatalon 16 éves korában kerül árvaságra - 1881 augusztus 11-én alig 41 éves korában két heti betegség után meghal nagyanyám. Amint édesanyám meséli ép Kőszegre készültek mikor nagyanyám megbetegszik,ugy hogy édesanyám egyedül utazik el Kőszegre; dédnagyanyám csak kényeskedésnek tartja nagymama betegségét s haragszik,hogy nem jött el; mikor pedig dédszüleim táviratot kapnak,hogy azonnal jöjjenek Kanizsára,mert lányuk roszszul van,dédnagyanyám sehogysem akar utazni,hiszen csak"kényeskedik" a nagymama; csak nagynehezen határozza el magát az utazásra s mikor édesanyámmal együtt Kanizsára érkezik, nagyanyám már a végét járja,két nap mulva meg is hal. Édesanyám,ki egyetlen lány volt,nagyanyám életében is sok időt töltött Kőszegen részint dédnagyszüleimnél,részint nagybátyjánál ,édesanyja fivérénél Lauringer Jánoséknál,most hogy édesanyja meghal,még többet időzik Kőszegen; János bácsiéknál hat fiu van,lány egy sincs és igen szeretik a kis Vilicát,ki sokat tartózkodik náluk.

Anyai nagyanyámat,ki 11 évvel születésem előtt meghalt,nem ismertem, megsárgult fényképe egy érdekes, rövidre nyirt haju, intelligens nőt mutat; nagyapámra ellenben jól emlékezem. Nagy, erős, robusztus ember,kurtára nyirt vörös szakállal. A Kereszt utcában - a mostani Hunyadi utcában - van háza és szép kertje sok gyümölcsfával,ribiszke és egres bokorral, a Szentgyörgyhegyen meg szőlleje van. Édesanyám férhezmenetele után másodszor is megnősül,nőül veszi Fülöp Katicát / 1859-1911 /; két gyermek születik ebből a házasságból Rozgonyi Lajos és Gyula,mindketten fiatalabbak nálam. A két Rozgonyi gyerekkel - kik tulajdonképen nagybátyáim - sokat szaladgálunk,játszadozunk nagyapáméknál; most is elöttem áll nagyapám amint jön-megy a kertben, tisztogatja,hernyózza a gyümölcsfákat, vagy látom mint télen beállit hozzánk és pakkolja ki zsebéből az illatos siilt gesztenyét,mit nekünk gyerekeknek hozott. Aztán nagyapám betegeskedni kezd, majd 1899 január 20-án ott állok a jól ismert Kereszt utcai udvaron egy fekete ravatal előtt,tele az udvar emberrel és fájdalmasan zeng a Circumdederunt,mindenki sir, én is sirok,meghalt a nagypapa,most temetjük,de gyermeklelkem valahogy nem tudja komolyan átérezni,felfogni a haál nagy misztériumát; s mikor negindul ki a temetőbe a temetési menet és szüleimmel egy csukott kocsiban vonulunk a temető felé,minden gyászt, szomoruságot megöl bennem a körülöttünk hullámzó temetési menet látványa és a kocsikázás öröme. A Szentgyörgyhegyi szőllő már korábban el lett adva, Katica néni és a Rozgonyi gyerekek megkapják a Kereszt utcai házat,anyám készpénzben kap kielégitést és megkapja Rozgonyi nagypapa értékes aranyóráját,melyet édesapám hord s aztán mind kevesebbet járunk a Kereszt utcába,a két család között lassankint elhidegedik a viszony,utóbb jóformán csak a Halottak estéjén találkozunk Katica néniékkel kinn a temetőben nagypapa sirjánál. Katica néni 1911 április 23-án hal meg és Rozgonyi nagyszüleimmel egy sirban pihen Kanizsán, Rozgonyi Lajosból fényképész,Gyulából ferenciskánus barát lesz,de mindketten fiatalon elhalnak.

-

Szüleim ugy eljegyzésüket,mint esküvőjüket a

legszükebb családi körben tartják meg; nyomban az esküvő után kezdődik a mindennapos munkás élet - édesanyám szokta mondani,még esküvője napján is azon kellett fejét törnie,mit főzzön vacsorára. Szüleim élete tele van nehéz gondokkal,de annak dacára boldog és harmonikus a házasságuk,szeretik és megbecsülik egymást, soha nem hallom,hogy egy erősebb szót mondtak volna egymásnak,vagy hogy épen civódtak volna - a legnagyőbb egyetértéssel járják az élet göröngyös utjait. Bizakodó lélekkel viselik el a bajokat és sok-sok gond és megpróbáltatás dacára emberré nevelnek fel hat gyermeket / a hetedik, a kis Imre 1898 decemberében két hónapos korában meghal. /

Mondom szüleim a legnagyobb harmóniában élnek együtt, pedig édesanyám természete ép ellenkezője édesapámének. Ideges, gyorsan felinduló,hamar méregbe guruló, könnyen sirva fakadó nő: nem esik meg elseje,hogy el ne sirja magát,milyen kevés a nagy családnak a fizetés,mit apám hazahoz. Bennünket gyerekeket is ő tart kordában,ugyancsak gyakran van részünk anyai pofonokban; ha méregbe jön,oly hirtelen végig vet bennünket,kit puszta kézzel,kit főző kanállal,hogy mire a meglepetésből magunkhoz térünk,már is valamennyien bőgünk; még joghallgató koromban is megtörténik,hogy mikor ebéd közben az asztalnál valami neki nem tetsző dolgot mondok, méregbe gurulva felkapja a korsót és nyakon önt; sokszor dörgöli az orrom alá: még öregember korodban is meghuzom a szakálladat, ha nem parirozol ! Apánktól sosem kapunk ki,annál többet anyánktól: félünk is tőle és ugyancsak respektáljuk kezejárását; a velünk való mérgelődésnek legtöbbször persze sirás a vége: végigver bennünket, aztán nem bir uralkodni idegein elsirja magát, mi pedig látva hogy anyánk sir,csak még jobban bőgünk. Ő viseli a család és a háztartás minden gondját,élete megállás nélküli munkában megy el: reggeltől estig lót-fut, dolgozik,vesződik a háztartással és velünk gyerekekkel, még betegnek is alig ér rá lenni,pedig az 1900-as években sok baja van egyik lábával,melyet izületi gyuladás kinoz - fácslizott lábbal sokat fekszik - majd 1910 után meg reuma kinozta kezeivel bajlódik. Dacára a kevés hivatalnoki fizetésnek, az elég gyakori adósságoknak - jó néhányszor megfordul az ezüstnemünk a zálogházban s a váltó meg a kölcsönkérés nem épen ismeretlen fogalmak nálunk - dacára az egyre nehezebbé váló megélhetési viszonyoknak szépen rendben tartja a házat és becsülettel felnevel bennünket gyerekeket - nem lehetünk néki elég hálásak azért,mit értünk dolgozott és fáradt. Hála Isten a sok gond,munka és vesződség nem töri összze édesanyánkat,kisebb bajoktól eltekintve egészségesen éri meg 1940-ben házasságkötésének 50. évfordulóját,mikor mi megemberesedett gyerekek szeretettel vesszük körül apánkat és anyánkat,az aranylakodalmas párt / csak a szegény,aránylag korán elhalt Pali öcsém hiányzik közülünk. / Anyánk vallásos nő, vasárnaponkint rendesen eljárogat a templomba,időközönkint gyónik, áldozik is,de nem bigott; anyánk példáját követve templombajárók vagyunk valamennyien,de a családunkból teljesen hiányzik m-inden bigottéria.

-

Ha végigtekintek felmenőimen azt kell mondanom

hogy német származásu elmagyarosodott iparos emberek leszármazottja vagyok. Nyolc dédszülőm kivétel nélkül mind német származásu; de a magyarosodás - legalább részben - már megindulhatott náluk, mert nagyszüleim német származásuk ellenére már magyaroknak érzik magukat, a családbeliektől tudom,hogy Neusiedler nagyszüleim házában már kizárólag magyar szó járta,ugyanigy volt Rozgonyi nagyszüleimnél is, sőt Rozgonyi nagyapám meg épen meg is magyarositja nevét. Szüleim,bár beszélnek németül, érzésben, gondolkozásban teljesen magyarok,én meg elválaszthatatlanul a magyarsághoz tartozónak érzem magamat, ugy vagyok magyar mint ahogy lélegzik az ember.

Felmenőim mind iparos emberek, van közöttük korcsmáros / Werner/, kovács / Rosenblüh/, lakatos / Lauringer /; csak egy van közöttük ,ki szellemi pályán müködik, Neusiedler Adalbert dédapám,ki Pápán a polgári zenekar karmestere. Ez iparos származás rányomja bélyegét egész életemre. Akár apai, akár anyai rokonságunkat nézem, a kiterjedt rokonságban alig van értelmiségi ember - azok is inkább a kőszegi Lauringer atyafiságban találódnak - † s magától értetődőnek tartjuk, hogy ha apámból s belőlem magas állásu biró lesz is , mégis iparos atyafiságunkhoz tartozunk s velük együtt vagyunk és élünk. Elövetkezik majd életemben az idő, mikor a sors kivet birói hivatásomból s más pályára, iparosok - pékek - közé vezet; egész magától értetődő természetességgel találom fel magamat ez emberek között ,hisz ugyanolyan emberek között élek és dolgozom,mint akiktől származom s mint akikből áll az egész atyafiságom.

Ha már most vizsgálom,mit kaptam felmenőimtől, azt válaszolhatom,hogy a város szeretetét és a polgári öntudatot örököltem tőlük.

Felmenőim valamennyien városban élő iparospolgárok voltak - ez nyilván német származásukkal függ össze, hisz a dunántuli városok iparos polgársága főleg az itt letelepedett németségből került ki. Nos én is szivvel-lélekkel városi ember vagyok; a nyugateurópai értelemben vett város életformája - mely a szellem tiszteletében, a könyv és kultura szeretetében nyilatkozik meg - az én életformám; öntudatos városi polgárnak érzem magam s ameddig fennállott a feudális magyar világ a városi polgár bizalmatlanságával néztem a mágnások, dzsentrik,földesurak világát,melyben mindig a mélyebb lelki kultura hiányát éreztem, A magyarság sok idegent olvasztott magába; ugy érzem,hogy mi - kiknek ősei németekből asszimilálódtak magyarokká - az európai lelkiséget, a kultura iránti fogékonyságot,a polgári öntudatot hoztuk magunkkal és ezzel gazdagitottuk a magyarságot,mely őseinket befogadta és magyarrá tette.

† majdnem valamennyien iparosok,iparosasszonyok /vendéglősök, pincérek stb./

2.

Amint már emlitettem szüleim nem sokára születésem után megveszik a Széchenyi tér 3. számu házat,melyben most már állandó lakásunk lesz. Ez a ház két frontra néző földszintes ház: a Széchenyi térre néz a főépület, a Zrinyi Miklós utcára a melléképület. A főépületben négy szoba van: a szalon - melyből később diákszoba lesz - az ebédlő, a hálószoba s a kis szoba; nyári időben lakásnak számit a kis szoba is, itt étkezünk; az előszobához csatlakozik a konyha és a cselédszoba; az udvarra nyilik a mosókonyha és a fakamara. A melléképületben két szoba van,itt rendezi be apám ügyvédi irodáját,majd mikor az ügyvédkedéssel felhagy, szüleim az egyik szobát konyhává alakittatják át s a helyiségeket mint szoba-konyhás lakást bérbe adják. A házhoz kis udvar tartozik,melynek kőkeritését vadszőllő futja be, a kerités mellett virágágyak huzódnak; az udvaron hat fa - közöttük két vadgesztenye és egy diófa - zöldel,de mivel a sok lomb alig enged be napsugarat,apám a két vadgesztenyefát kivágattatja és csupán a diófa és három diszfa marad meg.[1] - Ebben a házban töltöm gyerekségemet,ebben a házban növekszem fel: ismerem minden zugát és szeretem a barátságos öreg házat - gyerekfejjel szinte el sem tudom képzelni,hogy másutt is lehessen élni mint itt.

A környék hol lakunk kisvárosias,de azért meglehetős eleven életü. Előttünk vonulnak el - a szomszédos Felsőtemplom harangjainak zugása mellett - a temetések,ha pedig piros ég kakas repül valahol egy házra - gyerekkoromban elég sürün vannak tüzek a városban - előttünk vágtatnak el nagy kürtharsogással a tüzoltók; s ha szerencsétlenség történik valamerre a városban,ujra csak előttünk robog el a mentőkocsi; a 48-asok - vagy ahogy sötétzöld hajtókájuk után hivják őket: a zöldkányák - meg a 20-as honvédek szintén mi előttünk vonulnak ki dobpergéssel,trombitaszóval a katonarétre gyakorlatozni; nyári időben egymás után kocognak el házunk előtt a kiskanizsai parasztkocsik, a vasuti töltésen tul fekvő földjeikre mennek ki a "sáskák" - igy csufolják a városban a kiskanizsai "pógárokat" - vagy hozzák haza a terméstet. És hogy várjuk vasárnap délutánonkint a tüzoltó bandát,mely élén az öreg piros arcu, nagy hasu Knoblauch karmesterrel s a "Tüzoltó Palival", az első trombitással - civilben mészárossegéd s hetykén kipödört bajszával valamennyi kanizsai cselédlány ideálja - előttünk vonul le hangos csinnadrattával a Zöldfaba,hol vasárnap délutánonkint nuzsikálnak. Hetenkint kétszer szerdán és pénteken előttünk a Széchenyi téren szénavásárt tartanak - innen a tér régi neve: Szénatér -ilyenkor sürün megtelik a tér szénás, szalmás szekerekkel, melyek körül hangos beszédü szenzálok alkudoznak a falusiakkal kampós botjukkal bele-beledöfve a kocsikon magasra rakott szénába, szalmába; ugyancsak a Széchenyi téren zajlik le minden évben augusztus vége felé a két napos hagymavásár,melyre még Szlavóniából is jönnek hosszu szekereikkel a hagymások; az országos vásárok alkalmával a Főutca és a szomszédos terek mind

[1] Nagy pincénk van , a pince mellett áll a házat vizzel ellátó huzós kut.

megtelnek sátrakkal, elöttünk a Széchenyi téren a szücsök ütik fel sátrukat, a falusiak tömegesen állják körül a sátrakat,nézegetik vizsgálgatják a tulipánokkal kivarrt cifra szüröket s a földig érő hosszu bundákat és nagyokat csapkodva a a sátorgazda szücsmester markába, alkudoznak rájuk. A Felsőtemplom mögött áll a téren a mázsaház,itt mázsálják meg az eladott szénás, szalmás szekereket,szarvasmarhákat,sertéseket stb; olykor belopózunk a mázsaházba és nézzük Krénuszt, a nagybajszu mázsamestert,amint mázsál, aztán a hangos beszédü kupecokat,meg a falusiakat,kik a mázsaházban várják a "cédulát."

Kisvárosi élet folyik körülöttünk és az utcákon kisvárosi emberek mozognak,kiket mind ismerünk,kiket nap-nap után látunk s kik szinte hozzátartoznak mindennapi életünkhöz. A Plihál ház elött kinn áll malaclopó köpenyében,fején kis fekete sapkával hosszu pipájából nagyokat pöfékelve, a nagybajszu öreg Plihál közjegyző,volt 48-as honvédőrmester; egy napon meghal Plihál bácsi, a Plihál ház feketébe öltözik, a halottat látogatók között belopózok a ravatalos szobába és megrettenve bámulom a gyertyák, virágok között mozdulatlanul fekvő öregur viaszos arcát s tompán fénylő hegyes orrát - ő lesz az első halott,kit látok életemben. Naponta tizszer ellohol elöttünk Dr. Schwarz Zsigmond ügyvéd,kit hosszu lábairól gólya bácsinak keresztelünk el; lassan ballag a hivatalba excentrikus pepita ruhájában Ruesz a "fostos báró", egy gazdag emberből kórházi dijnokká züllött,cigányképü ur; a Tóth ház elött morfondirozik panyókára vetett bolhaszinü kabáttal a rozmárbajszu Freyler Adolf,egy régi világból itt maradt ügy nélküli öreg fiskális,ki arról nevezetes,hogy olyan olvashatatlan az irása,hogy saját maga nem tudja elolvasni; az abnormisam kövér Sterbeczki városi tanácsnok botjára támaszkodva lassan, nehézkesen vonszolja iszonyu hájtestét; elgondolkozva sétál el elöttünk Dr. Babos László ügyvéd elmaradhatatlan poétás csokor nyakkendőjével: agglegény és alázatos szerelmese a világirodalom klasszikusainak,beszél németül,angolul, franciául,olaszul és rosszul menő irodája sovány jövödelméből egymásután jelenteti meg müforditásos köteteit - szegényes életét a nagy költők alkotásai teszik széppé; és lassan lépdel az öreg, fehér haju,lógó bajszu Barcs Gábor volt 48-as főhadnagy - szivesen mesél az 1848/49-es szabadságharcról,csak hogy már összekeveredik nála amit maga átélt, azzal mit olvasott,vagy mástól hallott: minden csatában ott volt, egy időben több helyen is.. Egy kis város élete folyik lassu zajlással körülöttünk,melyben minden kis esemény jelentőséggel bir,melyben minden ember külön érdekesség számomra. A Széchenyi téri öreg ház puha,meleg fészek,melybe azonban bevetődik a külvilág dolgainak,embereinek képe, hogy emlékük egész életemben elkisérjen.

-

Ebben a családi fészekben kezdek élni,ebben ébredek lassankint öntudatra. Eleinte valami áthatolhatatlan ködfátyol borit el szemeim elött mindent,melyen keresztül amint növekszem halvány mécsfény módjára pislognak át az első emlékek. A legelső tulajdonképen nem is emlék,mert egyáltalában nem emlékezem a dologra, csupán édesanyám meséli: két éves koromban leforráz anyám,ott lábatlankodom körülöt-

te a konyhában,hogy,hogysem megbotlik bennem és nyakon önt a meleg mosogató-vízzal,szerencse,hogy csupán kevés viz ér s igy különösebb baj nem lesz a dologból. Mondom erre magam sem emlékezem,de aztán lassan mintha derengeni kezdene emlékezetemben egy-egy dolog, vagy egy-egy alak. - Az előszobából pár lépcső vezet le az udvarra,folyton potyogok a lépcsőkről,állandóan össze-vissza van ütve a képem. - Paprika megy a szemembe,két napig nem látok,két napig orditok a szemembe hullott paprika kinzó marásától. - Anyám játszik velem: " Csip, csip csóka,vak varjucska,jó volt-e a kis fiucska ?" , aztán meg az ujjaimon mutogatja: "Ez elment vadászni, ez meglőtte, ez hazahozta,ez megsütötte,ez mind megette !" - A pám biciklivel jön haza,feltesz a kerékpárra és körültol az udvaron / a 90-es években sokat kerékpározik apám./ - Mudi, a dajkám,egy sápadt képü, vézna cselédlány. - Keresztbe rakott,piros hegyü fehér pálcikák szegélyezik a virágágyakat,melyekben fehér karókra tüzött kék,fehér, sárga üveggömbök csillognak; apám esténkint kis szivattyuval öntözi a virágágyakat. - Apám ügyvédi irnoka, a vörös szakállu Szauberer bácsi kinn az udvaron tréfálkozik velem. - Pöttével - igy hivjuk Böske hugomat - játszunk kinn az udvaron: egymás kezét keresztbe fogva két lépést teszünk előre,kettőt vissza,közben mondjuk: "Endi-mendi,cukormendi !" - Kis őzike a Plihál kertben. - Husvét,fehér cukorbárányt kapok az öreg Plihál bácsitól. - Egy nagy fáklyásmenet,melyet a Társaskör Főutcai erkélyéről nézek végig szüleimmel / 1896-ban a millé iumot ünnepli a város../

Aztán Német néni, az öreg Német néni.. Egy jóságos asszony,ki szinte hozzátartozik családunkhoz s ki ugy szeret bennünket gyerekeket,mintha az ő gyerekei lennénk. Német János csizmadiamesternek a felesége,édesapám legénylakásának volt a takaritónője,mikor aztán apám megházasodik, szüleim felfogadják bejárónőnek - de több mint fizetéses alkalmazott,valóságos családtag közöttünk. Napnap után jön nagy kosarával és dolgozik és szalad a "piharcra" és dajkál bennünket gyerekeket - velünk örül, velünk bánkódik s mint valami jóságos nagymama véd bennünket,ha rossz fát teszünk a tüzre és édesanyánk meg akar büntetni. S mesél az óperenciás tengerről,csengő barackról, szóló szőllőről meg öreges hangján énekelget nekünk:

Most jöttem meg Párisból,
Abból az idegen városból.
Megtanultam három magyar szót,
Nyisd ki kisangyalom az ajtót !

meg

Kutya-kutya tarka,
Se füle, se farka,
Mégis azt ugatja,
Tejfölös a farka.

Aztán megtanit mondókákra:

Kis utcában süt a nap,
Beharangozott már a pap.

És

Gyerekek, gyerekek,
Mikor lesztek emberek

és

Egyedem-begyedem tengertánc,
Hajdu sógor mit kivánsz,
Nem kivánok egyebet,
Csak egy darab kenyeret.

meg - mit tavasszal az első fecskére szokás mondani -

Fecskét látok, szeplőt hányok !

aztán

Szebb a páva, mint a pulyka,rut,rut,rut !

Közben türi,hogy lovagoljunk rajta,huzzuk, vonjuk,ráncigáljuk; szeretjük őt s ahogy mi szeretjük őt,ép oly szeretettel ragaszkodik hozzánk. 1896-ban férjhez adja Irma lányát Cséby János mozdonyvezetőhöz,mint öt éves gyerek ott büszkélkedem én is az uj pár kocsijában,később pedig mikor már nagyobbacska fiu leszek sürün ellátogatok Német néniékhez a Sopron utcába / a mosatni Toleki utcába./ Üldögélek Német bácsi mühelyében s Nézegetem Német bácsit és Gyula segédet,hogyan varrják a csizmát: csirizelnek,huzzák a fonalat, verik a talpba a faszögeket - szaporán készülnek a csizmák, a mennyezetről szép rendben egész csizmasor lóg; jön a hetivásár,hosszu napon leviszik a csizmákat ał Erzsébet téri csizmadia sorra, felütik a sátrat,falusiak jönnekmennek,nézegetik a csizmákat,nagy kézcsapkodások közepette alkudoznak rájuk, aztán viszik a megvett csizmát - Német bácsi jó vásárt csinál a csizmáival. Szeretek Német bácsi bőr és csiriz szagu mühelyében üldögélni, majszolom a karéj kenyeret,mit Német néni lekanyarit számomra és dehogy mozdulnék el a kis háromlábu csizmadia székről,honnan annyi érdekes dolgot lehet látni. - Aztán egyszercsak ágynak dől Német bácsi és betegeskedni kezd,majd hosszu betegeskedés után meghal; nem sokára Német néni is betegeskedni kezd,mind ritkábban jön hozzánk, én gyakran meglátogatom a szegény öregasszonyt,ki ugy örül,hogy láthat,egyszer gyerekmódra meg is vigasztalaom: ne busuljon Német néni, ha meghal, szép sirkövet csináltatok magának, ha felnövök. Már nagy fiu vagyok,mikor hosszu betegeskedés után 1906 április 3-án meghal - megsiratjuk mintha nagyanyánk halt volna meg, ellenben a beigért sirkővel ma is adósa vagyok; 1930 körül Kanizsán járván keresem a sirját,de nem találom meg, eltünt...

3.

Telnek-mulnak az évek,1897 szeptemberében aztán egy szép napon kézen fog édesapám és elvisz a Hunyadi utcai elemi iskolába. Egy hosszu, kiugró ádámcsutkáju,nyájas beszédü bácsi,Vlasits József tanitó megsimogatja arcomat,aztán kijelöli helyemet a többi gyerek között az osztályteremben. Én bámészkodva nézek körül, a padok tele vannak hozzám hasonló gyerekekkel - 48-an járunk az első osztályba - a terem sarkából komolyan néz rám a nagy fekete tábla,mellette a kréta meg a spongya, a falakon szines képek,házi állatok képei,történelmi képek,, aztán fali egyszeregy és dölt irásos, meg nyomtatott betüs olvasó táblák. S megkezdődik a tanulás: viaskodunk a griflivel,meg a palatáblával, silabizáljuk az olvasó könyvben ur, ir, ri, aztán Kórusban harsogjuk, egyszer egy az egy, kétszer kettő négy - végig az egész egyszeregyet. Közben szép nótákat is tanulunk:

Hol jársz kicsi méh ily távoli helyen ?
Édes munkás kis barátom,
Eltévedtél amint látom,
Jaj be sajnálom !

meg

Aki indul a csatába,
A kezébe puska kell
Töltse meg porral, golyóval,
Aztán bátran süsse el !

és

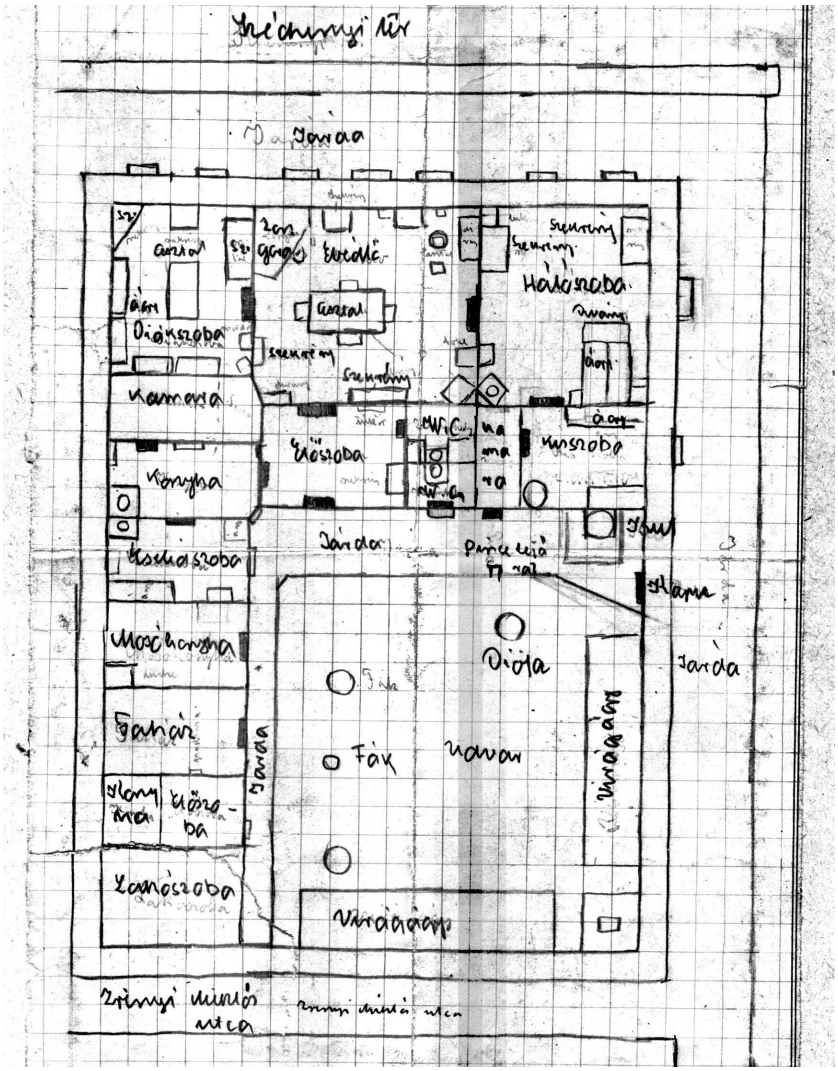
Árpád apánk ne féltsd ősi nemzeted,
Nem veszik el,ha eddig el nem veszett !

Éles csengétés vet véget a tanulásnak s mint a kis csikók rohanunk ki az udvarra cicázni,én néha átszaladok a szomszédos Rozgonyi házba,Katica néni kezembe nyom egy darab lekváros kenyeret és azzal boldogan loholok vissza az iskolába - lejárt a tiz perc, kezdődik ujra a tanulás. Egyszercsak itt a tiz óra,vége az iskolának,hátamra csatolom a táskát,melyben vigan zörög az olvasókönyv, a palatábla, a "stiltartó" s benne a grifli, szép rendben párba állunk és indulunk haza az iskolából - otthon boldogan ujságolom el édesanyámnak, mit tanultam az iskolában; ebéd után ujra indulok vissza az iskolába, délután kettőtől négyig van a tanitás, Csakugy szalad az idő,itt a karácsony,viszem haza az első bizonyitványt - akkoriban még karácsonykor és husvétkor adtak bizonyitványt - a bizonyitványom jeles lesz; karácsony után a palatábla helyét elfoglalja a négy vonalas irka és elkezdünk a tintával, tollal harcolni. A husvéti bizonyitványom ugyancsak jeles lesz és a husvéti szünet után Vlasits tanitó ur az első padokban ülő "kezdők" közül hátra ültet a "haladók" közé,ami azt jelenti,hogy teljesen otthon vagyok már az irás,olvasás,számolás tudományában. / Abban az időben az elemi iskolák első

Nagykanizsa

A Központi elemi iskola Vasút utcára néző homlokzata

A házunk alaprajza 1905-ben

osztálya a gyerekek tudománya szerint kezdőkre és haladókra oszlik; második osztályba csak a "végzőknek" kinevezett haladók mehetnek, a gyengébbek, kiknek az év végéig nem sikerült bejutni a haladók közé,a következő évben ujból kezdik az első osztályt./ - Aztán megjön junius és vele a vizsga; tele virággal a tanterem,szépen ki vagyunk öltözködve,jönnek a papák, mamák meghallgatni mit tudnak csemetéik, kézről-kézre adogatják a"próbairásokat"- a próbairás egy lapon pár sor irás,melyet a vizsga elötti hetekben iszonyu igyekezettel irunk meg; az én próbairásom a következő szöveg lesz: Isten nevében kezdem el,ő segéljen kegyelmével,ha ő segit mi sem nehéz, ha ő elhagy, erőm elvész - a hittan tanár ur Szabó István egy alacsony, gömbölyü ,mosolygó képü franciskánus atya,kitől sok szentképet kapunk,kikérdez az év közben tanult katekizmusból, aztán következik Vlasits tanitó bácsi, olvasunk, számolunk,énekelünk, szavalunk; többek között én a "Megfagyott gyermek" cimü verset szavalom,annyira meghat azonban az anyja sirja mellett megfagyott szegény gyermek tragédiája,hogy inkább végigzokogom,mint szavalom a költeményt. Vizsga után kiosztják az értesitőket és büszkén olvasom bizonyitványomat: Neusiedler Jenő jeles.

A második osztályt /1898/99 /a Teleki utcai elemi iskolában járom,mert a Hunyadi utcai elemi iskolában csak első osztály van / a fiu első osztályon kivül még egy leány első osztály van ebben a meglehetős kicsiny iskolában./ A második osztályban Almási /Amtmann/ János,egy barna ,zömök,mogorva természetü ember lesz a tanitóm, hittanárom pedig Treiberics Titusz franciskánus atya,egy hosszu,vékony, fekete,végtelen kedves,gyermeteg lelki pap.Szeretem is a hittant és kedvvel tanulom; karácsonykor többek között egy kis imakönyvet is találok a karácsonyfa alatt, melynek kemény táblájára belül nagy komolyan irom fel"Neusiedler Jenő II. osztályu tanuló 1898 december 24-én hozta kis Jézus ezt az Imakönyvet." Velem van ez a kis imakönyv az első világháboruban,velem a szibériai hadifogságban és velem van a második világháboruban s velem a második - hála Isten rövid ideig tartó - orosz hadifogságomban.

A harmadik osztályt /1899/1900/ megint uj iskolában a Központi elemi iskolában járom,mert a Teleki utcai iskolában csak egy fiu első és második s egy leány első osztály van. A Központi elemi iskola épülete két utcára a Vasuti utcára és a Zrinyi utcára néző nagy egyemeletes épület,melynek a Zrinyi utcai frontján a földszinten fiu elemi iskola,emeleten polgári fiu iskola, Vasuti utcai frontján a földszinten leány elemi iskola,emeleten leány polgári iskola van elhelyezve. A nagy épületben csak ugy nyüzsög a sok gyerek s a tizpercek alatt szaladgálás, kiabálás zajától hangosak a folyosók és a tágas nagy udvar; a szigoru Wenzel Rezső igazgaté - ki az öreg Récsey György nyugalomba vonulása után 1899-ben lesz a kanizsai községi elemi iskolák igazgatója - néha reánk reccsent,de mi csak szaladgálunk,kiabálunk tovább,mig a tiz perc végét jelző csöngetés vissza nem kényszerit bennünket az osztályba.
- A harmadik osztályban tanitóm Poredus Antal,egy sápadt arcu, szőke bajszu,örökösen zsakettben,csikos nadrágban járó ur lesz,mig a hittant Rasztics Rafael,egy aranykere-

tes szemüvegü,hideg, kevés beszédü,szigoru franciskánus atya tanitja. Hát bizony most már több a tanulnivaló mint az első két évben,iráson, olvasáson,számoláson,hittanon,éneken, tornán kivül most már földrajzot - Zala vármegye földrajzát - nyelvtant, gazdaságtant, rajzot is tanulunk; gyakran kapunk számtani, nyelvtani feladatokat,melyeket otthon kell elkésziteni. Egyszer nem csinálom meg a feladatot és Poredus tanitó urnak azt hazudom,hogy otthon felejtettem az irkámat; elküld érte haza,mikor aztán otthon édesanyámnak elmondom a dolgot édesanyám alaposan elver és visszaküld az iskolába, az iskolában meg Poredus tanitó ur ver el és keresztültérdepelteti velem a délelöttöt; baj azonban nem lesz, év végére kitünő áll a bizonyitványomban. Ebben az évben bemutatják az iskolának az uj találmányt, a kinematográfot, bizony elég primitiv dolog a jelenlegi mozi őse,de mi gyerekek szájtátva bámuljuk a fehér vásznon rezgő pár perces jeleneteket,különösen a spanyol bikaviadal tetszik nagyon. Egyébként más találmányokat is produkál a század vége. Édesapám egy alkalommal elvisz bennünket Villányi Henrik kereskedelmi iskolai tanárhoz,hol meghallgatjuk a fonográfot; egy szép napon meg feltünik Kanizsán az első ló nélkül szaladó kocsi,Franz Lajos gőzmalomtulajdonosé a masina,csodálva nézzük a 20-30 kilométeres "sebességgel" vágtató kocsit s ha megáll a fiakker formáit mutató nagy ormótlan kocsi a Korona elött,vagy valahol másutt a városban,egész tömeg veszi körül és ugy bámulják a csodálatos alkotmányt.

Az 1900/19oL.tanévben járom a negyedik osztályt, az iskolában mi leszünk a legnagyobbak és büszkén mondogatjuk:

Első osztály i, i, i
Második osztály nokedli,
Harmadik osztály nagy szamár,
Negyedik osztály kis király !

/ Igaz,hogy a harmadik osztályosok forditva mondják a rigmust: harmadik osztály kis király,negyedik osztály nagy - szamár./

A hittant ebben az évben is Rasztics Rafael tanitja,mig a tanitóm Erdősi / Biba/ Bálint,egy pápaszemes,ideges és goromba bolond lesz. Minden csekélység dühbe guritja és ugyancsak elbánik a gyerekekkel,kik megharagitják. Mindennap megtörténik,hogy egy-két gyereket végigfektet a padon és irgalmatlanul megpálcázza őket; hol ennek, hol annak huzza meg a haját még pedig a füle mellett,hogy jobban fájjon,visit is az áldozat kinjában,mint a malac,kit ölnek; neki esik a gyerekeknek és öklével végigdögönyözi őket; állandóan seregestől térdelnek a gyerekek,kinn a tábla mellett és mindennap bezár egy csomó gyereket: ott maradnak az iskolában délután egy-két óráig egy kis "tintalevesre, papirgaluskára"; és csak ugy röpködnek a büntető feladatok, ötvenszer, százszor ,kétszázszor leiratja "Az iskolában figyelni kell", "Az iskolában karba tett kézzel kell ülni" stb. - vagy csupán le kellene irni,mert a fiuk visszalopkodják a büntetés irásokat és legközelebb ujból beadják. Félünk Erdősi Bálinttól,de egyáltalában nem respektáljuk,hiába ordi-

tozik, dühöng,verekszik,büntet, semmi tekintélye nincs e-
löttünk - vagy talán ép ezért nincs tekintélye; még az álta-
la kinevezett vigyázóval sem sokat törődünk,kinek az lenne
a dolga,hogy felirja a táblára a rosszakat. Nekem egyébként
különösebb bajom nincs Erdősi tanitó urral,csak a számtan
dolgozataimat küldi folytonosan haza - mutasd meg apádnak ! -
no nem azért mintha valami különösebben gyönyörködni lehet-
ne bennük,meglehetős gyenge számtanista vagyok s bizony nem
nagyon dicsekedhetem számtan dolgozataimmal. Mondom állandó
dührohamai vannak Erdősinek,de egyszerre elcsendesedik,mikor
Ruzsicska Kálmán tanfelügyelő megjön Zalaegerszegről iskola-
látogatásra,hangját sem hallani addig,mig Ruzsicska az isko-
lát járja.

1901 április 13-án először gyónok,14-én először
áldozok - annyira meghat ez,hogya gyónás napján egész délu-
tán sirok,hogy milyen rettentő bünös lélek vagyok..

Májusban nagy majálist tart az iskola; nemzeti-
szinü zászlók alatt nagy énekszóval kivonulunk a Békástó er-
dőbe,visszük magunkkal az elemózsiát s kinn töltjük az egész
napot; sátrak alatt padok, asztalok vannak felállitva,délu-
tán megjönnek kocsikon a papák, mamák, cigány is kerül vala-
honnan és boldogan élvezzük a majális örömeit; este aztán
az egész napi szaladgálástól kifáradva vonulunk haza Békás-
tóról.

És elmulik az 1900/1901. tanév is,lezajlik a
vizsga,melyen - mint az elemi iskolai vizsgákon szokásos -
tele van virággal az osztályterem és megjelennek a papák,ma-
mák is,hogy meghallgassák csemetéiket, utoljára megyek Tede-
umra a franciskánusokhoz az Alsótemplomba,hová a központi
elemi iskolások és a polgáristák vasár és ünnepnapokon misé-
re járnak - ekkor még nem a szigorubb vörös barátok, hanem
a szabadabb fekete reverendás ferencseké a templom és a
klastrom - kiosztják a bizonyitványokat az enyém jeles lesz
és ezzel végeztem az elemi iskolával.

-

Ha most hat évtized multán visszagondolok az ele-
mi iskolában töltött négy esztendőre ugy látom,hogy az isko-
lában a merev formalizmus uralkodott; tanitónk "tanitó ur"
volt és nem "tanitó bácsi" s a tanitó urak nem törekedtek
arra - mint most - hogy megnyerják a fiuk bizalmát, beavat-
módra elvégezték a dolgukat és tovább nem törődtek velünk.
Ismeretlen a szülőknek az iskola munkájába való bevonása, is-
meretlen a tanitónak a gyerekekkel való játékos barátkozása;
az iskola teljességgel hijján van annak a nagy nevelő munká-
nak, melyet korábban a cserkészet, jelenleg az Uttörő mozga-
lom teljesit a gyerekek között. Az oktatásban a gépies tanu-
láson van a hangsuly,nem azon hogy a fejlődő elméket gondol-
kozásra késztessék; még a IV. osztályban is nap-nap után
hangosan kórusban deklamáljuk a kis egyszeregyet,még a nagy
egyszeregyet,hogy igy mechanikusan rögződjék meg emlékeze-
tünkben; a rajz - ellentétben a mostani rendszerrel,mikor a
gyerekek szabadon, fantáziájuk szerint dolgozhatnak - a rajz-
irkába előnyomott, geometriai alakzatokból összetett diszit-
ményeknek a füzetben kinyomott pontok segitségével való lélek-
telen és unalmas ujra és ujra való lemásolása; az énekórá-

kon mindenféle primitiv szövegü, magyartalan énekeket tanitanak; a külömböző tantárgyak / számtan,nyelvtan,földrajz stb/ tanitása nehézkesen megfogalmazott szabályok,ismeretek lélektelen "beemlézéséből" áll; az oktatásban tulságosan is nagy szerepet játszik a nádpálca, a térdepeltetés,egyáltalában a büntetés, Közvetlen tapasztalatból látom,mennyire más a mostani általános iskolai oktatás, mennyire mások a módszerei, mennyire más a tanitó bácsi és a gyerekek közötti viszony mint a mi időnkben; a régi elemi iskola,melyet még én jártam egy napon sem emlithető a mai általános iskolával,melynek tanitási módszere a gyermeki lélek ismeretén épül fel s mely mellőzve minden ~~nagyképüséget~~ nagyképüséget,formalizmust, büntetéssel való örökös rettegtetést,ugyszólván játszva tanitja meg a gyerekeket a tudomány elemeire.

-

Böske hugom 1894 január 10-én,Pali öcsém 1895 szeptember 12-én születtek. Sem születésükre nem emlékezem, sem arra,mikor pólyás csecsemők voltak; ugy tünik fel elöttem mintha mindig együtt játszadoztunk,szaladgáltunk volna mi hárman gyerekek. Böske - kit a család Pöttének becéz - csendes kis lány, játszik a babáival,"németül" beszélget velük, azaz mindenféle értelmetlen szavakat mondogat a babáknak, aztán főzöcskézik stb. Pali már sokkal hangosabb: sokat és nagyokat bőg,valóságos kis méregzacskó,jóval nagyobb vagyok nála,de azért nekem esik,rug, harap,ugy kell édesanyánknak szétválasztani bennünket. En nem vagyok valami harcias természet,óvatosan elkerülöm a verekedő utcai"facérokat",nem emlékezem,hogy idegen fiukkal verekedtem volna; talán harmadikas elemist vagyok,mikor az iskolában összeveszem Scherz Bandival,egy nálamnál idősebb és jóval erősebb fiuval; meg les,mikor kijövünk az iskolából,mikor meglátom, usgye neki a futásnak - végighajt az egész Zrinyi utcán,lélekszakadva rohanok haza ig; nem sikerül megfognia,de pár napig nagy szivdobogások közepette megyek iskolába és jövök onnan haza,nem les-e valamerre Scherz Bandi. Mondom nem sok harciasság szorult belém,annál harciasabb Pali öcsém, nem ijed meg az árnyékától,bátran neki megy nálánál jóval nagyobb gyerekeknek is.

Egyébként az iskolaidőben édesanyám meglehetős kordában tart,vigyáz,hogy megtanuljam leckéimet,megirjam feladataimat, addig mig készen nem vagyok iskolai dolgaimmal nincs játék. Szabad időmben sokat olvasok,nagyon korán megejt a könyv varázsa,hogy végigkisérjen egész életemen; azt gondolom a betü szeretetét édesanyámtól örököltem: édesapám nem rendszeres olvasó,inkább csak öregségében ~~ó~~ olvas, akkor is csak könnyebb,szórakoztató dolgokat,ellenben édesanyám szenvedélyesen szereti a jó könyvet és egész életében sokat olvas. - Csak ugy falom a betüt,első,második elemiben a mesékönyvek járják,később a harmadik és negyedik osztályban aztán már más könyvek is jönnek,nagyon szeretem például Robinson Crusoe történetét. Szüleim előfizetnek Pósa bácsi lapjára az "Én Ujságomra"és türelmetlenül várom a szombatonkint érkező ujságot,alig tudok betelni a sok szép történettel, ~~xxxxxxx~~ verssel, különösen Mackó ur kalandjai tetszenek nagyon; negyedikes elemista koromban szivesen olvasgatom a nagyobb gyerekek számára szerkesztett és irt "Hasznos

Mulattatót."

Nap, nap után iskola, leckék,feladatok,vasárnaponkint mise az Alsótemplomban,igy mulnak egyformaságban a napok, hetek,de ~~kéz~~ hát azért mindig akad valami ami változatosságot hoz a játékos, iskolás gyerekéletünkbe.

Összel édesanyám káposztát tesz el télire,megjön a káposztatipró ember s milyen szórakozás nekünk gyerekeknek nézni órák hosszat,hogy táncol a feltürt nadrágos,mezitlábas atyafi a nagy káposztás hordóban,miközben torkig lakunk édes káposzta torzsával. A hidegek beköszöntével disznót ölünk, Miska bácsi, egy alacsony,zsinoros magyar ruhás, hegyesre kipödört bajszu bácsi a böllér,ki mialatt körülötte lábatlankodunk, majd egyikünknek, majd másikunknak helyezi kilátásba a "meleg gyürüt."

S karácsony,milyen csodálatos,drága egy időszak ez, tele naiv csodavárással,édes rejtelmekkel. Kezdődik a jóságos Mikulás püspök ünnepével,melynek előestéjén borzongva rakjuk ki az ablakba fényesre pucolt cipőinket; éjjel az izgalomtól alig alszunk valamit s már kora reggel rohanunk a kirakott cipőkhöz és boldogan szedjük ki a cipőkből a selyemcukrot,diót, mogyorót, fügét,narancsot és datolyát s örvendezünk,hogy nem feledkezett meg rólunk Mikulás. S most egy három hetes izgatott várakozás kezdődik,közeledik a karácsony; reggelenkint félálomban hallgatjuk a Felsőtemplomi Korátéra igyekvő emberek kopogását, napközben meg számolgatjuk a napokat,hányat alszunk karácsonyig; leveleket irunk kis Jézuskának és tervezgetünk,hogy mi mindent hoz majd Jézuska. Egyszer karácsony elött benyitok a kis szobába és egész sereg játékot pillantok meg ott - édesanyánk elfelejtette lezárni a kis szoba ajtaját,melybe betette volt a karácsonyi ajándékokat - a váratlan meglepetéstől még a lélegzetem is elál, izgatottan nézegetem a játékokat és megzavarodva osonok ki a szobából; a karácsonyfa alatt egyetlenegyet sem találok meg belőlük,édesanyám rájön,hogy megláttam a játékokat és hirtelen más játékokra cseréli ki őket. Egyszercsak nem kell többet aludni,megjött december 24-ike; ebéd után sétálni megyünk édesapánkkal - anyánkmost disziti otthon a karácsonyfát - aztán leereszkedik az este,hosszas várakozás után megszólal a kis csengetyü,berohanunk az ebédlőbe, ott áll a szép karácsonyfa, a mennyből egy angyal hozta,telerakta minden jóval,aranydió, mogyoróval; a tündöklő fát egész valónkban megrendülve álljuk körül,alig tudunk betelni a csillogó,villogó karácsonyfával, a fa alatti játékokkal,szüleink meg mosolyogva gyönyörködnek bennünk. / Másodikos elemista koromban a karácsonyfa alatt egy három kerekü triciklit találok - éjjel aludni sem tudok a boldogságtól,ugy örülök a triciklinek./ Hiszek, szentül hiszek az ablakon keresztül karácsonyfával berepülő jóságos angyalban,talán harmadikos elemista leszek,mikor kételyek kezdenek bennem támadni - persze az iskolában a fiuk felvilágositanak,honnan származik a karácsonyfa és a sok játék - negyedikes elemista koromban pedig már csak megjátszom a Jézuskavárást a két kisebb előtt.

Elmulik a karácsony,Aprószentek napján édesanyánk füzfavesszőből font virgáccsal végig ver bennünket, friss légy, egészséges légy ! - ez az ugynevezett frissundgzund - majd megjön a Szilveszter este,máskor este hét órakor elküldenek bennünket a tollas bálba,most szabad hosszabb ideig fennmaradni; olykor vendégek vannak nálunk és puncsot iszunk,máskor szülleim mennek el valamerre; többször megtörténik

hogy a Szilveszter estét a Társaskörben töltik / egy ilyen Szilvveszter estén nyerik tombolán a jó öreg porcellánkutyát, meg Goethe és Schiller szobrát,ebédlőnk "ékességeit"!/

Az uj esztendő meghozza a farsangot. Szüleim többször mennek bálba, mulatságba,ilyenkor nagy készülődés folyik, apám frakkot ölt,anyám kivágott báli toalettbe öltözik, rizspporszaggal, parfómillattal telik meg a hálószoba s mi gyerekek az ágyból izgatottan nézzük a báli készülődést: édesanyánk karcsu,nyulánk,lányos alakja nagyon jól érvényesül az elegáns báli ruhában, apánk dus hajával,hatalmas fekete bajszával szintén igen elegáns a frakkban s alig tudunk betelni nézésükkel; aztán elrobog velük a kocsi s magunkra maradunk Német nénivel,ki ilyenkor nálunk alszik s kinek gondjaira vagyunk bizva; másnap reggel aztán kiváncsian kutatjuk végig édesapán zsebeit, hozott-e valamit a bálból - mindig hoz nekünk "cukkedlit" és mi élvezettel szopogatjuk a "báli cukrot", mégis csak más az,mint a krumpli cukor,szij cukor meg a pro - mincli cukor stb. melyben közönségesen részünk van.

Farsangi időben többször van nálunk vacsora,ilyenkor már kora délután beállit hozzánk a főzőasszony,az ő öreg Náncsi néni,ki nagyban süt,főz, süteményeket,tortákat stb. készit; bennünket gyerekeket korán ágyba dugnak és a hálószobában félálomban hallgatjuk a vendégek érkezését, majd az ebédlőből hozzánk átszivárgó vidám terefere zaját.

Szüleim általában élénk társadalmi életet élnek, sokfelé járnak és sokan járnak hozzánk is, de különösen Huszár Sándor törvényszéki biró felesége, Kovács Károlyné,törvényszéki biró özvegye és Mikoss táblabiró két anyámmal egykoru,idősebb lánya Melanie és Hedvig édesanyám jóbarátnői / sokszor küld át édesanyám a közelben lakó Mikossékhoz, az "Uj Időkért" vagy ezért, azért; egyszer a legkisebb Mikoss lánnyal, a velem kb. egyidős Babával s pár más elemista fiuval és lánnyal mükedvelő előadást is rendezünk Mikosséknál, Forgó bácsi gyerekujságjának a "Kis Lapnak" egyik vigjátékát adjuk elő,melyet szüleink végignéznek.

A Neusiedler családból rajtunk kivül apám két nővére Róza néni / özv. Horváth Józsefné/ és Lotti néni / Gerstner Adolfné/ élnek Kanizsán, a többi testvér mind elszármazott Kanizsáról; Géza vendéglős[Pál pincér,Tera / Tőkés Zsigmond vendéglős felesége, a Sándor és Szentkirályi utcák sarkán a "Kispipa" vendéglő az övék/ ,Klára /Zadria Vilmosnak, a Valéria kávéház főpincérének a felesége/ Budapesten élnek; Károly vendéglős a szlavóniai Beliscén; József korábban Pécsett volt vendéglős ,majd Kanizsán a Polgári Egylet éttermét bérelte,most a szlavoniai Bosznabródban vasuti vendéglős. Róza néni férje mészáros volt,korán elhalt,halála után Róza néni veszi át az üzletet és most reggeltől estig dolgozik a Petőfi utcai hentes és mészáros üzletben,hogy tisztességgel felnevelhesse öt gyermekét. Keresztapám Gerstner Adolf korábban cukrász volt,elöregedve abbahagyja iparát,megtakaritott pénzén trafikot vásárol a Csengery utcában s Lotti nénivel - és öt gyermekükkel - ebből élnek; a trafikba gyakran bejárok üres skatulyákért kijátszott sorsjegyekért - ezek lesznek a mi "bankóink" - még később böngészni az ujságokban. Róza néniékkel és Lotti néniékkel is sokat vagyunk együtt,ha valami baj van édesapámhoz jönnek tanácsot kérni,megbeszélni vele dolgaikat

[- a Ferenciek terén van az étterme -

különösen Roza néninek van sok gondja az üzlettel,adósságokkal, váltókkal stb. / A Horváth és Gerstner fiuk jóval idősebbek nálunk,a lányok meg egyenesen férjhez menendők, igy azok nem számitanak játszó pajtásnak./

Elmulik a farsang,hushagyó kedden tele vannak maszkákkal az utcák,délután a tüzoltók csinálnak végig a városon egy nagy maskarás,muzsikás felvonulást s mi gyerekek csoportosan szaladunk a jókedvü, csinnadrattás bolondmenet után mellyel a farsangot temetik.

Virágvasárnapja,mindenki kezében cicamaca - igy hivják Kanizsán a barkát - viszik a templomba megáldatni; az Alsótemplomban passiót énekelnek,melyet a részeges Husza kántor vezet; nagypénteken megnézzük az Alsó és Felsőtemplomokban a szentsirt; nagyszombaton bárányka béget kinn az udvaron és délután harangzugás közepette vonul végig a városon a feltámadási körmenet; husvétvasárnap reggel szentelt sonkát, tojást, kalácsot reggelizünk és örvendezünk a nyuszi hozta piros tojásoknak; nyüzsgő gyerekhadtól hangos az Alsótemplom előtti nagy térség, a "cintorium",egész nap megy a tojásbavágás: egyik gyerek tartja a tojást, a másik egy lépésről belevág egy két filléressel,ha megáll a tojásban megnyerte a tojást,ha pedig nem, elvesztette a két fillérest.

Vége a husvéti vakációnak és most oly gyorsan szaladnak a napok, a hetek - egyszercsak megjön a nyár és a nyárral együtt a várva várt nagyvakáció.

-

Nincs iskola, nincs tanulás,szabadok vagyunk mint a madár,játszhatunk kedvünkre reggeltől estig. Mezitláb,kis nadrágban,trikóban szaladgálunk,megy a játék egész nap, Kergetjük a pillangókat,énekszóval csalogatjuk őket:

Szállj le pille, szállj le,
Tejet adok, vajat adok,
Ha elfogyott, többet adok !

Hosszu cérnaszállra füzzük fel az elfogott pilléket és annál büszkébbek vagyunk mennél több pillangó vergődik a cérnánkon. Csigabigákra vadászunk,ha fogunk egyet nagyban biztogatjuk:

Csigabiga gyere ki,
Ég a házad ide ki,
Sós vizbe teszlek,
Onnan is kiveszlek,
Kerék alá teszlek,
Ott meg összetörlek.

A játékaink ? Apacsos, nemzetesdi, négy-öt kaviccsal kapósdi, gyerünk haza kis libáim, bujj-bujj zöld ág,zöld levelecske, nyitva van az aranykapu,bujj át gyorsan rajta, cicázunk,kis szines golyókkal golyózunk,kinek a golyója szalad be a lyukba, binckézünk, azaz ütőfával ráütünk egy kis darab fája,kinek a fája ugrik messzebbre, aztán katonásdit játszunk s miközben oldalunkon fakarddal,vállunkon fapuskával lépegetünk a bakamars dallamára fujjuk:

Katonabácsi hagyfejü,
Elmaradt a többitől.
Aki nem lép egyszerre,
Nem kap rétest estére !

aztán karikát kergetünk, pattogó ostorral hajtjuk a nergő csigát - soha ki nem fogyunk a játékból,melyben a szomszédban lakó Nemes Palcsi, egy özvegyasszony vézna,beteges fia, ki pár év mulva meg is hal és az ugyancsak szomszédban lakó Krisch Matyi ,Krisch Korona kávéházbeli főpincér fia,ki meg 1915-ben esik el,a társaink, kik örökösen nálunk tányáznak.

Néha Nemes Palcsival és Krisch Matyival hármasban ellógunk a városba - gyerekszemünknek mennyi érdekes látnivalót kinál az utca ! Drótthurkos sintérek kutyára vadásznak,a sintérlegények mögött lassan jön a sintérkocsi, tele összefogdosott,szükülő kutyákkal; pereccel telefüzött hosszu ruddal baktat a pereces, kis csengőt csengetve tolja kocsiját a figylaltos ember,egy-egy utcasarkon megáll s kiabálni kezd, gefrorenesz, gefrorenesz ! Felhangzik a drótostót kiahálása : drótoznyi, fótoznyi ! avagy üveggel telerakott faalkotmányát hátán cipelő üveges tót kiabál: ablákot csinyányi ! Verklis emberek járnak házról házra,legtöbbször hátukon cipelik hangszerüket, de van olyan is,aki kiskocsin tolja maga elött és nyekereg a verklin a nóta "Rózi,Rózi.." s mi nagyban élvezzük a muzsikát. A kucséber cipeli a hátán édességekkel, déli gyümölcsökkel teli kucséberkosarát; a városba téved egy-egy oláh medvetáncoltató és bámulva nézzük a dobszóra nehézkesen lábra álló,ide-oda topogó,orrába fűzött láncát csörgető medvét; egyszer meg pláne olasz énekesek jönnek s az utcasarkokon gitárkisérettel kórusban énekelik a jambót. Aztán mennyi furcsa figura mászkál a 90-es évek Kanizsájának utcáin, xxxxx züllött egzisztenciák, vagy háborodott elméjü szerencsétlenek,kiket csufolódva követ fél utca gyereke; a Süthal Pista - becsületes nevén Halvax István - egy lerongyolódott,tornyonborz vörös szakállu ember,ki rikácsolva rázogatja botját a Süthalt orditozó gyerekhad felé; a Bolondos Irén - egy szerencsétlen elmebajos lány - meg Szuszi Lajcsi,kinek egyetlen gyönyörüsége a "geberdusz" házról, házra járva cincogtatja hegedüjét, az ekép szerzett krajcárokat pedig az első pálinkás butikban beissza; a Piri kazán egy visszataszitó kinézésü,állandóan részeg öregasszony; csütörtökönkint meg tele van a város koldussal,ez a koldusok napja, imádkozva, kéregetve járnak házról házra és hálálkodva köszönik meg az előre kikészitett krajcárokat.

Másodikos xxxxxxxxx elemista lehetek, mikor édesapám egyszer nyáron kivisz magával Sárszegre Pandur Ferkó bácsiékhoz,hol születésnapot ünnepelnek; sok ember van itt,este hamar elálmosodom,Gizella néni egyik félreeső szobában lefektet,de még álmomban is hallom amint hurza a cigány és nagyban éneklik: Süt a mama, süt a mama három tepsi pogácsát..

Negyedik elemibe járok,mikor európai körutjában Kanizsára érkezik a Barnum és Bailey cirkusz - ez az óriási amerikai cirkusz méreteivel felülmul minden európai cirkuszt. Valóságos sátorváros épül fel a Katonaréten,az egyik sátorban állatseregletet, másik sátorban emberi abnormitások /szakállas nő, csontvázember stb / kiállitását látni; sokáig emlékezetes marad számomra a hatalmas fősátorban tartott cirkusz előadás rengeteg emberével,állatával - jellemző a méretekre, hogy egyszerre négy porondon folyik az előadás..

-

De a nyári vakációnak kétségtelenül legnagyobb

élménye a balatonberényi nyaralás. Éveken keresztül minden nyáron négy hetet töltünk Balatonberényben - gondolom 1901 vagy 1902 nyarán nyaralunk utoljára Berényben.Édesapám májusban elutazik Berénybe lakást felvenni,juliusban aztán egy napon stráfkocsi áll meg a ház elött,felpakkolják az ágynemüt,konyhaedényeket,ruhanemüt stb. mindazt mire szükség lesz és a megrakott kocsi lassan elindul,beletart egy nap,mig lassu kocogással Berénybe ér; a podgyászos kocsi indulását követő napon indulunk mi is. Berecz fiakkeros kibisz bennünket az állomásra,tele izgalommal örülünk az utazásnak; hogy élvezzük a vonatozást,hogy örülünk,mikor Balatonszentgyörgy után feltünik a Balaton - és már is ott vagyunk Berényben.

Balatonberény poros falu a Balaton mellett zsuppos parasztházakkal,az udvarokban mindenütt ott áll az istálló, a fészer, a disznóól meg a trágyadomb -- a 90-es évek végén, 900-as évek elején sem Berényben, sem másutt a Balaton mellett nincs meg az a fürdőkultura,melyet később kinál a nagy tó látogatóinak; egyetlenegy villa van Berényben,gróf Hunyadi Balatonra néző villája, a fürdővendégek mind földes padlóju,zsuppos parasztházakban laknak és ágynemütől, edénytől kezdve mindent magukkal kell hozniok; ilyen parasztházban van a mi lakásunk is.Nekünk városi gyerekeknek tetszik a falusi élet; az istállókban lovak, tehenek állnak, az ólakban disznók röfögnek,az udvarokban libák gágognak,kacsák hápognak és tyukmama vezeti apró pihés csibéit; folyik a betakaritás, megrakott szekerek szállitják haza a földekről az életet - micsoda öröm,ha a gazda bennünket is felvesz a szekerére és a zörgős, rázós parasztszekéren kocsikázhatunk egyet; majd megkezdődik a cséplés, a szériüskertekben egész nap szól a cséphadarók ütemes muzsikája; estefelé meg egymásután térnek haza nagy port felverve a disznókonda,a tehéncsorda és nagy dobogással a ménes és mi kiváncsian nézzük az állatoknak a faluba való bevonulását; és milyen élvezet tele laknunk magunkat a szederfák lehulló gyümölcsével,meg a falusi kertekben mindenfelé bőven termő szentiványi almával..

Egyébként nagyokat fürdünk a Balatonban,hangos a tó a jókedvü emberektől; az urak térdig érő hosszu csikós trikóban fürdenek, a hölgyek meg pláne egészen felöltözködnek a fürdéshez: viaszkos vászon kalapban,hosszu fürdő kabátban,majdnem bokáig érő nadrágban, kesztyüben uszkálnak a vizben - komikusnak tünik fel a mi szemünkben ez a fürdőruha,de hát akkor ez volt a divat,ez volt szép. Vidáman uszkálunk,hancurozunk mi gyerekek a Balatonban, csak akkor rebbenünk szét,ha feltünik a szakállas,szigoru Huszár bácsi - kanizsai törvényszéki biró,édesapám kollégája -ki még a vizben is matematikai feladatokkal öl bennünket és jaj annak,ki nem tud válaszolni,könyörtelenül megbuktatja,menekülünk is előle,amerre tudunk. Fürdünk ,uszkálunk, homokvárat épitünk a parti homokban; nézegetjük a jókedvü kirándulókat,kik a "Hableánnyal" indulnak valamerre - ez egy nagy bárka,melyet kirándulásokra bérbe lehet venni; a Balatonparti réteken nagy libafalkák legelésznek,vasárnaponkint falusiak usztatják a Balatonban lovaikat; fekete bivalyok gubbasztanak óraszám a langyos vizben ; olykor meg halászbárkák jelennek meg és a halászok nagyban huzzák a hálót - mindig van nézni való a a Balaton mellett. Különben pedig szaladgálunk a ház körül, vagy a Szunyogligetben játszadozunk,olykor bekukucskálunk a keritésen keresztül a Hunyadi villa parkjába és ha Hunyadi komtesz lovásza kiséretében végiglovagol a falon,ugy nézünk rá, mint valami felsőbb lényre. Alkonyat felé összeszedelőzködik

a fürdőző társaság és sétálni megyünk; este hét óra után egész Berény k kinn van a vasutállomáson,megvárjuk a fél nyolcas vonatot - a vonat elmegy és akkor mindenki vonul haza vacsorázni,vége a napnak. A Pálik vendéglőben vigan muzsikál a cigány, vacsora után élénk élet uralkodik itt, a Pálikban találkoznak a szórakozni vágyó fürdővendégek,de mi gyerekek a boldogak álmát alusszuk már ekkor. Néha feltünik Berényben á Lencsi nagysám, egy cifrán kiöltözködött,erősen kifestett,hóbortos öregasszony, ki sorra járja a balatoni fürdőhelyeket,nótákat énekel és a kapott fillérekből tengeti nyomoruságos életét, máskor meg Hazafi Veray János, a kóborló poéta jelenik meg és pár fillérért árulja "irtam haragomban" verseit.

A nyaralás békességét csak egyik évben zavarja meg tragikus esemény: tüz támad a faluban. A Durugában kigyullad egy ház, a szél viszi a tüzes pernyét és a nagy nyári hőségben a zsuppos házak egymásután gyulladnak meg.Félreverik a harangot,állatok bőgnek, emberek orditoznak,vágtató,lajtos kocsik hozzák a vizet, a férfiak az égő házak oltásán dolgoznak, az asszonyok meg vizes vödörrel,csóvával ülnek a még ép házak tetején,hogy elfojtsák a zsupptetőre hulló szikrákat; a Durugában az egész utcasor leég,pár házzal a mi házunk előtt sikerül megfékezni a tüzet és igy megmenekülünk a bajtól, de a falut ért nagy szerencsétlenség elrontja egész nyaralásunkat, vérzik a szivünk látva a nagy pusztulást,a hajléktalanná vált családokat s annyi érték veszendőbe jutását.

Egy kis egyéni kellemetlenség: első elemista lehetek,mikor egy nagy anyagöbe kegyetlenül megkerget,csak apám gyors közbelépése ment meg attól,hogy a megvadult állat összegázoljon.

Mindent összevéve egészséges és vidám élet folyik Berényben,feketére lesülünk,megerősödünk, el is kerül bennünket egész évben a betegség,nem sok dolga van velünk gyerekekkel háziorvosunknak ,a szigoru Szekeres doktornak' és nem sokat keres raktunk Belus patikus; keresztülesünk mindahárman a kanyarón,de kisebb meghülésektől eltekintve minden más betegség elkerül bennünket. / Annál több baja van anyánknak izületi gyulladásos lábával,minden télen fekszik pár hetet; emiatt is hagyunk fel a balatoni fürdőzéssel,mely nem tesz jót édesanyámnak - Balaton helyett pár éven át hévizre jár anyánk. / Mondom egészségesek vagyunk mi gyerekek,mint a makk és ha néha valami meghülés okából ágyba fektet anyánk,örülünk a "betegségnek",mert nem kell iskolába menni s mert apánktól sok cukrot kapunk. A fogaink persze potyognak s ha érezzük, hogy egyik vagy másik inogni kezd, cérnát kötünk rá, a cérnát rákötjük egyik ajtó kilincsére,elmondjuk "egér adok neked csont-fogat,adjál helyette vasfogat" azzal becsapjuk az ajtót és kinn van az ingó fog, nő helyette másik.

Vidám gondtalanságban mulnak a Balaton mellett a napok, egyszercsak vége a nyaralásnak,indulunk haza Kanizsára; nagy csomagolás kezdődik,kocsi viszi haza dolgainkat, mi meg vonatra ülünk és másfél órai utazás után ujra Kanizsán vagyunk.; a pályaudvar előtt nagyon köszön Berecz fiakkeros és azzal indulunk fiakkerral haza. Otthon már vár bennünket Német néni,ebédet is készitett - kivétel nélkül mindig huslevessel,paradicsom mártással és marhahussal vár bennünket. S mi a fülledt levegőjü,poros városban sajgó szivvel gondolunk vissza a Balatonra,csak azzal vigasztalódunk,

hogy jövőre ujra viszontlátjuk majd Berényt és a szép tavat.

-

A boldog és zavartalan elemista időkben életünket ugyancsak felkavarja a házunkba beköszöntő Halál.

1898 október 30-án reggel Német néni mosolygó arccal ébreszt fel bennünket és ujságolja,hogy éjjel kisbabát hozott a gólya; kiugrunk az ágyból,szaladunk édesanyánkhoz a hálószobába - mi gyerekek ebben az időben a kis szobában alszunk - és ott sivalkodik anyánk mellett egy piros kis baba,az uj öcsike, a szobában fontoskodva tesz-vesz a kövér pirospozsgás Gretschné, a "gólyanéni" / valamennyiünket ő segitett világra/; néhány nap mulva babát megkeresztelik az Alsótemplomban, Imre lesz a neve. Nyivákol szegényke,folyton nyivákol,betegen jött a világra,egész kis rövid élete szakadatlan sirásban megy el. A szigoru arcu,öreg Szekeres doktor naponta kétszer is meglátogatja a babát, a hálószobában sátrat állitanak fel,melyben begőzölést végeznek az aprósággal, hordjuk a Belus patikából az orvosságokat,a ház orvosságszaggal van tele és állandó felfordulásban élünk. Hiába minden fáradozás,nem sikerül megmenteni a babát,1898 december 20-án estefelé elcsendesedik,meghal,mielött élt volna s mikor este jön Dr. Szekeres sirva ujságoljuk neki, hogy meghalt az öcsike; két nap mulva temetjük a Rozgonyi kriptába, Rozgonyi nagyszüleinkkel együtt alussza örök álmát. Pár hétig nagyon csendes lesz a ház,anyánk sokat sir,de aztán lassan ,lassan elmulik a szonoruság,hisz az apróság ugyszólván nem is élt és mélyebb nyomokat nem hagy maga után, különösen nálunk gyerekeknél a külvilág friss benyomásai hamar elmossák a kis koporsó szomoru emlékét.

Ha visszagondolok az 1900-as évek Kanizsájára,egy ~~mk~~ elég kietlen,poros vidéki város áll elöttem - akkor nersze nem láttam a város kietlenségét,magától értetődőnek,természetesnek tartottam,hogy olyan a város,mint amilyen. Városias jellege van a széles, levegős Főutcának,melynek már aszfaltjárdája is van és a Főutcához csatlakozó utcáknak s tereknek, az Erzsébet térnek, hol a piacot tartják,a Deák térnek,hol két hatalmas vadgesztenyefa lombja közül a Felsőtemplom karcsu fehér tornya ugrik a magasba, a hársfák által szegélyezett Csengery utcának, a Sugár utcának és a Vasuti utca elejének,ezzel aztán vége is van a városnak. / Igaz,hogy ezt a városiasságot erősen kompromittálják herceg Batthyány-Strattmann tehenei; a Főutcán álló nagy emeletes sárga hercegi házban van elhelyezve az urodalmi intézőség,erdőhivatal stb.a herceg tehenei innen járnak ki a legelőre,estefelé pedig a Csengery utcán és a Főutcán keresztül idejönnek haza, a Főutcán ép az esti korzó idején vonul át a hercegi tehércsorda:/ Emeletes házak csak az emlitett utcákon és tereken állnak,másutt alig látni egy-kettőt, a város házai egyszerü földszintes polgári házak; aszfaltjárda csak a Főutcán van,másutt mindenfelé hepehupás téglakövezet kinozza a járókelők lábát; az utcák nyáron porosak, télen sárosak ; és mennél kiljebb megyünk a város centrumából annál szegényesebbek lesznek az utcák; a Principális kanálison tul fekszik Kiskanizsa - valamikor önálló község volt,mely egybenőtt Kanizsával, aztán a városhoz csatoltak - ez meg tiszta falu,melyet földmüveléssel foglalkozó parasztság lakik,kiket a városban "sáskáknak" csufolnak. - Semmi mult, semmi hagyomány, semmi tradició nincs a város vidékiesen egyhangu utcáiban; a régi kanizsai v r - mely a kiskanizsai rétek helyén elterült mocsarak között épült földvár lehetett - nyomtalanul eltünt / köveit a hercegi épület épitésénél használták fel / és semmisem emlékeztet a város történelmi multjára; s nincs egy ház,melynek multja, története lenne, a vidéki kőmüvesek által javarészt az utolsó században felépitett formátlan polgárházakon nem találunk egy nemesebb vonalat, tetszetősebb részletet,melyben gyönyörködni lehetne.

A város környéke unalmas; Kanizsának nincsen sétahelye,nincsen kiránduló helye, a város végén a napsiütötte mezők kezdődnek; a kanizsaiak a pesti vasutvonal menti vasuti töltésre járnak sétálni,mely mellé a Szépitő Egyesület fasort ültet és padokat állit fel. A Szépitő Egyesület a temető mellett csinál ugyan egy sétateret is,de a kis fácskák nem sok árnyékot adnak s az erősen napsiütötte sétateret nem igen látogatják; a sétatér később,mikor a fák szépen megnőnek,meglombosodnak,kellemes árnyas parkká változik,de ekkor is csak üres marad,valahogy kivül esik a városon és sehogysem tud belekapcsolódni a város vérkeringésébe. Nem lévén kiránduló helye vagy sétahelye a városnak,a nyári vasárnap

Főút

Nemzeti Bank a Felső templommal

Nagykanizsa

Erzsébet tér

Kanizsai vadásztársaság az 1900-as években

Dr Szigethy Károly orvos, Unger-Ullmann Viktor, Závody Albin Törvényszéki elnök, Pilhál Viktor közjegyző, Unger Ullmann Elek vaskereskedő, Dr Neusiedler Antal törvényszéki bíró

délutánok felette unalmasak,nincs sehová se menni. Akinek van szőllője - a kanizsai szőllők, Förhéncen, Szentgyörgyvári hegyen s a várostól kb. egy óra járásra már Somogyban fekvő Bagolai hegyen huzódnak - az kimegy a szőllejébe, mások meg beülnek a Centrálba vagy Koronába és ott unatkozzák át a délutánt - mi gyerekek mindig örülünk, ha apán vasárnap délután kávéházba megy,mert onnan mindig fagylaltot küld haza - legtöbben meg kisvárosi unalomban otthon gubbasztanak.

Egyáltaláben a város nem valami sok szórakozást kinál; a Centrál és Korona kávéházak, a Szarvas és Korona éttermek ezeket látogatják a férfiak; egyébként a tisztviselők, lateinerek a Társaskörben, a zsidó kereskedők, vállalkozók a Nagykanizsai Kaszinóban, a polgáremberek, iparosok a Polgári Egyletben találkoznak; a kulturát az Irodalmi és müvészeti kör szolgálja, mely télen felolvasó délutánokat rendez, a körnek dalárdája is van - ez a város egyetlen dalárdája - melyet a pécsi származásu Böhm Emil vezet / a Főutcán van néki diszmüáru üzlete/; a zenét pár cigánybanda,no meg a tüzoltók rezes bandája képviseli. Olykor pár hétre jön egy-egy szintársulat,mely a Polgári Egylet nagytermében játszik; tervbe veszik állandó szinház épitését, melynek a helyét is kijelölik az Erzsébet téren,de végül is pénz hiányában megelégesznek azzal,hogy a Rozgonyi utcában felépitenek deszkából egy nyári szinkört,melyben nyarankint Kövesi Albert pécsi szinigazgató társulata játszik, a társulat hölgyei egy kis élénkséget hoznak a nagykanizsai aranyifjuság életébe. Ujságja kettő van a városnak,az előbb hetente kétszer - csütörtökön és vasárnap - majd utóbb naponta megjelenő "Zala",melyet a borzas haju,cigány képü Révész Lajos szerkeszt élénken, frissen és a hetente megjelenő álmos, unalmas "Zalai Közlöny",melyre a kanizsaiak kegyeletből előfizetnek,de olvasni nem igen olvasnak.

A város centruma a Főutcán emelkedő két emeletes, kupolás városháza. Itt intézik a város dolgait a magas,elegáns,férfias megjelenésü Vécsey Zsigmond polgármester, az ősz szakállu,öreg Lengyel Lajos főjegyző,itt vigyáz a város rendjére a nagy testü,husos képü,kese bajszu,pápaszemes Deák Péter rendőrőrkapitány és itt dolgozik a poéta lelkü,örökösen a város multját kutatgató,sokat irogató Halis István árvaszéki elnök, apám egykori diáktársa. Nincs valami könnyü dolga a város vezetőinek, a városi képviselőtestületben - melynek egyébként édesapám is majdnem két évtizeden át tagja - örökös harcok folynak, a maradi és minden pantallós embert gyülölő kiskanizsai "sáskák" és a szájas külvárosi kispolgárok sok borsot törnek a város vezetőinek orra alá,semmisem tetszik ezeknek az embereknek és a legszebb elgondolások is meghiusulnak meg nem értésükön,gáncsoskodásukon. Nagy fájdalma a városnak a megye. Nagykanizsa 28.000 lakósával, szép számu intelligenciájával,nagy kereskedelmi forgalmával Zala vármegye legnagyobb,legélénkebb városa, ennek dacára a megye székhelye a félreeső,halott kis Zalaegerszeg s a vármegye urai - ebben az időben gróf Jankovich László,majd gróf Batthyány Pál a főispán,Csertán Károly,majd Árvay Lajos az alispán - nem valami jó szemmel nézik az erősen fejlődő várost és városias gondolkozásu polgárságát. A város vezetősége mindent elkövet,hogy meg-

szabaditsa Nagykanizsát a megye gyámságától és a rendezett tanácsu várost törvényhatósági várossá fejlessze, azonban - bár e törekvésében támogatja a város egész polgársága - hasztalan minden erőlködése, a megye ellenállásán megbukik a város vezetőségének minden próbálkozása.

Igen nagy tekintélynek örvend a városban a törvényszék,mely a járásbirósággal és ügyészséggel együtt - mint már emlitettem - az erre a célra megvásárolt egykori Zöldfa szállóban,egy egyemeletes unalmas sárga épületben van elhelyezve. Az 1900-as években kitünő birói kara van a törvényszéknek,csupa elsőrangu ember szolgál itt,kik közül többen futnak be szép karriert. A kényelmes, öreguras Tóth László a törvényszéki elnök, majd mikor a pécsi itélőtáblához tanácselnöknek nevezik ki,helyét az óriás termetü Závody Albin foglalja el,ki ezüstös kecskeszakállával,zergeszakállas vadászkalapjával,bőrkabátjával nagyuri fellépésével olyan benyomást kelt mint valami mágnás. Apámmal együtt az 1900-as években a kanizsai törvényszéken szolgálnak a bajuszpedrővel hegyesre pödört bajszu öreg Mikoss Géza táblabiró; a fekete szakállas, zord arcu Huszár Sándor,beretva éles eszü jogász,mellette elsőrangu matematikus és természettudós,ki a pécsi táblára,majd innen a kuriára kerül birónak; az elegáns Véber Károly - édesapám legjobb barátja - kit ezüstös fehér haja, szakálla sokkal öregebbnek mutat,mint amilyen tényleg; Csesznák Miklós vizsgálóbiró, javithatatlan agglegény, bohém természetü öreg lump; a gyenge egészsége miatt örökösen magát pátyolgató Kiss István,ki szintén a pécsi táblára kerül birónak; az alacsony,gömbölyü,légé bajszu Knorr Kálmán,ki a pécsi táblán lesz biró, a budapesti táblán tanácselnök; a szemüveges, erősen rövidlátó Eöry Szabó Jenő,kit Závody Albin nyugalomba vonulása után a törvényszék elnökévé neveznek ki, a nagybajszu Kenedi Imre,ki hosszu éveken át vezeti a főtárgyalási tanácsot, Fischer József egy szerény megjelenésü zsidó ember. A járásbiróságot a kedélyes kövér Katzenbach táblabiró vezeti,itt szolgálnak az öreg, süket Gózony Sándor,az elegáns Lajpczig Antal,a betegeskedő Bereczky Viktor s a fiatal vékony SAmuelly Ottó járásbirák. Az ügyészség vezetője a tekintélyes megjelenésü, tömött fekete bajszu Orosdy Lajos, majd nyugalomba vonulása után a fiatalos kinézésü, elegáns Jureczky Iván. A birák élénk társadalmi életet élnek, a birói családok egymással jó barátságban vannak, a birói asszonyok sürün összejárnak általában a biróságiak kollegialitása,összetartása nagyon jó. Én gyakran megfordulok a törvényszéken, ha tollra, papirra, ceruzára van szükségem , felszaladok apámhoz a hivatalba, ki mindennel ellát - ebben az időben az állam még nem takarékoskodik az állam ezekkel a dolgokkal,apámnak bőven van mindene / még gyertyát is kap az államtól /; kicsikét megszeppenve nézem a komoly folyosókat,hivatalos feliratokat, poros aktákat,miközben apám hivatalszolgája,a szakállas Madarász mosolyogva biztogat: meglássa Jenőke magából is biró lesz, mint a papából !

A városban állomásozik a soproni zöld hajtókás közös 48-asoknak - a "zöld harkályoknak" - egy zászlóalja, a zászlóalj tisztikarában szolgálnak osztrákok,csehek,horvátok, sőt még magyar is akad köztük,ezeknek azonban csak a neve magyar, a k. u. k. katonai nevelés kiölt belőlük minden magyart; voltaképp egyiknek sincs nemzetisége, kizáró-

lag a császár katonái ők,kinek kabátját hordják,portepeéjét viselik. A közös tisztek jóformán semmi érintkezést nem tartanak fenn polgári körökkel, a hazafias és nemzeti ideáljaiért lelkesedő magyar társadalomtól elválasztja őket a feketesárga szellem,de elválasztja őket a nyelv ismeretének hiánya is; itt élnek Magyarországon, némelyik 15-20 évet is eltölt itt,de nem tanulnak meg magyarul, nem beszélnek magyarul, az ő nyelvük az ~~xxxxxxxxxx~~ "armeedeutsch",mely egyesit osztrákot, csehet, horvátot,magyart stb.

Más a helyzet a honvédekkel. Kanizsán állomásozik a 20-as honvédek ezredtörzse és két zászlóalja - Czech János ezredes az ezred parancsnoka - s a honvédtisztek magyar nemesi családokból,polgári családokból származnak s igy magától értetődően otthon vannak a városi társaságban és sürün érintkeznek polgári családokkal. Mig az csak egész kivételesen fordul elő hogy közös tiszt magyar lányt vegyen el feleségül, addig a honvédtisztek sürün házasodnak be polgári családokba. / Egyébként az 1900-as években Kanizsán szolgál a 20-asoknál Szurmay Sándor az első világháboru hadvezére és honvédelmi minisztere, továbbá Tabajdy Kálmán,ki ugyancsak az első világháboruban tábornok és honvédelmi államtitkár lesz./

A város lakóssága kereskedőkből,iparosokból,földmüvesekből / Kiskanizsa ! / tevődik össze; a lateiner közép-osztályt állami ,városi tisztviselők,ügyvédek,orvosok,mérnökök, tanárok képviselik. Ipari munkásságot alig találunk a városban, mert komoly ipara nincs a városnak. A Franz féle gőzmalom,Weizer féle gépgyár, ~~xxxxx~~ a Frank pótkávégyár,egy tőglagyár nem jelentős üzemek ,munkáslétszámuk nem nagy. A munkásság jelentéktelen számát mutatja, hogy 1909-ig egyetlen egyszer nem ünneplik meg a szervezett munkásság nagy ünnepét május elsejét. Napszámosokat a mezőgazdaság foglalkoztat.

a Sörgyár

A városban általában igen nagy szerepet játszik a zsidóság. Nagykanizsa rendkivül élénk kereskedelmi centrum és a kereskedelem lehet mondani kizárólag a zsidók kezében van; alig van egy-két keresztény cég - Unger Ullmann Egiek , Köhler Testvérek vaskereskedőkre, Wajdits József, Mair József, és Schless Antal könyv és papirkereskedőkre tudok csak visszaemlékezni - s a városból ugyszólván teljesen hiányzik a keresztény vállalkozó, nagykereskedő, nagyiparos tipusa. Az utcákon végesvégig mind zsidók a boltosok, ime néhánynak a neve kikre még emlékezem: Marton és Huber, az Aranygolyós Neu és Klein, Schwarz és Tauber, Balaton Testvérek,Strém, Pollák fiszeresek, Frank Vilmos, Schwarzenberg ruhakereskedők, Fischl Fülöp és Fia könyv és papirkereskedő, Alt és Böhm diszmüárus kereskedő, Irmler Jezsef, Kohn Lajos, Kasztl Testvérek, Eichner és Mattersdorfer divatárukereskedők,Armuth bazár a Délzalai Takarékpénztár udvarában stb.; és zsidók a nagykereskedők / Zerkovitz, Schulhof borkereskedők, Grünhut gabona-,Reichenfeld fakereskedő stb / ,zsidók a nagyvállalkozók,nagyiparosok / Weizer vasgyár, Frank pótkávégyár, Sörgyár stb / - az egy Franz malom keresztény, tulajdonosa a stájer származásu Franz Lajos; és zsidó az orvosok, ügyvédek, mérnökök javaraszе. Zsidó ünnepeken minden zárva van,olyan csendes és kihalt a város, mintha más sem laknak Kanizsán csak zsidó, a zsidó rabbi Dr. Neumann Ede - alacsony ,kövérkés,vöröses szakállu férfi- olyan tekintélynek örvend a városban,mint valami apátplébános. - A városban a zsidóságnak van pénze,a zsidó családok általában polgári jómódban élnek,de van akárhány gazdag zsidó család,kik egyenesen fényüző életmódot folytatnak. A

zsidóság gazdagságát mutatja,hogy a zsidó hitközség elemi iskolát s azonkivül kereskedelmi iskolát us tart fenn, melynek tanulói persze tulnyomó részben zsidók, de a keresztény fiuk is, kik kereskedelmit akarnak végezni,ebbe az iskolába járnak.

Ami a kereszténység és a zsidóság egymáshoz való viszonyát illeti,ebben az időben az antiszemitizmus ismeretlen a városban; a liberalizmus korát éljük,a zsidókban izraelita vallásu magyarokat látnak,tehát senkinek nem jut eszébe a zsidókat támadni,gazdasági erejüket,hatalmukat felhánytorgatni. A zsidók és keresztények barátságosan meg vannak egymással,ellentétek nincsenek közöttük,de mégis bizonyos elkülönülésben élnek; a keresztény asszonyok a Keresztény jótékony nőegyletben, a zsidó asszonyok a Izraelita jótékony nőegyletben csoportosulnak, a zsidó kereskedők vállalkozók,ügyvédek,orvosok a Nagykanizsai Kaszinóban, a keresztény tisztviselők és lateinerek a Társaskörben jönnek össze , a zsidók és keresztények legfeljebb kulturális téren találkoznak, az Irodalmi és müvészeti Kör elnöke Horváth György piarista igazgató, alelnöke Dr. Neumann Ede főrabbi. A keresztény és zsidó családok között a társas érintkezés elég ritka és nagy ritkaság ha egy zsidó férfi keresztény lányt,vagy egy keresztény férfi zsidó lányt vesz nőül.

Izraelita

Politikai tekintetben a város kormánytámogató,liberális, azonban a kerülethez tartozó falvak ellenzéki beállitottságu,vallásos gondolkozásu parasztságu majorizálja a városi polgárságot és igy a kanizsai választókerület mindig az ellenzéki, katholikus Néppárthoz tartozé gr. Zichy Aladárt küldi be a parlamentbe, ki hosszu ciklusokon át képviseli Nagykanizsát az országgyülésen. / A koalíciós kormányban a király személye körüli miniszter lesz./ Általában igen heves választási küzdelmek zajlanak le, kivéve az egyhangu 1906-os választást, Zichy Aladár csak kemény harcok után jut a mandátumhoz. Választások alkalmával hosszu, fellobogózott,nótától, éljenzéstől zengő kocsisorok vonulnak be a városba,jönnek a vidéki választópolgárok, a kalapok mellett piros vagy zöld toll virit; ezrek gyülnek össze a városban, a kortestanyákon huzza a cigány, folyik a bor,italosak lesznek az emberek és hamar kész a verekedés; ép ezért katonai kordonnal választják el egymástól a pártokat,de még igy is emlékezem olyan választásra, mikor a varasdi dragonyosok kénytelenk belelovagolni a tömegbe,hogy megtisztitsák a Széchenyi teret,melyen a felállitott gyalogsági kordon dacára összeakaszkodott a két párt; és emlékezem olyan választásra,mikora bukott párt emberei estefelé hazavonulva dühükben sorra bedobálják az ablakokat,becsukott spaletták mögött hallgatjuk a kövek zuhogását s hogy végig az egész utcasoron hogy csörömpölnak a bedobott ablakok.

A városban sok a zsidó,sok a zsidó intellektuell, tehát van szabadkőmüves páholy is, melynek élén az alacsony, szakállas,temperamentumos Szalay Sándor elemi iskolai igazgató áll.

A városi élet lustán folyó,sekélyes,vidéki élet, mely nem ismeri a nyugtalanságot, izgalmat, hajszát. Kevesset és kényelmesen dolgoznak. A hivatalokban nem siettős semmi,lassan intézik a dolgokat,hogy mennyi idő alatt intéződik el valami közömbös. Az iparosok többet dolgoznak mint a hivatalnokok,de azok sem ismerik a hajszát s munkatempójuk lassu; amit csinálnak az nem tömegcikk,hanem körülményes-

sen,becsületesen megcsinált egyedi munka. Talán egyedül a kereskedő világban van nagyobb élénkség, a szakma természete kivánja meg a nagyobb mozgékonyságot.

Az emberek életét kicsinyes pletykák töltik be; itt mindenki ismeri egymást,itt mindenki tud mindenkiről mindent; ha uj ember jön a városba,rögtön kitudják kicsoda, micsoda, honnan jött; itt nem lehet elvonulva élni,maradéktalanul be kell olvadni a kisváros életébe. A lassan folyó eseménytelen életben néha kirobban valami botrány,mely felkavarja a kedélyeket; mint a gazdag és zsugori öreg E. Sándor vejének Dr. H.Jánosnak, egy nagy jövödelmü ,de meglehetős könnyelmü és kártyás ügyvédnek az esete,ki nem tud valami pénzekről elszámolni, az öreg E.meg nem ad neki egy fillért sem,mire Dr.H. öngyilkos lesz,megmérgezi magát; G. Ferenc egyetemi hallgató,egy tekintélyes és közismert kanizsai család sarja a bordélyházban agyonlövi magát; Dr.B. Ferenc tekintélyes és gazdag kanizsai ügyvéd felesége - több gyermek anyja - megszökik egy nála tiz évvel fiatalabb fiatalemberrel; ilyenkor heteken át beszélnek a dologról ,ujra és ujra megtárgyalják az esetet, mi történt, hogy történt.

Az irodalom,müvészet,zene iránt alig van érdeklődés, az urilányok tanulnak ugyan zongorázni,de legtöbbször nem jutnak tovább a klimperozásnál. Kulturális dolgok iránt csak a gazdag zsidó családokban van érdeklődés, kik nyelveket beszélnek,külföldön utaznak s kikben meg van a modern dolgok szeretete. Az 1900-as években születő uj magyar irodalom olvasói, a Nyugat előfizetői, Ady lelkes hivei főleg a zsidóságból kerülnek ki; Kiss József magas szinvonalu lapjának, a Hétnek és Jászi Oszkár tartalmas folyóiratának, a progresszió szolgálatában álló Huszadik Századnak előfizetői tulnyomó részben zsidók. Az intelligensebb s az irodalom után érdeklődő keresztény családok Jókait, Mikszáthot, Gárdonyit, Herczeg Ferencet olvassák s a Vasárnapi Ujságot vagy az Uj Időket járatják. Adyról csupán annyit tudnak, hogy furcsa és érthetetlen verseket ir; az iskolában még csak szóba sem lehet hozni Ady nevét,a tanárok szerint ez az "erkölcstelen", "zagyva","magyargyülölő"stb. költő nem méltó arra, hogy beszéljünk róla.

5,

A városban a zsidó hitközség által fenntartott kereskedelmi iskolán kivül még egy középiskola van,a piarista rend által a város támogatásával fenntartott gimnázium. Valamikor az 1700-as években alapitották,eredetileg algimnázium volt,melyet idők folyamán nyolc osztályos főgimnáziummá fejlesztettek ki. Diákjai a városbeli tisztviselők,értelmiségiek,kereskedők,jobb iparosok,aztán a vidéki birtokosok,jegyzők, tanitók stb. fiaiból kerülnek ki, ez utóbbiak kosztos diákokként élnek a városbeli családoknál. A parasztságot pár kiskanizsai parasztgyerek képviseli,munkás szülők fiát csak egész kivételesen találni egyet-egyet a gimnáziumban.

A gimnázium nagy egyemeletes rozoga épület az Eötvös téren, elötte picike parkocska zöldel - itt szoktak a piarista atyák sétálgatni - a parkocskában régi barokk Szentháromság szobor áll s néz az Eötvös térre; az épület egyik szárnya a piarista rendház,másik szárnyában az iskola van elhelyezve. Valamikor Deák Ferenc is ezek között a falak között tanult,négy osztályt végzett a kanizsai gimnáziumban; 1903-ban Deák Ferenc születésének 100.évfordulója alkalmával emléktáblával meg is jelölik az épületet, Telcs Ede által készitett müvészi emléktábla Deák Ferenc reliefjével a városnak az 1900-as években egyedüli müemléke. A gimnázium épülete 1765-ben épült s az 1900-as években utolsó éveit éli; annyira roskatag,hogy nem igen lehet használni s 1904-ben kiköltöztetik belőle a gimnáziumot,mely a Sugár utcai volt honvédlaktanyában kap uj szállást / a honvédek részére a Sugár utca végén épitenek egy uj modern laktanyát,a József főherceg laktanyát,,igy üresedik meg a régi honvéd laktanya/ évekig üresen,elhagyatottan áll az öreg gimnázium épület, 1915-ben aztán mikor már annyira kezd bomladozni,hogy összedőlésétől kell tartani, lebontják és örökre eltünik az öreg épület,melyben annyi diákgeneráció tanult ki s melyhez annyi emlék füződik; parkirozzák a lebontott épület helyét s most fák zöldelnek,virágágyak mosolyognak a régi gimnázium helyén.

Eltünik a régi gimnázium,pedig de érdekes épület volt,különösen a mi szemünkben,kik ép bekerülendők vagyunk a "deákok" sorába. Kis tornya van,melynek harangocskáján reggel hét órakor a pedellus elhuzza a primuszt:

Gingalló,
Szentajtó,
Főzz kását,
Nincsen só.
Mért nincs só ?
Ugyis jó !

vagy tiz percig hivogatja a kis harang a diákságot,mely a

város minden részéből özönlik a gimnázium felé, a kis diákok ugra-bugrálva szaladnak, a nagyok - vannak közöttük bajszosak is - lassan,komolyan ballagnak,könyv helyen akárhányan "salátát" - vagyis könyvlapokat - visznek magukkal, egyikmásik ép csak a Szentháromság elött dobja el cigarettáját, közben leereszkedőleg fogadják a kis diákok köszöntését. Fél nyolc elött öt perccel megszólal a szekundusz,fél nyolckor pedig hosszu sor kanyarodik ki a gimnáziumból,mennek a diákok a Felső templomba a fél nyolcas diákmisére. Nyolca órakor vége a misének, a diákság visszavonul a gimnáziumba és megkezdődik az előadás, tart déli harangszóig,de délután két órakor már megint nyüzsög a gimnázium a diákságtól,délután négy óráig előadások vannak - ez a kor nem ismeri még az egyfolytában való tanitást. Nekünk kis elemistáknak érdekes és valljuk be őszintén kissé félelmes épület ez,melyben papok tanitanak,minden tantárgynak más a tanára s melyben a latin,ez a titokzatos nyelv járja,melyre csak szivszorongással tud a magamfajta kis ember gondolni.

A gimnázium a piarista szerzeté, a piarista atyák mellett azonban - a világi rajztanáron és tornatanáron kivül - több világi segédtanár is müködik az iskolában. A piarista rend meglehetős szegény rend,nincsenek dominiumai s csak meglehetős nehézségek között tudja fenntartani iskoláit - de azért csak fenntartja őket,a kanizsai gimnáziumot például tulnyomó részben a város segitségével. A rend nem valami szigoru rend: a piaristák életmódjából teljesen hiányzik minden szerzetesi vonás. Erősen járnak társaságba,vannak közöttük mulatós emberek, a fegyelem nem tul nagy közöttük; nagyon sürün fordul elő a rendből való kiugrás,minden évben leveti egy-kettő a reverendát. Mindenféle ember van a piaristák között: értékes, kevésbé értékes,szigoru,puhaszivü,józan eszü, kelekótya de abban egyek,hogy erős magyar érzés hatja át valamennyiüket és ilyen szellemben nevelik a gondjaikra bizott ifjuságot. Nevelési módszerük általában liberális; a latin nyelv mellett nagy sulyt helyeznek a természettudományokra is? megkövetelik a tanulást .de nem zárják el az ifjuságot a világtól; megengedik például,hogy a felső osztályos diákok nyilvános táncískolába járjanak, 1902 évig pedig minden évben farsangkor diákbált is rendez a gimnázium. A piaristák ezzel a nevelési metódussal elérik azt,hogy a fiuk érettségi után nem mint ügyetlen tuskók lépnek a világba,hanem mint táncolni, társaságban mozogni tudó,jó fellépésü fiatalemberek - mondani sem kell,hogy ez milyen előnyt jelent számukra.

-

1901 szeptember 1-én édesapám elvisz beiratni a gimnázium első osztályába. A nyári szünet után csak ugy nyüzsög a gimnázium épülete a sok gyerektől,szülők hozzák gyerekeiket beiratni, a fiuk nagyban örvendeznek egymásnak,itt-ott feltünik egy-egy piarista komoly alakja is,kit nagy reverenciával köszönt a diákság. Jelentkezünk Horváth György igazgatónál; ez egy ötven év körüli,erős,kövéres,totyakos járásu, hátrafésült haju piarista - nincs benne semmi férfias vonás,olyan mint valami vénasszony; mint a gimnázium igazgatója élénk szerepet játszik a város kulturális életében,többek között ő az Irodalmi és müvészeti kör elnöke; különben derék, jó indulatu ember,ki ha néha pöröl is,komolyan nem tud hara-

Nagykanizsa, gimnázium

Nagykanizsa, A gimnázium udvara

Nagykanizsa, a Felső templom és régi házunk, (Széchenyi tér 3.)

gudni. Horváth igazgató beir,beoszt az I b. osztályba - két első osztály van a. és b. - és megyünk jelentkezni az I. b. osztály főnökéhez Mátyás Józsefhez; utána összevásároljuk a Wajdits boltban a könyveket - otthon nyugtalanul nézegetem a sok könyvet, ezt mind meg kell tanulnom,az elemiben alig volt egy-két könyvem, itt meg mindjárt egész kis könyvtárt cipelhetek az iskolába. Szeptember 4-én Veni sancte, 5-én törvényolvasás, osztályrendezés, 6-án van az első előadás, megkezdődik a gimnázista életem. / Egy kis csalódással kezdődik; Pachinger Alajos igazgató egyenruhát rendszeresitett a diákság számára s már előre örülök a zsinoros zubbonynak, fekete pantallónak és sapkának; Pachinger elmegy, helyette jön Horváth igazgaté, ki - mert az egyenruha beszerzése nagy terhet ró a szülőkre - megszünteti az egyenruhát; a szülők örülnek, a diákság dühöng, nekem meg fáj a szivem, mégsem lesz egyenruhám.. /

-

Kik lesznek az alsóbb osztályokban tanáraim ?

1901/2-ben az I. b-ében osztályfőnök Mátyás József piarista,egy alacsony, szőke,kövérkés piarista,ki a magyart, latint és hittant tanitja, jóindulatu , barátságos ember,de tud nagyon csipős nyelvü is lenni. A tatárképü Vándor József piarista tanitja a természetrajzot és vezeti a játékdélutánokat; hetente egyszer a Sánc melletti játéktéren játékdélután van,melyre párban,rendben vonulunk ki; unalmasak ezek a délutánok, sehogysem izlik a játék parancsszóra, unja a dolgot Vándor is, mi diákok is,legfeljebb az az a jó ,hogy a játékdélutánokon nincs iskola . Nyilassy Károly piarista tanitja a földrajzot; hatalmas termetü ember, nagy,gömbölyü, kopasz koponyája fénylik mint egy billiárdgolyó, vastag, husos arcában nagy tülökorr ül; vad kuruc az öreg, szidja az osztrákokat mint a bokrot s ha Ausztriáról, Bécsről van szó dühbe gurulva bömböl s hatalmas ökleivel ugy veri a kathedrát,hogy majd szétreped; Szüz Mária igen nagy tisztelője és szinte komikusan hat mikor az a nagy darab ember könnyekig meghatva beszél Szüz Máriáról, Magyarország patronájáról, kinek hazánk annyit köszönhet; nagyon szereti a bort,de hamar megárt neki és spicces állapotban goromba és mindenkivel összevesz; egyáltalában igen nehéz természetü ember, ki a tanárok felével állandóan hadilábon áll; mi diákok darabossága dacára szeretjük,szeretjük izzó magyarságáért, szókimondó egyenességéért,feltétlen igazságosságáért - mikor elkerül Kanizsáról / Sátoraljaujhelyen lesz igazgató/ éveken át minden Károly napon üdvözlő levelet irunk neki. - Perger József piarista tanitja a számtant; valóságos monstrum ez az ember,annyira el van hizva; nehezen vonszolja roppant testét,hájas, zsiros arcában egészen elvesznek apró szemei, a kathedrára alig tud felmenni,mikor meg leül recseg alatta a szék,mintha össze akarna törni. Egy reggel - 1901 november 26-án - mikor megyünk az iskolába fekete zászló leng kinn a gimnázium épületén,éjjel szivszélhüdésben meghalt Perger tanár ur; két napi vakációnk van, eltemetjük Pergert,helyette világi tanárt kapunk Erdélyi Gyulát, egy hosszu, vékony,beteges kinézésü fiatalembert / pár év mulva el is patkol tüdőbajban / - Kalcsok Leo tanitja a szépirást; ugy néz ki a kathedrán ez a piarista,mint valami gubbasztó ö-

reg bagoly; egyetlen szenvedélye az utazás,mindent megvon magától azért,hogy a nyári szünidőben külföldre mehessen,bejárja egész Európát; különben nem sokat törődik velünk,a szénirás óra alatt bebujik egy könyvbe abszolut nem törődve vele,. irunk-e vagy sem. - Lakatos József egy hideg, rideg,antipatikus fiatal piarista tanár tanitja az éneket ugy, hogy a kottát sem tanuljuk megismerni, de énekelni sem tanulunk meg,merev formalizmusával inkább elriaszt az énektől, mint megszeretteti azt. - Kálóczy János a rajztanárunk,ki a mértant is tanitja; kecske szakállas,müvész kinézésü,Lavallier nyakkendőt hordó,beteges ember / pár év mulva Kálóczyt is elviszi rossz tüdeje/ - Pongrácz Adolf a tornatanár. Alacsony,izmos, zömök, vörös szakállas, 60 év körüli férfi, a régi világban k.u.k. őrmester volt, őrmesterből lett tornatanár. és ez meg is látszik rajta,olyan őrmesteres módon tanitja a tornát. Katonás rendet, kemény fegyelmet tart fenn,állandóan suhog kezében a nádpálca, jaj annak ki megmozdul a sorban vagy csak félre is néz: törzshajlitás vagy pracnit elő és már csattan is a delikvens hátsó felén vagy összerakott ujjain a pálca. Állandóan ruha, cipő, nyak, fül viziteket tart és kegyetlenül elnáspángolja azokat,kiken valami hibát talál,akinek a nyaka vagy a füle piszkos azonfelül még a kuthoz is kicipelteti és végig suroltatja őket. A tornaóra ilyen vizitekből, katonás rendgyakorlatokból és szertornából áll - sejtelme sincsen az öregnek a modern tornáról,különösen pedig az athletikáról; általában iszonyu respektusa van elöttünk,ugy félünk tőle mint a tüztől. Az év folyamán egyszercsak betegeskedni kezd,vérmérgezést kap,amputálják egyik lábát,de ez sem segit rajta, 1902 január 28-án meghal. Utána volt elemi iskolai tanitóm Erdősi Bálint veszi át ideiglenesen az év végéig a tornatanitást; ép olyan hebehurgya bolond mint amilyen volt az elemiben; semmi tekintélye nincs, a fiuk kinevetik; az év végi tornaünnepély,mit 1902 junius 15-én a katonai gyakorlótéren tart a gimnázium, Erdősi ügyetlensége és kapkodása folytán olyan nagy rendetlenségben folyik le, hogy majdnem botrányba fullad az egész.

1902/3 tanévben , a II. osztályban uj osztály. főnököt kapunk Mészáros József személyében,ki eddig az I a. osztályt vezette; a latint, magyart tanitja. Eziistős ősz haju,ráncos arcu piarista,legfeljebb ötven éves,de már is ugy néz ki,mint egy aggastyán. Száraz lelkü,rideg ember, csak magoltatni tud, nem tanitani,pláne nevelni; kiméletlen szigoruséggal belénk veri a latint meg a magyart anélkül, hogy fel tudná kelteni benniink a latin és magyar iránti érdeklődést - szóról szóra be kell vágnunk a leckét, többel nem törődik. Semmi megértés nincsen benne a fejlődő gyermeki lélek iránt, egyetlen érzés,mit kelt bennünk, a félelem / mi azonban nem akadályozza meg,hogy szorgalmasan ne számolgassuk,hányszor mondja egy órán "azt mondjuk" - nagyon sokszor mondja. /; az alsó négy osztálynak ő a hitszónoka, a vasár és ünnepnapi misék elött ő mondja a szentbeszédet,ezek ép olyan szárazok, unalmasok,mint amilyen ő maga. - Amennyire nem szeretjük Mészárost ép annyira lelkesedünk uj természetrajz és földrajz tanárunkért Huber Imréért; lelkes és melegszivü ember ez a piarista, ki iparkodik megszerettetni velünk tárgyait, iparkodik érdeklődést, megértést kelteni bennünk a természet jelenségei iránt és ez sikerül is neki, olyan áhitatos figyelemmel hallgatjuk érdekes, cseppet sem

könyvszagu magyarázatait,hogy szinte sajnáljuk,mikor megszólal a csengő és vége van az órának; majdnem megsiratjuk,mikor a következő évben Kanizsáról áthelyezik Kolozsvárra.
- Farkas Miklós tanitja a számtant,ez egy nyammogva beszélő unalmas piarista,ki örökösen az orrát simogatja,más nevezetessége nincs; nem sokat tanulunk tőle.- Az elhalt Pongrácz Adolf helyett Gruber Gyula lesz az uj tornatanár ki a játékdélutánokat is vezeti; egyszerre uj levegőt hoz a gimnáziumba, a régi szabásu tornát felváltja az atletika, az örökös unalmas sor és szergyakorlatok helyét a futás,ugrás,gerelyvetés,sulydobás,diszkoszdobás,futballozás és füleslabdázás foglalja el; és mindenben Gruber jár elő jó példával,ki maga is elsőrangu atléta - meg is látszik a hatása,amilyen kedvetlenül mentünk azelőtt tornaórára és játékdélutánra,olyan örömmel megyünk most. - A hittant Horváth igazgató, a rajzot és mértant Kálóczy János,a szépirást Kalcsok Leo tanitja.

1903/4-ben a III. osztályban ujból Mészáros József lesz az osztályfőnökünk,ki mint eddig a latint,magyart tanitja, Nyilassy Károly tanitja a történelmet,Farkas Miklós a számtant, Kálóczy János a rajzot, Gruber Gyula a tornát és a játékot, Schima János,egy hosszu,vékony,szőke szemüveges piarista a németet - pár év mulva kilép a rendből - Wiezner Gyula,egy mosolygós arcu,szimpatikus piarista tanitja a hittant és Csete Ferenc - fiatal világi segédtanár,ki most került ki az egyetemről - tanitja a földrajzot.

1904/5-ben a IV. osztályban ismét Mészáros József az osztályfőnök s mint rendesen a latint,magyart tanitja,Farkas Miklós tanitja a hittant,Nyilassy Károly a történelmet, Preszeller Ferenc - egy fiatal, meglehetős szabados életü piarista - a németet és Fejér Gyula - egy krakéler fellépésü,ocsmány száju piarista,ki mást sem tud csak malackodni - a természetrajzot. Kálóczy János rajztanár betegeskedik, helyetteseként Németh Mihály polgári iskolai tanár tanitja a rajzot, Gruber Gyula tornatanár elhagyja az intézetet, uj tornatanár Wiedermann Gyula egy kissé puha fiatalember lesz,kit egy napon sem lehet emliteni az energikus és céltudatos Gruberral. Nunc venio ad fortissimum ! Számtan-Tanárunk Lauch János. Ez egy öreg,mogorva,magába zárkózott piarista,kitől ugy félünk mint az ördögtől; nincs egy mosolya, nincs senkihez egy jó szava,maga a megtestesült ridegség,szigoruság. Az órát megelőző tiz perces szünet alatt megjelenik a tanterem elött és köpenyébe burkolózva - melyet a legnagyobb melegben sem tesz le - lehajtott fejjel,merev arccal senkit észre nem véve,köszöntést nem fogadva sétál fel és alá várva az órakezdést jelző csengetést; a tizperces szünet alatt máskor szokásos kiabálás,ugrálás,szaladgálás helyett valami rémült csend uralkodik,mozogni alig merünk, Lauch mereg,komor alakja belénk fojt minden élénkséget,drukkolva gubbasztunk a tanteremben,vagy a terem elötti folyosón. Az óra alatt halálos csend uralkodik,még a légydongást is meg lehet hallani, az arcok a drukktól sárgák, a szemek - titokban - az óramutató kinos vánszorgását lesik; egymás után hivja fel a fiukat és egymásután szekundáztatja be őket,arca a benső dühtől csak ugy vonaglik,ideges,gunyoros xxxxxxx xxx metsző élességü szavaival szinte végigkorbácsol bennünket,egyszer aztán csak nem bir magával kirobban s mi a rémülettől megdermedve ülünk helyünkön és mozdulni sem merünk - nékem minden számtanórán a drukktól és félelemtől megfáj-

dul a gyomrom. Lauch nem ismer irgalmat,kegyelmet vagy tekintetet ,könyörtelen szigoruséggal osztályoz, a IV. osztályban az első félév végén elbuktatja az osztály felét, a második félévben pedig 45-ből 8-at, 28-nak pedig 3-ast ad. A szegényebb gyerekek instruktorkodással szereznek maguknak egy kis pénzt, ezekre különösen haragszik, valósággal üldözi őket: valaki nem tud valamit,rögtön egy ilyen fiu felé fordul és félrehuzott szájjal gunyosan elnyujtva károgja " no majd ez a tani-i-i-tó mondja el",de szóhoz sem igen engedi jutni a szerencsétlent már is irja be neki a szekundát. Réme ez az ember,a gimnáziumnak és a legrettegettebb valamennyi tanár között.

-

Az első három osztályt a régi gimnáziumi épületben végezzük, 1904 nyarán aztán - mint már emlitettem - a gimnázium átköltözködik a Sugár utcai volt honvédlaktanyába és az 1904/5 tanévet - melyben a negyedik osztályt végzem - már az uj iskolaépületben kezdjük. Emeletes,sárga épület ez, melynek utcai frontjához az udvaron két szárnyépület csatlakozik; a három épület egy meglehetős nagy,rideg,poros udvart fog be. Az utcára néző épület a rendház,itt laknak a piarista tanárok, a két udvari épület pedig az iskola,itt vannak a tantermek. A gimnázium IV-VIII. osztályát ebben az épületben járom,itt is érettségizem s mindig csendes meghatódottsággal gondolok vissza erre a meglehetősen rideg kaszárnya jellegü épületre. Az épület különben nem sokáig marad gimnáziumnak. Az első világháboru utáni időkben egy uj nagy gyalogsági laktanyát épitenek a Petőfi ut végére,ezzel az ugyancsak Sugár utcában levő volt 48-as laktanya felszabadul; akkor ebbe a felszabaduló épületbe költöztetik át a gimnáziumot, mig a megüresedett épületet az ujonnan felállitott leányliceum kapja meg, igy volt iskolánkból leányiskola lesz. 1948-ban a többi szerzetes iskolával együtt a kanizsai piarista gimnáziumot is államositják s az egykori piarista gimnázium mint állami gimnázium folytatja életét.

-

Az elégséges tanulók sorába tartozom; évközben kapok intőket, sőt néha még rovót is, az évvégi bizonyitványokban meg mindig szerepel több-kevesebb elégséges; privátra nem járok, instruktort nem tartanak mellettem,de azért sikerül bukás nélkül keresztülmenni az osztályokon. Nagyon sok bajom van a latinnal; az I. osztályban sirva tanulom a latin kiejtési szabályokat,melyek sehogysem akarnak a fejem - be menni - még a II. osztályban is megtörténik,hogy természetrajz órán a gólya latin nevét,ciconia albát az osztály nagy derültségére cziczonia albának mondom - de a Pirchala féle latin nyelvtannal később is sok bajom van, a latin szavakat is nehezn tanulom meg ugy hogy feleleteim gyengék, gyakorlataim rosszul sikerülnek,latinból állandóan az elégségesek között szerepelek. Nehezen megy a latin nyelv tanulása,Mészáros tanitási módja meg abszolut nem alkalmas arra, hogy felkeltse érdeklődésünket a latin iránt,sőt egyenesen elriasztja az embert a latintól; számára - mint általában

a latin tanárok többsége számára is - a latinnyelv nem egy hatalmas kultura kifejezési eszköze,hanem aprólékos és ky bonyolult nyelvtani szabályok összesége,melyeket szóról szóra be kell vágni anélkül hogy még csak sejtenők is mi van a latin nyelvtani szabályok mögött - ezzel a metódussal sikerül elérni azt,hogy nemcsak hogy nem érdeklődünk a latin iránt, de szivből utáljuk valamennyien. A németben gyenge vagyok; nem az élő német nyelvet tanitják, nem arra törekesznek,hogy a német szövegeket megértsük, itt ismét csak a nyelvtanon van a hangsuly s talán ez az oka, hogy németből sem tudok jobb jegyet kapni az elégségesnél; bár majdnem egy évig van nálunk egy marburgi lány, a Kádi,hogy németül tanuljunk tőle, Kádi szépen megtanul magyarul, mi meg nem sokat profitálunk tőle a németből; utóbb szüleim elöbb Muthnéhoz,majd Banekovich Jánosnéhoz járatnak német órára de náluk sem sok ragad rám németből. Nagyon gyenge vagyok matematikából,hiányzik belőlem minden érzék,minden fogékonyság a matematika iránt,nem szeretem és nem is értem; a IV. osztályban kezdjük tanulni az algebrát, Lauch azonban idegessége, türelmetlensége miatt képtelen megértetni velünk az algebra titkait,zord egyénisége csak ideges félelmet kelt benniink s nékem szinte a gondolkozásomat is megbénitja, csoda-e ha semmire sem tudom vinni az algebrában ? A rajzhoz hiányzik a kézügyességem s ha mégis jelesem van belőle annak köszönhetem,hogy édesanyám,aki jó rajzoló sokat segit rajzaim elkészitésében. S elég erőm,se elég ügyességem nincs ahoz,hogy valami jó tornász lehessek, megcsinálom azt ami kell,de többre nem tellik. Szeretem a magyart,történelmet,természetrajzot,földrajzot,hittant s ha a második és harmadik osztályban hármasom lesz magyarból az Mészáros azon eljárásának a következménye,hogy a magyar nyelvet is száraz és szóról szóra bevágandó nyelvtani szabálygyüjteményként és ezt a lélektelen magyar tanitási módot sehogysem tudom bevenni.

Általában nem tanulok tulságos nehezen: otthon édesanyám állandóan ellenőröz,megtanultam-e leckémet,elkészitettem-e feladataimat,gyakran ki is kérdez,igy készületlenül sohasem megyek iskolába; vannak gyenge feleleteim,de aránylag ritkán történik meg - akkor is leginkább számtanból - hogy szekundát kapok,vagy mint mi mondjuk "behuzok." Magától értetődő dolognak jelentkezik számomra az iskola,a mindennapos lecke, a feladvány készités, a tanulás - ez tölti be életemet, szinte el sem tudom képzelni az életet máskép mint igy. Az I b.-ben 45-en vagyunk ebből 9 zsidó; a II-ban 64-en,ebből 17 zsidó; a III.-ban 50-en, ebből 13 zsidó;a IV.-ben 45-en, ebből 13 zsidó; a zsidók és köztiink keresztények között semmi különbséget nem ismeriink,megkülönböztetést nem tesziink, együtt játszunk, szaladgálunk, eszünkbe sem jut, mások lehetnek mint mi keresztények,legfeljebb irigykedünk rájuk,hogy nemcsak a rendes ünnepeken,de a zsidó ünnepeken is szünetjük van. Általában jól meg vagyok osztálytársaimmal, legfeljebb az keserit el,hogy a fiuk - előreugró felső ajkam miatt csőrösnek csufolnak / nagyon sok gyereknek van köztiink ilyenféle "beceneve." /

A tanulás mellett nagyon sokat olvasok,csak ugy falom a betüt. Ebben az időben főleg Verne fantasztikus tudományos regényei és Donászy magyar történelmi regényei járják, majd kb. IV-es gimnázista koromban bevonulnak életembe a Jókai regények, melyeket a Társaskörből szállitok haza;

szivesen olvasom a "Tanulók Lapját",de főleg a rendkivül ügyesen és elevenen szerkesztett "Zászlónkat",melyekhez a gimnáziumban jutok hozzá. Szüleim a Pesti Hirlapot járatják, kb. IV-es gimnázista koromtól kezdve ezt a napilapot,no meg a "Zalát" - melyre apám ugyancsak előfizet - rendszeresen olvasom; olykor apám a Társaskörből képes ujságokat / Vasárnapi Ujság, Borsszem Jankó, Bolond Istók, Müvészet stb/ hoz haza,ezeket is mindig végigbüngészem.

-

Az iskolaélet tiz hosszu hónap története. A nagyvakáció után berukkolunk a frissen meszelt,kitisztogatott gimnáziumépületbe és ujra találkozunk osztálytársainkkal, kikkel két hónapon keresztül nem láttuk egymást,megbeszéljük a piaristákat,kiket más intézetbe helyeztek át és kiváncsian nézegetjük az uj piaristákat,kik most jöttek Kanizsára,mi néz ki belőlük,vajjon jó emberek lesznek-e,avagy szigoruak.; nézegetjük melyik teremben lesz az osztályunk és olvasgatjuk az osztály ajtajára kifüggesztett tanári névjegyzéket,kik tanitanak bennünket. Szülőktől,diákoktól nyüzsög a gimnázium,de tele vannak a könyvkereskedések is, a Wajditsnál, Mairnál, Fischlnél, Schlesnél könyvet,füzetet vásárol a diákság; különösen nagy a forgalom a Wajdits boltban,hol avétt könyveket árulnak,válogatunk a sok öreg könyv között,kikeressük a legjobb állapotban levőt és nagyokat alkuszunk rá,hogy mennél olcsóbban jussunk hozzá - év végén ép a forditottja játszódik le ennek,mindenki árulja könyveit és azon van,hogy mennél drágábban sózza rá az orrhangon beszélő,pápaszemes Wajdits boltosra az öreg salabakterokat. A megvett könyveket otthon szépen bekötjük kék papirba és este körülülve a nagy ebédlőlámpát - villany ekkor még csak ritka helyen van Kanizsán - kivánesian böngészgetjük uj könyveinket,most még persze ujságot jelentenek számunkra; hej,nem nézegetjük őket később,az iskolaévben százszor is megunjuk könyveinket.

Elmulik a Veni sancte,el a törvényolvasás - igy hivják az iskolai fegyelmi szabályzat ismertetését,melyet az összegyült ifjuság előtt az igazgató végez - el az osztályrendezés és egyszercsak nyakig benn vagyunk az iskolai életben. Vannak könnyebb tantárgyak és nehezebbek, vannak könnyebb órák és nehezebbek; sokszor ülünk tükön,mikor a tanár veszi noteszát és tünődve nézi a neveket,kit hivjon fel felelni, az izgalomtól majd szétpattanunk,mikor érezzük,most jár nevünk körül és megkönnyebbülve sóhajt fel az osztály,mikor végre megakad a szeme valakinek a nevén és felhivja felelni; nehezebb órákon drukkolva lessük az óramutató lassu járását és szinte tolni, siettetni szeretnénk az időt,bár már csak vége lenne az órának. De a legnehezebb óra is véget ér egyszer, megszólal a tiz percet jelző csengő és az osztályokból csak ugy árad ki a diákság a nagy tágas udvarra. Megindul a szaladgálás, a játszás - főleg a "stukkozás" járja,melyet lószőrrel bélelt bőrlabdával játszanak / a töltött gummilabda veszélyessége miatt tilos / két fiu szemben áll egymással,többszöri labdaváltás után a kivül álló fiu,dobó a fal mellett állóra, ki persze félreugorva iparkodik elkerülni a repülő labdát, ha eltalálja, helyet cserélnek - a komolyabbak leckéjüket

ismételgetik, sétálgatnak fel és alá. Szaladunk vajaskenyeret, sósperecet,kiflit vásárolni, melyet Gyuri bácsi a pedellus árul darabonkint 4 kemény fillérekért; idősebb pattogós beszédü, szigoru fellépésü bácsi Molnár György pedellus,akit - mert ugy szokott magáról beszélni én és tanári kar - elkereszteliink tizenharmadik tanár urnak, rendszerint tizenkét tanár van ugyanis a gimnáziumban. Nagy respektusa van az öregnek a diákság előtt, sokszor próbálnak szivére beszélni,különösen nehéz órák előtt,csengessen öt perccel korábban,de Gyuri bácsi hajthatatlan ilyen dolgokban, percnyi pontossággal huzza az órák kezdetét és végét jelző kis harangot. - Szivesen hallgatjuk harangozását különösen az utolsó óra végén,elhadarjuk az imádságot "Hálát adunk Uristen " - reggel az előadás megkezdése előtt szintén imádkozunk "Jöjj el Szentlélek Uristen" - és azzal nagy zsivajjal indulunk haza, örülünk, hogy vége az iskolának és mehetünk haza.

A megszokott iskolai életbe csak az iskolai ünnepségek hoznak változatosságot. Október 6-án és március 15-én hazafias ünnepélyt, farsangban diákkoncertet, junius 8-án,Ferenc József király koronázási évfordulóján,évzáró ünnepséget rendez a gimnázium,de a rendesen tartatni szokott ünnepélyek mellett kiilönösebb alkalmakkor is rendeznek ünnepélyt,igy pl. 1903 októberében,Deák Ferenc születésének 100. évfordulóján Deák ünnepséget, 1903 novemberében pedig Rákóczi ünnepséget tart a gimnázium. Ezeken az ünnepélyeken - melyek mindig a Polgári Egylet nagytermében zajlanak le - részt vesz a város uri társadalma; szerepelnek a gimnáziumi zenekar, a gimnáziumi énekkar, aztán beszédekkel,szavalatokkal, felolvasásokkal a VII és VIII-as diákok,

A gimnáziumi ünnepségek közül különösen a farsangban rendezni szokott diákkoncertek nagyon népszerüek; tánccal voltak összekötve és a tánc reggelig tartott - ez volt a kanizsai fiatal lányok bálja; az 1902 február 5-én tartott diákkoncert volt életem legelső bálja. Heteken át lázas izgalom és készülődés folyik a a felsőbb osztályokban, a koncert estéjén pedig felvonul a város egész leánysága a Polgári Egylethe; a nagy diákok hosszu "ferencjoskába" öltözve,fehér keztyüsen,fehér rendezői szalagokkal várják a leánysereget és kisérik fel őket a nagyterembe; a koncerten zenekari,énekkari,hegedü számok, szavalatok stb. szerepelnek,utána pedig kezdetét veszi a tánc - persze én mint elsős kisdiák csak egy sarokból nézegetem a zsufolt termet, a táncoló párokat,közben annyira elálmosodom, hogy egy óra felé kénytelenek szüleim hazavinni - igy végződik az első bálom.

Hosszu időre az utolsó bál is lesz,melyen részt veszek,mert Spittkó Lajos székesfehérvári tankerületi főigazgató nyugalomba megy, az uj főigazgató a piarista Várady Károly pedig betiltja a táncot, csupán a hangverseny megtartását engedélyezi. A következő évben 1903 farsangján rendezett hangverseny után senkisem akar hazamenni, a közönség állva marad és a tánc megkezdését várja,de végül is kénytelen a sok lány tánc nélkül hazamenni, a tanárok nem merik magukat a főigazgató tilalmán tultenni. A gimnázium minden évben megpróbálja a főigazgatónál kieszközölni a táncot legalább éjfélig,de Várady hajthatatlan marad és 1903-tól kezdve a diákkoncertek tánc nélkül zajlanak le.

Az évzáró ünnepély nagy parádéval folyik le, ezen az ünnepélyen osztják ki a Gyakorló Iskola pályadijjait / igy hivják az Önképzőkört/; megtelik szülőkkel,érdeklődőkkel a Polgári Egylet nagyterme és lelkesen ünneplik a pályadijnyertes diákokat,kik büszkén veszik át a jutalmakat.

Különös esemény még a gimnázium életében a tornavizsga,melyet a katonaréten, vagy a gimnázium udvarában tartanak meg. A gimnáziumi zenekar indulójának hangjai mellett felvonul a tornadresszbe öltözött gimnáziumi ifjuság - sötétkék sapka, fehér trikó, piros öv,hosszu"kukorica nadrág" majd 19o2/3-tól kezdve rövid fekete nadrág - ez a gimnázium dressze - és a nagyszámu közönség elött szabadgyakorlatokat, szertornázást mutatnak be, majd következnek a versenyek,magasugrás, távolugrás,futás,gerelyvetés ,sulydobás,rudugrás, diszkoszvetés stb. a tornaversenyt aztán rendszerint füleslabda mérkőzés fejezi be.

-

1904-ben IV-es gimnázista koromban szüleim beiratnak a tánciskolába,melyet Mayersberg Frida a Kaszinó nagytermében tart; a piaristák minden további nélkül megengedik,hogy a diákok nyilvános tánciskolába járhassanak,csupán minden táncórára feljön egy-egy piarista tanár,hogy ellenőrözzön bennünket diákokat. Mayersberg Frida alacsony, kissé rövidlátó nő, ki valamikor az opera ballettkarában táncolt,aztán tánctanárkodásra tért át; minden év októberében megjön Kanizsára és a farsang végéig Kanizsán tartózkodik, délutáni és esti tánctanfolyamokat tart,közremüködik mulatságok rendezésében, betanit táncdarabokat -- egyik évben például a Keresztény Jótékony Nőegylet báljára betanitja a "Babatündér" balettot - általában nagyon szeretik őt Kanizsán. A délutáni tánciskola,melyre mi diákok járunk október elejétől december elejéig tart naponta délután 5-től 7-ig; a régi táncokat tanuljuk,melyeket akkoriban a mulatságokon táncolnak: polkát.kreuzpolkát,schottis polkát, walcert,lengyelkét vagy polonézt,padekattert,padepatinét, graciannét, négyest, körmagyart, magyar kettőst, csárdást,palotást stb. Elég nehezen tanulok meg táncolni,valljuk be őszintén meglehetős ügyetlen vagyok, hiányzik belőlem a hajlékonyság a tánchoz; s még valami: csunya fiu vagyok,feltünően előre ugró felső ajkam meglehetősen elcsufitja arcomat, ennek tudata meg elveszi minden önbizalmamat és gyávává,bátortalanná tesz a lányokkal szemben - valahogy olyan sután mozgok a táncteremben. / Egyszer a tánciskolában valaki pont édesanyámat kérdezi meg rám mutatva: ki ez a csunya és ügyetlen gyerek - mint édesanyám momdja,hirtelen ugy érzi magát,mintha kést mártottak volna szivébe... / Aztán lassankint mégis csak megtanulok táncolni s ahogy növekszik tánctudományom erősödik önbizalmam, a lányokkal is összebarátkozom , különösen Augenfeld Jankával,egy bájos barna zsidó lánnyal és Günser Bözsivel, egy cserfes, szőke zsidólánnyal; titkos ideálom azonban Szitár Paula,egy karcsu,nyulánk, szénfekete haju lány: annyira elfogódott vagyok vele szemben,hogy értelmes szót alig tudok kinyögni elötte és csak ugy a távolból sóhajtozom utána.. A tánctanfolyamot koszorucska fejezi be; valóságos kis bál ez, mely délután 6 órától éjfélután 1 óráig tart s melyen zongora helyett cigány huzza; a koszorucska fénypontja a kotillonnal összekötött hölgyválasz: a lányok a felkért fiuk mellére arany-,ezüstpapircsillagokat, selyemcsokrokat tüznek és akinek a mellén legtöbb kotillon diszeleg,az a koszorucska "hőse." / Én hét kotillont kapok. /

-

Az iskolai év legkellemesebb napjai a szünnapok. Nem panaszkodhatunk elég gyakran van szünetünk. Nem beszélve a karácsonyi és husvéti szünetekről,itt van a sok ünnep, mikor nem kell iskolába menni,de van szünet más alkalmakkor is.

Ősszel szüret idejében két nap szüreti vakációt kapunk, már előre örülünk ennek,mert ilyenkor kimegyünk nagynénémnek,özv. Horváth Józsefnének - a Roza néninek - bagolai szőllejébe szüretre. Hangos a hegy, végesvégig szüretelnek s a mustszagu présház elött szabad tüzön föl a gulyásleves, rotyog a töltött káposzta; lányok, asszonyok szedik a szőllőt, napszámosok puttonyokban hordják a szedett szőllőt a présházba, itt zsákba rakják és a vincellér combig feltürt gatyában táncol a zsákon s folyik a kádból az édes must; mi gyerekek kedvünkre telelakhatjuk magunkat szőllővel, gyümölccsel, musttal. A présház elött teritenek,kinn van a szüreten a mi családunk, a Gerstner család, Horváthék is szép számmal vannak - hosszu asztalt ülünk körül,tréfálkozva, jókedvüen fogyasztjuk el a pompás ebédet; ebéd után kezdődik ujból a szőllőszedés, mire megszólal a bagolahegyi kápolnában az esti harangszó, már kész a vacsora; vacsora után vidáman tereferélve üldögélünk a présház elött, a langyos őszi estében melancholikusan szól a tücskök egyhangu muzsikája, a Horváth és Gertsner lányok nótázni kezdenek - nótaszó hangzik innen is,onnan is,vidámság és jókedv uralkodik most mindenfelé a hegyen. Egyszercsak megjön értünk Berecz fiakkeros és indulunk haza; lassan ereszkedünk le a Horgosban, vörösen kel a hold a fakosi major felett,ezer és ezer tücsök dalolja őszi melódiáját,friss szénaillat uszik a levegőben, a présházakból mustszagot hoz a szellő,a sötétben puskás ember bukkan fel és kiván nyugodalmas jojcakát, a sánta hegypásztor az. Leereszkedünk a Horgoson, a kocsi robogni kezd,kiértünk az országutra; kutyaugatás, Sánc mellett megyünk el, a távolban feltünnek Kanizsa lámpái - és otthon egy szép nap emlékével térünk nyugovóra.

Mindenszentek és Halottak napján ujból két nap szünetünk van. Mindenszentek reggelén a kávéhoz zsemlye helyett a hagyományos "heilige stricli" - fonottas,mákos kalács - járja; délután a gimnázium kivonul a temetőbe és gyásziinnepséget tart a piarista rendház sirboltjánál,melyben elhalt piarista atyák alusszák örök álmukat. Ünnepség után megyünk sirokat látogatni,a temető tele van emberrel s amint leszáll az este egymásután gyulladnak ki a sirokon a gyertyák és lámpák, a korán leerezkedő november estében szinte pirosan izzik a sok apró fénytől a nagy ~~sikkrix~~ sirkert.

Hushagyó kedden megint szünet van; délután a tüzoltók maskarádés bolondmenete járja nagy csinnadrattával a várost - a "heccnél" persze hogy ott kell nekünk is lenni..

Március 19, József napja ugyancsak szünnap; a piarista atyák között mindig sok a József - a névnapos tanárokat felköszöntjük, virággal, ajándékkal lepjük meg.

Május elseje szintén szünet. Rendszerint összebeszélünk páran pajtások,hajnalban kelünk és kirándulunk a Potyli malomhoz,vagy a Békástói erdőbe. Egyik ilyen május elseji kirándulás alkalmával Bellóni Jóska a Békástóban felmászik egy fára,letörik alatta egy ág, lepotyog és nagy ijedelmünkre kitöri jobb karját; persze egyszerre vége van a kirándulós hangulatnak, indulunk nyomban haza, csak nagy üggyel-bajjal tudjuk hazavinni a fájdalmában jajgató fiut.

Szent Márk napján a gimnázium részt vesz a buza-szentelési körmeneten,mely a temető melletti buzaföldekre vonul; a keresztjáró napokon meg részt veszünk a keresztjáró körmenetekben; az Alsótemplomból kiinduló körement az első napon a kiskanizsai templomhoz,második napon a temetőkápolnához, harmadik napon meg a Felsőtemplomhoz megy; mialatt benn a templomban folyik az istentisztelet,megjelennek a pékek s mi várakozás közben mákos és sósbucival delektáljuk magunkat - enélkül szinte hiányosnak,nem teljesnek éreznők a processziót. Az Urnapi körmenetben,melyet nagy parádéval tartanak,persze szintén részt vesz a gimnázium: a kivonult honvéd diszszázad a négy sátor előtt disztüzet ad s mi nagy izgalommal lessük a disztüz elrobbanását.

Közben, közben akad egy-egy igazgatói,főigazgatói szünnap is. Minden évben megjön Székesfehérvárról a főigazgató, előbb Spittkó Lajos,egy alacsony,zömök,ritkás bajszu öregur, majd nyugalomba vonulása után Várady Károly egy alacsony, kövérkés, szigoru képü öreg piarista és megvizsgálja a gimnáziumban folyó munkát: végiglátogatja az osztályokat,ellenőrzi a tanárok tanitását, a diákok tudását - drukkolnak ilyenkor a tanárok, drukkolnak a diákok,de annál jobban esik,mikor a főigazgató befejezvén négy-öt napra terjedő látogatását,főigazgatói szünnapot engedélyez. 1902-ben ,I. gimnázista koromban meglátogatja az intézetet Magyar Gábor a piarisra rend főnöke - egy idős,ezüstös haju,magas, méltóságos megjelenésü piarista - és Négyessy László egyetemi tanár,ki a magyar nyelv és irodalom tanitását ellenőrzi, persze ezek után a látogatások után is kijár a szünet.

Szóval nem panaszkodhatunk arról,hogy nincs elég szünetünk .Ilyenkor összebeszélünk pajtások, Bellóni Jóska, Bőröndy Gyurka, Hordós Vince, Gógl Jenő - ő irja az I. osztályban a magyar gyakorlatban,mikor tőmondatokat kell irni : Neusiedler Jenő jó gyerek - aztán Berényi Laci,Berényi Ernő stb. és kimegyünk Szentgyörgyvárra, a Potyli malom környékére vagy a Békástói erdőbe,növényt vagy bogarat gyüjteni / aszerint amint növény vagy állattant tanulunk növényeket vagy bogarakat kell gyüjtenünk, a növényásóval óvatosan kiemeljük a földből a növényt, aztán itatós lapokon lepréseljük, a bogarakat meg spirituszban megöljük, aztán egy nagyobb skatulyában szép sorban türe feltüzdeljük.; egykettőnek van köztünk csuzlija - gumminuskája - ezek madarakra is vadásznak. Sokat járunk a katonarétre sintérezni, ezt a játékot két szemben álló csapat játsza, az egyik csapat "kinn " van, a másik csapat "benn " van, a benti csapat játékosai hosszu,lapos ütővel sorban,egymás után kiütik a labdát s kiszaladnak a kinti csapat helyére, a kinti-csapat játékosai iparkodnak elkapni a kiütött labdát s az ütő csapatból kifutókat eltalálni, akit eltaláltak kiáll a játékból, ha az utolsó emberük is elveszett, a két csapat helyet cserél. Bellóni Jóska kap egy futball labdát, akkor rákapunk a futballra s kinn a katonaréten nagyokat futballozunk. Télen korcsolyázni járunk a Práterba,hol a befagyott áradásos réteken ingyen korcsolyázhatunk avagy elmegyünk a Király utcai Bárány korcsma jégpályájára korcsolyázni, itt azonban már 20 fillér belépti dijjat kell fizetnünk. / Egyébként telenkint felöntjük otthon nálunk is az udvart és egy kis házi jégpályát csinálunk; I. gimnázista koromban kapok egy jó Merkur korcsolyát és édesapám ezen a házi jégpályán tanit meg korcsolyázni. /

-

Nagyvakáció - két hosszu hónapra megszabadulunk az iskolától, szabadok vagyunk,játszhatunk amennyit akarunk. Ezekben az években már nem járunk a Balaton melló,édesanyám egy-két nyáron át lábait kurálandó pár hetet Hévizen ~~xxtxxx~~ tölt,egyik nyáron édesapám két hétre elutazik Cillibe,egyébként azonban otthon "nyaralunk",mi gyerekek legfeljebb a Potyli malomba, vagy a város és Kiskanizsa között folyó Kanálisba járhatunk fürödni.

Alsós gimnázista koromban a nagy vakációban napnap után együtt vagyok a közeli Bajza utcában lakó két Waligurszky fiuval, Bélával, ki velem jár egy osztályba és Tónival, ki két osztállyal jár alattunk. Az iskolaév alatt csak az iskolában találkozhatom velük, a nagybajszu Waligurszky bácsi - polgári iskolai tanár - nagyon szigoru ember és nem engedi,hogy Béla és Tóni elmászkáljanak hazulról vagy pajtásaik hozzájuk járjanak, a nagyvakációban azonban szabad a vásár k és a nagy Waligurszky ház egész sereg gyereknek lesz mindennapos tanyája. Waligurszky Béla és Tóni, az udvari lakásban lakó Bontz Endre postafelügyelő gyermekei Bontz Edit, René, Márta, Sári, Zoltán,a szomszédban lakó Mikoss Baba - Mikoss táblabiró legkisebb lánya - és barátnője Nemes Juliska, az ugyancsak szomszédban lakó Gärtner Sándor - Gärtner postafelügyelő fia - a közelben lakó két Mair lány, Mair Katica és Gréti, aztán Böske hugom, Pali öcsém és én egész kis gyerekköztársaságot alkotunk, nap-nap után ott tanyázunk a Waligurszky ház tágas udvarában és megy nagyban a játék."Pénzt" csinálunk - rajzpapirból kerek fillérseket, koronásokat,meg bankó alaku ,10, 20, 100 koronásokat készitünk,mindegyikünknek meg lesz a maga "vagyona" és nagyban gseftelünk: a Waligurszky gyerekek kartonból bababutorokat csinálnak és azokat áruljak, Mikoss Baba és Nemes Juliska almát,körtét árulnak a Mikoss kertből, Gärtner Sándor bélyegekkel "kereskedik", Mair Katica és Gréti saját maguk által varrt babaruhákat árulnak stb.; persze a gseftelés nem megy viták nélkül,felállitunk hát egy "törvényszéket" melynek én leszek az elnöke,sőt - már ekkor kiüt belőlem a későbbi jogász ! - még egy törvénykönyvet is szerkesztek, melyet "alkotmányos módon" megtárgyalunk s aztán elfogadás jeléül valamennyien aláirunk. / Jellemző "demokratikus" gondolkozásunkra,hogy a gyerektársaság titkos szavazással választja meg a törvényszék elnökét - engem - és két biráját Waligurszky Bélát és Gärtner Sándort./

Talán két nyáron megy igy a játék,aztán Mikoss Baba, Nemes Juliska, a két Mair lány, Bontz Edit,René és Márta meg Böske hugom nagy lányoknak kezdik magukat érezni és elmaradnak tőlünk. Ma unkra maradunk a két Waligurszky fiu, Gärtner Sándor, Bontz Zolti, Bontz Sári,Pali öcsém és én s abbahagyjuk a pénzes, gseftes,törvényszékes játékot, ahelyett katonásdit kezdünk játszani, még zászlónk is lesz, melyet ünnepélyesen felavatunk ,Bontz Edit lesz a zászlóanya. Amellett én ujságot is szerkesztek - itt meg a későbbi irogató ember ütközik ki belőlem - elsőnek a "Diákéletet", aztán a "Juliust" és"Augusztust" - kézzel irt primitiv kis ujságok ezek a mi világunkból vett hirekkel,aztán innen-onnan összeollózott versekkel, anekdótákkal. / A "Juliusban" jelenik meg életem egyetlen "költői" müve, a "Sanyi" éposz három énekben,egy megtehetős primitiv versel-

mény ,melyben osztálytársunkat Bentzik Sándort figurázom ki.

Nagy kertészkedés folyik a Waligurszky udvarban; az udvar hátsó részén mindegyikünknek van egy kis kertje, virágokat ültetünk ide ,melyeket szorgalmasan öntözünk és gondozunk; egyik nyáron itt a kertek között Waligurszky Béla vezetésével egy kb. másfél méter magas kis házat építünk ,agyagból téglákat készitünk és ezekből épitjük fel a házat ,melyre pléhből csinálunk tetőt.

Van Waligurszkyéknak egy birkája ezt gyakran visszük legeltetni - ahogy mi mondjuk "stoppoltatni" - a katonarétre; a birkából végül is birkapaprikás lesz, melyet 1904 októberében Waligurszkyéknál rendezett szüreti vacsorán fogyasztunk el. A katonaréten birkalegeltetés közben kóstolom meg legelőször a cigarettát: Waligusrky Béla elcsen apja fiókjából két cigarettát ,vásárolunk hozzá egyik trafikban pár Drámát - filléres méregerős rossz cigaretta ez - behuzódunk a katonarét végén kiásott sáncokba, megosztozkodunk a cigarettákon és vigan eregetjük a füstöt - szerencsére egyikünknek sem lesz, egy kis enyhe szódelgéstől eltekintve, semmi baja. Ugyancsak a katonaréten birkalegeltetés közben tervezzük ki ,hogy érettségi után végig egész Magyarországon nagy gyalogturát teszünk, még irásos szerződést is kötünk erre az utra ,melyből soha nem lesz semmi.

Mint aféle élestorku gyerekek ugyancsak hangosak vagyunk, örökös gyerekkiabálástól hangos a Waligurszky udvar; az öreg Waligurszkyné - Waligurszky bácsi édesanyja - egy alacsony ,pupos ,90 év felé járó öreg asszony fáradhatatlanul jár ,kel az udvaron magában motyogva: nagyon bajos és költséges - a sir szélén álló ,elhomályosodott értelmü öregasszony körül ki már befejezte életpályáját ,ott ugrálunk, szaladgálunk, kiabálunk mi gyerekek ,kik előtt még ott van az egész élet. A csendes, szelid Waligurszky néni néha kinéz hozzánk ,de nem igen vetünk rá ügyet ,csak akkor csendesedünk el ,ha megjelenik Waligurszky bácsi és végigsétál az udvaron: félünk nagy bajszától, bozontos szemöldökétől ,mosolytalan rideg, szigoru arcától és szinte mukkanni sem merünk jelenlétében, csak akkor lélegzünk fel ,mikor körülsétálva az udvaron visszamegy szobájába.

Mindent összevéve most vagyunk a legboldogabbak, hogy milyen boldogak vagyunk ,csak akkor fogjuk megtudni ,mikor már vége gyerekkorunknak ,mikor már csak visszagondolhatunk az időkre ,mikor mint rövidnadrágos kis diákok szaladgáltunk, játszottunk, éltük világunkat a Waligurszky ház nagy udvarában.

-

A nyári hónapokban Kövesy Albert pécsi szintársulata játszik a nyári szinkörben s engem megejt a szinház varázsa: minden vasárnap délután ott szorongok a 20 filléres diák állóhelyen s belefeledkezem a szinpad büvös világába; többek között igy látom a "Postásfiu és huga", "San Toy", "Fenelányok", "Főkonzul","Ördögüző huszártiszt" "Katalin","Huszárvér", "Drótostót" / Lehár/, "János vitéz" / Kacsóh /,"Aranyvirág" / Huszka/, "Bolond" / Szabados,/

Hajduk hadnagya operetteket stb. A szinészekre ma már nem igen emlékezem,csak Aradi Aranka szubrett,Mányay Aranka koloratur énekesnő, a szőke, telt idomu Sziklai Szeréna primadonna és a hosszu ,nyurga Latabár Árpád táncos komikus neve ragadt meg emlékezetemben,kik ebben az időben Kanizsán játszottak. / Hadd jegyezzem itt fel: az első szindarab amit látok "Az ördög pilulái"voltak,melyet a Polgári Egylet nagytermében játszott egy szintársulat, a második ugyanitt a "Peleskei nótárius" - még egész kisgyerek koromban visznek el szüleim ezekre az előadásokra,melyekből azonban jóformán semmire sem emlékezem,elemista koromban meg egy alkalommal "A molnár és gyermeke" dráma előadására visznek el,melyben kisértetek szerepelnek./

Édesapám vadászember; téli időben vadásztársaságával / Weber Károly, Kiss István.Plihál Viktor,Sartory Zsigmond, Knortzer György stb / jár vadászatra, nyáron meg legtöbbször egyedül megy , ebéd után veszi puskáját,füttyent a Britt kutyának és indul ki foglyászni, nyulászni; a nagyvakációban sokszor visz magával, járom vele együtt a Kanizsa környéki mezőke , réteket és büszkén cipelem utána az elejtett nyulakat, foglyokat, fácánokat. Nyarankint többször megtörténik,hogy kikocsizik vadászni Galambokra jóbarátjához és vadászpajtásához Starzsinszky György körjegyzőhöz - ide mindig elvisz magával; mialatt apám és Starzsinszky bácsi puskával a határt járják,addig otthon nagyokat játszunk a gimnáziumban egy évvel felettem járó Starzsinszky Ferivel és egy évvel alattam járó Starzsinszky Pistával; a legidősebb Starzsinszky fiu, Laci - ki három évvel jár felettem - nem igen vesz részt játékainkban,ebben az időben papi pályára készül, szorgalmasan minisztrálgat az öreg Juk plébánosnak és komolytalannak tartja a gyerekes játszadozást; bennem különben egy jó médiumot láthat,mert lelkemre beszél,hogy legyek én is pap - hatása alatt elhatározom,hogy papi pályára lépek,de nem sokáig tart elhatározásom,hamar felhagyok a gondolattal. / Különben Starzsinszky Laciból sem lesz pap, egyik Budapest környéki városnak lesz a polgármestere./

A negyedik Starzsinszky gyerek, a kis Bözsike, még picike ebben az időben, mi fiuk nem igen veszünk róla tudomást.

-

1904 nyarán egy hónapot Kőszegen töltök. Kőszegen lakik édesanyám anyai nagybátyja Lauringer János,nyugalomba vonult módos és tekintélyes lakatosmester; fiai közül Kőszegen élnek Dr. Lauringer János orvos,Lauringer Elek vaskereskedő, Lauringer Ferenc lakatosmester - János bácsi nyugalomba vonulása után ő vezeti tovább a családi lakatosmühelyt; két Lauringer fiu végleg elszármazott Kőszegről, Lauringer István szolgabiró Felsőőrön s Lauringer Alajos elektrotechnikus Budapesten / mindketten csak haláluk előtti időben térnek vissza Kőszegre, hazajönnek ugyszólván meghalni;/ a legkisebbik Lauringer fiu, Lauringer Ernő ma már csak vakációra járogat haza,filozopter a budapesti egyetemen / utóbb a soproni reáliskolában lesz tanár, majd ugyanennek az intézetnek igazgatója./ János bácsi és Cili néni nagyon szeretik édesanyámat,ki mint lány sok időt tölt náluk Kőszegen és János bácsi gyakran megjön hozzánk Kanizsára - jöttének mi gyerekek már csak azért is örülünk, mert ilyenkor mindegyikünknek kijár tőle egy-egy fényes ezüstforintos; János bácsi lesz a bérmaapám is - 1902-ben bérmálkozom,midőn br. Hornig Károly veszprémi püspök Kanizsán bérmál - és bérmaajándékul egy szép zsebórát kapok János bácsitól.

János doktor feleségének Melanie néninek két fivére, a nálamnál idősebb Küttel Dezső és a velem egykoru Küttel Viktor - miután szüleik meghaltak - János doktoréknál élnek; a harmadik Küttel fiu Ferdinand Pesten tanul,a müegyetemet végzi és csak ritkán kerül haza. Miután János doktoréknál két fiu van - saját gyermekük,Vilmos,ebben az időben mindössze két-három éves - 1904-ben meghivnak magukhoz Kőszegre s junius végén Franci bácsi,ki valamilyen dologban Kanizsán jár, el is visz engem. János doktoréknak a Jurisics téren van emeletes házuk,egy öreg,ódon évszázados épület,melynek emeletét lakják; egyik udvari szoba a fiuk szobája, itt lakunk együtt mi fiuk; a két Küttel gyerekkel hamarosan összebarátkozom - mindaketten bencés diákok - különösen Viktorban találok nagy pajtásra; persze sokszor megfordulok a Király utcai öreg Lauringer házban is,melyhek elülső részét János bácsiék, hátulsó részét Franci bácsiék - nekik gyermekük nincs - lakják, mig a ház udvari részében van a nagy lakatosmühely; János bácsi, Cili néni,aztán Franci bácsi és Vilma néni mindig nagy szeretettel fogadnak.

Kőszeg kedves kis város,alig 5-6000 lakósa van és mégis város,várossá teszi kulturája,történelmi multja; módos polgárság lakja s aszfaltos, villanyfényes utcáit öreg házak szegélyezik, a főteret modern gótikus templom xxx-disziti és a régi vár ma is álló épületei,tornyai a küzdelmes multról beszélnek; most is mint évszázadok óta minden délelött 11 órakor megszólalnak a templomtornyokban az összes harangok annak emlékezetére,hogy ebben az órában kezdték meg a törökök az ostromlott vár alól a visszavonulást. S a város felett hegyek zöldelnek - micsoda szenzációt jelent nekem a sikvidéken fekvő,poros, kietlen ,hagyományok nélküli Kanizsa után a zöldelő hegyek lábainál elterülő szép kis város-ódon épületeivel,öreg templomaival,vártornyaival, a házak falába illesztett kőszentjeivel..

Nagyon jól érzem magamat Kőszegen. Küttel Viktorral és Dezsővel s két pajtásukkal Windisch Aladárral és Hechinger Edussal fürdeni járunk a város mellett folyó Gyöngyösbe, a folyó mellettm vizimalmoknál fürdünk, aztán kirándulásokat teszünk a Hétforráshoz, Stájer házakhoz,Oházhoz, Szabó hegyre, Rőtre. Egy alkalommal egész napos kiránduást teszünk János doktorékkal: az Oházon,Stájer házakon,Hörman forráson, Irottkőn keresztül Lékára megyünk,reggel fél ötkor indulunk, déltájban érünk Lékára, megnézzük a lékai várat, ebédezünk, majd pihenő után indulunk vissza és Rőtön keresztül késő este érünk haza; egy másik alkalommal János doktorékkal kocsin Aspangba,egy bájos osztrák fürdőhelyre rándulunk ki és ott töltjük a napot. Jól megy a sorom Kőszegen: nagyokat fürdünk, délutánonkint János doktorék Kert utcai gyümölcsösében szaladgálunk, kirándulunk,ha néha esős az idő Viktor bélyeggyüjteményével foglalkozunk - nagyon szép gyüjteménye van s hatása alatt én is felcsapok bélyeggyüjtőnek - vagy olvasgatunk, János doktornak nagyon szép könyvtára van, többek között itt olvasom el Mikszáth "Uj Zrinyiászát" melyet szivből élvezek. Az öreg János bácsi sürün nyomogatja kezembe a husz filléreseket,melyeket szerény bélyeggyüjteményem gyarapitására forditok, vagy Mikács Mátyás füszeres boltjában cukorra váltok be,Cili néni meg süteménnyel traktál,nagyon szeret az öregasszony,csak azt nem érti,hogyan lehet az,hogy a "Jéni" nem

tud semmitsem németül. Valamikor Kőszeg tiszta német város volt s még 1904- ben is, bár érzésben magyar,nyelvben inkább német mint magyar, az öregek a "Günser Zeitungot" olvassák s az utcákon több német szót hallani,mint magyart; próbálnak velem is németül beszélni,hogy tanuljak valamit németül, de hiába, nem igen ragad rám a német nyelv.

-

Gyerekkoromban két háboru is foglalkoztatja a világot. Elemista koromban 1898-ban vagy 1899-ben kitör Délafrikában az angol-bur háboru. A magyar társadalom a burok harcában az elnyomó angol világhatalom elleni szabadságharcot lát,mint amilyent mi vivtunk 1848/49-ben és minden érzésével a burok mellé áll, divatba jönnek az u.n.bur kalapok, a burok iránti szimpátia jeléül mindenki ezt hordja; mi gyerekek persze szintén a burokért lelkesedünk,Krüger apó, Joubert, Cronje, Botha stb. tábornokokés a hős bur lövészek lesznek az ideáljaink; megtanuljuk Ladysmith,Mafeking, Kimberley, Bloemfont, Durban nevét,az ujságokból megismerkedünk Buller, Robertson,Kitchener angol generálisok nevével és fájó szivvel vesszük a hireket,mikor a hosszu,nehéz háboru után végül is győz az angol tulerő és összeomlik a bur szabadságharc.

Később kisgimnazista vagyok mikor 1904-ben kitör az orosz-japán háboru. A távol-keleten folyó háboru egyszerre érdeklődésünk középpontjába kerül; kiváncsian olvassuk a háborus hireket,érdeklődéssel nézegetjük a "Zászlónk" ifjusági folyóiratban,meg a többi képes ujságban megjelenő háborus képeket; megismerkedünk a mandsuriai harctér földrajzával, megtanuljuk Csemulpo, Mukden, Dalny, Liaojang, Charbin, Csuzima nevét / persze nékem sejtelmem sincs róla,hogy valamikor én is meglátom Mandsuriát,Charbint,sőt a csuzimai nagy tengeri csata helyének közelében is el-hajókázom;/ jóismerőseink lesznek a japán vezérek Oyama,Kuroki, Oku,Nogi tábornokok, Togo tengernagy, aztán az oroszok,Alexejev, Kuropatkin, Linievics,Stösszel tábornokok, Makarov, Rosdesztvenszki tengernagyok; számon tartjuk a harcban álló orosz hajókat, a Petropavlovszkot,Cezarevicset, Retvizant, Palladát,Novikot, Dianát,Pobjedát,Aszkoldot, Bajánt meg a hős Togo tengernagy legendás hajóját a Mikasát; izgatja fantáziánkat Port Artur ostroma,melyet Nogi tábornok rohamozó csapatai ellenében Stösszel és Kondratenko tábornokok védnek,különösen a 203-as hegy körüli harcokról irnak sokat az ujságok. Lelkesedünk a japánokért,kik irgalmatlan erővel püfölik az agyaglábu északi óriást, a "banzájból", a rohamozó japán katonák kiáltásából ugyszólván magyar szó lesz és tisztelettel gondolunk a felkelő napos lobogóra,mely alatt a kis sárga katonák csodálatosabbnál csodálatosabb hőstetteket hajtanak végre. Mondom sokat foglalkoztatják gyerekfantáziánkat a távol-keleten folyó háboru eseményei, a japán győzelmek, a japán katonák hősiessége s miként az egész magyar társadalom mi gyerekek is élesen és határozottan japán pártiak vagyunk; ha háborusdit játszunk,senkisem vállalja az orosz szerepét,mindenki japán akarna lenni. Magyar szivünk ugy érzi,hogy a japánok Világ-

gosért fizetnek az oroszoknak,tehát örömmel tapsolunk nekik.

-

Ezekben az években mi hárman testvérek már nagyobbacska gyerekek vagyunk, Böske hugom elvégzi az elemi iskolát és a polgári iskolába kerül; barátnői / Tripammer Margit, Bereczky Annus/, Huszár Szanda,Kovács Ili stb/ gyakran fordulnak meg nálunk; Pali öcsém még az elemi iskolával birkózik; 1904/5-ben mikor én a gimnázium IV. osztályát járom,Böske hugom II-as polgárista, Pali öcsém IV-es elemista. Sokat játszunk együtt,de sokat is veszekedünk egymással, különösen Pali nagyon harcias, dühöngve ugrik az embernek és üt,tép,rug,harap; sokszor csunyán összeverekszünk,aztán bömbölve szaladunk anyánkhoz,hogy tegyen köztünk igazságot, a vitát aztán rendszerint azzal intézi el édesanyánk, hogy "vörös nadrágot" helyez kilátásba mindkettőnknek - mi tudvalevőleg az árulkodók javadalma - vagy pedig ha különösen méregbe gurul kap egy botot és alaposan megrak mindkettőnket.

1904 szeptember3-án aztán meggyarapodik a család: hajnali négy órakor kis hugunk születünk,kit Ilonka névre keresztelnek. Apró pólyásbaba sirásától lesz hangos a ház; édesanyám sokszor befog,hogy dajkáljam a csöppséget,huzogassam a kocsiját,vagy altassam el - nem mondhatom hogy valami különös örömet okozna a szárazdajkaság. De aztán szépen növekedik a baba s amint növekszik egyre bájosabb,egyre kedvesebb lesz és én egyre jobban megszeretem; kikerül a pólyából,rááll kis lábaira és óvatosan, félénken,ingadozva megindul - nagy buzgalommal tanitgatom a járásra; óvatosan vigyázva lépked felém és én karjaimat kitárva várom,hogy kis rikonyálásokkal az ölembe ugorjon.

- Szeretjük nagyon a kis Ilonka babát és örülünk, hogy közöttünk van.

6.

Felkerülök a gimnázium V. osztályába,a kis diákból nagy diák lesz. A tanárok immáron nem tegeznek bennünket,hanem magáznak; hosszu nadrágot kapok,melyet eleinte csak ünnepnap hordok,de aztán lassankint a hosszu nadrág állandó viseletemmé válik; tagja leszek a gimnáziumi önképzőkörnek, a Gyakorló Iskolának; a kis diákok kezdenek köszöngetni,mi nem csekély elégtétellel tölt el; kezd nem tetszeni,hogy édesanyám ide-oda küldöz például a Marton és Huberhoz vagy az öreg Pollákhoz lisztért,élesztőért,petroleumért stb. vagy a Kilik mészároshoz husért avagy valami javitanóvaló cipővel Mersics vagy Mlaker "sujszterhoz" - restelem a csomagcipelést,mit szólnak hozzá az ismerős lányok, és a barátaim s lehetőleg megszököm az ilyen megbizások elől. A bajszom kezd lassankint serkedezni,arcom pelyhesedik - 1908-ban kapok egy beretvát és elkezdek beretválkozni - hangom megvastagodik. Mögöttem marad a gyermekkor, megnyult, vastag hangu,pattanásokkal teli kamasz lesz belőlem.

-

Az 1905/6 tanévben az V. osztályban Pap János, egy meglehetős rendetlen életü,lump természetü fiatal piarista lesz az osztályfőnökom,ki a hittant és természetrajzot tanitja / Egyik természetrajz órán feleltetés közben tréfából megkérdi a dadogó, ijedten kapkodó Németh Zoltánt - kit mi Nünükének becézünk - hol hordja az elefánt a tőgyét ? Nünüke megzavarodva hallgat,hátul erősen sugnak neki és a sugás után,anélkül hogy gondolkozna,kivágja: a szarvai között ! Majd szétrepedünk a nevetéstől és hónapokon át öljük Nünükét az elefánttal./ - Lauch János tanitja a matematikát,nagy keserüségünkre ismét megkapjuk a rettegett embert s mint előző évben ebben az évben is sikerül pokollá tenni életünket. Egyszer azonban mi is kitolunk az öreggel. Egyik nap / 1906 jan. 11 / délután mikor számtanórával kezdődik az előadás,berendeli az osztályt délután fél kettőre az iskolába. Felháborodunk,hogy félórával elöbb akarja elkezdeni az órát; összebeszélünk,hogy nem megyünk be félkettőre,hanem a Polgári Egylet kertjében találkozunk és két órakor együtt vonulunk be az iskolába. Igy is teszünk,összejövünk a Polgári Egylet kertjében és csak két óra elött öt perccel megyünk be az iskolába,mikor Molnár Gyuri bácsi, a pedellus huzni kezdi a szekunduszt; a teremben csak pár stréber ül,kik bejöttek fél kettőre,a terem közepén ott áll Lauch mereven,komoran,mozdulatlanul és izzó szemével szinte végigkorbácsol bennünket s mi szó nélkül lábujjhegyen osonunk helyünkre. Elfoglaljuk helyünket,félelmes csend támad - Lauch nem szól semmit,kezdi az órát,mintha mi sem történt volna. - Nyilassy Károly tanitja a történelmet, Hornyák Géza,egy fiatal világi tanár tanitja a magyart,Zimay Szilárd egy hasonlóképen fiatal világi tanár a görögöt; a dus fekete haju,temperamentumos Hornyákot szeretjük, ellenben a

lógó bajszu, vékony, száraz modoru Zimay nem örvend valami nagy népszerüségnek, tekintélye meg teljesen veszendőbe megy akkor,mikor észrevesszük, hogy görög tudománya annyira gyenge lábon áll,hogy maga is "puskát" használ a forditásoknál. - Kulcsár Gyula tanitja a latint; fiatal világi tanár és kitünő tanár, nagy tudásu értékes ember; a latinban ~~k~~ nem csak egy diákgyötrő eszközt lát, a latin tanitás célját nem lélektelen nyelvtani szabályok,fárasztó memoriterek,halott régiségtani dolgok bemagoltatásában, és unalmas mondatelemzésekben látja, a latin nyelvet ugy állitja elénk,mint egy hatalmas kultura kifejező eszközét és arra törekszik,hogy megismertesse, megszerettese velünk a latin kulturát, a régi római müveltséget és irodalmat; a száraz tárgyba lelket visz bele, és egyszerre kedvet kapunk a latinhoz,örömmel foglalkozunk a klasszikus auktorokkal és azon vagyunk,hogy mennél jobban megértsük és mennél kifejezőbben,mennél magyarosabban forditsuk őket. / Ez az értékes ember mint tartalékos főhadnagy elesik az első világháboruban./ - Sáfrány Károly tanitja a németet; idősebb, alacsony, zömök piarista,igen nagy tudásu, mély filozófiai képzettségü ember,kia nagy európai nyelveket mind beszéli; az ő helye nem is a gimnáziumban lenne,hanem egyetemi katedrán, ott találna méltó helyet nagy filozófiai tudása kifejtésére; filozófiai tanulmányok helyett a der,die, dast kénytelen egy csomó pajjos gyerek fejébe verni és ezt a munkát nem valami nagy kedvvel csinálja; hamar dühbe gurul és ilyenkor- ahogy mi mondjuk - "tatárjárást" rendez, egy óra alatt lefelelteti és beszekundáztatja az egész osztályt /ezekről a "tatárjárásokról" keresztelik el a fiuk Dzsingisz kánnak;/ elég ilyenkor egy hibásan kiejtett szóvég,hogy leültesse az embert / a ravaszok ezt megelőzendő elnyelik a szóvégeket, de nem a - mondja Sáfrány - már Balassi megmondta,hogy nincs szebb dolog a végeknél, ki vele, mi van a végén és a következő pillanatban már ülteti le az áldozatot és irja be neki a szekundát/. Hanem ha nem bántja semmi és nyugodt, milyen érdekesen tud beszélni a filozófusokról,kiket szeret, könyvekről,melyeket olvas, filozófiai doktrinákról,melyekkel foglalkozik,egy nagy elme tárul ki elöttünk és mi lélegzetvisszafojtva hallgatjuk gondolatokban gazdag,érdekes előadását. / Szereti Bacont és szivesen idézi Bacon mondását: az emberi butaság olyan nagy,hogy vastag rétegekben boritja a földet és széles lebbenyekben lóg le róla. / - Wiedermann Gyula tornatanár megválik a gimnáziumtól,helyette László József lesz az uj tornatanár; amilyen tutyi-mutyi ember volt Wiedermann, ép olyan ügyes és talpraesett tornatanár László, egy-kettőre meg is szeretjük őt.

1906/ 7. tanévben a VI. osztályban Majunke József egy fiatal világi tanár lesz az osztályfőnök s tanitja a magyart és németet; de már novemberben eltávozik az intézettől,utódja Kriksz András,egy egyetemről ép most kikerült fiatal világi tanár lesz. Szánalmas figura uj osztályfőnökünk; fura háromszög alaku fejében szomoru birkaszemek ülnek; görbék a lábai és egész lénye mintha állandóan bocsánatot akarna kérni azért,hogy élni merészel; hozzá a furcsa neve... Semmi tekintélye nincs elöttünk és szinte a füle hallatára mondogatjuk:

Lába x
Fizetése fix
Neve Kriksz

- valami hallatlan szellemességet vélünk ebben a mondókában

felfedezni; s a szegény ember a folyton rászegeződő gunyos és rosszindulatu szempárok tüzében rettentő rosszul érzi magát, kinosan feszeng,senkire sem mer ránézni,zavarában beszélni alig tud; egyizben uj ruhában jön az iskolába s mikor meglátjuk összebeszélünk,hogy óráján mindnyájan mereven fogjuk bámulni - igy történik és uj ruhájára makacsul,mereven rászegeződő tekintetek amnyira zavarba hozzák,hogy csak hebegni, dadogni tud,soha többet nem veszi fel az iskolában uj ruháját; valósággal fél tőlünk,menekül előlünk,mi pedig a gyerek kegyetlenségével anélkül,hogy érdeklődnénk utána mi lakozik benne,mit érez belül,örömünket leljük abban,hogy gyötörhetjük és elviselhetetlenné tesszük életét. - Pap János - tavalyi osztályfőnökünk - tanitja a természetrajzot és a hittant,Nyilassy Károly a történelmet, Farkas Miklós a matematikát; örülünk, hogy megszabadulunk Lauchtól,ámbár valami nagyon Farkastól sem vagyunk elragadtatva, tanitani nem tud,folytonosan csak az orrát simogatja, van bemme valami alattomos,az ember sosem tudja hányadán áll vele . - Bárdosi Ferenc egy jóindulatu alacsony, kövérkés piarista a latin tanárunk,Inczе István tanitja a görögöt,ez egy hatalmas termetü,nagy darab piarista,ki meglehetős szigoruan fog bennünket.- Tornatanár László József.

Az 1907/8. tanévben a VII.osztályban ismét uj osztályfőnököt kapunk Balogh Sándor piarista személyében,ki a matematikát és fizikát tanitja. Alacsony,zömök,jóindulatu kedélyes ember; néha méregbe gurul,akkor kiabál,de hamar elmulik a haragja,nevet egyet s maradunk továbbra is a legjobb barátságban; szeretjük őt kivétel nélkül mindnyájan. - Szakáll Gyula piarista tanitja a történelmet; amennyire szeretjük Baloghot,annyira utáljuk Szakállt; sovány, fekete,keserü száju,gunyoros mosolyu,örökösen kellemetlenkedő,alattomos természetü rosszindulatu ember. - Varga Ferenc a latin tanárunk. Nagy darab,formátlan, elhizott, örökké izzadó és örökösen dühöngő kolerikus természetü piarista; félünk tőle, de amellett mulatunk rajta és legkedvesebb szórakozásunk,hogy utánozzuk amint két hosszu karjával össze-vissza kalimpálva dühöng -"az áldóját a nemes iparnak !"- vagy mint zsebkendőjével zsirosan fénylő, izzadó arcát törölgeti, meg cvikkere után kapkod,mely folyton lepotyog az orráról,miközben fenyegetően odadörgi valakinek: vigyázzon ,azt kap,mit Nagy Pali a vár alatt ! -olyan gyakran mondogatja ezt,hogy végül is elkereszteljük Nagy Palinak; amugy nagyon szereti az italt,egyike a rendház leglumpabb papjainak, magam látom egy reggel nyolc óra tájban - épmikor legtöbb gyerek megy az iskolába - sárosan,piszkosan,ingadozó lépésekkel hazaballagni a rendházba valami éjszakai mulatozásból,ugy néz ki,mint aki éjszaka párszor megfeküdte az utca árkot . - Orbán Lajos, egy fiatal szimpatikus világi tanár tanitja a németet, a hirtelenszőke Dr. Fodor Aladár orvos pedig az egészségtant. - Magyar tanárunk Csóti Márk piarista lesz; izmos, erős, a legnagyobb mértékben öntelt,beképzelt és fontoskodó ember, tagja a városi képviselőtestületnek, az Irodalmi és Müvészeti Kör alelnöke és iszonyu fontos személyiségnek érzi magát s felülről beszél nemcsak velünk diákokkal,de az egész világgal. - Lukács József tanitja a hittant; van ebben a markáns arcu,okos szemü,bodoritott haju piarista papban valami abbészerü; elegáns megjelenésü, kényes természetü,finomkodó modoru pap, a zsebében mindig ott a cukor; szereti a szép asszonyok társaságát,reverendája mindig ott suhog a korzón és örökösen asszonyokkal látni; a hittant igen szigoruan megköv teli,egyébként azonban kedves és közvetlen ember. - Horváth György igazgató tanitja a görögöt,

igazgatói teendői azonban annyira igénybe veszik,hogy alig ér rá komolyan foglalkozni velünk; jól beszél görögül,ismeri az uj görög nyelvet is,ellátja óráit,mesél görögországi utazásairól,de valami nagyon nem töri magát,hogy otthon legyünk az "aoristosok" és a "mi" végü igék világában. - Tornatanár László József.

- -

Ezekben az években is változatlanul az elégségesek tanulók között szerepelek, évközben elég gyakran hozok haza intőket,sőt olykor rovót is. Számtanból változatlanul elégségesre állok,sőt hatodikban az első félévben meg is bukok, év végére aztán sikerül kijavitani a négyest hármasra. Sehogysem értem az algebrát, a goromba,ideges és zsarnoki Lauch Jánosból,ki a IV és V. osztályban tanitja a matematikát hiányzik a türelem és a nyugodtság ahoz,hogy meg tudja az algebrát értetni, Farkas Miklós meg,ki a VI-ban tanitja az algebrát,határozatlanul nyammog ide-oda,tőle nem tanulok semmit; igy nem lehet csodálkozni,hogy mikor a VII. osztályba kerülök, hol Balogh Sándor veszi át a matematika tanitást - pedig tőle lehetne tanulni - hiányozván az alap,nem sokat értek a tanitásból és csak kétségbeesett biflázással vágom át magam matematikából. A latint V.-ben Kulcsár Gyula alatt nagy kedvvel tanulom. 2-őst is kapok belőle, a 2-őst megörzöm a VI-ban is a jóindulatu Bárdosi Ferenc alatt,de már VII.-ben a türelmetlen és örökösen dühöngő Varga Ferenc alatt ismét csak elégségesre tudok szert tenni. A görögből az V.-ben elégségesem van,de már a VI. és VII,-ben jóm. / Az V. osztályban az ember választhat a görög nyelv és a szabadkézi rajz között,melyhez még görögpótló irodalom is járul; miután nem tudok rajzolni - hiányzik hozzá a kézügyességem - a görögöt választom. / A némettel jól-rosszul elkinlódom,egyik évbenelégségesem van belőle, másik évben jóm; ugyanigy vagyok a természetrajzból,hol elégségesem van belőle, hol jóm. A tantárgyak közül legjobban szeretem a magyart és történelmet, ezekből a tárgyakból és a hittanból állandóan jelesem van. Az osztályban nem vagyunk sokan / V : 29, VI: 28, VII: 32 / elég sürün kerül ránk a felelés sora,nem igen lehet "számitani"; apám látva a matematikából gyengeségemet minden este kikérdez,de ő maga sem nagyon érti az algebrát s igy komolyan segiteni nem tud; a többi tárgyakkal nem törődik,ezeket egyedül tanulgatom otthon ahogy erőm és tehetségem engedi.

Tanulgatok, tanulgatok,de különösebb kedv nélkül; annál nagyobb élvezettel olvasok - legnagyobb örömöm a könyv. Jókai Mór. Mikszáth Kálmán,Herzeg Ferenc,Tömörkény István, Szemere György, Lőrinczy György, a külföldi irók közül Walter Scott a kedvenc iróim; nem elégszem meg a szépirodalommal komoly könyveket is szivesen olvasok,többek között nagy hatást gyakorol rám Bayer József által gondozott "Déryné naplója." Kezdek könyveket gyüjtögetni,megszerzem Petőfi, Tompa, Arany, Kiss József összes költeményeit - lassankint 20-22-re emelkedik könyveim száma / köztük van egyik igen kedves könyvem Donászy Ferenc "Miklós vitéze" is. /

Mulasztani ugyszólván sosem mulasztok az iskolában, a gimnázium nyolc éve alatt csupán egyszer maradok el a tanitástól: valami fájdalmas furunkulusom támad a jobb lábfejemen,mely miatt nem tudok lábra állni s vagy egy hétig otthon

kell maradnom. / Ebben az időben varr nálunk Nagy Irén - egy idősebb,áldott jószivü lány,édesanyám régi házi varrónője - rettenetesen fájó lábaimat ő kötözgeti bársonypuha kezeivel, mást hozzá sem engedek lábamhoz nyulni. /

-

Felsőbb gimnazista koromban bevonulnak életembe az ifjusági egyesületek. Igy mindenekelött a Gyakorló Iskola - vagyis a gimnáziumi önképzőkör - melynek mint V., VI. osztályos diák kültagja, mint VII., VIII. osztályos diák rendes tagja leszek. Vasárnap délelöttönkint rendezni szokott heti ülésein szavalnak, a legkülönbözőbb témakörökből felolvasásokat tartanak, a szavalatokat nyomban szóval megbiráljak,a felolvasott munkákat irásbeli birálatban részesitik. A Gyakorló Iskola vezetője Csóti Márk tanár.

Meg lehet állapitani,hogy a Gyakorló Iskola életében vezető szerepet játszanak a számbeli kisebbségben levő zsidók. Az 1905/6 tanévben ugyan keresztény - Gózony Aladár - a Gyakorló Iskola elnöke,de a következő 1906/7 tanévben már zsidó - Aczél Géza - 1907/8 tanévben meg épen három zsidó fiu verseng az elnökségért / Löwenstein Endre, Marton Vilmos, Strem István, kik közül Strem Istvánt választják meg; a tisztikarban is jelentékeny számban foglalnak helyet a zsidók. A komoly müködést kifejtő tagok zöme zsidó fiukból kerül ki,legtöbbször ők szerepelnek előadásokkal,felolvasásokkal, szavalatokkal és ők viszik el a Gyakorló Iskola által kitüzött pályadijjak javarészét / 1906/7-ben 8 pályadij közül 6-ot, 1907/8-ban 13 ~~xxxxxx~~ pályadij közül 9-et/ A keresztény fiuk általában sokkal passzivabbak,sokkal tartózkodóbbak mint a mozgékony és eleven zsidó fiuk; s ha tartanak is előadást,irnak is értekezést, szorosan a tanulmányi anyag köréből vett témákat dolgoznak fel,mig a zsidó fiuk legtöbbször olyan témákkal jönnek a Gyakorló Iskola elé,melyekkel az iskolában nem foglalkozunk,melyek kivül esnek a tananyag körén; különösen érdekli őket a modern külföldi és magyar irodalom,állandóan olvassák és propagálják a Nyugatot és a nyugatos irókat, főleg Ady Endrét,kiről a legtöbb keresztény fiu csak annyit tud,hogy furcsa verseket szokott irni./Hogy hogyan gondolkoznak tanáraink Adyról azt már korábban emlitettem; még csak a nevét sem engedik emliteni az iskolában./ Meg kell állapitani,hogy a zsidó fiuknak nagyobb a kultura iránti érzékük,nagyobb a kulturaéhségük,mint nekünk keresztényeknek; sokat jelent persze az is,hogy legtöbben közülük beszélnek idegen nyelvet is,hazulról hozzák magukkal a német nyelvtudást,a vagyonos zsidó fiuk majdnem mind tanulnak franciául is és pénzük lévén könnyebben vásárolhatnak könyveket, hozathatnak folyóiratokat stb. A gazdag és kulturált zsidó családok sarjadékait az idegen nyelvek ismerete, a könyvek, utazásaik szélesebb látókörhöz juttatják és nem lehet csodálni,ha fölényben vannak velünk keresztényekkel szemben s a Gyakorló Iskolában inkább csak asszisztálunk nekik; igaz hogy semmi különbséget nem érzünk köztük és közöttünk s az,hogy ők zsidók,mi keresztények vagyunk eszünkbe sem jut s igy a zsidó fiuk erős szereplése abszolut nem kelt bennünk visszás érzéseket - a zsidókat is ép oly magyaroknak tekintjük,mint saját magunkat. - Ami engem illet ott vagyok a Gyakorló Iskola ülésein,különöseb-

ben azonban nem tevékenykedem a Gyakorló Iskolában.

Mint minden keresztény fiu és is tagja vagyok a Mária kongregációnak,melyet Lukács József vezet; Lukács a kongregációt olyan vallásos önképzőkörnek fejleszti ki,ülésein előadásokat tartanak, szavalnak stb. egyik ülésén én a "Bernáthegyi karácsony" költeményt szavalom.

A Gyorsiró Körben gyorsirni tanulok. Egy kevéssé megtanulok gyorsirni,de sokra nem viszem a gyorsirás tudományában. A Gyorsiró Kört Csóti Márk vezeti.

1907 szeptemberében besoroznak a gimnáziumi énekkarba melyet a gimnáziumi zenekarral együtt Lukács József vezet; a bass I-et fujom a kórusban. Nem értek a zenéhez, nem ismerem a kótát - mindig szerettem volna zongorázni tanulni,de szüleim ilyen irányu próbálkozásaimra mindig azt válaszolták,elöbb ne legyen elégségesem a bizonyitványomban,majd akkor lehet szó zongoratanulásról - mondom nem értek a zenéhez,de szeretem a zenét,jó hallásom van és szivesen járogatok szerda és szombat délutánonkint 3-tól 4-ig az énekpróbákra. Lukács József kiváló muzsikus,ki nagyon sokat foglalkozik az ének és zenekarral; nem elégszik meg azzal, hogy a diákmiséken Zsasskovskyból a megszokott egyházi énekeket fujjuk,hanem Palaestrina kórusokat,aztán zenés mise kompozíciókat tanit be és ezeket énekelteti; a diákmisék Nagykanizsa zenei életében egyszerre szerepet kezdenek játszani és állandóan sok hallgatója van az énekkar müvészi produkciójának.

Lukács József kezébe veszi az iskolai ünnepélyek rendezését is és a szokásos ujnepélyeken kivül más alkalmakkor is rendez ünnepélyeket, igy pédául 1905 dec.23-án Toldy Ferenc emlékünnepélyt, 1906 okt. 29-én Rákóczi Ferenc emlékünnepélyt, 1906 márc. 25-én József kir. herceg szanatórium javára hangversenyt, 1907 febr. 8-án és 1908 február 8-án Calasanzi Szent József emlékünnepélyt rendez; a gimnázium által rendezett ünnepélyek magas szinvonalu müsorukkal tünnek ki, különösen az ének és zenekari számok kiválóak - Lukács József nem kimélve semmi fáradságot, mindent elkövet,hogy mennél jobban sikerüljenek az ünnepélyek,melyek a Polgári Egylet nagytermében állandóan nagy publikum elött zajlanak le.

Az 1906 március 15-én rendezett ünnepéllyel kapcsolatosan érdekes eset történik,mely jellemzően mutatja milyen visszahatása volt az 1905-1906-ban folyt nemzeti küzdelemnek a diákságra. A nemzeti küzdelem állandó mély izgalomban tartja az országot és erős indulatokat kelt fel bennünk diákokban is: telve hazafias lelkesedéssel a legnagyobb gyülölettel viseltetünk Ausztria és a Habsburgok iránt - a gimnáziumban használt Zsasskovsky imakönyvekből például sorra kitépdessük a királyért szóló imádságot - és 1906-ban a szokottnál nagyobb lelkesedéssel ~~ünnepeljük~~ünnepeljük meg március idusát. / Csak tanáraink példáját követjük, a piaristák valamennyien lelkes 48-asok és nézetüket csepet sem titkolják. / Mikor aztán vége van az ünnepélynek, ahelyet,hogy szétoszlanánk hirtelen összeállunk,négyes sorokba sorakozunk, aztán a Kossuth nótát énekelve végigvonulunk a városon, elmegyünk a régi gimnázium falán elhelyezett Deák emléktáblához - nem valami stilszerü ugyan,hogy a Kossuth nótával a kiegyezés megalkotójának emlékmüvéhez megyünk tüntetni,de hát más hazafias emlékmü nincs Kanizsán.kénytelenek vagyunk ide menni; itt Kovács Boldizsár a közben összegyülekezett tömeg elött elszavalja Petőfinek egyik erősen Habsburg ellenes versét a "Kelj szülj hazám"-at,elénekeljük a Kossuth nótát,megabcugoljuk Auszt-

riát és azzal a boldog tudattal,hogy mi is kivettük részünket a nemzeti küzdelemből, szétoszlunk. A rendőrség nem törődik a dologgal, a tanári kar pedig nem tud,nem lát, nem hall semmit. Pár hét mulva aztán nagy lelkesedéssel fogadjuk a gyülölt Fejérváry féle "darabont" kormány bukásának, illetőleg Wekerle nagy nemzeti kormánya megalakulásának hirét; büszkén hordjuk mi diákok is a tulipánt.

-

Két emlékezetes esemény ezekből az évekből.

1907 május 12-én unokanővérem Horváth Mariska eskiszik Mednyánszky Istvánnal. ki nagybátyámnak Neusiedler Géza bácsinak a Ferenciek terén levő éttermében főpincér. /Az esküvő után csakhamar önállósitja magát és Temesváron nyit vendéglőt./ Róza néni nagy lakodalmat rendez; együtt van az egész család, aztán sok vendég hivatalos és este a Petőfi utcai Horváth ház udvarán hosszu asztalt ül körül a vendégsereg; cigány huzza és a nyáriasan meleg éjszakában kacagástól, nótázástól hangos a Horváth udvar - világos reggel lesz,mire oszladozni kezd a lakodalmas társaság. Milyen szép pár a frakkos, elegáns, szőke bajszu Mednyánszky Pista s a bogár szemü gömbölyü, mosolygós Horváth Mariska; ha valaki a jövőbe tudna látni, látna öt gyereket, egy hosszu hadifogságból megtörten hazaérkező s a román megszállás alá került Temesváron a mindennapi kenyérért folytatott keserves küzdelemben idő elött megöregedett, megrokkant férfit,kire hosszu szenvedés után megváltás a halál és látna egy gondokba beleőszült,beteg, béna asszonyt, kit halála elötti utolsó pár évben tolókocsiban tologatnak - de ki sejtené ezt az esküvő vidám,muzsikás éjszakáján ?

1907 május 25-én, 26-án Székesfehérváron kerületi tornaversenyt rendeznek, melyen egy 56 tagu csapattal a nagykanizsai gimnázium is részt vesz; a csapatban benn vagyok én is. A verseny elött hónapokon át lázas készülódés folyik,hogy a versenyen becsülettel megálljuk helyünket s mikor május 25-én elutazunk Székesfehérvárra,az egész gimnázium kikisér bennünket az állomásra. Székesfehérváron 24 középiskolából gyülnek össze a csapatok, a legkülönbözőbb dresszektől szines a város - a mi dresszünk sötétkék sportsapka, fehér tirkóing, piros öv, fekete rövid nadrág - és mindenfelé diákcsapatok vonulnak, dobok peregnek,kürtök harsognak; a mi szállásunk több más csapattal együtt a vasuti utcai ménteslaktanyában lesz / ezt a laktanyát az 1944-es légi támadások teljesen eltüntetik a föld szinéről, ma már nyoma sincs neki./ - Május 26-án délután van a főverseny a vásártéren,melyre óriási publikum gyülekezik össze, jelen van többek között Prohászka Ottokár püspök is; a versenyen első lesz a keszthelyi premontrei gimnázium csapata 9 ezüst, 5 bronz éremmel, 1 disz és 1 kitüntető oklevéllel; mi kanizsaiak 5 bronzéremmel és 1. kitüntető oklevéllel a 12. helyre jutunk. Verseny után vacsora van a ménteslaktanya nagy fái alatt, nagyban fraternizálunk a velünk együtt beszállásolt más iskolákhoz tartozó fiukkal,vagy éjfélig vagyunk fenn vigan nótázgatva; következő napon május 27-én aztán a legszebb emlékekkel utazunk haza Kanizsára.

-

A nagykanizsai gimnázium diákjai a székesfehérvári tornaversenyen 1907. május.

Gimnazista korunkban énekeljük:

Diákélet legszebb a világon,
Nincs a diák esze tanuláson
Megöleljük lányok közül a barnát

Azzal együtt tanuljuk az algebrát
A plusz B plusz C plusz D
Jobbra nézz és figyeljél,
Diákélet legszebb a világon

Aztán a „Szeretnék szántani” nótát latinul:

Amarem arare
Sex bovem agare
Si rósa veniret
Aratum tenere

Adamecz Imre vityapusztai gazdatisztnek két fia jár a kanizsai gimnáziumba,Adamecz Elemér és Adamecz Imre,az 1904/5 tanévben mindaketten a IV. osztályt végzik, a két fiu Waligurszkyéknál van koszton. 1904/5 tanév végén Imre megbukik kettőből,mire apja nem tanittatja tovább,hanem Székesfehérvárra Schlamadinger vaskereskedőhöz adja tanoncnak, Elemért nem vállalják tovább Waligurszkyék és apja uj kosztos hely után néz; igy kerül aztán Elemér 1905/6 tanévben hozzánk kosztos diáknak és nálunk is marad a következő 1906/7,1907/8 tanévekben is; a szalonbutorokat szüleim berakják az ebédlőbe, a szalont berendezik diákszobának és itt tanyázunk kettén Elemérrel. Nyulánk, elegánsan öltözködő szőke fiu Elemér, meglátszik rajta,hogy kis gyerek korától kezdve a szülői házon kivül él, határozott fellépésü,biztos mozgásu fiu,ki hozzá van szokva az önállósághoz; hamarosan összebarátkozunk és a legjobb barátságban élünk egymással; előfordulnak ugyan közöttünk olykor kisebb veszekedések,de azért mindvégig jóbarátok maradunk.

1906-ban husvétra meghivnak Adameczék Vityapusztára, majd a nagyvakációban ugyancsak meghivnak pár hétre - ettől kezdve mindaddig mi le nem érettségizem a husvéti szünidőben és a nagyvakációban pár hétig vendég vagyok Adameczéknél Vityán.

Vityapuszta Jankovich Bésán Endre tulajdonát képező öreglaki urodalomhoz tartozik, a pusztán a gazdálkodást Adamecz Imre bácsi vezeti. Fák között áll a barátságos kinézésü gazdatiszti lak,virágos kert, zöldséges kert csatlakozik hozzá, hátul az udvarban istálló, disznóól stb. áll; távolabb a gazdatiszti lak körül állnak a gazdasági épületek, istállók, aklok, magtár stb . majd hosszu sorban következnek a gazdasági cselédek falusias kinézésü házai,köztük az iskola,melyet az urodalom tart fenn a cselédek gyerekeinek.

Adamecz Imre bácsi példaképe a kevés beszédü,de meleg szivü,egyenes gondolkozásu,becsületes vidéki gazdaembernek; felesége korán meghalt, a ház asszonya Erzsike néni Imre bácsi nővére, egy pici, pupos, áldott jó szivü vénkisasszony; gondolkozására jellemző, hogy mig Imre bácsi a Budapesti Hirlapra és a Vasárnapi Ujságra fizet elő, ő Kiss József kitünően szerkesztett és modern lapját , a "Hét" folyóiratot hozatja és abban találja élvezetét. Megszeretem Adameczéket,ők is megszeretnek engem és meleg szeretettel fogadnak maguknál,én pedig alig várom az időt,mikor mehetek Vityapusztára.

Már jóval husvét elött számolni kezdjük Elemérrel a napokat,mikor kezdődik a husvéti vakáció s mikor mehetünk Vityára. Egyszercsak itt van Virágvasárnap, virágvasárnap elötti szombaton és virágvasárnap két napos szentgyakorlat van az iskolában - Lukács József a négy felső osztály hitszónoka tartja - gyónunk, majd hétfő reggel misét hallgatunk és áldozunk,mise után fiakkeron robogunk ki az állomásra és a fél tizes pesti személyvonattal utazunk Fonyódig,hol átszállunk a kaposvári vonatra,mellyel elmegyünk Lengyeltótiig; itt kocsi vár bennünket és délután fél kettő tájban szerencsésen megérkezünk Vityára. Milyen szép ilyenkor kora tavasszal a puszta ! Most ébredezik a természet,most ébredezik a természet,most kezdenek kizödülni a fák,a mezők, tavaszi nap aranyozza be a szántásokat,a lassan ballagó négyökrös fogatokat, a házakat,~~xxxxxxxxx~~ s mi Elemérudvarokat

rel egész nap kinn vagyunk a levegőn,jövünk-megyünk,nézegetjük az istállókat, állatokat,olykor Elemér veszi a flóberját és megyünk a szomszédos kiserdőbe kányákra vadászni. Igy mulnak a napok, egyik a másik után,jön magyszombat, délután az egész családdal bekocsizunk feltámadásra Gamásra; másnap husvétvasárnap,vagy hozzánk jönnek vendégek,vagy Imre bácsi befogat és megyünk át Szentgyörgypusztára Paulinyiékhoz - Szentgyörgypuszta a lengyeltóti Zichy urodalomhoz tartozik és Paulinyi János bácsi a Zichyék gazdatisztje - négy lány van itt Paulinyi Terka, Vilma / vagy ahogy becézik Vijja/,Ida,Böske /mi fiuk kiálló fogai miatt lófogunak "becézzük"/ s persze, hogy örülnek a lányok,mikor mi "gavallérok" beállitunk; sok vendég van Paulinyiéknál, főleg a lengyeltóti honoráciorok és persze nagy a trakta - vidáman, jó hangulatban töltjük el a napot Szentgyörgyön. Husvéthétfő az utolsó nap Vityán,kedden nagy bucsuzkodás után utazunk vissza Kanizsára - viszontlátásra nyáron !

S a nyár.. Elemér bizonyitványkiosztás után hazamegy, julius közepe tájt aztán kapom tőle a levelet, hogy várnak és azzal utazom én is Vityára. Mennyire más most a puszta, mint volt kora tavasszal ! Rekkenő nyári hőség nehezedik rá a vidékre, porosak az utmenti fák,sárgák a mezők és a zsalugáteres,elsötétitett szobákba egész nap behallatszik a cséplőgép álmositó bugása, megy a munka kora hajnaltól késő estig. Elemérrel jövünk-megyünk,nézdelődünk; megnézzük a cséplést,vagy kiülünk a magtár elé és ott hallgatjuk Sebestyén magtáros, kiszolgált 44-es zugszfirernek mesélgetését a katonaéletből,egy vasvillával még a fegyverfogásokat is megmutogatja - a magtárban rostáló lányok nótáznak és az öreg huncutul csippentve szemével biztogat bennünket a lányok után; meglátogatjuk Czeglédy Lajos tanitót és hallgatjuk zongorázását,egyik magyar nótát a másik után játsza, a nóták közül persze el nem maradhat saját szerzeményü nótája "A vityai öregerdő árnyában"; olykor összeülünk tarokkozni - ezt Vityán tanulom meg - meg ramslizni,no ez utóbbiról hamar leszokom,alaposan megkopasztanak benne és ugyan elmegy a kedvem a ramslitól; ha nagyon elunjuk magunkat Elemérrel átkocsizunk a szomszédos Somogyvárra Pinthoffer postamesterékhez - Károly fiuk egy osztályban jár velünk Kanizsán - vasárnaponkint meg misére megyünk Gamásra,ilyenkor persze mindig meglátogatjuk a plébánost.

De legszivesebben megyünk Szentgyörgypusztára,hol a szikár, szakállas Paulinyi János bácsi és a gömbölyü mosolygós Vilma néni,no meg a lányok nagy örömmel fogadnak s haza sem eresztenek bennünket,két-három napot is eltöltünk Szentgyörgyön. / Van ugyan legény a házban,az örökké jókedvü Bohár , a parxi;de az ilyenkor nyáron hajnaltól késő estig be van fogva és a lányok számára jól jön,hogy becses személyünkben egyszerre két gavallért is kapnak./ Vendégszerető kedves ház a Paulinyi ház,sok vendég fotdul meg náluk - egyik nyáron náluk vendégeskedik Paulinyi Béla is, a Gyöngyös Bokréta későbbi megszervezője,beretvált képü,nagy orru,nyurga fiatal ember,ki valami plakátpályázatra dolgozik és a bájos, baba arcu Paulinyi Ida a modellje - mondom igen kedves emberek Paulinyiék,helyesek a lányok és én mindig nagyon jól érzem magamat náluk. Szentgyörgypusztától egy ugrás Fonyód; többször megtörténik,hogy ebéd után kocsin bemegyünk Fonyódra és ott töltjük a délutánt,megfür-

dünk a Balatonban,sétálgatunk, cigányzenét hallgatunk,este aztán megyünk vissza Szentgyörgyre; 1908 nyarán Annabálra megyünk Fonyódra - egész kocsisor viszi a vendégeket annyian vagyunk, mondani sem kell,hogy nagyszerüen mulatunk,reggelig táncolunk a bálon.

Persze hozzánk Vityára is állandóan jönnek vendégek,főleg a szomszédos gazdatiszti családok,kiket nagy traktával fogadnak; egyik nyáron két szép rokonlány vendégeskedik Imre bácsiéknál, a hamiskás szemü szőke Adamecz Ella, kinek Czeglédy tanitó csapja nagyban a szelet és a finom szépségü barna Miklovich Bözsi. Állandóan visszatérő figura az Adamecz házban az öreg Gocsál bácsi; foglalkozása "lengyel"; ormótlan esernyőjével,nagy cugos cipőjével állandóan uton van,megjelenik, egy hetet - se többet, se kevesebbet - kitölt,megigazitja az összes órákat,me javitja a lakatokat,elmeséli,hogy mi ujság a családoknál ahol járt és hete leteltével megy tovább egy másik családhoz,hogy négy-öt hónap multán ujból feltünjön.

Jóizü vidéki magyar uri társaság a somogyi gazdatársaság. Barnára lesült hangos beszédü,tréfára kész,ugratásra mindig kapható férfiak,kedves házias,vendégeskedéshez szokott asszonyok és eleven, cseppet sem kényes lányok; eleinte kissé félszegen mozgok ezek között a temperamentumos vidéki emberek között - el is keresztelnek tanár urnak - de aztán feltalálom magamat közöttük; nekem nagy pártfogóm az áldott lekü Bözsi néni,ki ugy bánik velem,mintha édesanyám lenne,ravaszkodó mosollyal akarja kitudni szivem "titkát" s nagyban gyanusit a bájos Paulinyi Vijjával..

Nagyszerüen érzem magamat Adameczéknél és fájó szivvel veszek tőlük bucsut mikor lejár az időm,csak az vigasztal,hogy legközelebbi husvétkor,nagyvakációban ujra viszontlátom Vityapusztát.

— Szeretnék valamit hozzáfüzni a vityapusztai beszámolómhoz.

Azokban az időkben mikor Vityán járok a baloldali radikálisok már erősen döngetik a magyar feudalizmust,támadják a nagybirtok rendszert, kiélezik a parasztkérdést - olyan dolgokról vitáznak,melyek majd négy évtized multával kerülnek megoldásra.

Fiatal g diákgyerek vagyok és öszintén bevallhatom hogy ezekről a vitákról, törekvésekről tudomásom nincs. Itt vagyok a nagy Jankovich Bésán uradalomban, de nem akad meg tekintetem valami olyanon, mely figyelmeztetne, hogy valami nincsen rendben. / Lehet,hogy azért nem,mert egy gazdatiszti lak ablakából látom a világot./ A cselédlakások sora olyan mintha egy faluban járnék,minden családnak külön háza van,legfeljebb két család lakik a házban,a házhoz kert tartozik,a családok állatokat is tarthatnak. Azt tapasztalom,hogy Imre bácsi mindig tisztességes hangon beszél az emberekkel, még csak a hangját sem emeli fel soha,bármi történt is a gazdaságban; egyik nyáron Horvátországból hozatnak aratókat, az aratás befejeztével a pajtában, hol elszállásolták a jövevény aratókat, pörkölttel,borral megvendégelik az aratókat, fél éjszakán át dalolják nékem szokatlan szlávos dallamaikat. Hogy valami különös probléma lenne itt még csak nem is sejtem. Csak egy jelenetre emlékezem, mely már diákkoromban furcsának tünt fel elöttem. Egy napon beszaladnak Imre bácsiért, tessék jönni, itt az uraság s a jelentésre Imre bácsi lohol kifelé. A ház elött homokfutó áll , a bakon ott ül Jankovich Bésán uraság, a hátsó ülésen karba tett kézzel a parádés kocsis. A kocsi mellett ott áll levett kalappal a kezében Imre bácsi,Jankovich Bésán meg felülről a bakról pattogó han-

gon mondogat valamit - hogy mit mond nem tudom,mert nem merészkedem közel a kocsihoz - Imre bácsi meg szinte haptákban hallgatja, aztán felemeli ostorát és hajt tovább. Megütődöm rajta, hogy az uraság Imre bácsit, a gazdasági főiskolát végzett intelleigens embert, a tanult gazdát mint valami cselédet levett kalappal hagyja a kocsi mellett állni és csak ugy pattog a hangja,mikor hozzá szól - egy kis izelitőt kapok abból a feneketlen gőgből,mely ezeket az urakat eltölti s kiknek a szemében tanult ember, tanulatlan béres mind egyforma: cseléd . Hosszu idő megy még el addig,mig megértem mit jelent a magyar feudalizmus s hogy milyen rákfenéje az országnak a nagybirtok, melynek viszonyait Vitya pusztán olyan idillikus szinben látom.

-

Egyébként a nagyvakációban még mindig sokat vagyunk együtt a Waligurszky fiukkal,de ahogy növekszünk,komolyodunk, lassankint felhagyunka kis-fius szaladgálással s a gyerekes játszadozással,már inkább olvasmányaink, a bélyeggyüjtés stb. foglalkoztatnak bennünket; sokszor vagyok apám bérmafiánál a nálam egy évvel fiatalabb Mezgár Lajosnál,egy igen komoly fiunál,ki a papi pályára készül,vele meg vallásos témákat beszélünk meg. Vasárnap délutánonkint mindig ott vagyok a szinházban és a 20 filléres diákhelyről nézem végig a divatos operetteket, a Vig özvegyet, Varázskeringőt, Bob herceget,Gül Babát, Lysistratát, Dollárkirálynőt, Gésákat, Cigánybárót aztán Gounod operáját a "Faustot", Maurier-Potter szinmüvét "Trilbyt", Barrier szinmüvét az "Egyenlőséget" és a"Heidelbergi diákéletet" stb. - a nyári szinkörben még mindig Kövesy Albert szintársulata játszik és sokat tapsolok a társulat szőke szubrettjének Parlaghy Kornéliának s baritonistájának Pintér Imrének; és irigykedve nézem a kövér Pillitz doktort, Franz Lajost a gőzmalmost, a hatalmas termetü,vastag fekete bajszu Lőke Emil ügyvédet és a többi szinházi habituet,kik a centrálban együtt üldögélnek a szinészekkel, szinésznőkkel - fantasztikus öltözékü urakkal, idrég-bodros plörőzös hölgyekkel - s kik oly otthonosan mozognak a szinfalak világában. Néha cirkusz jön a városba,mely egyik vasuti utcai vendéglő tágas udvarában üti fel sátrát; máskor tombolát rendeznek az Erzsébet téren,melynek főnyereménye egy borjas tehén; persze meg kell néznem a cirkuszt is és a tombola sem eshetik meg nélkülem. 1906 augusztus 20-án a Dunántuli Dalosszövetség dalosversenyt rendez,melyre sok vidéki dalosegyesület sereglik össze; tele van a város dalárdistákkal és a diszhangversenyen,melyet a Sörgyárban tartanak,rengeteg ember hallgatja a dalosok énekét.

1907 nyarán ujra Kőszegen töltök egy hónapot, viszontlátom a Küttel fiukat,Hechinger Edust stb és ujra járjuk a kőszegi hegyeket, fürdünk a Gyöngyösben meg a hadapródiskola uszodájában,hol uszni is megtanulok,Scheiber katonai uszómester még egy német nyelvü "diplomát"is kiállit számomra,mely szerint "Herr Jenő Neusiedler hat hier die Schwimmprobe des Freischwimmer mit vorzüglichen Erfolg abgelegt."

1908 nyarán Galambokon Starzsinszkyéknál töltök egy hetet; ennek a hétnek a legmegrázóbb eseménye az,hogy a faluban kigyullad egy ház,következő pillanatban már a szomszédos zsupptetős házak is égnek,a száraz,forró melegben ir-

galmatlan gyorsasággal terjed a tüz és csak kemény munkával lehet megakadályozni,hogy a tüz végig ne fusson az egész falun és mindent el ne pusztitson.

-

Ezekben az években kezd a Nő bevonulni életembe. Még semmit, abszolut semmit nem tudok róla,de néha valami furcsa hőség önti el testemet - valami ugy vonz a nőhöz,de egyben vissza is riaszt tőle; pajtásaim valami különös dologról beszélnek,mely abszurditásával megdöbbent és mégis oly különös módon csábit; mint hetedikes diák ujból beiratkozom Mayersberg Frida tánciskolájába - az uj táncokat tanulom a bosztont és a cake -walket / kékvókot/ - s a lányok mosolygása, szeme villanása zavaros vágyakat kelt bennem; az utcán találkozom Tollár Katicával - ez olyan kisvárosi kokott -s magam sem tudom miért a fülem cimpájáig elpirulok; parfümösen, suhogó szoknyával végiglebeg a korzón egy-egy szépasszony, a baba arcu szőke Ollopné, az érdekes,kreolos arcu Dénes Lajosné, a gömbölyü,feket Böhm Emilné és én sajgó szivvel bámulok utánuk; egy-egy operettelőadáson kivillanó dessous-k,magasba repülő táncos női lábak kinzó érzésekkel töltenek el; éjjelenkint nem tudok aludni,álmatlanul hánykódom ide-oda ágyamban. Igy kinlódom a serdülő kor lázaival, izgalmaival,melyek lelkem mélyéig megráznak,felkavarnak s melyekre megnyugvást sehol sem találok.

-

Családunk ismét megnövekszik: 1906 szeptember 10-én megszületik Laci öcsém, Ilonka hugom alig két éves s most itt van az uj öcsike. Gyereksirással,kiabálással lesz tele a ház és szegény édesanyánknak ugyancsak megnövekesznek gondjai. Bennünket nagyobbakat fog be a kicsinyek dajkálására - be kell vallanom nem nagy örömmel végzem a dajkálást,kezdem magamat fiatalembernek érezni és sehogy sincsen inyemre a szárazdajkai szerep..

7.

Édesapámat 1908 junius 6-án kinevezik a pécsi itélőtáblához birónak. Egy idő éta erősen várta a kinevezését, mely csak nem akart megjönni; egy délután meghozzák a Pesti Hirlapot,gyanutlanul felnyitom s a birósági kinevezések között megtalálom édesapám nevét is - persze szaladok az ujsággal apámhoz: mondani sem kell,nagy örömet kelt családunkban a jó hir.

Pesti Hirlap

— **Birósági kinevezések.** A király *Lázár* Aurél kolozsvári főügyészi helyettest a budapesti, dr Bella János marosvásárhelyi itélőtáblai elnöki titkárt, a kolozsvári, Raszlaviczy Géza fehértemplomi törvényszéki birót a temesvári, dr Neusiedler Antal nagykanizsai törvényszéki birót a pécsi és dr Láng Jenő pozsonyi itélőtáblai elnöki titkárt a pozsonyi itélőtáblához birákká kinevezte.

Zala

— **Dr. Neusiedler itélőtáblabiró.** A király az igazságügyminiszter előterjesztésére dr. *Neusiedler* Antal nagykanizsai kir. törvényszéki birót a pécsi itélőtáblához birává nevezte ki. Városunk társadalma osztatlan örömmel fogadja e rég indokolt előléptetés hirét, bár Neusiedler távozását őszintén sajnálja, mert benne egyik kitünő, tartalmas alakját veszíti el.

Kanizsáról Pécsre kell átköltözködnünk; elbucsuzunk az öreg háztól, melyhez annyi ~~emk~~ emlékem füződik; szüleim bérbe adják László József gimnáziumi tornatanárnak,majd pedig utóbb eladják Nagykanizsa városnak; a város eredetileg azért veszi meg,hogy lebontassa és ezáltal bővitse a Széchenyi teret, utóbb azonban miért ,miértsem elállnak ettől a szándéktól és ismét eladják a házat Szalai kalaposnak; a ház jelenleg is áll , a Szalai örökösök tulajdonát képezi. Immáron öt évtizede, hogy elhagytuk régi házunkat,de ha olykor Kanizsára látogatok és meglátom a barátságos öreg házat valami fájdalmas érzés szoritja össze szivemet: ezek között a kedves falak között - melyekben most idegenek laknak - lakozik gondtalan gyerekkorom és fáj a tudat,hogy többé semmi keresnivalóm sincs az ismerős szobákban, szivemhez nőtt udvarban..

1908 augusztus 1-én költözködünk Pécsre; ideiglenes lakásunk az Indóház utca 23 szám alatti villa emeletén lesz, a lakás kicsiny, nem megfelelő, szüleim csak addig bérlik,mig másutt megfelelő lakást kapni nem tudnak.

Persze érdeklődéssel nézegetem a ~~x~~ várost,mely uj

— **Bírósági kinevezések.** A király *Lázár* Aurél kolozsvári főügyészi helyettest a budapesti, dr Bella János marosvásárhelyi itélőtáblai elnöki titkárt, a kolozsvári, Raszlaviczy Géza fehértemplomi törvényszéki birót a temesvári, dr Neusiedler Antal nagykanizsai törvényszéki birót a pécsi és dr Láng Jenő pozsonyi itélőtáblai elnöki titkárt a pozsonyi itélőtáblához birákká kinevezte.

Pesti Hírlap

— **Dr. Neusiedler itélőtáblabiró.** A király az igazságügyminiszter előterjesztésére dr. *Neusiedler* Antal nagykanizsai kir. törvényszéki birót a pécsi itélőtáblához biróvá nevezte ki. Városunk társadalma osztatlan örömmel fogadja e rég indokolt előléptetés hirét, bár Neusiedler távozását őszintén sajnálja, mert benne egyik kitünő, tartalmas alakját veszíti el.

„Zala”

Indóház utca 23., Wurster villa -
emeletén volt az első pécsi lakásunk

lakóhelyünk lesz; nap-nap után felfedező utakra indulok,iparkodok megismerni Pécset,mely egészen más mint Kanizsa: igazi "városias" város,nagyvonaluság, kultúra érzik rajta.Ragyogóan tiszta, rendes, aszfaltos utcák,nagy emeletes házak,szép szobrok,sok templom, mindenfelé nagy élénkség s a város felett xx ott zöldel a Mecsek sétára,kirándulásra hivogatva az embert. Megdöbbent a Széchenyi téren a Belvárosi templom hatalmas,patinától zöld kupolájamely a tér fölé emelkedik és uralja azt; elragadtatással szemlélem a gyönyörü székesegyházat roppant tömegü és mégis oly elegáns,könnyed tornyaival; gyönyörködöm a székesegyház elötti teret oly harmonikusan lezáró püspöki palotában és várplébániában; üldögélek a sétatér nagy fái alatt és nézegetem a fel és alá sétálgató publikumot - minden szokatlan,minden uj nekem és szép nyaralás számomra a pécsi tartózkodás.

Aztán elmulik augusztus és én megyek vissza Kanizsára; VIII-as diák vagyok,érettségi elött állok,gyenge tanuló vagyok és az utolsó évre szüleim nem akarnak áthozni a pécsi ciszterci gimnáziumba ismeretlen viszonyok közé,ismeretlen tanárok keze alá, hanem Kanizsán hagynak,hogy a piaristáknál érettségizhessek le. Megállapodnak édesapám nővérével Roza nénivel / özv. Horváth Józsefnével/ ki havi 50 koronáért magához vesz kosztos diáknak.

-

1908 szeptember 2-án utazom vissza Nagykanizsára. Roza néninek a dimbes-dombos,hepe-hupás Petőfi utcában - a régi Cigány utcában - van a háza; a lakás előszobából, három szobából és mellékhelyiségekből áll, az utcai kis szobában lakom én és Adamecz Elemér,ki szintén Roza nénihez jön kosztos diáknak; az udvari lakásban Halászék laknak,az udvar mögött pedig egy meglehetős nagy gyümölcsös huzódik. Roza néni férje Horváth József hentes és mészáros volt s mikor meghal az üzletet Roza néni vezeti tovább. rengeteget dolgozik hogy kenyerét megkeresse, gyermekeit tisztességgel felnevelje; gyermekei lassankint felnőnek és elhelyezkednek,1906-ban aztán belefáradva a robotolásba felhagy az üzlettel és azóta bagolai szőllejének jövödelméből s kosztos diákok tartásából él; nagy magas, erős,áldott jó szivü asszony,ki ugy gondomat viseli, mintha édesanyám lenne. - Gyermekei közül Lajos birósági jegyző Győrben / az 1930-as években mint magyaróvári járásbirósági elnök hal meg/, József és Jenő tanitók Kotorban / József mint elemi iskolai igazgató az 1950-es években hal meg, Jenő pedig 1919-ben orosz hadifogságban hal el/, Mariska férjnél van Mednyánszky Istvánnál, Janka Budapesten nagybátyánk Neusiedler,xxxxxxx Géza éttermében dolgozik / később ő is férjhez megy egy pesti vendéglőshöz/ egyedül Klára él itthon édesanyjánál; Klára 35 év körüli fonnyadt vénlány,tiz éve jár már jegyben a szomszédban lakó Tóth Béla postatiszttel,egy nagy darab,kopasz,kövér,pápaszemes,meglehetős pinogya természetü bácsival,kit anyja az öreg harapós Tóthné ugyancsak kordában tart; borzasztóan félti fiát,jobban mondva fia fizetését,sehogysem akarja,hogy megtartsák az esküvőt; és az évek csak mulnak, Klára sokat sir,hol felbontja jegyességét Tóth Bélával,hol ujra összejegyesednek,közben észrevétlenül mindaketten megöregesznek. 1910-ben aztán meghal az öreg Tóthné s akkor végre a hosszu várakozásba belefáradt,belefonnyadt két ember

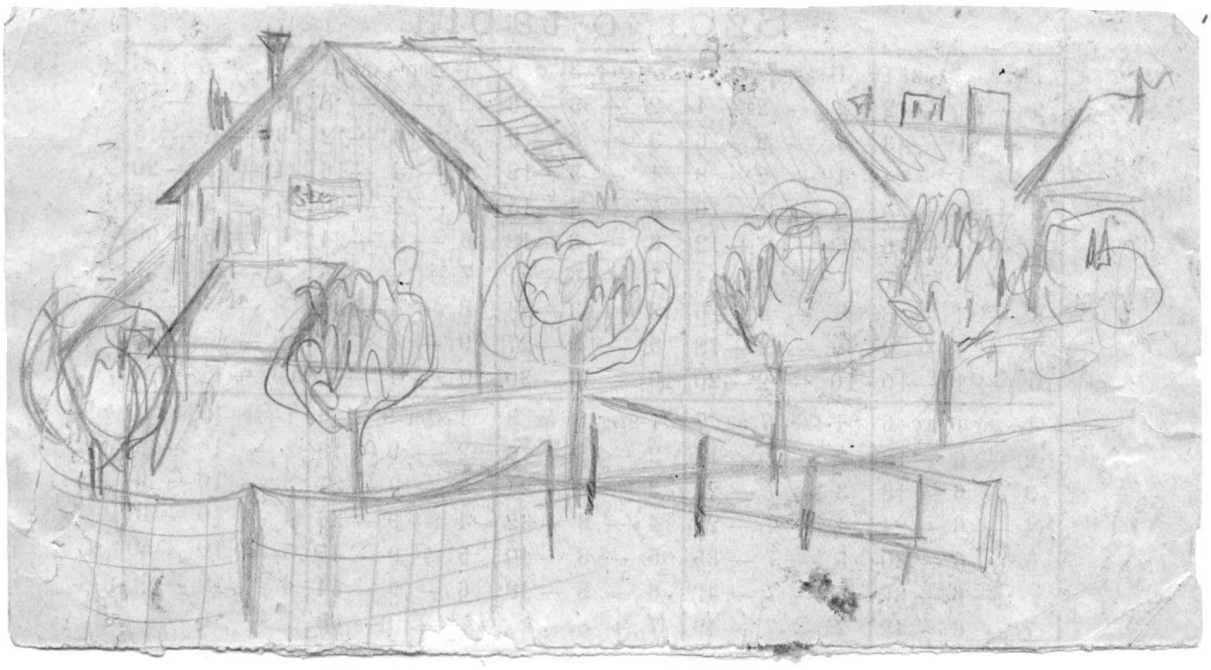

Horváth ház

Petőfi utca

Nagykanizsa

Kilátás a VIII. osztály tanteremből a nyári színkörre

megtarthatja esküvőjét.

Apám másik nővére Gerstner Adolfné,a keresztanyám - Lotti néni - ebben az időben még Kanizsán él,de már készülődnek Kanizsáról Budapestre. Gerstner Adolf keresztapámnak hályog támad a szemén,1908 decemberében megoperálják,de az operáció nem sikerül és lassankint megvakul; 1909 januárjában eladják a Csengery utcai trafikot,majd eladják a Teleki utcai házat is és még ebben az évben felköltözködnek Budapestre. Mariska lányuk,Bellák József vasuti tisztviselő felesége ,Székesfehérváron él; Viktor fiuk órás Gyönkön; Lujza magántisztviselőnő, Janka birósági tisztviselőnő,Tóni kereskedő Budapesten - a két magányosan maradt öreg három gyermeke után Budapestre megy.

Pár év óta Kanizsán él apám fivérének Károly bácsinak özvegye is. Neusiedler Károly Beliscén volt vendéglős, kocsizás közben elragadják a lovak, a nagy,hatalmas,kövér ember kiugrik a kocsiból és lábát töri,többet nem épül fel,lábtörése elüszkösödik s meghal; özvegye Deutsch Cecilia eladja a beliscei üzletet és Kanizsára költözködik - én többször meglátogatom az öreg nagyothalló nénit a Vasuti utcában / miben persze része van annak is,hogy minden látogatásomkor kapok tőle egy ezüstkoronást./ Ebben az időben már sokat betegeskedik 1909 jan.6-án aztán meghal.

Cili néni halála, Gerstnerék Budapestre,apámék Pécsre való költözése után már csak egyedül Róza néni képviseli Nagykanizsán az egykor oly nagyszámu Neusiedler családot.

-

1908 szeptember 3-án beiratkozom a gimnázium VIII. osztályába és kiváncsian nézem végig a kifüggesztett tanári névsort,vajjon kik tanitanak bennünket ebben az utolsó évben. Ujra Balogh Sándor lesz az osztályfőnökünk,ki mint tavaly az idén is a matematikát és fizikát tanitja,Csóti Márk tanitja a magyart, az örökké izzadó és dühöngő Varga Ferenc a latint,Sáfrány Károly - a Dzsingisz kán - a németet, Horváth György igazgató a görögöt, Mátyás József - ki valamikor az I.b. osztályban osztályfőnökömvolt - a történelmet, Lukács József a hittant, László József a tornát. Uj ember csak egy van a tanárok között,Kovács Antal a bölcsészet tanára: idősebb, komoly,disztingvált megjelenésü,nagy intelligenciáju piarista pap, a budapesti piarista gimnázium volt igazgatója,kit valami kellemetlen affér miatt - a szobájában egyik diákjának anyja agyonlövi magát - elmozditanak a direktorságtól és Kanizsára helyezik tanárnak.

Szeptember 4-én Veni sancte,utána felolvassák a fegyelmi szabályokat - mi VIII-asok megelégedéssel hallgatjuk,hogy számunkra már otthon meg van engedve a dohányzás. Szeptember 5-én megtörténik az osztályrendezés; ezen a napon nagyon mozgalmas a városÖ: egy alacsony,hosszu lógó bajszu tábornok vezetésével négy gyalogezred,aztán tüzérség, lovasság és hosszu teherautóoszlop vonul át a városon és Kanizsán van Gerba Rajmund zágrábi hadtestparancsnok is,egy magas , erős, lapos képü, krumpli orru generális - a csapatok mennek a veszprémi hadgyakorlatokra,persze az egész város kinn van az utcán,mindenki bámulja a katonákat./ Mikor Gerba megérkezik, a Korona szállodában levő szállása elött egy katonabanda a Gotterhaltéval fogadja; heveny tüntetés támad,az össze-

sereglett emberek füttykoncerttal válaszolnak a császári himnuszra, mire Gerba leinti a bandát./ Szeptember 7-én megkezdődnek az előadások; egyenlőre délelött, délután járunk iskolába, 1918 november 17-én aztán áttérünk az egyfolytában való oktatásra, az előadások reggel 8 órától délután 1 óráig lesznek. A délelött és délután való tanitás a régi patriarcalis életrendnek felelt meg,mikor déli harangszókor mindenki otthon ült az ebéd mellett; az uj idők hosszabb munkaidőt, erősebb munkatempót követelnek és a déli ebédezés lassankint kitolódik délután egy órára, két órára; a családokat zavarja a szülők és a diákok különböző ebédezési ideje, emiatt, de meg amiatt is,hogy az egyfolytában való oktatás mellett több szabad ideje lehet az ifjuságnak bevezetik az egyfolytában délután egy óráig tartó tanitást; eleinte furcsa ez,de aztán megszojuk és egész természetesnek tartjuk,hogy délután egy óráig vagyunk iskolában,délután meg nincs előadás.

Tulesve az első napokon kezdődik a szokott iskolaélet. Kapjuk fel a leckéket,tanulunk, dolgozatokat irunk,nehéz órákon drukkolunk; mindegyakrabban jelenik meg köztünk az osztályban Király Flóra,egy alacsony, gömbölyü,fekete haju zsidólány,ki magán utom végzi a gimnáziumot,velünk együtt készül az érettségire s ki engedélyt kap az igazgatótól,hogy hallgathassa az előadásokat; ilyenkor idegesek vagyunk,beszekundázni egyébként sem kellemes, hát még ha egy lány elött szekundázik be az ember... - De minden megszokott munkánkon keresztül állandóan magunk elött érezzük a nagy Rémet,az érettségit,mely minden nappal, minden héttel közelebb jő. Ennek a gondolata tölti be az egész/ évet: a tanárok hol fenyegetőzve,hol buzditólag állandóan emlegetik,bennünket meg állandóan foglalkoztat a gondolat,hogy lesz,mint lesz majd az érettségin. Én is jobban összeszedem magamat és komolyabban foglalkozom a tanulnivalóval; nem állok szülői felügyelet alatt,Róza néni meg abszolut nem törődik vele,tanulok-e vagy sem,mégis sikerül elérnem azt,hogy az utolsó évben sem intőt, sem rovót nem kapok, félévi bizonyitványomban meg csupán két elégséges szerepel / számtanból, latinból. /

Tanulok,tanulok,de mellette állandóan sokat olvasok, olvasmányaim között Manzoni, Kemény Zsigmond,Bródy Sándor,Benedek Elek, ~~xxxxxx~~ Herczeg Ferenc, Pekár Gyula,Abonyi Lajos Rákosi Viktor könyvei szerepelnek,de nem elégszem meg szépirodalmi olvasmányokkal,komolyabb müvekkel is foglalkozom igy olvasom el Szász Károly "A világirodalom nagy eposzai" Riedl Frigyes "Arany János", Gyulai Pál "Vörösmarty életrajza" Horváth Cirill "A régi magyar irodalom története", Lyka Károly "Kis könyv a müvészetről" és "A képirás ujabb irányai" könyvét stb. melyeket az iskolai könyvtárból veszek ki.Amint látható érdeklődésem főleg irodalmi és müvészeti irányu; érdeklődési köröm később ugyan tágul,de egész életemben szivesen foglalkozom irodalmi és müvészeti kérdéseket tárgyaló müvekkel.

-

Ebben az évben perszemi közülünk kerülnek ki az ifjusági egyesületek vezetői és mi vagyunk az egyesületek hangadói.

1908 szeptember 9-én - Csóti Márk tanár vezetésével - megkezdi müködését a Gyakorló Iskola, elnöknek Láng Bélát választjuk meg; ujból zsidó fiu lesz a Gyakorló Iskola elnöke,de el kell ismerni intelligencia,tudás tekintetében legkülönb közöttünk; főjegyzőnek Schultz Gábort választjuk meg. - Két hetenkint ülésezünk,persze legnagyobbrészt megint csak a zsidó fiuk tevékenykednek,miben különben nagy rísze van annak is,hogy a keresztény fiuk közül azok,kikben meg van a tevékenykedési kedv, Lukács József hittanár által ellengyakorló iskolának kifejlesztett Mária kongregációban fejtenek ki nagyobb tevékenységet. Ismertetésre kerülnek az év folyamán többek között Ady Endre "Illés szekerén" versesköte-te / LángBéla / - Csóti csak nagy fanyalogva járul hozzá ez előadás megtartásához - aztán René Gonnard könyve "Magyarország a 20. században" / Neumann Lajos /, Brédy Sándor "Tanitónője" / Wolff Imre /, Molnár Ferenc "Ördöge" / Roboz János/, Kóbor Tamás "Idegenek" regénye / Sattler Sándor /,Herczeg Ferenc "Bizánca" / Schultz Tibor / stb. aztán előadást tartanak Heine Henrikről / Tellemann Fülöp /, Sardou Viktorról /Roboz János /, Herczeg Ferencről / Knausz László/ Bárd Miklósról / Mezgár Lajos / stb. Egyébként ebben az évben két izben is szerepelek a Gyakorló Iskolában,1909 jan. 24-iki ülésen megbirálom Gál János V. osztályos tanuló "A furfangos cigány" szavalatát,majd készitek egy meglehetős iskolás értekezést "Müveltségünk Zsigmond király alatt" cimmel,melyet az 1909 február 13-án tartott ülésen olvasnak fel s melyet a Gyakorló Iskola ülése Schultz Gábor birálata alapján jelesre fogad el.

A Mária Kongregáció,melyet Lukács József hittanár vezet,1908 szeptember 13-án tartja alakuló ülését, melyen praefectusnak Bauer Oszwaldot választjuk meg; a Kongregáció működése abban áll,hogy némi bevezető ájtatosság után felolvasásokat tartanak,melyekben katholikus jellegü témákról értekeznek, vallásos költeményeket szavalnak stb. Tagja vagyok a Kongregációnak,de azonkivül,hogy eljárogatok az ülésekre, semmi tevékenységet nem fejtek ki a Kongregációban. Hitemhez ragaszkodom,de vallásosságom erősen felszines és a Mária Kongregáció önképzőkör jellegü munkája mélyebb, erősebb vallásos érzéseket nem tud bennem felkelteni; pedig nem vagyok száraz lelkü ember és szomjazom a vallásos élményre: 1909-ben a ferenciskánusok missziót tartanak az Alsótemplomban,melynek szónoka a budapesti P. Butykay Antal,kinek predikációját mindig meghallgatom s mondhatom megrendítő benyomást gyakorolnak rám ennek a hatalmas szónoki erejü papnak a predikációi és heteken át hatásuk alatt állok.

A Gyorsiró Kör 1908 szeptember 20-án tartja alakuló ülését - vezető tanár Csóti márk - Schultz Gábor lesz az elnök,engem pénztárosnak választanak meg; résztveszek a Kör ülésein, a gyakorló órákon,ellátom a pénztárosi teendőket, különösebb szerepet azonban itt sem játszom.

Mint az előző években,ez évben is tagja leszek az iskolai énekkarnak,melyet Lukács József vezet nagy ambicióval. A gimnázium mint minden évben,ebben az évben is megrendezi Lukács József vezetésével szokott ünnepségeit: 1908 október 6-án az aradi vértanuk gyászünnepét, 1909 jan. 16-án a diákkoncertet, 1909 febr. 2-án Calasanzi Szent József emlékünnepélyt, 1909 márc. 15-én hazafias ünnepélyt,1909 jun. 10-én évzáró ünnepélyt,melyeken ének és zenekari számok mel

lett beszédekkel, szavalatokkal,felolvasásokkal főleg mi VIII. osztályosok szerepelünk. Ez ünnepségeken kivül a gimnázium ének és zenekara 1909 máj.29-én a Felsőtemplomban egy nagyszabásu egyházzenei hangversenyt rendez,melynek fénypontja Kempter "Missa sollemnise."

-

Tanulunk, érettségire készülünk,egyébként pedig éljük a nagy diákok életét; én sokkal szabadabb vagyok mint korábban,mert szüleim mindig számon tartották,hol járok,mit csinálok,mig Roza nénitől csinálhatok,amit akarok. Délután hat óráig elkészülök leckéimmel, aztán megyek Teleki utcába Bentzik Sándorhoz és Köő Jánoshoz és hármasban sétálgatunk, a Főutcai korzón diáknak megjelenni tilos,hát mi a Teleki utcában "korzózunk"; néha egész sereg fiu jön itt össze az osztályból: Lőke Emil a Lapaj, Wolff Imre a Pinás, Pinthoffer Károly a Pintyőke, Pálfy Eelemér a Pufi, Sattler Sándor,Zverina József stb Ha jó kedvünk támad bevonulunk a Petőfi utcai Koltai korcsmába, vagy még inkább a Köő korcsmába - Köő Jani apja korcsmáros a Teleki utcában - és megiszunk pár deci bort; diáknak persze szigoruan tilos korcsmába járni, de hát ép azért esik jól, mert tilos. Olykor nagyobb ricsajozást is csapunk. Adamecz Eelemér az első félévben szerencsésen megbukik,mire Imre bácsi jónak látja kivenni a gimnázi umból és a második félévre a soproni Laehne magángimnáziumba iratja be,hol némi pénzek ellenében szivesen keresztülcsusztatják az embert az érettségin. / Elemér távozása után egyedül maradok kosztos diák Roza néninél./ Nos Elemér nagy"bucsuestélyt"rendez a Köő korcsmában,melyen vagy tizen vagyunk ott az osztályból. - Bentzik Sándor meg nevenapján rendez "bált" Köőéknél, együtt van az egész komnánia,iszogatunk,nótázgatunk, fujjuk kedvenc nótánkat:

Diákélet a legszebb a világon,
Nincs a diák esze a tanuláson.
Kiválasztja lányok közül a barnát,
Azzal együtt tanulja az algebrát.
A plusz B plusz C plusz Dé
Jobbra néz és figyeljél,
Diákélet a legszebb a világon !

a vége aztán az lesz,hogy ugy berugok mint egy csacsi,ugy visznek haza a többiek,magam sem tudom hogyan. / Ez életem egyetlen komoly berugása. / - Bentzi Sándor, Köő János én s mig Kanizsán van Adamecz Elemér hetenkint egyszer összeülünk tarokkozni Pinthoffer Károlynál; Pinthoffer az öreg Wagner néninél van koszton a Gábor utcában, vele együtt a VII -es Folk Jóska van még itt koszton; igazi diáktanya Pinthoffer szállása: ütött-kopott minden, bicegnek a kosztosdiák generációk által megviselt szekrények,ki van farigcsálva az asztal ,ceruzával tele vannak firkálva a falak - nagyszerüen érezzük magunkat az öreg diáktanyán,ütjük a blattot,tele füstöljük a szobát,ha meg valamelyikünk csomagot kap hazulról közösen fogyasztjuk el. - Mint afféle nagydiákok kurizálgatunk; feljárogatunk Mayersberg Frida tánciskolájában szombat esténkint rendezett u.n közös gyakorlatokra,melyek délután 6 órától este 10-ig tartanak; kisérgetjük ideáljainkat, Bentzik Sándor és Köő János Fatér Annuskát és Mimit, Lőke Emil Bartos Böskét, Pinthoffer

Károly Biha Margitot, én meg a szőke Hild Annust; 1908 november 21-én ott vagyunk a tánciskolai koszorucskán, mely délután 6 órától éjjel 1 óráig tart, sokat táncolunk, nagyszerüen mulatunk / én 11 kotillont kapok/; 1909 farsangján pedig egyik este Bentzik Sándor, Köő János, Zverina József, Pinthoffer Károly és én felöltözködünk maszkába és végiglátogatjuk az ismerős lányosházakat - persze rengeteget kacagunk és mindenütt jól megvendégelnek bennünket.

Mint nagyobb diákokat erősen érdekelnek bennünket a politika eseményei is - mondani sem kell, hogy valamennyien függetlenségiek vagyunk. Roza néni Holló Lajos lapját, a függetlenségi "Magyarországot" járatja, melyet napnap után mohón olvasok végig; a "Magyarország" a balszélső függetlenségiek, a Justhék lapja, kik ebben az időben az önálló bankért folytatnak heves küzdelmet; persze szivvel-lélekkel a bankosok oldalán állok, halálosan gyülölöm Ausztriát, mely gazdasági rabságban tart bennünket - egy uj szabadságharcról álmodom és azért imádkozom, bárcsak megérhetném hogy Magyarország elszakad Ausztriától s ujból szabad és független állam lesz. Mi a nemzetiségeket illeti tüzzel-vassal akarnám magyarositani őket; igaz hogy tiszta magyar vidéken élek, fogalmam sincs róla, milyen tömegekben élnek a nemzetiségek Magyarországon s milyen erőt képviselnek és még csak fel sem merül bennem a gondolat, hogy nem olyan könnyü nemzeti tudattól áthatott milliókat megmagyarositani, pláne erőszakkal megmagyarositani. Politikai dolgokban illuzionista vagyok, mint ebben az időben Magyarországon mindenki.

-

Mèzgár Lajos bátyja, Mezgár József káplán édesanyám atyai nagybátyja Rosenblüh Antal szentlőrinci esperesplébános mellett. Összebeszélünk Lajossal és 1908 november-15-én hajnalban elutazunk Szombathelyen keresztül a vasmegyei Szentlőrincre. Nagyon szivsen fogadnak bennünket, Tóni bácsi pompás ebéddel traktál meg; Szentlőrincen töltjük a napot, az esti vonattal utazunk vissza Kanizsára.

A karácsonyi vakációt otthon töltöm Pécsett; szüleimet uj lakásban találom, a János utca 1 .számu Áronffy házban sikerült végleges lakást kapniok.

Husvéti vakációra Vityapusztára megyek Adameczékhez; Elemér Sopronból jön haza és sokat mesél, milyen élet folyik a soproni Laehne gimnáziumban. Husvéthétfőn reggel átkocsizunk Szentgyörgypusztára Paulinyiékhez, kiknél nagy társaságot találunk; a legjobb hangulatban vagyunk együtt, mikor távirat jön, meghalt Paulinyi János bácsi édesanyja; persze egyszerre vége van a mulatságnak, Paulinyiék csomagolnak és utaznak, a társaság szétoszlik, mi is megyünk vissza Vityára, honnan következő napon utazom Kanizsára. Ez alkalommal járok legutoljára Vityapusztán. A sors távol Vityától Pécsre vet; aztán meghal Adamecz Imre bácsi és az Adamecz fiuk is elszakadnak Vityától, megszakad közöttünk minden kapcsolat; az 1930-as években Balatonlellén találkozom velük, hol nyaralunk, Elemér községi főjegyző, Imrének meg penziója van. Soha többet nem találkozom Paulinyiékkal, csak hallomásból tudom, hogy meghal Paulinyi Já-

nos bácsi, fiatalon meghalnak Terka is, Ida is - Bözsi , a "lófogu" Krieger somogyvármegyei árvaszéki ülnöknek lesz a felesége, Vijja nem megy férjhez,le ny marad és együtt él anyjával Paulinyinéva. / Nemrégiben beszélek egy ismerőssel,ki arról tudósit,hogy Vilma néni még mindig él, a nagy erős és virágzó asszony kis öregasszonnyá töpörödött össze. /

-

Ebben az évben különösen két esemény tart nagy izgalomban.

1909 januárjában levelet kapok hazulról apámtól, melyben megirja,hogy január 23-án hajnalban kisöcsém született kit Antal névre kereszteltek. Meglep a dolog, me t egyáltalában nem sejtettem,hogy szüleim babát várnak,mikor karácsonykor otthon járok,látom ugyan hogy édesanyám erős,de nem gondolok rá, hogy ez várandóságától van. A baba születésének hire még csak hagyján,de rövidesen ujra levelet kapok hazulról,melyben édesapám irja, hogy 26-án Böske hugom,29-én meg Laci öcsém sarlachban megbetegedtek és mindkettőjüket bevitték a kórházba. Szinte megdermedek a rémülettől, Böske, Laci sarlachban,édesanyámé meg egy pár napos csöppséggel gyemekágyban, mi lesz ennek a vége ? Tele vagyok aggodalommal,el vagyok készülve a legrosszabbra és szinte félek felbontani a hazulról érkező leveleket. Isten megsegit bennünket,lassan kilábolnak otthon a bajokból,Böske, Laci meggyógyulnak s édesanyámmal és a picikével sem történik semmi baj,de mig idáig eljutunk sokat izgulok,sokat aggódom - heteken át másra sem tudok gondolni,mint arra,hogy mi van otthon.

A másik doloz,mely izgalomban tart,nem csupán engem,de az egész várost, a háboru veszélye. Kisgyerek koromban az angol-bur háboru, alsó gimnazista koromban az orosz-japán háboru eseményei izgatták a kedélyeket s most egyszerre ujra jelentkezik a háboru, ezuttal azonban bennünket fenyeget. A monarchia 1908-ban annektálja Boszniát, a szerbek azonban nem akarnak belenyugodni a háboruba,Gyorgy szerb trónörökös nagyban csörteti a kardját és háborus szelek kezdenek fujni. Egymás után mennek le Boszniába a zászlóaljak,Kanizsáról is elmegy két 48-as zászlóalja, az egyik 1908 december 6-án, a másik 1909 március 24-én, óriási embertömeg kiséri le az állomásra a katonákat és szilajul harsog a bakanóta:

Akárhogy is dörög az ágyu,
Nem félünk mi a Szerbiától.
Megrohanjuk azokat,
Lőjjük mint a nyulakat,
Hegyes Boszniában.

Megállj, megállj kutya Szerbia,
Nem lesz tied soha Bosznia.
Mert a magyar nem enged,
Mig egy csepp vére meleg,
Akármennyit szenved.

Csak azt tudnám,hol lesz a sirom,
Boszniában én azt gondolom.
Boszniának völgyében,
A fekete földjében,
Temetnek el engem.

és olyan lelkesedés uralkodik,mintha már is kitört volna a há-

boru. Izgatottan várjuk a hireket,lesz-e háboru vagy sem; mi diákok valamennyien katonák akarunk lenni és háboruba szeretnénk menni. Hiába izgatódunk, hiába várjuk a háborut,nem lesz a háboruból semmi, a diplomaták elsimitják a háborus veszélyt - no majd utóbb kijut a részünk a háboruból tulontul is..

-

Igy mulnak a heteK, hónapok,egyszerre csak itt van május és egy szép napon utoljára megyünk iskolába / 1909 V.5/ kikerül az egyik Főutcai kirakatba az osztály csoportképe,melyet Vértes fényképésszel készittetünk el. Május 7-15 között lezajlanak az osztályvizsgák, 16-án kihirdetik az osztályvizsgák eredményét, egy fiu Sattler Farkas megbukik latinból és igy nem jöhet velünk érettségire, nékem 3 jelesem,5 jóm és 2 elégségesem lesz / latinból és számtanból. 16-án este nagy haditanácskozást tartunk Kőknél,melyen jelen van az egész osztály,megbeszéljük,hogy az irásbelin hogyan segitünk egymáson, majd 17-én megkezdődik az irásbeli érettségi.

Az első napon a magyar irásbeli zajlik le.Reggel 8 órára tollal,tintával,itatóval, irópapirral felszerelve összegyülekezünk az osztályban; az igazgató halálos csendb en bontja fel a lepecsételt nagy boritékot, aztán felolvassa a tételt: "Melyek Petőfi Sándor legfőbb költői sajátságai " - örömmel hallgatjuk a cimet,nem nehét tétel,könnyü róla irni. Két csoportra osztanak bennünket,egyik csoport a tornaterembe, másik csoport a rajzterembe kerül; engemet a tornaterembe osztanak be,hol padok vannak felállitva egymástól jó messzire,a hosszu padok két szélén meglehetős távol egymástól ül egy-egy fiu; mindegyik teremben egy-egy tanár őrködik,hogy valami szabályellenes dolog ne történjék. - Mondom a tétel könnyü, nekifogok, 11 órára készen leszek dolgozatommal,beadom a felügyelő tanárnak és boldogan indulok haza.

Következő napon 18-án van a latin irásbeli; én a rajzteremben dolgozom. A tétel: Sallustius "De coniuratione Catilinae" 51. caputját kell magyarra forditani. A feladat nem tul nehéz; nekifekszem a forditásnak,töröm a fejemet,délre elkészülülök a munkával és megelégedetten megyek haza, mert ugy érzem, sikerült a feladatot megoldani.

Harmadik napon 19-én következik a matematika,ismét a rajzteremben dolgozom. Két feladatot is kapunk és pedig a következőket: 1/ Valakinek 20 év mulva felveendő 40.000 korona örökségét 3000 korona évi járadékkal kivánja felcserélni; hány évig élvezi ezt,ha a kamatláb 3 % ? 2/ Valamely üres vasgolyó,melynek külső átmérője 2 R = 40 cm. 4 C.foku tiszta vizben uszik; mekkora a golyó falvastagsága,ha a vas fajsulya 7.21 ? - És én tehetetlenül bámulom a két feladatot,gondolkozom, kinlódva töröm a fejemet,de még csak azt sem tudom,hogyan kezdjek hozzájuk - mulnak a negyedórák,órák, már délelött 11 óra van és még mindig üres elöttem a papir, kétségbeesve gondolok arra,hogy végül is üres lapot leszek kénytelen beadni. Végre ugy fél tizenkettő tájban egy pad alatt felém guritott papirgalacsint fogok el,, egyik fiu látva kinlódásomat, az küld valami megoldást, amit a papiron találok, leirom, aztán beadom "dolgozatomat", de érzem,tudom, hogy a matematikai irásbelim nem sikerült.

Az irásbeli érettségi után megkezdem a rendszeres tanulást a szóbelire; mindennap reggel öt órakor kelek, behuzódom a ház mögötti gyümölcsösbe s az ebédszünet kivételével egyfolytában este hétig tanulok.

Junius 9-én Várady Károly főigazgató,érettségi biztos kihirdeti az irásbeli érettségi eredményét - ö öm-mel veszem tudomásul,hogy a rosszul sikerült matemaikai irásbeli dacára szóbeli érettségire bocsátották - utána nyomban megkezdődik a szóbeli érettségi; az érettségi délelött, délután folyik,délelött öten,délután négyen érettségiznek.

Rám 11-én délelött kerül a sor. Reggel zsakettba öltözve vonulok be az iskolába - előzőleg a Felsőtemplomban a jó Isten segitségét kérem - és nyolc órakor négy társammal Lőke Emillel,Meskó Ferenccel,Móger Károllyal és Pálfy Elemérrel szorongva ülünk le a vizsgabizottság elött, melynek főhelyén a kis öreg, kövérkés Várady főigazgató terpeszkedik. A magyar, történelem, latin nem okoz gondot; kérdésem magyar nyelvből: "Arany János pályája és a Toldi trilógia; igeragozás; magyaros vers" ; történelemből: "A szabadságharc; az egyház szervezete; a kereszténység és királyság behozatalának jelentősége"; latin nyelvből: "Ciceronis Ep.I libri XX ep. ad Pompeium; a római irás ée levelezés; az accusativus cim infinitivő mint a mondat alanya és tárgya" - minden nehézség nélkül esem tul rajtuk, nyugodtan lefelelem tételeimet. Fizikából a kérdéseim:A fénytörés; Torricelli kisérlete; légsulymérők" - Balogh Sándor nagyon jóindulatu,tudja,hogy matematikához hatökör vagyok,ezért olyan fizikai tételt ad,melyben matematikai levezetés nincs és igy a fizikát is szerencsésen meguszom. Nagyon félek a matematikától,melyben kérdéseim a következők lesznek: "Müveletek az egyenletekkel; permutatio,combinatio; a gömb két és háromszögek" - itt meg Balogh sokat segit és igy baj nélkül végezek. Délben ragyogó arccal hagyom el a vizsgatermet,érzem hogy sikerült az ő érettségi és olyan boldog vagyok,hogy madarat lehetne velem fogatni.

Junius 12-én délelött befejeződik az érettségi vizsga és délután négy órakor kihirdetik az érettségi eredményét; ketten lesznek praematurusok Láng Béla és Kantz Jenő; nyolcan benematurusok, Bauer Oszwald, Krausz György, Lőke Emil, Roboz János,Rosenfeld Benő,Récsei Imre, Schultz Gábor, Wolf Imre; tizenketten maturusok, Bentzik Sándor, Fischer György, Haba Antal, Meskó Ferenc, Móger Károly,Pinthoffer Károly, Sattler Sándor, Steinberger Károly, Waligurszky Béla, Király Flóra és én, továbbá Sprinter József - ez nem velünk járt,hanem felettünk, most a pótérettségit rakja le; négyen buknak, Friedländer Richard latinból, Köő János latinból,Pálfy Elemér magyarból, és Tellemann Fülöp matematikából , ezek pótérettségire lesznek kénytelenek menni.

Az eredmény kihirdetése után rohanunk sétabotot venni és a korzón nagyban parádézunk botjainkkal - a fegyelmi szabályzat szerint gimnáziumi tanulónak tilos botot hordani,nos mi a bottal dokumentáljuk,hogy megszüntünk diákok lenni és immáron érettségizett ifjak vagyunk.Este 8-10-en Haba Tóninál gyülünk össze,kinek névnapját ünnepeljük,utána bevonulunk a Centrál kávéházba - hja most már

tehetjük, megértünk,szabadon látogathatjuk az eddig szigoruan tilos nyilvános helyeket.

Junius 14-én kiosztják az érettségi bizonyitványokat - magyarból, történelemből jóm, latinból ,számtanból,fizikából elégségesem van - és én büszkén olvasom a nagy darab papirost,mely tanusitja,hogy valóban megértem. Sokszor kell még vizsgáznom,de ugy érzem,hogy - eltekintve talán az egy ügyvédi és birói vizsgától - ez a vizsga volt életem egyik legnehezebb vizsgája,hála Isten,hogy szerencsésen tul vagyok rajta ! Este a Szarvasban bankettet rendezünk,melyre eljönnek Horváth igazgató és tanáraink is - no most már nem felügyelnek ránk,de velünk együtt szórakoznak. Este tiz óra felé lassankint eltávoznak a professzor urak,csak Balogh Sándor és Varga Ferenc maradnak közöttünk, kik nagyszerüen érzik magukat; a cigány vigan huzza, fujjuk a Gaudeamus igiturt,meg a Ballag már a vén diákot, aztán Varga kieresztve bikahangját rágyujt kedvenc nótájára "Kék nefelejcs virágzik a tó partján" - bizony kellemesebb igy hallgatni,mint mikor a latin órákon eresztette ki a hangját; tele vagyunk jó kedvvel, vidámsággal,dalolunk,ölelkezünk, bucsuzunk egymástól, reggel lesz,mikor utoljára felharsan "Fel bucsucsókra cimborák !" és szétoszlunk. Nyolc évig jártunk együtt iskolába ,nyolc éven át voltunk nap-nap után együtt s most szétszóródunk ki erre, ki arra éscsak emlékeinkben élnek a kanizsai gimnáziumban együtt eltöltött diák esztendők.

Az a pár nap,mit még Kanizsán töltök a bucsuzás napjai. Kimegyek Kotorba Horváth Jóskához és Jenőhöz, kik az ottani állami elemi iskolánál tanitóskodnak - Jóska épen jegyben jár Pécsi Margittal, egy bájos, fiatal kotori tanitónővel; kimegyek Galambokra Starzsinszkyékhez; majd 25-én este "bucsuestélyt" rendezek a Köő korcsmában, vendégül látom a kompaniát, Bentzik Sándort, Köő Jánost,Lőke Emilt,Pálfy Egelemért,Sattler Sándort, Pinthoffer Károlyt, Zverina Józsefet - tavaly lemaradt tőlünk most végzi a VII. osztályt - következő napon 26-án - ép 18. születésnapomon végleg elhagyom Kanizsát,utazom haza Pécsre.

Megválok Kanizsától,de lélekben sosem szakadok el ettől a várostól. Ha olykor-olykor látogatóba megyek Kanizsára - sőt 1944 telén és 1945 tavaszán mint katona három hónapot töltök Kanizsán - mondom ha Kanizsára látogatok, mindig ugy érzem hogy hazamegyek, boldog vagyok,ha a régi utcákon, a megszokott öreg házak között sétálgathatok,melyekhez annyi gyerekkori emlékem füz. Pécsett élek, da Kanizsára ma is ugy gondolok vissza,mint ahogy édesanyjára gondol az ember, kitől bármilyen messze estünk,elfelejteni nem lehet. S amilyen jól esik az embernek hazamenni édesanyjához,ép oly jól esik időnkint hazalátogatni Kanizsára...

-

Mint minden osztály mi is elhatározzuk,hogy tiz év mulva találkozunk; ebből a találkozóból nem lesz semmi, mert 1919-ben az akkori felfordult viszonyok közepette gondolni sem lehet érettségi találkozó rendezésére / én osztálytársammal Waligusrzky Bélával 1919-ben a nikolszki orosz hadifogoly táborban ünnepelem meg érettségink 10. évfordulóját/ később pedig valahogy mindig elmarad az érettségi találkozó. Igy mulnak el az évek, évtizedek anélkül,hogy látnók egy-

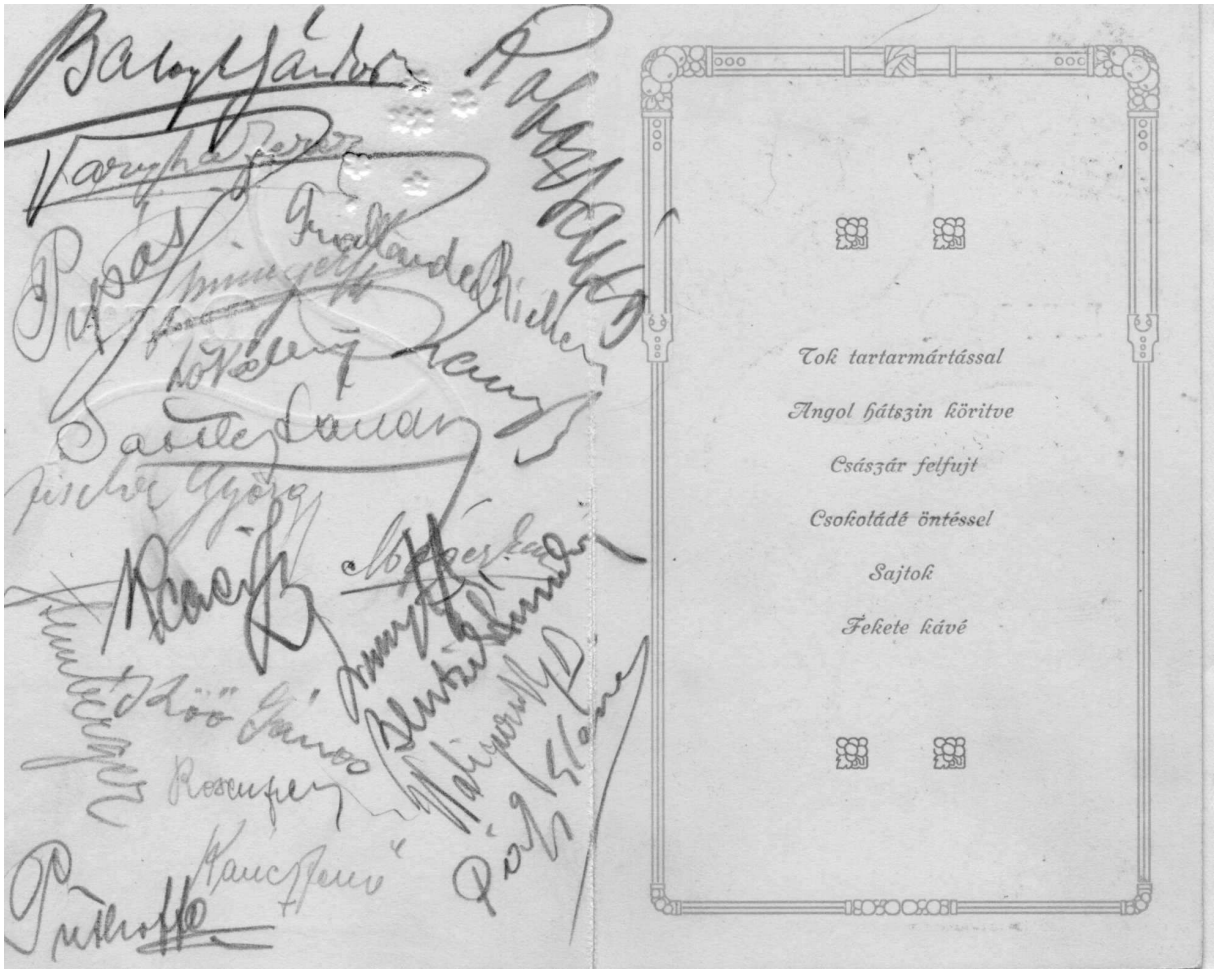
mást. Elérjük az 1959 évet,mely évben lenne érettségink 50. évfordulója, ekkor feltámad egykori diáktársaimban a kívánság,jó lenne mégegyszer - talán utoljára - összejönnünk, látni egymást, rendezzük meg tehát az 50 éves érettségi találkozót. A Kanizsán élő Tassy / Waligurszky/ Béla és Dr.Haba Antal felkeresik egykori iskolánk - most leánygimnázium - igazgatóját s bejelentik ebbeli szándékunkat; az igazgató hidegen, ridegen elutasitja őket, nékik semmi közük sincs "ahoz" az iskolához. Ekkor a Pesten élő Dr. Wolf Imre veszi kezébe a dolgot s mint egykori piarista diák a budapesti piarista gimnáziumhoz fordul; a gimnázium igazgatója nagyon szivesen fogadja, rendezzük meg náluk az 50 éves érettségi találkozót. Igy gyülünk össze 1959 julius 4-én egykori diáktársak Budapesten a Mikszáth Kálmán téri piarista gimnáziumban; megjönnek Kanizsáról Tassy / Waligurszky/ Béla ny. városi főmérnök és Dr, Haba Antal főorvos, Szekszárdról Solymár /Schultz/ Gábor esperesplébános és Dr. Koncz / Kantz / Jenő ny. táblabiró, Budapestről Dr. Wolf Imre főorvos, Dr. Sattler Sándor nyelvtanár, Sattler Farkas ny. MÁV. főintéző, Zsombor [illegible] /Zverina/ József ny. MÁv.főintéző, Balatonlelléről Adamecz Elemér ny. községi főjegyző, Keszüből Vucskits Imre esperesplébános, végül Pécsről én. Nagy örömmel köszöntjük egymást,az idő eljárt fejünk felett, van kivel alig ismerjük meg egymást, ugy kell megmondani nevünket, de aztán szeretettel öleljük meg egymást,örülünk, hogy oly hosszu idő után viszontláthatjuk egymást.

A találkozón beszámolunk arról,ki hogyan élte át az elmult 50 évet. Szomoru korban éltünk,nehéz időket éltünk át s ezekben a beszámolókban visszatérő refrén a háboru,hadifogság, üldözés, bujkálás, internáló tábor stb; szerencsétlen generáció volt a mienk,mely nyögte viharos korunk minden keservét, nyomoruságát.

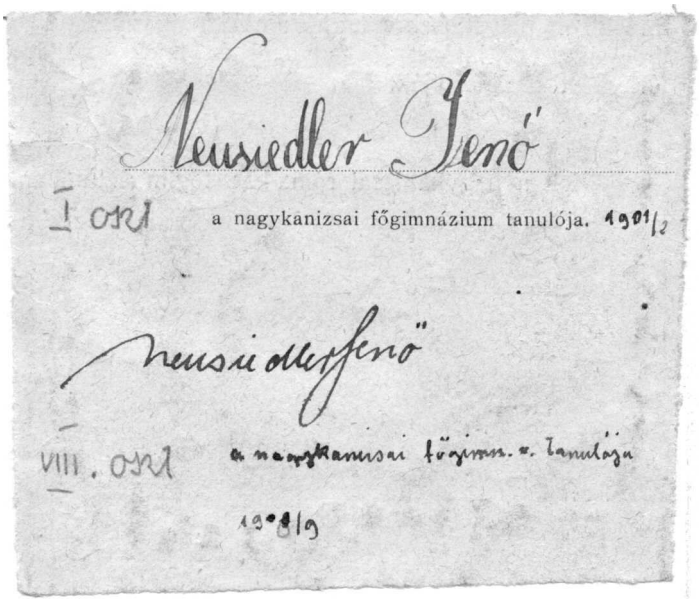
Számbavesszük a hiányzókat is. Láng Béla pár évvel az érettségi után meghal - ő volt az osztály első halottja - Lőke Emil, Pálfy Elemér az első világháboruban elesnek, Rosenfeld Benő az 1919-es vörös háboruban esik el,Bentzik Sándor urodalmi főintéző, Köő János pénzügyi főtanácsos,Pinthoffer Károly főerdész, Krausz György kereskedő, Meskó Ferenc,Móger Károly meghaltak, Récsei Imre, Friedländer Richard, Roboz János a deportálásban pusztulnak el. Telleman Fülöp Svédországban él ,hol neves csellómüvész, Fränkl Pál Budapesten él s csak azért nem tudott eljönni,mert Szovjetunióban van társasutazáson. Bauer Oszwaldnak nyoma veszett,senkisem tud róla semmit, Steinberger Károly 1930 körül Nagykanizsán volt vasuti tisztviselő, Fischer György az 1930-as években Jugoszláviában, Eszéken volt törvényszéki biró azóta semmi hir róluk. Az egyetlen leány társunkból Király Flórából orvosnő lett,többet senkisem tud róla

Az érettségi találkozóra megjön Sátoraljaujhelyről egykori tanárunk Lukács József ny. gimnáziumi igazgató A fiatal piarista papból nyolcvanon felül levő,fehér haju öreg ember lett, de tartása most is egyenes és jókedélye sem változott semmit; szeretettel köszöntjük őt körünkben. Ő mondja a piarista gimnázium kápolnájában a hálaadó Te Deumot s a Kárpátiában tartott társas ebéden ő foglalja el a főhelyet, meghatódott hangu beszédben köszönt bennünket,egykori diákjait.

Ezóta a találkozó óta meghalt Lukács József,meg-

Menü a nagykanizsai kegyesrendü főgimnázium 1909. évben érettségit tett ifjak estélyén

haltak Solymár Gábor, Dr. Haba Antal, Dr. Wolf Imre - fogyunk egyre fogyunk mi régi diákok, valamennyien 75 év körül járunk, pár év még s azzal vége az osztálynak...

-

Kanizsáról hazajövök Pécsre, de Pécsett mindössze ké hétig maradok, nagynéném Tőkés Zsigmondné - a Tera néni - még a tavaszal meghiv, hogy érettségi után jöjjek fel pár hétre hozzájuk Pestre és 1909 julius 10-én felutazom Pestre Tökésékhez. A Sándor és Szentkirályi utcák sarkán levő "Kis Pipa" vendéglő Tőkéséké - a három emeletes nagy bérház földszintjén van a söntésből és két éteremből, hozzátartozó nagy konyhából, élelmiszertárból álló vendéglő, mig az első emeleten van a lakás, szép nagy lakás, de mint minden pesti lakás poloskás, éjelenkint sokat szenvedek az apró vérszivóktól-. Tőkés Zsiga bácsi nagy darab, erős, pirospozsgás ember, ki a vásárcsarnokot járja, meg az étte met vezeti, mig Tera néni - édesapám nővére - egy mozgékony, örökösen jókedvü asszony a konyhában tevékenykedik, a nagyszámu konyhaszemélyzetet dirigálja; két fiuk van a nálam pár évvel idősebb Géza, ki az étteremben dolgozik és a 12 éves Rudi, egy csillogó szemü, felvágott nyelvü, élelmes kis pesti srác, ki egyenlőre még iskolába jár. Valamennyien szeretettel fogadnak, hamar megszokom náluk és nagyon jól érzem magamat köztük. Teljességgel hiányoznak azok a megkötöttségek, melyek egy magáncsalád életrendjét megszabják; jöhetek-mehetek tetszésem szerint, az étteremben étlap szerint ebédezem, vacsorázom akkor amikor jól esik.. Érdekel a vendéglő mozgalmas, késő éjjeli órákba benyuló élete; a legkülönbözőbb emberek fordulnak meg a Kispipában és unokafivérem Géza mindenkit ismer, mindenkiről tud mindent és szivesen hallgatom pletykáit az emberekről, a pesti életről, a nagyvárosi élet titkairól; jó barátságba kerülök a pincérekkel is: ügyes, élelmes, diplomatikus emberek, mellette nagy emberismerők, az étteremben pohár sör mellett üldögélve élvezettel figyelem, ahogy "kezelik" a vendégeket s ahogy "megbirkóznak" egy-egy nehéz természetü "pasassal." Mondani sem kell, hogy a kosztom kitünő, Tera néni a legjobb falatokat küldi ki nékem a konyhából.

Persze felkeresem a Pesten élő rokonságot is. Apám fivérének Neusiedler Géza bácsinak - sovány, vékony, morózus kinézésü, szófukar ember ez - a Ferenciek terén van nagy étterme, az egykori Csalányi étterem; felesége Anna néni egy fanyar mosolyu, hideg természetü nő feléje sem néz az üzletnek, éli egy gazdag uriasszony tétlen életét; öt gyermekük van Mariska, Erzsi, Manci, Géza, Pista - ezeket Anna néni ugy öltözteti, ugy neveli, mintha hercegek lennének, távol az üzlettől./Hiszen addig jó, mig Géza bácsi él, de mikor meghal, nincs senki, ki értene az üzlethez és vezető hiányában egyszerre lehanyatlik az üzlet - mely Géza bácsi életében valóságos aranybánya volt - majd kicsuszik a család kezéből és persze vége szakad a nagy jómódnak./

Meglátogatom apám másik fivérét a hatalmas termetü Pali bácsit, ki feltünően hasonli édesapámhoz. / A Neusiedler családban két tipus van: a hosszu fejü, hosszu orru - ez Werner örökség - s a gömbölyü fejü, rövid orru - ez meg Neusiedler hagyaték; Géza, József, Tera, Róza, Lotti, Klára az előbbihez, Károly, Pál, édesapám az utóbbihoz tartoznak; és az az érdekes, hogy a két tipus az unokákban is jelentkezik, a mi családunkban például a hosszu fejü Werner tipushoz tartozom én és

Ilonka hugom, a kerek fejü Neusiedler tipushoz tartoznak Böske,Pali, Laci, Tóni testvéreim; de ugyanigy apám testvéreinek gyermekei között is megtalálni a két tipust. / Pali bács pincér,szerencsétlen szenvedélye az ivás, emiatt nem visz semmire; ha iszik, összeveszik mindenkivel és ezért sehol sem tud sokáig megmaradni,állandó állása nincs, csak itt is, ott is kisegit és ebből tartja fenn magát - no meg Mari néni reggeltől estig való robotolásából. Pali bácsi felesége fiatalon megőrül,azóta az őrültek házában él, elválni tőle nem lehet,tehát Pali bácsi együtt él Mari nénivel,egy áldott jó szivü asszonnyal,ki ugy gondoskodik róla, mintha felesége lenne; hogy Pali bácsi el nem züllik,hogy rendes otthona van,hogy mindenek dacára tisztességesen él, azt egyedül Mari néninek, Mari néni munkájának köszömhetni - tudja ezt a család is és mindenki ugy tekinti,ugy kezeli őt,mintha törvényes hitvese lenne Pali bácsinak. / Utóbb mikor Pali bácsi felesége meghal, Pali bácsi törvényesen is feleségül veszi őt./ Pali bácsinak első házasságából két gyermeke születik Géza és Teréz, Mari nénitől pedig három, Klára, Paula, Gizella - a sok gyereket tisztességesen felnevelni,Pali bácsira örökösen vigyázni, a sokszor hiányzó mindennapi kenyeret megkeresni nehéz feladat,de Mari néni megbirkózik ezzel a feladattal - minden tiszteletet megérdemel az az önfeláldozó, küzdelmes munka,mellyel ez a rendithetetlen lelkü melegszivü asszony fenntartja családját.

Aztán meglátogatom apám nővérét Klára nénit, ki a szépszakállu, elegáns Zadria Vilmosnak, a Valéria kávéház főpincérének a felesége; sovány, rettentő sokat beszélő néni, ki ha egyszer elkezd beszélni se vége, se hossza; két lányuk van a nálamnál pár évvel idősebb,komoly Jolán és a velem egyidős mosolygó szemü,vidám kedvü Margit.

Végül persze felkeresem keresztszüleimet Gerstneréket is, kik pár hónap óta élnek Pesten, szegény keresztapám vakon gubbaszt a Sándor utcai harmadik emeleti lakáshan,hol Kanizsa után kikötöttek,pesti élete már csak nyomoruságos tengődés..

A rokonságban mindenütt szivesen fogadnak,ebédre, vacsorára hivogatnak - egész sereg unokafivéremmel, unokanővéremmel ismerkedem meg s barátkozom össze,jól érzem magamat a családtheliek között.

Egyébként pedig pesti tartózkodásom alatt szakadatlanul járom a várost; délelött,délután rendszeres felfedező utakra indulok,keresztül-kasul járom Pestet és még a legtávolabbi,legmesszebb eső városrészekbe is gyalogosan megyek el,hogy mennél jobban, mennél alaposabban megismerjem a fővárost / ezeknek az ifjukori "gyalogturáknak" köszönhetem nagy pesti helyismeretemet./ Városliget, Állatkert, Wurstli, Angolpark, Margitsziget, a vár,muzeumok, egyéb látnivalók - sorra végigjárom őket,minden érdekel,mindent látni akarok,meg akarok tapasztalni.; minden harmadik este Zsiga bácsi szabadságot ad Gézának s akkor együtt megyünk el valami zenés kávéházba,vagy szórakozó helyre, körülnézni kissé Pest éjjeli világában. A nagy város lázas élettempója, az embertől nyüzsgő,villanyoscsörömpöléstől, kocsirobogástól, autók zugásától hangos utcák forgataga,a kávéházak, szórakozó helyek pezsgő élete,a nagy luxus,fény

és gazdagság igen nagy hatást gyakorolnak rám,ugy érzem egyedül Pesten lehet élni igazán és minden vágyam az,hogy valamikor felkerülhessek Pestre és én is ebben a csodálatos városban élhessek.

Augusztus közepéig maradok Pesten és akkor fájó szivvel utazom haza Pécsre. Megkezdődik pécsi életem.

Landler ~~Landler~~ Jenő *

* Kálmán u.!
Barbakán u.

Az első világháboru elötti Pécs,1909-1914 Pécse...
Valamikor ezen a helyen római város volt,majd Szent István püspökséget alapit és az ó-keresztény sirok felett székesegyházat épittet s az egykori római városból lett magyar város; aztán elfoglalja a török és 150 esztendeig a török kelet uralkodik itt a Mecsek alján; de végül is egyszercsak vége szakad a török uralomnak,kiverik a törököket,de az egykori magyar élet nem áll ujból helyre; a budai külvárosban bosnyákok ülnek, a városba pedig németek települnek be, magyar kevés él az ősi magyar városban. De a magyarságban óriási erők élnek,lassan,észrevétlenül ujra megmagyarosodik a város, ugy hogy 1909-ben már teljesen és tökéletesen magyar városnak mondható. De nem szabad róla megfeledkezni, hogy Pécs a mult század 60-as, 70-es éveiben még inkább német, mint magyar volt; bár a bennszülött városi polgárság szivvel-lélekkel magyar, mégis 90 %-ban német nevet hord s az öregek még 1909 körül is szivesen beszélnek németül; / ugyanekkor a magukat magyaroknak valló budai külvárosi - vagy ahogy Pécsett hivják budala városi - bosnyákok szerb nevüek és az öregek még ezekben az időkben is maguk között bosnyákul beszélnek./

S a lakósság nagy többségének német származása rányomja bélyegét a városra: egy nyugateurópai stilusu és kulturáju város épült ki a Mecsek alján. A mult század második felében sok mindent leromboltak,mi történelmi szint és érdekességet jelentett a városban; eltávolitják a török származásu csorgó kutakat, az u.n. sandervárakat; a biedermayeresen nyárspolgárias hangulatu Széchenyi téren lebontják a nemes vonalu régi városházat s a gimnazium melletti Ribay házat és helyükbe felépitik a tornyos, fellengzős uj városházát és a Pécsi Takarékpénztár izléstelenül orditozó palotáját - s ezzel teljesen megbontják a tér szép egységét; lebontják a ciszterci rendházat a Belvárosi templommal összekötő érdekes boltivet; lebontják a régi városkaput a Szigeti uton és a belső vár kapuját a mai Szepessy szobor helyén; amit pedig meghagytak, a régi tornyokat, várfalakat a Bartók Béla, Aradi vértanuk, Vak Bottyán,, Sörház és Felsőmalom utcákban azokat ugy beépitették házakkal,hogy ma már alig lehet belőlük valami látni; / a második világháboru elötti időkben ugyan foglalkoztak azzal a gondolattal,hogy a régi várfalakat a Bartók Béla és Aradi vértanuk utcájában kiszabaditva megcsinálják az u.n. vársétányt, a terv azonban máig is csak terv marad. / Mondom a haladás,városfejlesztés jelszava alatt sok mindent lebontottak,elpusztitottak, de a város nyugatias, városias hangulata változatlanul megmaradt. Az aszfaltos utcák, emeletes házsorok,történelmi emlékek,ódon templomok, öreg kanonoki házak, a gyönyörü székesegyház s a mindenfelé uralkodó tisztaság a nyugateurópai polgárosult város képét keltik fel benniink.melynek semmi közössége nincs a tiszta magyarlakta településekkel,melyekre a lakósság földmüvelő,állattenyésztő jellege nyomja rá bélyegét s melyek növekedjenek,fejlődjenek bármilyen nagyra valahogy mindig vidékiesek, falusiasak maradnak; Pécsnek nem csak a belterülete városias,de külvárosai is határozott városias jelleget mutatnak. A belvárosban a Landler Jenő, Bartók Béla, Aradi vértanuk, Vak Bottyán,Sörház, Felsőmalom és Rákóczi

ut vonalában huzódó régi városfa-l által bezárt területen levő utcák persze szükek, zegzugosak - milyen szük például a város főutcája a Király utca - Király József egykori püspökről elnevezve - illetőleg most már Kossuth Lajos utca,melyben üzlet üzlet mellett sorakozik s melyben álandóan sok ember hullámzik fel és alá - de az ujabban épült utcák például az Indóház utca / most Szabadság ut / aztán a Rákóczi ut, a Siklósi utca / most Bajcsy-Zsilinszky utca/ és a Zsolnay Vilmos utca már tágasak,szélesek,levegősek.

De nemcsupán székesegyháza,templomai,utcái,épületei,kövei,multja, történelmi levegője teszi várossá Pécset,de várossá teszi nagy kulturája is. Valamely város kulturáját nemcsupán iskolái határozzák meg,hanem a hajlandóság is,mellyel az irodalom, müvészet és zene iránt viseltetik. Nos Pécsett egész sereg iskola van: jogakadémia,szeminárium, ciszterci gimnázium,állami reáliskola,kereskedelmi iskola, tanitóképezde, fémipari szakiskola,polgári iskola, aztán leány-kereskedelmi iskola, a zárdában leánygimnáziu, tanitónőképző stb. de ezentul és ezenfelül meg van a a zene, müvészet és irodalom iránti lelkesedés is. A székesegyházi gregorián énekkar egyedülálló müvésztestület; a zenét szolgálja a Zenekedvelők egyesülete, a városi zeneiskola, a dalkultuszt a Pécsi Dalárda és a Polgári Dalaskör; a Zsolnay gyár müvészi keramikájának és a Zsolnay eozinnak hire tulterjedt az ország határain, a gyárban dolgozó müvészek egész kis müvésztelepet alkotnak; a könyvek otthona a Szepessy / most Leonardo da Vinci / utcai Piispöki könyvtár; a város multjának szolgálatában áll a Városi muzeum; a szini kulturát szolgálja a nagy modern Városi szinház; és a Mecsek szeretetét hirdeti a Mecsek egyesület,mely évtizedes munkával hatalmas parkká varázsolja a város felett zöldelő hegyet gondozott szép sétautakkal,pihenőkkel, padokkal, kilátókkal. A városnak nagy zenei,müvészeti és irodalmi hagyományai vannak - a pécsiek előszeretettel hivják a várost zeneváros nak - és a városi polgárság ezeket a hagyományokat meleg szivvel ápolja, szeretik és értik a komoly zenét, a képeket, a könyveket és ez a szeretet, a kulturális értékek megbecsülése és tisztelete teszi igazán várossá Pécsett,melyben szellemiek iránt érdeklődő szellemiekkel foglalkozó ember cs k jól érezheti magát.

A városra azt szokják mondani,hogy papi város meg hivatalnok város. Szó sincs róla sok pap van a városban, a püspökség, székeskáptalam, szeminárium,négy plébánia / székesegyházi, belvárosi, Ágoston téri, szigeti külvárosi,melyet a franciskánusok vezetnek /a ciszterci,franciskánus, irgalmas - később a jezsuita és pálos - rendházak sok papot adnak. Az is igaz,hogy Pécsett sok hivatal van, hogy csak a legjelentősebbeket emlitsem a város megye székhely, aztán itélőtábla, pénzügyigazgatóság,postaigazgatóság,vasuti üzletvezetőség van a városban és a sok hivatal és intézmény rengeteg tisztviselőnek ad kenyeret; katonaság is szép számmal van a városban, Pécs honvéddandárparancsnoksági székhely és a városban állomásozik a 69. gyalogezred két zászlóalja, az 52. gyalogezred egy zászlóalja, a 19. honvédgyalogezred két zászlóalja, a 8. honvédhuszárezred egy osztálya és a Szigeti országut végén ott emelkedik a Honvédadapródiskola impozáns épülete - szóval a tisztikar is szép számmal van képviselve a városban. Azonban nem is be-

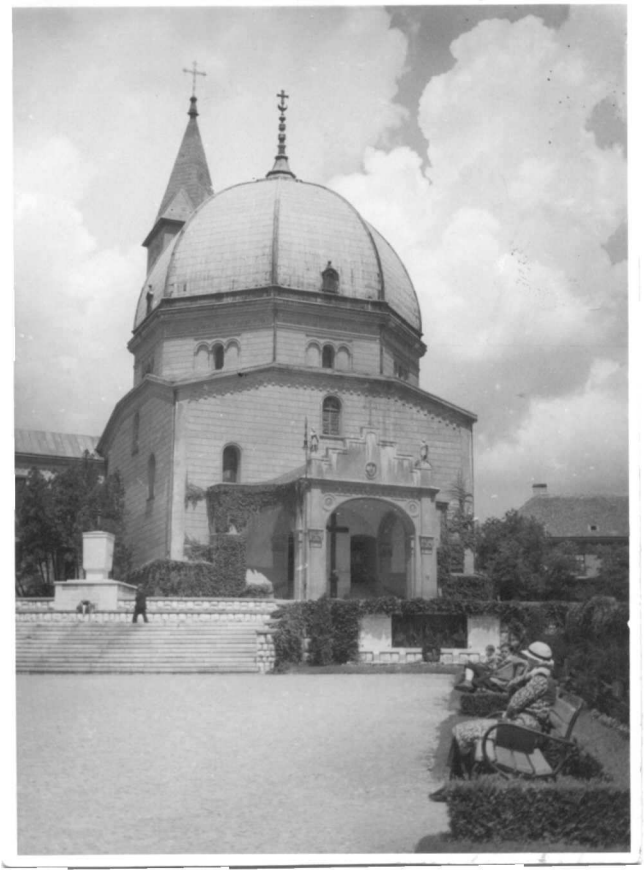
szélve a polgárságtól ebben az időben teljesen távol álló s részben idegen nemzetiségü tisztekről a papság és a hivatalnokság szereplése csupán felszinen mozgó,a város életében sem a papok, sem a hivatalnokok nem játszanak komolyabb szerepet. /Gróf Zichy Gyula püspök teljesen visszavonulva él és távol tartja magát a város dolgaitól,még csak látni sem lehet őt. /

A városban az itt született, itt nevelkedett polgárok - az u.n. "tükék" - dominálnak,kik közül a lateinerek s a vagyonos és intelligens kereskededők, iparosok,vállalkozók a Nemzeti Kaszinóban, a kispolgári elemek pedig a Katholikus Körben, Polgári Kaszinóban, Budai külvárosi Katholikus Körben és a Szigeti külvárosi Társaskörben találkoznak; ők tartják kezükben a várost és közülük kerülnek ki a város vezetői is, igy Erreth János koalíciós főispán,egy zömök, nyak nélküli,emiatt szinte puposnak ható pápaszemes agglegény,különben ügyvéd és a gazdag Erreth timár család sarjadéka; aztán a koalició bukásával Dr. Visy László Munkapárti főispán,elegáns, fehér kecskeszakállas öregur, szintén ügyvéd, az Ügyvédi Kamara elnöke és tekintélyes városi polgár; Nendtvich Andor polgármester - a nagy tiszteletnek örvendő Nendtvich gyógyszerész család sarjadéka - kitünő hivatalnok,különben száraz és unalmas ember,ki a konzervativ nyárspolgár óvatosságával,krajcároskodásával,fantázia nélküliségével,kicsinyességével vezeti a város ügyeit;Tróber Aladár főjegyző, egy nagy bajszu, kövérkés bácsi,nagy lump az Ur szine elött; Oberhammer Antal rendőrfőkapitány,egy disztingvált megjelenésü,tartózkodó modoru ur - csupa pécsi "tüke", idegennek nincs keresni valója a "torony alatt."

Zsidó persze mint mindenütt, sok van a városban - az alacsony, okos, nagyszakállu Perls Armin a rabbi - a zsinagóga körüli utcákat, a Rákóczi utat,Perczel,Munkácsi, Bercsényi,Felsőmalom stb utcát mind zsidók lakják és a zsidó ünnepek alkalmával a Király utca, Kossuth Lajos utca, Ferenciek utcája Irgalmasok utcája, Széchenyi tér, Jókai tér - szóval az üzleti centrum - valósággal kihalt, a sok zsidó üzlet mind le van csukva; persze zsidó lateinerek , ügyvédek, orvosok,mérnökök is szép számmal vannak a városban. Mondom sok zsidó él Pécsett,de hatalmuk még se olyan kizárólagos ,minden mást elnyomó,mint Kanizsán. Mert Pécsett vannak vagyonos keresztény iparos,kereskedő családok - hogy csak a legnagyobbakat emlitsem a Zsolnayak,Littkék, Hamerliak stb - s a városban független és vagyonos polgárság él,mely gazdasági téren is erős kézzel tartja a pozicióit; a pécsi pénzintézetek tulnyomó részben keresztény kézben vannak a Pécsi Takarékpénztárt, Pécs-Baranyai Központi Takarékpénztárt, Pécsi Kereskedelmi és Iparbankot, Pécsegyházmegyei Takarékpénztárt keresztény emberek vezetik,kik a konzervativ bürgerek tisztességével dolgoznak az üzletben - ezeknél a pénzintézeteknél, nemhogy az igazgatóságban,de még a tisztviselői karban sem találni zsidót; és a sajtó sincsen kizárólagosan zsidó kézben,a liberális Pécsi Naplón / Lenkei Lajos szerkeszti/,a szabadkőmüves Pécsi Hirlapon /elöbb Rudnyánszky Endre,majd Magyar Lajos szerkeszti és a Szocialdemokrata Munkáson kivül ott a frissen és ügyesen szerkesztett és a kimondottan keresztény irányzatu Dunántul / rövid ideig Persián Ádám,majd Linder Ernő szerkeszti / és a függetlenségi Pécsi Közlöny - szerkesztője Dömel Anzelm - vagy amint tréfálkozva hivják Amsli - mely szintén a keresztény kispolgárság nézeteit tükrözi vissza. A város életét öntudatos,vagyonos keresztény polgársága határozza meg és ezen a megye jelenléte sem változtat.

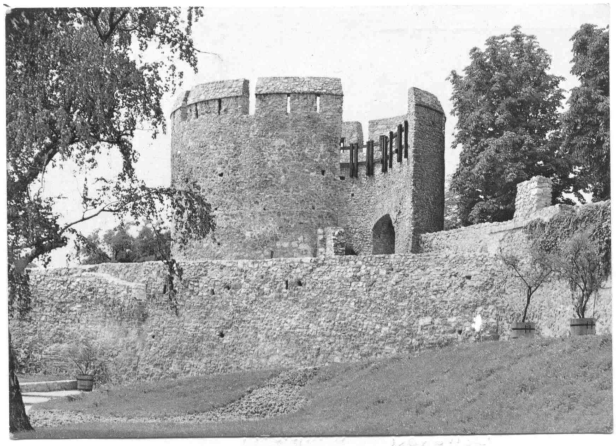
Kiss József kilátó

Átépítés előtt…

<u>Pécs</u>

… és után

Pécs Baranyamegye székvárosa; a megye vezető emberei gr. Benyovszky Móric, a koalíciós idők főispánja, az elegáns, magas,himlőhelyes arcu siklósi várur,majd a koalició bukása után a Munkapárti Szily Tamás, az alacsony,körszakállas nagybajszu gödrei földesur; Koszits Kamill az alispán,egy puha kövérkés, cvikkeres ur, nagy szőrnyavadász,kit valami nőhistória miatt nyugdijba küldenek s kinek helyét aztán a kemény kezü Stenge Ferenc foglalja el, szigoru arcu,szakállas férfi, zsarnok otthon a családjában és zsarnok a megyében,Baranyában csak egy akarat van s az Stenge Ferencé / egyik lába rövidebb mint a másik, ezért Jambus Ferkónak hivják; Szinkovich Károly a főjegyző egy alacsony, vékony " es ist erreicht" bajszu, katonás fellépésü ur s Jeszenszky Lajos az árvaszéki elnök,a Függetlenségi párt hive s Koszits Kamill távozása után ezért buktatják ki a Munkapártiak az alispánságból,melyre pályázik megválasztván alispánnak Stenge Ferencet. A megyei urak nem különülnek el a város polgárságától, ép olyan polgári származásuak mint a városi urak / Stenge alispán például egy egyszerü vadőr fia /; ennek magyarázata az, hogy Baranyában nincsen arisztokrácia és nincsen dzsentri - az arisztokráciát mindössze a Montenuovo, Draskovich, Majláth, a dzsentrit a Szily, Jeszenszky, Nádosy stb. családok képviselik - ennélfogva a megyei tisztségeket nem sajátithatják ki maguk számára ,a megyei állásokban tulnyomó részt polgáremberek ülnek

Politikailag a város polgársága függetlenségi érzelmü; ez a polgárság választotta meg képviselőnek Kossuth Lajost - ki persze nem foradja el a mandátumot - majd Irányi Dánielt,aki két cikluson át képviseli a várost; és ez választja meg képviselőnek a koalíciós időkben a függetlenségi Pleininger Ferenc ügyvédet, egy nem sok vizet zavaró öregurat,majd 1910-ban a Kossuth párti Erreth János volt főispánnal szemben a függetlenségiek balszárnyához tartozó Dr. Egry Béla ügyvédet; ha olykor a város kormánypárti képviselőt is küld be a parlamentbe ,ez személyes okokra vezethető vissza,igy választják meg régebben szabadelvüpárti programmal Aidinger János polgármestert, ezt az erőszakos és agyafurt,a városban ropant tekitélynek örvendő "tükét" / de halála után ujra csak függetlenségit választanak meg Erreth János - egy másik "tüke" - személyében/; vagy pedid célszerüségi okok játszanak közre a választásban,igy választják meg 1910-ben a Justh párti Hamerli Imrével szemben a Munkapárti gr. Zichy János kultuszminisztert - de mikor Zichy lemond a mandátumról,még csak szóba sem kerül egy kormánypárti jelölt és a választási harc két függetlenségi, a mérsékeltebb Erreth János és a radikális Dr. Egry Béla között dől el. Mondom a város polgársága függetlenségi párti,de már jelentkezik a szociáldemokrácia is; a városban sok a gyár, aztán itt vannak a Bányatelepen a bányászok s a munkásság erősen szervezkedik, a Zrinyi utcai pártlokalitásban élénk pártélet folyik, lapjuk is van a "Munkás" és a Szociáldemokrata párt egyre nagyobb szerepet játszik a városban, a párt vezére Dr.Hajdu Gyula - a "Jola" - egy vékony, fekete,nagy szádaju ,igen eszes fiatal zsidó fiskális. Ugyanekkor azonban a keresztényszocialisták is erős tevékenységet fejtenek ki,Komócsy István reáliskolai hittanár - egy vékony ,pápaszemes,okos arcu,édeskés modoru pap - a párt vezére igen nagy szervező munkát végez,ugy hogy a keresztényszocialisták - vagy mint gunyolják őket a "keresztespókok" - sokszor igen kellemetlen konkurrenciát jelentenek a szociáldemokratákra nézve. A zsidó intel-

lektuellek között a Jászi féle szabadgondolkozó polgári radikalizmus hódit - ez irányzat vezetője Dr. Doktor Sándor a bébakéпző intézet igazgatója - Dr. Kelemen Mózes ügyvéd vezetésével egy szabadkőmüves páholy is müködik a városban, a páholy tartja fenn a Pécsi Hirlapot. / A zsidók különben a legkülönbözőbb pártokban helyezkednek el, vannak közöttük Munkapártiak,vannak függetlenségiek és vannak szocialdemokraták.is./

Általában az élet,mely az első világháboru előtt Pécsett folyik,kedélyes vidéki, polgári élet. Jómódu polgárság lakja a várost, az embereknek házuk van s a Bálicsban,SzKókában,Daindolban, Csoronikában,Frühweiszben,Gyükésben,Makárhegyen,Aranyhegyen, Ujhegyen vagy a Bányatelepen szőllejük, legtöbbször nyári lakásnak is beillő villával, a tavasz beköszöntével vasárnap délutánonkint kinn van a szőllőkben az egész város és sok vidám poharazás, mulatozás esik meg odakinn. De magában a városban is sok szórakozási lehetőség kinálkozik. Élénk élet uralkodik a kávéházakban, a Nádorban, Royalban,Otthonban, Hungáriában, a háboru alatt megnyilt Pannoniában,a női kiszolgálásos Szecesszióba - vagy mint a városban hivják Szeciben - a Központiban és Erzsébet királynéban - ezekre a helyekre csak éjfél után keverednek az emberek - a Deák utcai Weindorferban, a Fujtogatóban - ide meg pláne hajnal tájban szokásos ellátogatni - no meg az Osztendében,mely egész alacsonyrendü éjjeli mulató. S jól megy a vendéglőknek is; a Király utcai Nick sörözőt - amint a városban a Nick.A.K. cégfelirás után hivják, a Nikakát - az Aranyhajót, a Szinháztéri Bohémcsárdát - mely a szinészek, ujságirók törzshelye -a Mór utcai Gambrinust, a Jókai téri Radocsayt, a Deák utcai Rehlinget, a Majláth téri Vadászkürtöt, a SikLési és Rákóczi utcák sarkán levő Vadembert, az Irgalmasok és Rákóczi utcák sarkán levő Mátyás királyt, a Kossuth Lajos utcai Hétfejedelmet - melyet a pécsi humor Hétfájdalomnak keresztel el - a Király és Felsőmalom utcák sarkán levő Magyar Királyt, a Szigeti országuton levő Koronát, a Makár utcában levő Zidaritsot stb. állandóan sok ember látogatja. Derüs és vidám a pécsi éjszaka,sokat durrognak a pezsgős üvegek, sokszor huzza reggelig Kórody Jancsi,Darázs Jóska, Nyári Rudi és az öreg Rácz Guszti cigánybandája / különösen Rácz Guszti müvésze a hegedünek,de az öreg sokat iszik, folyton részeg és igy lassankint kicsöppen a jobb helyekről./ A megélhetés könnyü, az embereket nem gyötrik a gondok, a jövő megingathatatlannak látszik,azok a Rémek,melyeket a háboru szabadit a világra még leláncolva pihennek a jövőben. Az embereknek pénzük is van, kedvük is van,tehát a nyárspolgár derüs optimizmusával élik életüket; napközben komolyan, erősen dolgoznak,este meg szinházba mennek,vagy beülnek egy feketére, borozásra egyik vagy másik vendéglőbe. / Mozi több is van a városban,egyik a Vigadóban, másik a Központi Takarékpénztár épületében a Széchenyi téren - Klozi mozinak csufolják ezt - 1913-ban aztán megépül az Apolló mozi is, a mozi azonban ekkor még nem örvend későbbi nagy népszerüségének./

Az élet,mely Pécsett az első világháboru előtt folyik vidéki nyárspolgári élet; nyárspolgárok élnek,szerepelnek a városban - néha ragyogó külsőségek alatt - nincs közöttük egy sem,ki tulemelkedne a nyárspolgári középszerüségen. Az előkelő fellépésü Dr. Visy László főispán kecskeszakállával méltóságteljesen reprezentál; a száraz, hideg,álmositó beszédü Nendtvich Andor polgármester reggeltől estig hivatalában ül

és aktákat olvas,minden papirt,mely befut a városházára elolvas; a pocakos Tróber Aladár főjegyző szorgalmasan kvaterkázik valamelyik szőllőben vagy korcsmában,mig gőzös fejjel haza nem viszik; Oberhammer Antal rendőrfőkapitány vigyáz a város rendjére; a finom lelkü Balogh Károly táblai elnök - Madách Imre unokaöccse,kit árvaságra kerülvén a költő nevel fel - nagy irodalom,müvészet és természetbarát elmélázva járja a Mecseket; a cvikkeres,cilinderes,édeskés Dr. Bajza István pénzügyigazgató irogatja ünnepi vezércikkeit a Pécsi Naplóba,melyekhez a rossz nyelvek szerint a nyomdának külön kell felkiáltó jeleket rendelni,mert minden mondatát három-négy felkiáltó jellel zárja be / a névjegyén állitólag ez áll: m.kir pénzügyigazgató és egyházi iró../; a román származásu,hófehér szakállu Opris Péter postaigazgató finom mosollyal diplomatizál; az erős nagy darab,indulatos és goromba Littke Jenő MÁV. üzletvezető a vasutasai felett zsarnokoskodik; a hatalmas termetü ,gömbölyü arcu, tekintélyt tartó Buzássy Ábel ciszterci gimnáziumi igazgató a diákjait dirigálja;a fekete szakállas, éles nyelvü,harcias függetlenségi Dr. Toldy Béla közjegyző heves támadásaival, csipősen gunyoros megjegyzéseivel keseriti meg a munkapártiakét; az alacsony termetü,körszakállas Csigó János ügyvéd, az Ügyvédi Kamar elnöke pompásan kezelt szőllejében,gyümölcsösében tevékenykedik ; a kedélyes,kövér Dr. Késmárky István jogakadémiai igazgató ,az egész város Pista bácsija ,irja a Dunántulba okos cikkeit és hódol a fehér asztal,kedélyes borozó társaságok örömeinek; az egészséges,piros arcu,magyaros bajszu Dr. Egry Béla függetlenségi képviselő nagyban politizál; az alacsony, zömök, szakállas Dr. Doktor Sándor bábaképző intézeti igazgató a progresszió nevében kemény harcokat viv a " sötét és népbutitó" klerikalizmussal; ; az öröifju Reeh Gyuri városi tanácsnok ,Tettye koronázatlan királya rendezi a bálokat, tettyei népünnepélyeket,kalauzolja a városba érkező előkelő idegeneket, kurizál a szép asszonyoknak; a picike,markáns arcu Wajdits József kanonok határozott lépéseivel méri az utcát,ő a pécsi szemérmes uri szegényeknek pártfogója,istápolója; az öreg,pupos kinézésü Erreth János volt koalicios főispán fájlalja a főispánságot ,még inkább a mandátumot,melyet vele szemben Dr. Egry Bélának juttatott a város polgársága; az alacsony, rángatózó arcu Zsolnay Miklós gyáros és főrendiházi tag - a nagy Zsolnay Vilmos fia - egész nap dolgozik kinn a gyárban,éjszakánkint pedig nagy tétekben ferblizik a Nádor vagy a Kaszinó külön szobájában,közben pedig hogy megszerezze a francia becsületrend piros szalagát,megépitteti a Mecseken a Francia emléket; az elegáns,cilinderes Szilvek Lajos kanonok szép asszonyokat kisérget a korzón,lehetőleg franciául beszélgetve velük; a hosszu, nyurga Dr.Hoffmann Ottó ügyvéd kibukván a képviselőházból a püspöki aula utján készitti elő közéleti érvényesülésének utját; a hatalmas termetü,nagy testü, munkapárti Dr. Lieber György ügyvéd és az alacsony,kövérkés,édeskésen nyájas függetlenségi Dr. Nemes Vilmos ügyvéd a városi politikában tevékenykednek; Káplnai Zsigmond tanitóképezdei tanár a Dunántulba irogatja szini kritikáit s nap létére minden este ott ül a Bohém csárdában s nagyban kurizál a szimtársulat naivájának Bányai Irénnek; a kövérkés, öreg Magenheim József belvárosi apátplébanos lassan, öregesen sétálgat;; a magas beretvált arcu,angol lord kinézésü Littke József pozsgőgyáros a mun-

kapárti kormányt támogatja, meg vadászik,egyébként ép oly indulatos és goromba mint Jenő fivére az üzletvezető; Majorossy Imre ny. polgármester - Nendtvich Andor elődje - egy alacsony, zömök, hegyesre kipödört bajszu öregur elgondolkozva sétálgat az utcán; az elegáns Tichy Ferenc városi tanácsnok szorgalmasan szaladgál a suoknyák után; a dus müvész haju,ezüstös szakállu " Németnek Bécs, Magyarnak Pécs" Schőnwald Imre ékszerész árulja óráit, finom müvü ékszereit és közben gazdagodik; a hangos kedvü, nagy nótás Decleva Dénes ügyész csapja egyik mulatságot a másik után , sikeriil is "megzenésitenie" házát és szőllejét; a violásan kék arcu Hardy Sándor törvényszéki elnök biráival gorombáskodik és betegségét ápolja; az ezüstös szakállu öreg jánosi Engel József udvari tanácsos,hitközségi elnök jellegzetes szürke cilindere itt is, ott is feltünik - fa és deszkakereskedő, erdő kitermelő, többszörös milliomos, de egy külvárosi szatócsnak sem lehet egyszerübb helyisége,mint az ő Rákóczi utcai irodája,honnan nagy válalatait dirigálja; a gyenge egészségü, vékony Szuly János, a nagytekintélyü püspöki jogtanácsos az egészségét ápolja; Vásárhelyi a magas, erős "éjjeli mérnök" nap-nap után reggelig ül a kávéházban, nappal dolgozik, hogy mikor alszik,rejtély; az alacsony, kövérkés, kirobbanó temperamentumu Haksch Lajos bácsi - polgári életben anyakönyvvezető - a Pécsi Dalárdát dirigálja; az alacsony fehér szakállas,csendes beszédü,nyugodt fellépésü Kiss József reáliskolai tanár a Mecsekért él ,hal,dolgozik,de még van arra is ideje,hogy a Mecsek Egyesületen kivül, melynek főtitkára, a Pécsi Dalárdát is vezesse; a roskatag öreg tudós kinézésü Dr. Erreth Lajos kórházi főorvos európai nivóra emeli a pécsi kórházat; a kis kövér harsány nevetésü Auguszt Ferenv alapitványi hivatali igazgató összetartja a Tulipániát, a tekintélyes városi polgárok kedélyes vacsorázó társaságát; Dr. Hajdu Gyula szocialista vezér töri a borsot a polgári társadalom orra alá - egyszer a városi közgyülésen az öreg jánosi Engel József udvari tanácsost hallgattatja el azzal: adjon tanácsot az udvarnak és ne nekünk; a kis termetü nagy szakállu,lobogó temperamentumu Hamerli Imre,az örökös függetlenségi képviselőjelölt küzd, harcol,örökösen a mandátum igézetében él, a mandátumében,melyet végeredményben sosem ér el; Pap György a milliomos és fukar "aranyparaszt" rakja egyik krajcárt a másikhoz; a rövidre nyirt fehér haju Rozmanits Timót kereskedelmi iskolai tanár - kidobott piarista - egyik korcsmából a másikba viszi reverendáját,paprikapiros arcán már reggel látszik,hogy be van- vagy ~~xxxx~~ még be van - csiccsentve. Csupa városszerte ismert ember,de erényeikben, büneikben középszerü emberek - sokan közülük vezetőszerepet játszanak a városban,de a helyi nagyságon felül nem emelkednek, szokásaikban, erkölcseikben vidéki nyárspolgárok. Az első világháboru elötti Pécs határozottan a nyárspolgári középszerüség városa.

S a városi polgárság, a tükék szorosan összetartanak, a városba került idegenektől csendesen elzárkóznak. Amilyen kedélyes és barátságos az élet annak,ki hozzá tartozik a pécsi világhoz . ép ,oly hideg annak,kit sorsa vagy állása máshonnan idevet a városba. Senkisem törődik vele,senkisem érdeklődik utána, tiz esztendeig itt élhet a városban és mindig idegen lesz, kit idegenként is kezelnek - hja csak jöttment és nem tüke ! Édesapám mikor visszajön Pécsre ugyszól-

ván hazajön,hisz Pécsett jogászkodott,ügyvédjelöltösködött,társaságba járt, sok embert ismert; Pécsre kerülve megtalálja régi barátait , ismerőseit - csak persze rangban megnövekedve,korban megöregedve - kik ugy köszöntik mint régi pécsit,mint aki közéjük tartozik. Ellenben édesanyámnál hosszu évekig tart,mig feltalálja otthon érzi magát Pécsett - csak nagy nehezen tud megszokni a hideg és tartózkodó városban.

-

Mint már emlitettem szüleim 1908 november 1-évl a János utca 1 számu Áronffy házban vesznek ki lakást. A házban rajtunk kivül a háztulajdonosnő özv. Áronffyné lakik Riza lányával, egy csunya, veszekedős vénkisasszonnyal, továbbá másik lánya özv Hoffmann Sándorné két lányával Macával és Bucival. A ház öreg, gondozatlan épület; a szobák alacsonyak, barátságtalanok,sohogysem érezzük jól magunkat itt; apám uj lakás után néz és 1909 november 1-évl bérbe veszi a Rákóczi ut 66 számu Stein féle házban egyik emeleti lakást / a másik emeleti lakást Dr.Porges Miksa tablabiróék lakják. / Ebben az ötszobás lakásban megtaláljuk végleges otthonunkat; szüleim egész haláluki lakják ,sőt egyik leválasztott részét még ma is Böske hugom lakja. Ebből a lakásból rajzunk ki mi gyerekek,hogy megalapitsuk saját otthonunkat.

Indóház utca 23., Wurster villa -
emeletén volt az első pécsi lakásunk

Áronffy ház

Rákóczi út 66.

Áronffy ház

<u>Pécs</u>

Joglyceum

9.

1909 szeptember 10-én veszem érettségi bizonyitványomat és indulok a jogakadémiára beiratkozni. / Hivatalosan Pécsi püspöki joglyceum a neve,de a városban csak jogakadémia néven ismerik./ Hatalmas két emeletes épület a Király utcában,melyhez egy nagy kéttornyu templom csatlakozik; az ódon épület pálos kolostor volt valamikor és br. Szepessy Ignác püspök alakittatta át 1831-ben jogakadémia céljaira. Az épület Lyceum utcai szárnyán van elhelyezve a püspöki tanitóképezde és a hozzá tartozó gyakorló elemi iskola,mig a Király utcai frontot a jogakadémia foglalja el.; méteres vastagságu falak, szobáknak is beillő ablaknyilások,kőkockákkal boritott folyosók ,melyekben még a legvadabb kanikula idején is hüvös van, régies boltives tantermek - igy néz ki a jogakadémia,melynek dobogó szivvel lépem át a küszöbét. A portán egy vékony, beteges kinézésü,szalmaszin-bajszu kerhedt ember fogad,ez Somogyi Gyuri kogakadémiai szolga,ki utba igazit az első emeletre,melynek egyik szobájában egy alacsony, szakállas, fontoskodó beszédü bácsi, Sábel István pedellus ül egy irőasztal mögött; ellát a szükséges felvilá ositásokkal,felvételi blankettákkal,melyeket kitöltögetek,kiállitja számomra az indexet,lefizetem a beiratási dijjat, tandijjat és ezzel fel vagyok véve a jogakadémiai polgárok sorába. Szeptember 15-én Veni sancte a Lyceum templomban,utána a diszteremben a tanév ünnepélyes megnyitása; Dr. Mutschenbacher Viktor,egy nocakos,torzonborz szakállu, bajszu elnehezedett öregur, a jogakadémia igazgatója, majd Wurster József kanonok,egy szemüveges,komoly ,hideg arcu, őszhaju öreg pap, a jogakadémia püspöki biztosa beszélnek. Következő nap,szeptember 16-án megkezdődnek az előadások.

Négy évet - 1909/10, 1910/11, 1911/12, 1912/13 tanéveket - töltök a jogakadémián,négy éven át kopatom az ódon jogakadémiai épület öreg lépcsőit.

-

Kik lesznek a professzoraim ebben a négy évben ?

Dr. Késmárky István,ki az 1909/10 tanév mindkét szemeszterében a magyar alkotmány és jogtörténetet,második szemeszterében ezenkivül az egyetemes európai jogtörténetet,majd az 1912/1913 tanév első szemeszterében az egyházjogot adja elő. Dr. Mutschenbacher Viktor igazgató az 1909/10 tanév befejeztével nyugalomba megy, a püspök utódjául Dr. Késmárky Istvánt nevezi ki ls az 1910/11 tanévtől kezdve mint igazgató vezeti a jogakadémiát. Kerek arcu,testes, imponáló megjelenésü nap; eszes ember, nagy felkészültségü tanár, kitünő előadó,izes magyarsággal beszél,élve - zet tiszta, világos fejte/getéseit hallgatni; kiváló szónok - a lyceum templomnak ő a hivatalos egyházi szónoka -mellette ügyes tollu ujságiró, Linder Ernő szerkesztő mellett éveken át főszerkesztője a Dunántulnak és sürün jelennek meg a lapban érdekes,ha-

tásos vezércikkei. Magánéletében maga a megtestesült jovialitás - ő az egész város Pista bácsija; Szereti a társaságot,a fehér asztalt, a hajnalba nyuló kedélyes borozgatásokat, rengeteg barátja van a városban, megyében és bucsu,névnap,disznótor,vagy más ünnepség nem eshetik meg nélküle. Viszonzásul minden évben - szeptember 26-án - nagy Ciprián napot tart,máis sem tudom mért tartja névnapját ezen a napon. Ilyenkor hivatalos hozzá az egész világ; a jogakadémia dísztermében van te itve és reggeltől kezdve csak ugy áradnak a pécsi és vidéki ismerősök; állandóan 40-50-en ülnek az asztaloknál,este felvonul a jogászdalárda is és énekszóval köszönti a Pista bácsit, ki persze bennünket is meginvitál egy pohár borra,vigan nótázunk bele az éjszakába. Egy-egy ilyen Ciprián napi vendégeskedésre egy vagyont kifizet Pista bácsi,de telik neki,mert nemcsak a tekintélyes jogakadémiai igazgatói fizetést kapja, hanem mint Károlyi Mihály volt nevelője, a Károlyi családtól is szép nyugdijjat kap / kb. évi 4000 koronát. /

Dr. Szőnyi Ottó az 1909/10 tanév mindkét szemeszterében a római jogot adja elő. Intelligens,komoly gondolkozásu, nagy tudásu pap,jó előadó, de amit előad, a római jog nem szivügye neki, a művészettörténelem az,melyben otthon van, melyet szeret s mellyel nagy tudományos felkészültséggel foglalkozik - nem is marad sokáig Pécsett, Budapestre kerül, a Müemlékek országos bizottságának lesz az előadója.

Dr. Tuka Béla az 1909/10 tanév első szemeszterében bevezetést a jog és államtudományokba, az 1910/11 tanév második szemeszterében a magyar államjogot és nemzetközi jogot, az 1912/13. tanév első szemeszterében az alkotmányi és kormányzati politikát adja elő. Nyulánk, magas,beretvát arcu férfi, sokat bajlódik a szemeivel és ezért állandóan sötét szemüveget hord. Nagy tudásu, világos elméjü,mély gondolkozásu ember - valóságos élmény nyugodt, higgadt,kissé vontatott előadását hallgatni; más órákat még csak elbliccelünk,de Tuka óráján kivétel nélkül mindenki mindig jelen van - akár sohasem olvasson katalógust - és halálos csendben hallgatjuk mélyen szántó fejtegetéseit. Különben teljesen visszavonulva él,nem jár sehová, nem mutatkozik sehol,nagy művén a "Szabadságon" dolgozik,mely 1912-ben vagy 1913-ban jelenik meg; erős vallásos érzésü ember, gyakori áldozó. Azt hogy szlovák nemzetiségünek érzi magát,vagy politikai ambiciói lennének mi sem mutatja; mi ép oly magyarnak tartjuk őt,mint többi tanárainkat . 1914-ben kinevezik a pozsonyi egyetemre tanárnak s az összeomlás után megalakult Csehoszlovákiában kezd el politizálni; nagy esze és tudása a szlovák Hlinka párt egyik vezető emberévé teszik s mint ilyen heves harcot folytat a csehek ellen,kik hazaárulással vádolják,sulyos börtönbüntetést is szenved; mikor 1939-ben a németek segitségével megalakul önálló Szlovákia - mely voltaképen német vazallátus - és szlovák miniszterelnök lesz belőle.Azt hogy önálló és független Szlovákiáért harcol érthető tőnek tartom; de akkor sem tudtam s ma sem tudom megérteni,hogy ez az eszes tudós ember, kiben semmi katonásság nem volt hogyan tudta magára ölteni a Német SS-ek vállszijjas egyenruháját - azokban az időkben ilyen fényképeket látok róla - s még kevésbé tudom megérteni, hogy ő a hivő katholikus hogy tudott hozzájárulni ahoz,hogy Szlovákiából is ezrével deportálják,vigyék halálba a zsidókat, hogy tudta lelkiismeretével összeegyeztetni ártatlan emberek ezreinek elpusztitását. Németország bukásával összeomlik önálló Szlovákia is s a megvakult,testileg, lelki-

leg összeroppant embert a németekkel való kollaboráció miatt bíróság elé állitják,halálos itéletet hoznak ellene, melyet végre is hajtanak.

Dr. Rézbányay József,egy kis termetü,édeskés mosolyu pap az 1909/10 tanév első szemeszterében a bölcsészeti erkölcstant,második szemeszterében a müvelődéstörténelmet,1910/11 ~~kk~~ tanév első szemeszterében a legujabb kor történelmét adja elő.

Dr. Jellachich István orvos az 1909/10 tanév első szemeszterében a közigazgatási közegészségtant,az 1911/12 tanév második szemeszterében a törvényszéki orvostant adja elő. Szakállas,cvikkeres,nehézkesen beszélő bácsi,igen rossz előadó,valósággal kinszenvedés hallgatni dadogó, szavakkal küzködő előadását.

Dr. Sipöcz Géza elmegyógyintézeti igazgató az 1909/10 tanév második szemeszterében a törvényszéki elmekórtant adja elő. Ennek a száraz modoru, éles tekintetü orvosnak előadásait az teszi érdekessé, hogy óráit az elmegyógyintézetben tartja és fejtegetéseit bemutatott elmebetegekkel illusztrálja.

Dr. Kopácsányi Károly az 1910/11 tanév mindkét szemeszte ében a magyar magánjogot adja elő. Alacsony,öreg ősz szakállas bácsi, valami gerincbaja van és botjára támaszkodva csak nagynehezen vonszolja magát; kissé tótosan beszél,előadásában sürün mondogatja " nó de ázért egyáltálában" - utóbb már jegyezzük, hányszor mondja egy óra alatt; sokszor mondja. 1911 aug.31-én egy hirtelen szivrohamban meghal.

Dr. Mihálfy Ernő az 1910/11 tanév első szemeszterében a nemzetgazdaságtant,második szemeszterében a pénzügytant és a fogyasztási adók elméletét, az 1912/13 tanév első szemeszterében a magyar pénzügyigazgatási jogot,második szeme zterében a közgazdasági politikát adja elő. Hideg, száraz ember,ki valamikor szóról szóra bevágta Földes Béla budapesti egyetemi tanár nemzetgazdaságtani és pénzügytani könyveit és most minden évben ujra és ujra lélektelenül ledarálja őket - fárasztó és unalmas hadarását hallgatni,melyben nincs egy önálló gondolat,önálló vélemény.

Dr. Angyal Pál - a köztiszteletben álló öreg Angyal Pál ny. táblai tanácselnök fia - az 1910/11 tanév első szemeszterében a jog és állambölcsészetet adja elő és a gyermekek ~~xx~~ züllésének okairól beszél, az 1911/12 tanév mindkét szemeszterében a büntető jogot, második szemeszterében hozzá a büntető perjogot adja elő. Csendes modoru ur, előadása halk, kissé monoton, de igen nagy tudásu ember, Balogh Jenővel, Bernolák Nándorral, Finkey Ferenccel együtt előharcosa a modern büntetőjogi eszméknek. Rengeteget dolgozik; egymásután jelennek meg büntetőjogi dolgozatai,szervezi a patronázst, rabsegélyezést stb.Bennünket hallgatóit is bevon munkájába,pártfogó tisztviselői feladatokkal biz meg - én például három esetben is szerepelek a büntető járásbíróságon,mint bünöző fiatalkoruak mellé kirendelt pártfogó tisztviselő. 1912 junius 10-én egész hallgatóságát kiviszi a püspöknádasdi fiu javitó-nevelő intézetbe,mely Bujnovszky Tamás,egy apostoli lelkületü pap vezetése alatt áll és itt közvetlenül tanulmányozzuk a javitó-nevelés intézményét. Mindenképen méltó emberre esik a választás,mikor 1912 márc.10-én kinevezik a budapesti egyetemre a büntetőjog professzorának.

Dr. Bozóky Géza - ki az 1910-ben nyugalomba vonuló Dr. Mutschenbacher Viktor helyét foglalja el - az 1911/12 tanév mindkét szemeszterében a magyar polgári törvénykezési jogot, e-

zenkivül az első szemeszterben a kereskedelmi jogot, a második szemeszterben a váltójogot adja elő. Alacsony,zömök buldog képü ember,ki kacsázó lépéseivel ugy megy az utcán,hogy tekintetét fel nem emeli a földről; nagy tudásu ember,de előadását rettentő hadarása élvezhetetlenné teszi. Kongreganista,harcos katholikus és határozottan bátor ember,eljárogat a szocialista népgyülésekre,melyeken mindig felszólal, vitatkozik,miközben csak ugy zudulnak rá a piszkolódások,párszor kicsiny hijja,hogy meg nem verik. 1912-ben kinevezik a pozsonyi egyetemre a kereskedelmi és váltójog professzorának.

Dr. Vasváry Ferenc az 1911/12 tanév második szemeszterében a magyar állam statisztikáját, az 1912/13 tanév mindkét szemeszterében a közigazgatási jogot,ezenkivül az első szemeszterben a közigazgatási perjogot,második szemeszterében a statisztikát adja elő. Satnya, vékony alakján csak ugy lóg a rossz, gyürött ruha , szakállas, pápaszemes arcából két ijedt szem tekint a világba,hirtelen beszéde,kalimpáló gesztusai mosolyt keltenek - van lényében valami komikusan professzoros; de nem közönséges ember, csodálatos memóriával rendelkezik,elméje rengeteg adatot halmoz fel a tudományok minden ágából,valósággal polihisztornak lehet mondani,beszél jóformán minden európai nyelven. Tulságosan sokat bibelődik a részletekkel,adatokkal ahoz, hogy valami összefüggő nagy müvet tudjon alkotni - egyetlen könyve jelenik meg, egy közigazgatási jog - egyébként élete aprózódik akadémiai előadásai,különböző társadalmi egyesületekben kifejtett tevékenysége és elsőranguan karban tartott szép szkókói szőlleje között. Aggalegény, régi pécsi "tüke"család sarja, ezért a városban nagy a tekintélye; tagja a törvényhatóság bizottságnak és ünnepélyes alkalmakkor mindig ő mondja az ünnepi beszédet,egy nagy elménck gondolatokban gazdag megnyilvánulásai ezek a beszédek.

Dr. Schaurek Rafael,ki az elhunyt Dr.Kopcsányi Károly helyét foglalja el, az 1911/12 tanév első szemeszterében az osztrák magánjogot, az 1912/13 tanév második szemeszterében a bányajogot és a magyar örökösödési jogot adja elő. Vármegyei aljegyző, Dr. Schaurek Bódognak , a jogakadémia egykori neves professzorának fia és a püspök apja érdemeire tekintettel kinevezi tanárnak a jogakadémiára; jól-rosszul leadja óráit - több nem telik ki tőle.

Dr. Szieberth Frigyes,ki Dr. Angyal Pál helyét foglalja el, az 1912/13 tanév második szemeszterében a büntető perjogot adja elő. Ügyvédjelölt - az öreg Szieberth Nándor ügyvéd fia - értékes,ambiciózus fiatalember,kire a tudományos pályán szép jövő várna,közbejön azonban a háboru,bevonul katonának,délen harcol,idegei teljesen összeroppannak és öngyilkosságot követ el.

Dr. Vinkler János,ki Dr. Bozóky Géza helyét foglalja el, az 1912/13 tanév második szemeszterében a magyar polgári felebbviteli eljárást adja elő. Budapesten volt törvényszéki jegyző - nagy felkészültségü, igen értékes és komoly fiatalember.

-

A jogakadémiára beiratkozottak száma 1909/10-ban 125, 1910/11-ben 135, 1911/12-ben 150, 1912/13-ban 172. Ezek-

nek azonban csak kb. fele vesz részt a jogakadémia életében; a többiek "mezei jogászok",kik hivatluk mellett végzik a jogot, ezek ha elfoglaltságuk engedi egy-egy előadást végighallgatnak, kollokválnak, vizsgáznak,közelebbi kapcsolatot azonban a jogakadémiai ifjusággal fenn nem tartanak; vagy pedig katonák, a III. évfolyam után nincs vizsga - csak az 1912/13 tanévben vezetik be a III. alapvizsgát - erre az évre ~~kxixxkkxx~~beiratkoznak ugyan a fiuk,de közben leszolgálják az önkéntesi évüket is és igy ezen okból vannak távol; a IV. évfolyamra beiratkozottakat sem igen látni a jogakadémián,mert a szigorlatra való készüléssel vannak elfoglalva,melyet valamelyik egyetemen kell letenni és igy különösen a második szemeszterben az akadémiával való kapcsolatuk már csak formális. Zsidó kevés van a jogakadémián; számuk 10-15 között változik, semmi szerepet nem játszanak és igy antiszemitizmus nincs, A jogakadémiai ifjuság tulnyomó nagy többsége vallásosan nevelő vidéki középiskolákból kerül ki és igy nálunk Pécsett hiányoznak a más főiskolákon nagy vihart felverő világnézeti - Galileista-Szentimrés - küzdelmek. Magyar Lajos, ki Galileista,teljesen egyedül áll,de hamar el is hagyja az akadémiát,a szabadkőmüves Pécsi Hirlaphoz megy el ujságirónak.

Amilyen kemények be voltunk fogva a középiskolában. ép oly kényelmesen vagyunk a jogakadémián. Orák délelött 8-tól 11-ig, délután 2-től 4-ig vannak, ezek se rendes órák, mert az előadások félóráig tartanak és az egyes előadások között félórás szünetek vannak / melyet rendszerint az Olvasókörben töltünk el /; csütörtök teljes szünnap,nincs előadás. Szünetek általában bőven vannak; az akadémián szigoruan betartják az összes egyházi, nemzeti,városi ünnepeket,ilyenkor nincs előadás; az első szemeszter december 20-án végződik, a második csak január 23-án kezdődik s igy több mint egy hónaps félévi szünetünk van; a második szemeszter viszont május 31-én befejeződik s minthogy a következő tanév csak szeptember 15-én kezdődik, a nyári vakációnk három és fél hónapig tart.

A nem tulnagy tanulmányi elfoglaltság mellett sok fiu keres elhelyezkedést szabad óráira ügyvédi irodában stb. hogy költőpénzre tegyen szert; igy teszek én magam is. Az1909/10 tanév félévi szünetében beállok napidijjasnak a pénzügyigazgatósághoz,hol két korona napidij mellett a szőllőtelepitési kölcsönöket dolgoztatják fel velem; majd pedig elszegődöm Dr. Zöld Sándor - vagy ahogy a városban hivják Zöld Zámi - ügyvéd irodájába,hol délelött 11 órától délután 1 -ráig,illetőleg délután 4 órától 6 óráig dolgozom havi 20 korona fizetésért. Dr. Zöld Sándor hosszu,vékony, szakállas, nagybajszu bácsi, a Perczel utca 1 számu ház az övé,hol az irodája van,mely elég gyengén megy: az Ügyvédi Kamara pénztárosa s a Kertészeti és Gyümölcsészeti Egylet titkára; szép szőlleje van a Bálicsban,ide mindig hivatalos vagyok szüretre. Mi az irodai munkásságomat illeti,másolgatom a periratokat, csinálom a kamarai pénztárosi feljegyzéseket,kisebb megbizatásokkal eljárogatok a birósságoknál - valami tul sok dolgom nincs a Zámi bácsinál. 1911 december végéig maradok Dr. Zöldnél. 1912 január 1-évei beállok Dr. Kengyel Ernőnek ,egy fiatal zsidó ügyvédnek nagy forgalmu irodájába,hol rajtam kivül ügyvédjelölt, gépiró kisasszony is van, a munkaidő reggel 8 órától déli 12 óráig, délután 2 órától 5 óráig tart,havi fizetésem 40 korona. Csak egész rövid időt,mindössze a félévi szünetet töltöm ebben az irodában, 1912 február 1-én már megint uj helyen vagyok,Dr. Krausz Jenő ügyvéd irodájába lépek be,hol ismét egész rövid

lesz a munkaidőm,délelött 11-től 1-ig, délután 4-től 5-ig 20 korona havi fizetéssel s igy rendesen eljárogathatok az előadásokra. Dr. Krausz Jenő egy hatalmas termetü öreg zsidó fiskális,ki szép vagyont gyüjtött össze és ügyvédkedéssel már csak formailag foglalkozik,megtartotta magának a Kender,len és jutaárugyár képviseletét, egyébként pedig a bélyeggyüjtés sportját üzi,hatalmas gyüjteménye van neki - igy még kevesebb dolgom lesz,mint volt Zöld Záminál. /Ha olykor rövidebb-hosszabb ideig távol vagyok Pécstől egyik vagy másik pajtásom helyettesit az irodában./ Dr. Krausznál 1913 juniusig maradok,mikor joggyakornoknak neveznek ki. Hasznomra válik az ügyvédi irodákban eltöltött idő,mert amellett,hogy megkeresem zsebpénzemet,megtanulom,hogy néz ki egy ügyvédi iroda belülről,milyen az ügyvéd munkája,közben különböző megbizatásokkal eljárván, összeismerkedem a biróságokkal is és igy 1913-ban kineveztetvén joggyakornoknak a pécsi kir.járásbirósághoz, rögtön otthon érzem magamat.

Ami a tanulnivalót illeti Dr. Angyal, Dr.Bozóky, Dr. Vasváry és Dr. Jellachich saját könyveiket adják elő ezeket tanuljuk, Dr. Schaurekhez Kolossváry budapesti egyetemi tanár, Dr. Mihálfyhoz Földes budapesti egyetemi tanár könyveiből készülünk, mig a többi professzor előadásairól litografált jegyzetek vannak forgalomban, ezeket tanuljuk.

Időnk van bőven,ha az ember naponta átveszi az előadott anyagot kényelmesen elkészülhet kollokviumra,vizsgára. A tanárok félévenkint hirdetnek kollokviumot,általában mindenki jelentkezik,én is szorgalmasan kollokválok,kollokviumaim eredménye " jeles", "kitünő", "igen jó" ,ennél gyengébb minősitést sosem kapok. Mi a vizsgákat illeti, az első alapvizsgát,mely római jogból s magyar alkotmány és jogtörténetből áll 1910 junius 1-én teszem le egyhangu eredménynyel, a második alapvizsgát pedig,mely közjogból,nemzetgazdaságtanból és pénzügyi jogból áll, 1911 junius 1-én kitüntetéssel. Kedvvel tanulok, a tárgyak teljes mértékben lekötnek és szivesen foglalkozok velük. Tanáraimmal jó viszonyban vagyok,mint ahogy kifogástalan a viszony a tanári kar és a jogakadémia polgársága között is, tiszteljük és megbecsüljük professzorainkat.

A tanulás mellett nagyon sokat olvasok,főleg politikai,szociológiai, nemzetgazdasági,jogi és históriai müveket - melyeket a Jogakadémiai Olvasókör könyvtárából veszek ki - de amellett a modern szépirodalmat sem hanyagolom el, most ismerkedem meg a Nyugat irói val, Ady költészetével,mely igen erős hatást gyakorol rám,amennyire habzanak az öregek Ady ellen,annyira lelkesedem érte én. Az Olvasókörben rendelkezésemre állnak a magyar ujságok és folyóiratok,melyeket szorgalmasan olvasok. Magamnak is vannak könyvei - most teszem le későbbi nagy könyvtáram alapjait - van vagy 40 könyvem, közöttük Shakespeare, Shaw, Rostand, Pater Walter,Swift Kellermann müvei,a magyar irók munkái közül Szini Gyula,Kóbor Tamás, Nádai Pál könyvei vannak meg, megveszem Beöthy Zsolt nagy magyar irodalomtörténetét, Stein Lajos "A társadalom" cimü alapvető munkáját,apámtól megkapom Horváth Mihály "Magyarország függetlenségi harcának történetét" és Széchenyi "Rückblickjét" , komolyabb könyveim között ezek lesznek az

az elsők . Szeretem a könyveket és megtakaritott pénzemen szivesen veszek egy-egy uj könyvet. A sok olvasás növeli tudásomat,szélesiti látókörömet és megkönnyiti a tanulást.

-

Akadémiai életünkben jelentős szerepet játszanak az ifjusági egyesiiletek. Öt van ilyen: a Jogakadémiai Olvasókör, Jogász Segélyző egylet, Dunántuli Széchenyi Szövetség, Pécsi Jogászdalárda és a Jogakadémiai Mária kongregáció.

I. A Jogakadémiai Olvasókör az akadémiai polgárság reprezentativ egyesülete,elnöke a jogászelnök. Az Olvasókörben kerül megvitatásra az akadémia polgárságát érintő minden ügy vagy esemény, közgyülésein az u.n. jogászgyüléseken foglal állást az akadémia polgársága mindennemü ifjusági ügyben.Amellett otthonul is szolgál az akadémiai polgárságnak. A lyceumépület második emeletén kényelmesen berendezett klubhelyisége van az Olvasókörnek,mely egy előszobából,egy ebből balra nyiló nagy társalgóból és jobbra nyiló kisebb kártyaszobából áll; a társalgóban - melyben a Kör könyvtára is el van helyezve - bőrdiványok, fotelok szolgálják a tagok kényelmét,a terem közepén hosszu asztal áll,melyen ujságok,folyóiratok feküsznek, van aztán itt még egy bilkiárdasztal is és több sakkasztal, a falakat régi elnökök, tisztikarok fényképei diszitik; a kártyaszobában kártyasztalaok állnak, délutánonkint élénk kártyaélet uralkodik itt. Általában az Olvasókör a második otthonunk, itt töltjük jóformán minden szabad időnket; vannak mozgalmas időszakok / választások ideje,vagy ha valami különösebb esemény történik / mikor olyan az Olvasókör mint valami megbolygatott méhkas és vannak csendesebb időszakok, pl. a nyári nagyvakáció idején mikor legfeljebb egy-két ember unatkozik a körben,de azt lehet mondani sohasem üres vagy élettelen az Olvasókör,mely ugy a tanulmányi idő alatt,mint a szünetek alatt az akadémiai polgárság centruma.

Miután a jogakadémiai ifjuság vezére és reprezentánsa az Olvasókör elnöke, a jogászelnök,ezért e tisztség sok ambició tárgya,melynek elnyeréséért gyakran igen heves küzdelmek folynak.

Az 1909/10 tanévben a bodros haju, elegáns Nagy Valér II. éves joghallgatót egyhangulag választjuk meg jogász elnöknek. / Budapesten rendőrfőkapitányhelyettes lesz belőle./

Amilyen békés volt 1909/10 ben a választás,ép olyan heves lesz a küzdelem 1910/11-ben. Ebben az évben Ábrányi ~~Kajos~~ Alajos III. éves joghallgató - ma nyugalmazott pécsi itélőtáblai biró - pályázik a jogászelnöki tisztségre.Erre feltétlenül meg van a jogcime,mert határozott,energikus, vezetésre hivatott egyéniség, szép felkészültségü diák, jó szónok,kiváló muzsikus, ellene szól azonban,hogy a sovány, vékony, meglehetős gyengén öltözködő fiuban nem sok reprezentativ vonás van; a gutaütött sok gyerekes Simacsek belvárosi kántor fia - Ábrányi magyarositott neve - ki jóformán gyerekkora óta dolgozik, instruktorkodik, sulyos beteg apja helyett orgonál a belvárosi templomban, a püspöki irodában napidijjaskodik és a szükös viszonyok,melyek között él rányomják bélyegüket a fiu külsejére; amellett egyéniségében is van valami rideg, tüskés, amilyen melegszivü azokkal szemben,kikkel jó barátságban van,ép olyan hideg és zárkózott másokkal szemben.

Páran jóbarátai,kik különbnek tartjuk őt minden más lehető jogászelnökjelöltnél,de kik tudjuk,hogy jelöltsége milyen kevéssé népszerü,még a vakáció elején,1910 jun. 21-én egy Ábrányiéknál tartott Alajos napi vacsorán hivatalosan megalakitjuk az Ábrányi ártct és részletesen megbeszéljük a párt szervezésével kapcsolatos kérdéseket; listát fektetünk fel az akadémiai polgárságról és a nyár folyamán mindenkit külön-külön felkeresünk és iparkodunk megnyerni Ábrányi jelöltségének,akit igy megnyerünk aláirásával és becsületszavával kötjük le Ábrányi mellett, sőt megkezdjük a voksok gyüjtését a "gólyák" között is, azok között a pécsi fiuk között is, kik 1910 őszén iratkoznak be a jogakadémiára; főhadiszállásunk a Royal kávéházban lesz, hol minden este összejövünk,beszámolunk az elért eredményekről és megállapitjuk a következő nap teendőit. Ezzel a korán megkezdett szervező munkával el is érjük azt,hogy 1910 szeptemberében erős párt áll Ábrányi mögött és a jogászelnökjelöltként fellépő Kiss Aladár II éves joghallgató, a dárdai közjegyző fia,egy jóképü, bohém természetü fiu - 1914-ben hősi halált hal Szerbiában - és Weigand Béla I[1]. éves joghallgató,Dr. Erreth Lajos főorvos nevelt fia,egy értékes,komoly,de nagyon indulatos természetü fiu - 1916-ban elesik Galiciában - elkeseredetten konstatálják,hogy lekéstek a szervezkedésről,ők már csak azok között a vidékiek között találhatnak hivekre,kiket mi nyáron levélileg sem tudtunk elérni,no meg a vidékről jövő gólyák között. Egyre élesebb, egyre hevesebb lesz a választási küzdelem, Kiss és Weigand becsapottnak,kijátszottnak érzik magukat és rendkivül agressziven támadják az Ábrányi pártot - különösen elmérgesedik a hangulat,mikor a Weigand párt egyik vezető embere Sebők Zoltán / ma ny. törvényszéki tanácselnök/ elszólja magát az Olvasókörben,hogy az ő pártjuk a Weigand párt az uri gyerekek pártja,olyan izgalom támad erre a kijelentésre,hogy majdnem pofozkodásra kerül a sor, ettől kezdve a választási küzdelem veszedelmesen kezd eldurvulni. Igy jön el 1910 szeptember 24-én délután a jogászelnök választás,melyen az öreg Czéh Antal korelnököl; ez egy 60 év körüli csizmában, zsinoros magyar ruhában járó,hegyesre kipödört bajszu nyugalmazott községi jegyző,ki nyugdijjaztatása után falujából beköltözködik Pécsre s ki hogy elüsse az időt beiratkozik az akadémiára és jogot hallgat - kora dacára szivvel-lélekkel részt vesz az akadémiai ifjuság életében,nagyon jól érzi magát köztünk fiatalok között / ő külömben szintén a mi pártunkhoz tartozik/;mi Ábrányi pártiak kalapunk mellett fehér tollal, a Weigand és Kiss pártiak piros tollal vonulnak fel a választásra. Nagy izgalmak között folyik le a szavazás,melyen Ábrányit 7 abszolut szótöbbséggel megválasztjuk jogászelnöknek. Az eredmény kihirdetését rettenetes ordítozás fogadja és majdnemhogy verekedésre kerül a sor,Ábrányi elfoglalja ugyan az elnöki széket,de kitünő politikai érzékkel nyomban felfüggeszti a közgyülést; nagy többséggel rendelkezünk,ki tudná ugyan kényszeriteni a tisztikarnak hiveiből való megalakitását,de érzi, hogy ezzel olyan ellentétek magvát hintené el,mely lehetetlenné tenne minden későbbi békés munkát; tehát tárgyalni kezd jobbra-balra és tárgyalásait olyan diplomatikus ügyességgel vezeti,hogy sikerül is mindenkivel megegyeznie; mikor aztán békét teremtett 1910 október 4-ére összehivja a folytatólagos közgyülést,mely elé egy kompromisszumos tisztviselői listát terjeszt,amelyen mindegyik párt emberei rajta szerepelnek - a listán szereplő tisztviselőket aztán egyhangulag választjuk meg /engem megválasztanak könyvtárosnak./ Ami-

lyen viharos volt az elnökválasztás,ép oly nyugodtan folyik le az év, Ábrányi biztos kézzel,nagy diplomáciai ügyességgel vezeti az akadémiai polgárságot s mikor látják milyen ügyességgel tölti be a jogászelnöki tisztet,még azok is megbékülnek vele,kik legnagyobb ellenségei voltak.

Talán tulhosszadalmasan meséltem el az 1910-es jogászelnökválasztás históriáját,de ez a választás heteken át tartja legnagyobb izgalomban a kedélyeket és a városban is nagy érdeklődést vált ki; 1910 szeptemberében a jogakadémián minden más ké dés háttérbe szorul amellett,ki lesz a jogászelnök , Ábrányi Aalajos, K,ss Aladár vagy Weigand Béla ?

Az 1911/12 tanévben ismét csendesen folyik le a jogászelnökválasztás; jogászelnöknek egyhangulag Weigand Béla III éves joghallgatót, az előző év bukott jelöltjét választjuk meg; én a tisztikarban alháznagy leszek.

A következő 1912/13 tanévben megint kemény harc folyik a jogászelnökségért. A választáson Király István III éves joghallgató - mint banktisztviselő az 1930-as években hal meg - győz Balassa Miklós III. éves joghallgató ellenében / most pécsi ügyvéd./ A választás nem hoz megnyugvást, folytonos veszekedések vannak az Olvasókörben,melyek különösen kiélesednek akkor mikor a temperamentumos és gyakran tulságosan indulatos Weigand Béla áll az ellenzék élére. 1913 februárjában aztán od fajulnak a dolgok,hogy egyik délután Király és Weigand összepofozkodnak a Körben, az ügyet párbajjal intézik el,de az affér következtében tarthatatlanná válik Király helyzete és lemond a jogászelnökségről. Az elnökválasztó közgyülést 1913 február 22-én tartjuk meg,melyen mint korelnök én elnökölök; rendkivül viharos hangulatban zajlik le ez a közgyülés,melyen minden higgadtságomra és erélyemre szükségem van,hogy a gyülés általános verekedéssé ne fajuljon el. A szavazatok megoszlanak Király István, Weigand Béla,Müller István és Lerch Alfréd között, abszolut többség nincs és ezért március 1-re a pótválasztás megejtése végett uj közgyülést hivok össze. Március 1-én Király is, Weigand is kijelentik, hogy nem vállalják a jogászelnökséget, erre uj választást rendelek el,melyen Paulay Géza III. éves joghallgatót - 1915 nyarán Galiciában tifuszban hal meg - választják meg jogászelnöknek Lerch Alfréd és Vörös Mihály ellenében De Paulay már a következő napon lemond,hiába próbálkozik tárgyalásokkal,nem tudja lecsillapitani a felajzott szenvedélyeket,ilyen körülmények között ő nem akarja vállalni a vezetést. Miután senkisem vállalkozik a fennálló körülmények között a jogászelnökségre,összeállunk páran és megpróbáljuk megmenteni a helyzetet: addig gyurjuk, gyömöszöljük Weigand Bélát,mig hajlandó lesz elvállalni a jogászelnökséget, akkor meg a különböző pártokat vesszük munkába,ne engedjék az Olvasókört anarhiába süllyedni, fogadják el Weigand elnökségét - végül is sikerül megegyezést létrehozni, az 1913 márc.3-án megtartott közgyülés egyhangulag megválasztja Weigand Bélát jogászelnöknek, ki az év végéig be is tölti e tisztet - én meg fellélegezve szállok le a korelnöki pódiumról,melyen meglehetős nehéz órákat élek át.

Az Olvasókör tevékenysége persze nem merül ki viharos vagy kevésbé viharos elnökválasztásokban,közben meg csendes kaszinózásban - a nyilvánosság elött is gyakran szerepel.

Az Olvasókör minden évben október 6-án a Nőegyletben, illetőleg március 15-én a Kossuth szobornál ünnepséget rendez; ezekre az ünnepségekre rendszerint egy-egy városi közéleti

férfiut kérnek fel ünnepi szónokul, igy szerepelnek a szónokok között Dömel Anzelm a Pécsi Közlöny szerkesztője,Dr.Egry Béla országgyülési képviselő,Dr. Késmárky István jogakadémiai igazgató, Párkányi Norbert ciszterci tanár,Dr. Kápolnay Zsigmond tanitóképezdei tanár, Dr. Hoffmann Ottó ügyvéd stb. / Dr. Hoffmann Ottó a budapesti egyetemen éveken át volt diákvezér; 1906-ban alig 24 éves korában függetlenségi programmal beválasztják a parlamentbe és azok közé a képviselők közé tartozik,kik 1909-ben Khuen-Héderváry miniszterelnököt tintatartóval megdobálják; ugyanebben az évben megtartott választásokon kibukik a parlamentből,bukása után Pécsett telepszik le,hol ügyvédi irodát nyit; sikerül kapcsolatot találnia a püspöki aulával s a püspök 1913-ban kinevezi a jogakadémiára a bosnyák alkotmányjog tanárának,ezt a kinevezést azonban a kultuszminiszter nem hagyja jóvá. Eszes ember és kiváló szónok, ki a városi közéletben - bár nem "tiike" - egyre jelentősebb szerepet játszik. /

Az Olvasókör minden év őszén megrendezi a jogásztánciskolát,melyet a szépen fésült,szőke bajszu,délceg megjelenésü Kovács József táncmester vezet; a Nőegyletben tartott táncórákon a bálozni kezdő fiatal lányok és a középiskolából kikerült ifju "gólyák" tanulják meg a tánc tudományát; az 1909-ben tartott tánciskolába én is beiratkozom, nem mintha szükségem lenne rá,hiszen már Kanizsán megtanultam táncolni, inkább azért,hogy összeismerkedjem a pécsi lányokkal.

Az Olvasókör minden év novemberében megrendezi a jogakadémiai müsoros őszi táncestélyt, farsangban pedig rendszerint kabarét rendez.

Az Olvasókör,egyáltalában a jogakadémiai polgárság életében nagyjelentőségü esemény a Pécsett 1909 november 25-28-án lezajlott Országos Diákkongresszus,melyre valamennyi magyar egyetem és főiskola elküldi kiküldötteit az aktuális diákkérdések megbeszélése végett. A kiküldöttek 1909 november 25-én érkeznek meg meglehetős szép számmal, ez nap este a Nádorban ismerkedési estélyt tartunk,következő nap 26-án ünnepélyes Veni sancte után megkezdődnek a városháza közgyülési termében a tanácskozások. A tanácskozások során nyilvánvaló lesz,hogy szinte áthidalhatatlan ellentétek vannak a budapesti egyetemek és a vidéki főiskolák között - ez utóbbiak mellé áll a kolozsvári egyetem is - és a tanácskozások második napján 27-én aztán egy meglehetős izgalmas és szenvedélyes hangu ülésen - melyen meglehetős csunya szerepet játszik Rácz Vilmos egy budapesti spadassin provokáló és agressziv fellépésével - megtörténik a szakitás Budapest és a vidék között; a vidéki főiskolák kilépnek a kongresszust rendező Országos Magyar Diákszövetségből és elhatározzák egy uj diákszövetség megalakitását. Dacára annak,hogy a kongresszus munkáját meghiusitják a felmerült sulyos ellentétek s azok folytán bekövetkezett viharos összecsapások, a kongresszussal kapcsolatos társadalmi ünnepségek békességben folynak tovább. 27-én Pécsre érkeznek a Budapesti Egyesült Egyetemi Énekkarok és a Pécsi Jogászdalárdával hangversenyt adnak a szinházban,melyet zsufolásig megtölt a közönség,hangverseny után fényes bál van a Kaszinóban,mely a legjobb hangulatban egész reggelig tart. 28-án este Kossuth serleg bankettot tartunk a Nádorban,melyen a város előkelőségei közül is sokan megjelennek,29-én aztán oszladozr

kezdenek a kiküldöttek. Négy napon át diákok zajától hangos a város,fraternizáló diákok töltik meg a szórakozó helyeket - hallatlan élénkséget és mozgalmasságot hoz a városba az ország minden részéből összegyülekezett diáksereg.

II. A Jogász Segélyző Egyletnek karitativ feladatai vannak, készpénz segélyeket,készpénz kölcsönöket folyósit,továbbá tankönyveket bocsát rendelkezésére az arra szorulóknak; a segélyezés alapját a tagdijjak, a farsangban rendezni szokott bál jövödelme, a püspök és más adományozók adományai képezik; a Jogász Segélyző Egyletnek a II. emeleten az Olvasó kör mellett van egy tágas szobája,melyet a Dunántuli Széchenyi Szövetséggel közösen használ. A Segélyző egylet elnöke 1909/10-ben Szünstein Sándor IV. éves joghallgató / később nevét Szőnyire magyarositja és 1944-ben mint vasuti főfelügyelő hal meg, / 1910/11-ben Felber Artur III. éves joghallgató / később nevét Turyra magyarositja,most ny. nécsi főügyész / mig engem ebben az évben pénztárosnak választanak meg. A nagy vakációban én leszek a szünidei elnök - a tanév végén az egyesületek 3-5 tagból álló szünidei bizottságot választanak,mely a nagyvakáció alatt vezeti az illető egyesület ügyeit, ennek a bizottságnak az elnöke a szünidei elnök - majd 1911 szeptember 25-én egyhangulag engem választanak meg elnöknek. Pár hét mulva aztán sulyos ellentétek támadnak köztem és a választmány tagjainak egy része között: 1911 november 3-án egy meglehetős izgalmas választmányi ülés után lemondok az elnökségről és velem együtt lemond a tisztikar is; a november 17-én megtartott közgyülésen aztán sikerül megbuktatni a Weigand-Balassa féle ellenzéket,ujból megválasztanak elnöknek, a tisztikarba is csupa velem tartó embert választanak be és a kicserélt tisztikarral most már zavartalanul vezetem tovább az egyesület ügyeit. Gróf Zichy Gyula püspök mint minden évben,ebben az évben is megajándékozza a Jogász Segélyző Egyletet 200 koronával. 1911 december 20-án aztán Alacs Ervin pénztárossal felöltözünk feketébe és elmegyünk a püspökhöz megköszönni adományát. Zichy püspök teljesen visszahüzódott életet élő,zárkózott természetü beteges ember, ki nem érintkezik senkivel,soha ki nem teszi lábát a püspöki palotából,titkárja Mosonyi Dénes, a későbbi nagyprépost csinál mindent, nélküle mozdulni sem tud Zichy / mikor kinevezik Kalocsára érseknek oda is viszi magával Mosonyit. / Nos megjelenünk Zichy püspöknél,megcsókoljuk izzadó vörös kezén a gyürüt,én köszönetet mondok nagylelkü adományáért,mondókámat zavart arckifejezéssel hallgatja, aztán motyog valamit és azzal el is vagyunk bocsátva. - A farsangi jogászbált minden Évben a Segélyző Egylet rendezi és jövödelme az Egylet segélyalapját gyarapitja. 1912 február 7-én rendezzük meg a Nőegyletben a hagyományos jogászbált; heteken át dolgozok,cigánnyal, vendéglőssel alkudozok, lótok-futok, hogy a bál anyagilag is, erkölcsileg is jól sikerüljön; mikor aztá eljön a báli este örömmel állapitom meg,hogy munkám nem volt hiábavaló, szép közönség jelenik meg a bálon, mely legjobb kedvben reggelig marad együtt,anyagilag pedig 99.75 korona tiszta jövödelmünk van. De azért a bál után kimerülten és fáradtan megfogadom: soha többet nem rendezek bált,elég volt egyszer az életben.! / Fogadalmamat nem tartom meg: 30 év mulva - 1942 február 14-én - az Emericana bálját rendezem.. / - A nagyvakációban ujból én leszek a

a szünidei elnök, majd az 1912/13 tanévre Alacs Ervin III. éves joghallgatót választják meg elnöknek / 1915-ben hősi halált hal Wolhyniában/ én a választmánynak leszek tagja,de különösebb müködést ebben az évben már nem fejtek ki.

III. A Dunántuli Széchenyi Szövetség müködése szociális irányu, célja a magyar falu szellemi szinvonalát kulturális és ismeretterjesztő előadások tartásával emelni; ebbeli müködésében a Magyar Gazdaszövetség támogatását élvezi; célja elérése végett tagjai kiszállnak a falvakba s kulturális,szociális és gazdasági témákról előadásokat tartanak. Tagadhatatlan, hogy tenni vágyó buzgalom,lelkesedés és nagy idealizmus jellemzi a Szövetség müködését - pl. az 1909/10 tanévben 10 előadást tartanak 10 községben, 1910/11 tanévben 26 előadást tartanak 21 községben, 1911/ 12 tanévben 54 előadást tartanak 34 községben, 1912/13 tanévben 51 előadást tartanak 32 községben - s ha a Szövetség komoly eredményt nem tud elérni,annak oka nem is a tagok buzgalmának hiányában,de a Szövetség diák jellegében keresendő. Az előadók fiatal jogászgyerekek,legtöbbjüknek nincs kapcsolatuk a faluval,nem ismerik a falusi embert, a falusi élet problémáit,amellett kellő tudással,szakismeretekkel sem rendelkeznek ahoz,hogy komolyan tanitani tudják a népet és igy maradandó hatásról beszélni nem lehet. Magam is tartok előadásokat, igy 1910 december 11-én Pellérden a parcellázásról,1911 február 19-én Szentdienesen a hitelszövetkezetekről beszélek; a gazdakörben összegyülekezett gazdaközönség meghallgatja előre elkészitett és betanult előadásomat,de jaj lenne nekem,ha véletlenül komolyan akarnának parcellázni,vagy hitelszövetkezetet létesiteni és hozzám fordulnának tanácsért,mit csináljanak, egyszerre kiderülne,hogy valójában semmitsem tudok arról,miről egy óráig beszéltem - igy vagyok én s igy van a többi jogászelőadó is. Szentdienesen kinn jár velem a Gazdaszövetség kiküldöttje Dr. Czettler Jenő - a későbbi egyetemi tanár és képviselőházi alelnök - és előadásom után az okszerü marhanevelésről beszél az összegyülekezett gazdaközönségnek. Czettler elsőrangu gazdasági szakember, tud is a gazdák nyelvén beszélni - milyen másképen hallgatják Czettler előadását, mint az enyémet,előadása után pedig egyszerre megindul a kérdések árja, a gazdák megbeszélik Czettlerrel dolgaikat és látszik rajtuk,mennyire érdekli őket,minden amit Czettler mond s hogy mennyire akarnak tanulni tőle. A falusi népnek nem általánosságokra,szép szavakra,frázisokra van szüksége, hanem komoly gyakorlatias utmutatásokra, milyenekt kellő tudással, tapasztalatokkal nem rendelkező fiatal jogászgyerekek nem nyujthatnak neki és ezért a Dunántuli Széchenyi Szövetség által a falvakban tartott előadások sok hasznonnal nem járnak. A Szövetség munkakörébe bevonja a városi munkásság müvelését is és a szociális és kulturális témákról előadásokat tart a Keresztényszocialista Egyesületben; az előadók között szerepelek én is, 1910 december 15-én "A keresztényszocializmus és jövője" s 1911 aug. 17-én "A szociáldemokrácia és a társadalom"cimmel tartok előadást. Mai szemmel itélve meglehetős felszines előadások voltak ezek; sok mindent olvasok össze ugyan,de a társadalmi problémákra vonatkozóan komoly és mélyreható tanulmányokat nem folytattam,ennek hiányában ilyen témákról érdemeset mondani alig lehet.

A Dunántuli Széchenyi Szövetség elnöke 1909/10 tanévben Sillay Aladár II. éves joghallgató / később hadbiró ezredes/, 1910/11 tanévben Weigand Béla II éves joghallgató,

1911/12 tanévben Hoós Kázmér III. éves johallgató / később székesfehérvári ügyvéd /,majd ennek távozása után - a budapesti egyetemre megy át - Balassa Miklós II. éves joghallgató,ki a következő 1912/13 tanévben is elnök marad. Én az 1910/11 tanévben az egyesületben a főjegyzői tisztet töltöm be.

1911 junius 21-én a Magyar Gazdaszövetség nagygyülést tart Kecskeméten,ezzel kapcsolatosan az Országos Széchenyi Szövetség is közgyülést tart Kecskeméten ,melyre a Dunántuli Széchenyi Szövetség Weigand Béla elnököt,Balassa Miklóst, Király Istvánt, Jegg Edét és engem küld ki. 1911 junius 19-én utazunk el Pécsről és Eszéken, Szegedmát junius 20-án délelött érkezünk meg Kecskemétre,hol a rendező bizottság a Beretvás szállodában szállásol el bennünket. Délután részt veszünk az Országos Széchenyi Szövetség közgyülésén,melyen én számolok be a Dunátuli Széchenyi Szövetség müködéséről;közgyülés után közvacsora van a Royalban. Következő napon 21-én délelött tartja a Magyar Gazdaszövetség nagygyülését a Népligetben., melyre az ország minden tájáról kb. 5000 gazda sereglik össze; a gyülésen megjelennek gr. Serényi Béla földmüvelésügyi miniszter, egy magas, törökösen lógó bajszu férfi,aztán a magas termetü, markáns arcu gr. Apponyi Albert volt kultuszminiszter, az alacsony,fekete pápaszemes,puha fehér szakállu, nagypapa kinézésü Darányi Ignác volt földmüvelésügyi miniszter,az alacsony, gömbölyü,cigányképü Mezőssy Béla volt földmüvelésügyi államtitkár,a magas termetü, hosszukás,merev arcu Gr.Károlyi Mihályfüggetlenségi vezér stb; a gyülésen Darányi Ignác, gr. Károlyi Mihály, Mezőssy Béla, Bernáth István és Dr. Horváth Mihály, Kecskemét függetlenségi képviselője beszélnek;felejthetetlen benyomást tesz rám a gyülésre összesereglett hatalmas gazdatömeg,majd pedig a gyülés után szabad ég alatt rendezett 5000 személyes bankett,melyre hatalmas kondérokban,lobogó tüzön pásztoremberek főzik a paprikást és a turós csuszát,melyet hosszu asztalok mellett fogyasztunkel,az ebédet kecskeméti gazdalányok szolgálják fel. Délután megnézzük a Pinceszövetkezet telepét, este az Országos Széchenyi Szövetség rendezi bankettjét,utána bál van a Mükertben s a következő napon 22-én a legjobb benyomásokkal hagyjuk el Kecskemétet.

1911/12-ben a Dunántuli Széchenyi Szövetség előadóképző tanfolyamot tart Tagjai részére,melynek során 1911 november 12-én én is előadást tartok a parcellázásról, ugyanezen évben a "Szövetkezeti mozgalom és a hitelszövetkezetek" cimü értekezésemmel megnyerem az Országos Széchenyi Szövetség 20 koronás pályadijját.

A Dunántuli Széchenyi Szövetség minden év farsangján Széchenyi bált rendez a Kaszinóban - nagy és fényes bál ez katonazenekarral, cigánybandával, a bálra nemcsak a városból, de az egész megyéből jönnek az uri családok.

IV. A Pécsi Jogász Dalárda a dalolni szerető ifjuságot fogja össze; jeligéje: "Dalban zeng a hon szerelme"; jelvénye: fehér sapka,arany lant fehér szalaggal; kórusa kb. 30 emberből áll, én a bass I-et fujom benne. A Jogászdalárda énekszámaival részt vesz az akadémiai egyesületek által rendezett ünnepségeken,müsoros estélyeken,kabarékon,továbbá felkérésre szerepel különböző városi társadalmi egyesületek által rendezett hangversenyeken,ünnepségeken is; a Dalárda katholikus tagjai Ábrányi Alajos vezetésével a Lyceum templombanvasárnaponkint a 9

órás jogászmiséken is énekelnek. Próbáinkat az I. sz. tanteremben tartjuk,hol egy harmónium áll rendelkezésünkre; műsorunkat az ezen időkben népszerü férfikarirók Huber Károly, Sztára József, Lányi Ernő,Gál Ferenc,Révffy Géza,~~Rozsnyay~~ Pogatschnigg Guidó stb. müvei alkotják.

1909/10-ben a Jogász Dalárda elnöke Ábrányi Alajos II éves joghallgató, karmestere Petrovits István II. éves joghallgató,1910/11-ben elnöke Kolossváry Dénes II. éves joghallgató, karmeseter Prantner Ferenc II éves joghallgató, 1911/12-ben elnöke Domján Béla II. éves joghallgató,karmestere Prantner Ferenc III. éves joghallgató - ebben az évben engemet titkárnak választanak meg - 1912/13-ban elnöke Johst Valér III. éves joghallgató, karmestere Prantner Ferenc IV. éves joghallgató.

1911 november 29-én a Jogász Dalárda hangversenyt rendez Szekszárdon; a szekszárdiak Fent Ferenc apátplébánossal az élükön magyaros vendégszeretettel fogadnak,családokhoz leszünk elszállásolva - én Dr. Steiner Lajos ügyvédhez kerülök - és vendéglátóink tejbe-vajba fürösztenek. A "Szekszárd" szállóban rendezzük a hangversenyt,melyet bál követ,a bálon megjelenik a város egész uri közönsége,nagyon sok lány és reggelig táncolunk a legjobb hangulatban. Délben sörözés a Kaszinóban,melyre felvonulnak a lányos családok s mikor délután indulunk haza sokan kisérnek ki benniinket az állomásra - a legszebb emlékekkel térünk haza Pécsre a barátságos és vendégszerető városból. Szekszárdi ismerőseinkkel továbbra is fenntartjuk a jóbarátságot,minden bálra vagy mulatságra meginvitálnak bennünket,kisebb-nagyobb csoportok le is utaznak egy-egy mulatságra,ilyenkor a lányos családok valósággal versenyeznek,ki lássa vendégül a pécsi fiukat; igy utazom le többedmagammal én is 1912 február 11-én a Rém. kath. ovoda báljára,melyen mondanom sem kell kitünően érzem magamat.

A Jogász Dalárda 1913-ban megismétli a szekszárdi kirándulását, 1913 május 7-én hangversenyt rendez Szekszárdon, melyet tánc követ - én közvetlenül szigorlat előtt állván sajnos nem vehetek részt ezen a kiránduláson.

V. A Jogakadémiai Mária kongregáció 1909-ben alakul meg ideiglenesen Dr. Késmárky István prézessége és Weigand Béle prefektussága mellett, 1910 december 8-án aztán megtörténik végleges megalakulásunk, ugy ebben, mint a következő években Gere Gábor theológiai tanár lesz a prézesünk, Weigand Béla pedig a prefektusunk. Üléseinket - melyeket a Lyceum templomban rövid áitatosság előz meg - vacsora utáni időben az Olvasókör helyiségeiben tartjuk, az üléseken,melyeken vallásos,világnézeti és szociális témákat beszélünk meg,állandóan részt vesz a mélyen vallásos és erős hitéletet élő Dr. Tuka Béla tanár, kit 1910 december 17-én tiszteletbeli prefektusnak választunk meg.

Kongregációnk minden évben elzarándokol Máriagyüdre, hol közös áldozást végzünk; 1911 májusában testületileg veszünk részt Prohászka Ottokár püspöknek a Katholikus Körben tartott konferencia beszédein - csodálattal hallgatjuk a fényes elméjü papnak,ragyogó szónoknak mélyen szánté fejtegetéseit.

1910 november elején Görcsöni Dénes,a kiváló katholikus publicista, 1911 március 3-án P. Bus jakab, 1912 március 20-án P. Bangha Béla látogatnak meg benniinket és tartanak előadásokat.

1912

A Pécsi Jogász Dalárda
1911/12

Kolozsvár, egyetem

Kolozsvár

Pécsi Jogász Dalárda

1912/ 13

1.sor: Berecz István,Polgár István,Hiller Károly, Balassa Miklós,Milics Sándor,Sik Jenő,Zánkay Ferenc

2.sor: Vucsetics Milorad,Antal Aaladár,Ratkóczy János,Fülöp László,Stéreg Antal,Vörös Mihály,Bokrétás Károly, Fleischammer Sándor

3.sor. Berényi Vilmos,Lerch Alfréd,Jobst Valér, Dr.Késmárky István jogakadémiai igazgató,Prantner Ferenc, Domján Béla, Weigand Béla

4.sor. Vertán Endre, Frank Sándor

Kolozsvár, Mátyás király szülőháza

1912 március 25-én a nyilvánosság elött is megjelenünk, a Katholikus Körben jól sikerült ünnepséget rendezünk,melyen én mondom a megnyitó beszédet. Szivvel.lélekkel katholikusnak érzem magamat,ha életem sokszor nem is felel meg vallásom parancsaihak,ragaszkodom egyházamhoz,hitemhez, a legnagyobb ellenér éssel szemlélem a harcot mit az atheista,matér alista szabadkőmüvesség folytat a katholicizmus ellen - ez a harc különösen kiélezödik Magyarországon az első világháborut megelőző időkben - s a katholicizmushoz,hitemhez való ragaszkodás visz be a kongregációba és magától értetőnek tartom,hogy mikor a kongregáció a nyilvánosság elé lép,vállaljam a rámbizott feladatot,a megnyitó beszéd elmondását. / 1913-tól kezdve előfizetek a jezsuiták magas szinvonalu társadalmi és tudományos folyóiratára a "Magyar Kulturára" is. /

1912 április 20-21-én zajlik le Kassán a X III.Országos katholikus főiskolai diákkongresszus,melyre a Jogakadémiai Mária Kongregáció Weigand Béla prefektust,Balassa Miklóst, Király Istvánt és engem küld ki; többen mások is csatlakoznak hozzánk. Április 19-én utazunk el és Budapesten keresztül 20-án délben érkezünk meg Kassára,hol a rendezőség az Otthon szállodában szállásol el bennünket. Közös ebéd van a Katholikus Legényegyletben,délután megkoszoruzzuk Rákóczi sirját a dómban,négy órakor pedig megkezdődnek a kongresszus tanácskozásai a Vármegyeház közgyülési termében - engem alelnöknek választanak meg - általában a tanácskozásokat komolyság,méltóság jellemzi,nyoma sincs a valamikori pécsi diákkongresszus turbulens jeleneteinek. Este lampionos szerenád Fischer-Colbrie Ágost püspöknek; valami gyönyörü látványt nyujt az estében a kivilágitott dóm gótikus csipkézeteivel,a szines lampionokkal felvonuló diáksereg,mikozben az ódon Orbán torony erkélyén toronyzene szól. az estét szabad kabaré fejezi be a Katholikus Legényegyletben. Következő napon 21-én reggel közös áldozás van a dómban, Fischer Colbrie püspök misézik és áldoztat meg bennünket,utána reggeli a Katholikus körben,majd a kongresszus megkoszoruzza a Honvéd szobrot,a beszédet közülünk pécsiek közül Balássa Miklós mondja; napközben folytatódnak a Vármegyeházán a tanácskozások,délben bankett a Schalkházban, este ünnepség ugyanott,melyen gr. Apponyi Albert hatalmas beszédet mond / rajta kivül még Glattfelder Gyula püspök beszél/; az ünnepséget fényes bál követi,melyre felvonul Kassa egész uri közönsége és mi reggelig táncoltatjuk a szép kassai lányokat, 22-én aztán a legszebb emlékekkel hagyjuk el Kassát; az ősi város régi épületeivel, a csodálatos dóm,a magyaros vendégszeretet,mellyel fogadnak bennünket idegenből érkező diákokat - mindez felejthetetlenné teszi számunkra a Kassán eltöltött napokat. / Arról persze ~~xxxxxxx~~ sejtelmem sincs, hogy 30 év mulva ujra megérkezem Kassára s akkor hat hónapig lakom majd ezt a szép várost. /

VI. Az 1911/12 tanévben egy jogászbanda is alakul a jogakadémián, Huba Aladár I. éves joghallgató lesz a primása /most ny. árvaszéki elnök/, a banda azonban nem életképes,pár hónapi fennállás után csendesen jobblétre szenderül.

-

Az első világháboru elötti időkben az ország poli-

tikai életét a 48 és 67 küzdelme tölti ki. Persze mi akadémiai polgárok is nyakig benn ülünk a politikában: szélsőséges függetlenségiek,nacionalisták, soviniszták vagyunk,gyülöljük a Habsburgokat,Ausztriát,főképen pedig gyülöljük Tisza Istvánt,kiben az osztrák szoldateszka mindenre kész eszközét látjuk; alig van közöttünk egy-két fiu,ki nem is annyira meggyőződésből, mint családi kapcsolatok folytán a 67-es oldalon áll, ezek is hallgatnak s cseppet sem exponálják magukat a 67-ért.Arról hogy az országban nemzetiségek is vannak és erről az oldalról veszedelem fenyegetheti a Habsburgokkal harcoló magyarságot, nem veszünk tudomást; itt Baranyában vannak ugyan németek,de a németek - ebben az időben - nem számitanak nemzetiségnek, németül beszélnek, de magyarul éreznek, a baranyai sváb kerületek legtöbbnyire függetlenségi képviselőt küldenek fel a képviselőházba; arról meg sejtelmünk, helyesebben ~~xxxxxxx~~ képzetünk nincs, hogy az országban milyen tömegekben élnek románok,tótok, szerbek,milyen erőt képviselnek s milyen veszedelmet jelentenek számunkra; ha vannak is,el kell őket magyarositani - gondoljuk - és hisszük is,hogy a magyar iskolázás kötelezővé tételével, a nemzetiségi "izgatók" elhallgattatásával és erélyes magyarositó rendszebályok bevezetésével egy-két évtized alatt el is lehet őket magyarositani; s ha eddig nem tudtuk őket elmagyarositani annak kizárólag a Habsburgok az okai,kik lefogták kezünket és megakadályozták a nemzetiségekkel szemben erélyes magyarositó politika keresztülvitelét. Szóval illuzionisták vagyunk, önmagunk alkotta politikai légvárban élünk - de igy van az egész magyarság is, melynek szemei elé Rákosi Jenő festi a 30 millió magyar illuzióját,csak hennünk fiatalokban még harciasabban, még inkább kritika nélkül élnek azok az illuziók,melyekben az elvakult magyar társadalom ringatózik. Társadalmi reformok szükségessége nem szerepel a gondolatvilágunkban; az általános,titkos választójogot - melyért pedig ~~xx~~ ép ez időkben folyik nagy küzdelem - a nagy nemzeti aspirációk mellett elhanyagolhatónak tartjuk.

A Khuen-Héderváry kormány megalakulását - mely 1910-ben a megbukott koalicios kormányt váltja fel - nagy elkeseredéssel fogadjuk s mikor az uj kormány Baranya vármegye főispánjává Szily Tamás országos tejfelügyelőt,a meglehetősen eladósodott gödrei földesurat nevezi ki,heves tüntetést rendezünk az uj főispán ellen. Szily Tamás 1910 március 5-én érkezik meg Pécsre, fogadtatására fekete-sárga kokárdákkal az egész jogászság levonul az állomásra, kellő számu zántojással felszerelve; a rendőrség nem ereszt bennünket közel az állomáshoz,hanem lovasattakkal szétszórja a tüntető tömeget,erre egyenkint felszinnagy orditozást ~~xxxxx~~ csapunk,mire kiszoritanak bennünket a megyeházáról; ekkor levonulunk az akadémiára és ott az Olvasókör egyik második emeleti ablakából egy hatalmas kitömött bábut lógatunk ki,jelképesen vele Szily főispánt; az akadémia épülete előtt egyszerre nagy csődület támad,megérkezik a rendőrség,mire hirtelen lecsukjuk,eltorlaszoljuk a kapukat; a rendőrség valósággal ostrom alá veszi az épületet,nagynehezen behatol az akadémiára,kiszorit bennünket onnan és nagy diadallal levesszik a kifüggesztett bábut.

A Khuen-Héderváry kormány által rendezett országos választások során Pécsett 1910 junius 1-én ~~xxx~~ zajlik le a választás,melyen a munkapárti Gr. Zichy János kultuszminiszter - Zichy püspök fivére - mérkőzik a függetlenségi Hamerli Imrével. A jogászifjuság nagyban kortesked ik Hamerli mellett,

de a városi polgárság nagyon nagy reményeket füz Zichy kultuszminiszter képviselőségéhez és Zichy János 1180 szavazattal megbuktatja Hamerli Imrét,kire 656 szavazat esik. Zichy kultuszminisztert több helyen választják meg képviselőnek és a pécsi mandátumról mond le ; a város polgársága között Zichy lemondása olyan felzudulást kelt,hogy az uj választáson szóba sem kerülhet kormánypárti jelölt neve,két ellenzéki jelölt mérkőzik. Erreth János volt főispán kossuth párti, és Dr. Egry Béla pártonkivüli függetlenségi,ki korábban Pécsváradon volt képviselő s ki az országos választások alkalmával kibukott a képviselőházból. Mi jogászok Dr. Egry Béla melló állunk és teljes erővel korteskedünk mellette: az 1910 aug. 4-én megtartott választáson 1189 szavazattal győz is Erreth János 620 szavazata ellen - ben. A szavazás persze nyilt,egy szavazatszedő bizottság működik a Tornacsarnokban,itt szavaz az egész város; jellemző a választási rendszerre: egy 50,000 lakósu nagy városban,mint Pécs a szavazók száma még a 2000-et sem éri el..

1910 junius 19-én a Választójogi liga tart népgyülést a Jókai téren,melyen br- Bánffy Dezső volt miniszterelnök - kerek koponyáju, ravasz szemü,hatalmas szürke bajszu,idősebb férfi - beszél; mi jogászok testületileg veszünk részt a népgyülésen.

1911 január 29-én törvényhatósági bizottsági választás zajlik le a városban; persze ott vagyunk mi jogászok is, nagyban dolgozunk a függetlenségi jelöltek mellett,kocsival megyünk a szavazókért és szállitjük őket a szavazóhelyiségbe.

1912 október 12-én Polényi Géza volt igazságügyminiszter, Barabás Béla, gr. Károlyi Mihály,Giesswein Sándor, Szmrecsányi György érkeznek Pécsre,kiket szintén ünnepélyesen fogadunk; a fogadtatás után közös vacsora van a Nádorban,melyen A Jogász Dalárda énekel. Következő nap az Egyesült ellenzék nagyszabásu népgyülést tart a Majláth téren,melyen a fentieken kivül Dr. Egry Béla és Dr. Hajdu Gyulais beszélnek; ugy a népgyülésen, mint az azt követő Nádorbeli ellenzéki bankotton mi jogászok testületileg veszünk részt. - A zömök,vállas,szürke szakállu Polónyi Géza rendkivül eszes ember benyomását teszi rám; a cigányképü Barabás Béla bohém megjelenésével, Giesswein Sándor nagy komolyságával, Szmrecsányi György hatalmas termetével hat ránk; annál nagyobb csalódást kelt gr. Károlyi Mihály, kit most hallunk először a nagy nyilvánosság elött beszélni: hosszukás, beretvált,élettelenül merev arca,furcsa,hibás beszéde igen kellemetlen benyomást kelt -- csalódva nézzük,hallgatjuk, ez lenne Károlyi Mihály,a hires ellenzéki vezér ?

Ugyanebben az évben a munkapárti Auguszt Ferenc pénzügyigazgatóhelyettes mérkőzik a függetlenségi Szieberth Nándor ügyvéddel egy törvényhatósági bizottsági helyért. Mi jogászok persze nagyban korteskedünk Szieberth mellett,de hiába minden erőlködésünk,megbukik az öreg. / Auguszt Franci bácsi rokonunk s a legjobb barátságban vagyunk az Auguszt családdal,de biz én csak odaállok az öreg Szieberth mellé, mert az függetlenségi../

Mondom a politikában mi jogászok szélsőséges függetlenségi és 48-asok vagyunk s a függetlenségi és 48-as politika kimerül a Habsburgok és Ausztria negációjában / igaz viszont,hogy a 67-es politika meg kimerül az Ausztriával fennálló közösség minden áron való fenntartásában./ Arról hogy az ország szociális tekintetben végtelenül el van maradva, hogy a magyarság életgyökerén halálos kórként rágódik a kivándorlás és az egyke, hogy a feudális nagybirtok és a kapitalista

nagytőke megfojt minden életlehetőséget,hogy Erdélyban a magyarság kiszolgáltatva az ellenséges érzelmü románságnak pusztulóban van,nem beszélnek sem a 48-asok, sem a 67-esek s amint a magyarságnak nincs a fennálló kóros jelenségekről,fenyegető veszélyekről s a szükséges tennivalókról határozott tudata, még kevésbé van nekünk fiataloknak . Igaz ugyan hogy a Jászi Oszkár féle radikálisok, a szabadkőmüves "Világ" és a "Huszadik A Század" körül csoportosult intellektuellek állandóan hangoztatják a nemzetiségi kérdést, a földkérdést és szociális emaradottságunkat,de ezeknek az embereknek az agitációja inkább csak ellenérzést vált ki belőlünk,mert minden szavukból az ősi magyarság lebecsülését, megvetését,valami nagy idegenséget érzünk ki; a szociáldemokraták meg egyenesen aggasztanak,mert felvonulásaik, piros zászlóik, internacionalista és forradalmi jelszavaik a társadalmi forradalom veszélyét idézik fel szemeink elött - arról,hogy milyen társadalmi erők jelentkeznek a szocialista tömegmegmozdulásokban s a marxi ideológiáról nem tudunk semmit. Anélkül,hogy pontosan és határozottan számot tudnék magamnak adni arról,hogy mi baja az országnak,mire volna az országnak szüksége,érzem hogy valami nincsen rendben és a keresztényszocializmustól várom,hogy valami ujat hoz,valami megoldást hoz - ez az oka annak, hogy erős függetlenségi érzelmeim mellett szimpatizálok a keresztényszocializmussal és élénk érdeklődéssel figyelem a keresztényszocialista mozgalom fejlődését.

Amennyire érdekel bennünket a belpolitika,ép oly hidegen hagynak a külpolitika kérdései. A külpolitikát Bécsben idegen és ismeretlen urak csinálják; hogy mit csinálnak nem tudjuk,de nem is igen érdekel; külpolitikai tájékozottságunk a nullával egyenlő,fogalmunk sincs azokról a roppant erőkről, melyek az európai kancelláriákban mérkőznek egymással,azokról a külpolitikai fejleményekről,melyek szinte elkerülhetetlenül a háboru felé sodornak bennünket. Az ujból és ujból visszatérő háborus krizisek felizgatnak bennünket,de tulságos jelentőséget nem tulajdonitunk nekik,majd elrendezik a diplomaták a dolgokat és ujból rendbe jön minden. Az 1913-as balkáni háboru hireit érdeklődéssel olvassuk az ujságokban,különösen a bulgárok sikerei imponálnak,majd a Csataldzsa körüli harcok kötik le figyelmünket, az indulószerü bulgár himnusz a "Sumi Marica" népszerü lesz Magyarországon; később pedig őszintén sajnáljuk a bulgárokat,mikor szövetségeseik és Románia elleniik fordulnak és jóformán mindent elveszitenek, mit a törökök elleni háboruban nyertek; mondom érdeklődéssel figyeljük a balkáni háboru eseményeit, arra vonatkozólag azonban,hogy a háborunak k mi a külpolitikai háttere s e háboru milyen külpolitikai következményekkel jár,megint csak a legnagyobb tájékozatlanságban vagyunk.

Nemcsak mi fiatalok vagyunk igy,de igy van az egész magyar társadalom is; a magyarság az utolsó évszázadokban elszokott attól,hogy külpolitikáját maga csinálja,elveszitette külpolitikai érdeklődését és teljesen hijján van minden külpolitikai tájékozottságnak. Nem lehet csodálni,ha ilyen légkörben nevelkedve mi sem törődünk sokat a külpolitikai kérdésekkel.

-

Általában kedélyes,vidám diákélet folyik a jogaka-

démián , nem ugy mint az egytemeken,hol a diákság nagy száma miatt jóformán nem is ismerik egymást. Mi jogászok valamennyien ismerjük egymást, jó barátságban vagyunk egymással; a jogász összetartozandóság dokumentálására bevezetjük a jogászjelvényt: egy kék-sárga szalag ez - a két szin Pécs város szine - melyet a mellény kivágásában a mellen keresztben hordunk.

Az akadémiai élet szeptemberben veszi kezdetét. Egymásután jönnek meg a vidéki fiuk,feltünnek a"gólyák"is és a nyári szünet után örömmel üdvözöljük a visszatért régi barátokat s egymásután ismerkedünk meg az I. évre beiratkozottakkal, a gólyákkal / vagy balekokkal/ meg a máshonnan jött fiukkal. Lezajlanak a beiratkozások, a Veni sancte,megkezdődnek az előadások és az akadémia polgársága ismerkedő estre gyül össze; tele vagyunk vidámsággal,jó kedvvel és nótázgatva, iszogatva barátkozunk össze az uj fiukkal,csakhamar ugy érezzük,mintha mindig jóbarátságban lettünk volna egymással.

Most szeptember elején az egyesületi választások tartják izgalomban a kedélyeket,ki lesz a jogászelnök, kik lesznek a különböző egyesületek elnökei,kik kerülnek be az egyesületek tisztikarába; a pártok erősen szervezkednek,nagyban folyik a korteskedés s majd itt, majd ott ülnek össze a jelöltek hiveikkel sörözésre vagy borozásra. A választások lezajlása után folytatódik a vidám élet,egymásután installáljuk a megválasztott elnököket, a jogászelnök, a Segélyző Egylet elnöke, a Széchenyi Szövetség elnöke, a Jogász Dalárda elnöke sorban vendégül látják az akadémiai polgárságot / mikor 1911-ben megválasztanak a Segélyző Egylet elnökének, a "Magyar Királyban" tartom az installációmat, melyen egy nagy hordó sör fogy el. / A Gambrinus, a Magyar Király, az Arany Hajó, a Hétfejedelem, a Mátyás király,a Deák utcai Marxreiter és a Makár utcai Zidarits - hol a pocakos Zidarits "professzor ur" csinos Ilonka lánya forgolódik a sörös kriglikkel - jogászgyerekek nótázásától,vidám zsivajától hangos; éjféltájban aztán felkerekedünk és jókedvünkben hosszu libasorban járjuk a várost, ötvenen, hatvanan vonulunk igy hosszan elnyuló sorban és fojtott kacagások közepette kerülünk meg egy-egy őrtálló rendőrt - vagy mint a városban hivják, buckót - ebben az időben még a régi városi rendőrség vigyáz a város rendjére és a rendőrök mosolyogva hagyják,hogy járjuk a bolondját. Végén aztán bevonulunk a Royalba, a kávéház hátsó részét állandóan mi jogászok tartjuk megszállva,egy hosszu asztalunk van itt,melyen egy kifüggesztett nyitott bicska jelzi,hogy a jogászok asztala; ha jó kedvünk van két-három óra felé még a Royalból is tovább megyünk a Központiba vagy a Szecesszióba,női kiszolgálásos kávéházak ezek,honnan csak ugy hajnal felé kerülünk haza; már aki hazamegy, mert vannak,kik innen is tovább mennek a Bohémcsárdába bablevesre, esetleg az Osztendébe - ki tehet róla,ha másnap előadás alatt a fele osztály alszik ? / Első éves jogász koromban édesanyám nem jó szemmel nézi gyakori kimaradásomat, még mindig a gyereket látja bennem, kinek este otthon a helye és nem igen akarja odaadni a kapukulcsot; csak mikor édesapám közbelép,hogy már nem vagyok kisgyerek,hanem jogász és a jogászok bizony esténkint kimaradoznak, kapok állandó kapukulcsot../

Sok jókedvü,vidám és mulatós gyerek van a jogakadémián,gyakran esnek nagy mulatozások,cifra heccek,min-

dig vannak fiuk,kik hiresek arról,hogy nem férnek a bőrükbe. Az óriási termetü,nagy erejü Szántó Kálmán éjszakánkint illuminált állapotban szorgalmasan cserélgeti a cégtáblákat, Novák Laci egy bál után a Széchenyi téri vasárnap délelötti korzón frakkban, cilinderben egy ócska tejeskocsin rendez kocsikorzót, Teleki Gábor egy alkalommal fogadásból taliszkán tolatja ki magát a vasárnapi korzóra , Visy Laci - Visy főispán fia - meg egyenesen hirhedté teszi magát verekedéseivel, hecceivel, például egyik Flórián nap reggelén - a Flórián nap városi ünnep,melyen nagy parádéval a tüzoltóság részvételével körmenet vonul a Flórián szoborhoz - mondom egy átmulatott éjszaka után Flórián nap reggelén berugva feltelepszik a Flórián szobor nyakába és sehogysem lehet lecsalogatni,végül is a körmenet megérkezése elött rendőrök szedik le a szoborról. Nagy mulatságok esnek,sok tréfa és holond hecc történik,melyeknek indoka és magyarázata: fiatalok vagyunk,tele vagyunk temperamentummal,csak ugy pezseg benniink a vér,hát kitomboljuk magunkat / sajnos ennek a "kitomholásnak" következményeit nálam két izben is Dr. Löwy Ignác kurálja ki. /

A fiatalos temperamentum tultengése az oka a sok párbajnak is,mi előfordul az akadémián. A jogakadémiai fegyelmi szabályok szigoruan tiltják a párbajt és ha a tanári kar hivatalosan tudomást szerez a párbajról, a párbajozókat azonnal eltávolitják az akadémiáról; ennek dacára - per ze a legnagyobb titokban - ugyancsak gyakran fordulnak elő párbajok, egy időben meg egyenesen járványszerüvé válik a párbaj, minden csekélységből párbaj lesz - Csnterics a Pécsi Athletikai Club kedélyes kövér szolgája győzi cipelni az élesre kifent PAC. kardokat,melyeket a párbajoknál szoktak használni. Én sem tudom kikerülni a párbajt: 1912 szeptember 2-án a Király-Balassa jogászelnök választási harcból kifolyólag éles összetüzés támad köztem és Szász Lajos III. éves joghallgató között - 1915 áprilisában hősi halált hal a Beszkidekben - persze összeülnek a segédek,az én részemről Benyovszky András Felber Artur, Szász részéről Dobrovits Péter és Lengyel István és kardpárbajban állapodnak meg bandázzsal végkimerülésig; szeptember 5-én hajnalban felvonulunk a Sörházba, néhányszor összecsapunk,mindkettem PAC. vivók vagyunk,pár kisebb karcoláson kivül egyikünknek sem esik baja - a párbajorvosok Dr. Lövy Ignác és Dr. Schwarz Vilmos iparkodnak a végkimerülést mennél elöbb megállapitani,mi meg titokban örülünk, hogy nem kell tovább hadakoznunk / végeredményben a hecc - beleértve a párbajt követő ivást is - belekrül 94 koronámba.. / A városi rendőrség rendszerint szemet huny a jogász párbajok felett; mikor aztán nagyon elszaporodnak a párbajok és a rendőrök kezdik szigorubban venni a dolgot,Pécsett nem lehet párbajozni,tehát Pécsen kivül Sigetváron vagy máshol bonyolitják le a viadalokat. - A kardforgatást a Pécsi Athletikai Clubban tanuljuk meg,melynek legtöbbnyire tagjai vagyunk; én is ott tanulok meg vivni a Kemény Camilli vivómestertől.

Általában Pécs város társadalmi életében nagy szerepet játszik a jogászság. Az első világháboru előtti időkben esténkint nagy korzó van a Király utcában,melyre felvonulnak a város szépasszonyai, lányai s mi jogászok minden este kinn vagyunk a Király utcában,ott találkozunk ideáljainkkal, vagy hosszu sorban 25-en, 30-an támogatjuk a városháza falát és gusztáljuk a fel és alá hullámzó publikumot

,melyben feltünően sok cilindert látni, az urak legtöbbnyire cilinderben jelennek meg a korzón; a városház órája elütí az este nyolcat,feltünnek a Nádor meg a Hajó omnibuszai, a pesti vonattal érkezett utasokat hozzák az állomásról - a villanyos csak 1914-ben vonul be a város életébe - akkor lassankint oszladozni kezd a korzó, hogy a következő nap este hat óra felé ujból elkezdődjék Király utcában az élet. / Vasárnap délelöttönkint a Széchenyi téren áll a korzó./ Sokat járogatunk családokhoz,sürün vagyunk hivatalosak zsurokra, teákra, vacsorákra, ott vagyunk minden táncestélyen, bálon, Nőegyleti teauzsonnán mint rendezők, vagy táncosok. A Nőegyleti müsoros teauzsonnákan gyakran szerepelünk is,igy egyizben én egy táncprodukción szerepelek, más alkalommal meg egy vigjátékban alakitok egy komikus figurát.; persze minden ilyen szereplést sok, sok próba előz meg,együtt vagyunk szereplő fiuk,lányok,nagyszerüen szórakozunk,sőt a próba után még táncolunk is. Belépő dijjat semilyen mulatságon nem fizetünk,minden bál rendezősége megfelelő számu tiszteletjegyet küld a jogakadémiára és aki mulatságra akar menni,az Olvasókörben ingyen jegyet kaphat; a Nőegyleti teauzsonnákra szóló jegyekre még uzsonnát is kapunk, a nőegyleti hölgyek pupozott tányérral adják a táncos jogászgyerekeknek a tea mellé a süteményt; a Katholikus Kör meg farsangi bálja előtt vacsorára invitálja meg a jogászokból kikerülő rendezőséget - okos gondolat, mert a kitünő vacsora,jó borok után pompás kedvvel táncoltatjuk a lányokat, a Katholikus Köri bálokon soha egy lány nem árul petrezselymet.

Ezekben az időkben nagyon élénk a pesti farsang-s a farsang örömeiből ugyancsak kivesszük részünket, farsangkor a frakk meg a szmoking alig keriil le rólunk. Egymást követik a bálok és táncestélyek,melyeken Kórody Gyula vagy Daráz Ferkó bandája muzsikál - a nagy bálokon a cigányon kivül még a 69-es banda is játszik - a Kaszinó, a Katholikus Kör, a Nőegylet, a Vigadó,melyekben a jobb mulatságokat rendezik állandóan báli zsivajtól hangosak,van rá eset,hogy néha három egymást követő éjszakán táncolunk; a bálokon a boszton, a csárdás és a négyes járja, a boszton teljesen kiszoritja a régi táncokat, a polkát, padekattert stb.a háltermekből. A farsangi szombatestéken pláne mozgalmasak; egy-egy szombateste három, négy, öt mulatság is van,néha valamennyit végiglátogatjuk,hajnalban aztán a Budai Külvárosi Katholikus Körben, Katholikus legényegyletben rendezett iparos,tüzoltó vagy egyéb ilyen mulatságon kötünk ki, jól érezzük magunkat a fényes bálokon s jól érezzük magunkat az egyszerü emberek mulatságain is - ott vagyunk még a zsidó mulatságokon is; itt is, ott is vannak helyes lányok,megforgatjuk az urilányokat,varrólányokat,keresztény lányokat,zsidó lányokat egyaránt. És milyen pompásan esik bál utáni reggelen betérni valamely ép most nyitó péküzletbe s jólakni friss,meleg kiflivel, vagy a Royalban megreggelizni,utána a gőzfürdőben lustálkodni. Délben persze valamennyien kint vagyunk a Széchenyi téren,hol a 69-es banda ad vasárnapi térzenét s fel és alá hullámzik a vasárnapi korzó,megbeszéljük az elmult báli éjszaka eseményeit,üdvözöljük az éjszakát velünk együtt áttáncolt lányokat,kik persze szintén kijönnek korzózni - kissé álmosak vagyunk,de a fiatalság muzsikál szivünkben és boldogak vagyunk.

A mulatságokon sokat táncolok,a majomszigeten va-

ló ácsorgást átengedem az öregeknek, blazirtoknak és cinikusoknak - számomra a tánc élvezet és nem fáradság. Sok zenés, táncos meghajnalodásra ,sok fényes mulatságra emlékezem vissza és még mindig a fülemben csengenek a dallamok,melyeket ezekben az években játszottak, énekeltek mindenfelé. / "Trom-trom trombitás", "Hulló falevél", Asszonykám adj egy kis kimenőt",Mondjátok meg a legkisebb Horvát lánynak", "Ujjé a ligetben jaj de jó","Jaj Istenem nem birok magammal", "Én és a holdvilág", "Te szőke gyerek", "Mikor a pezsgő a jégen hül", "Sokszor ugy szeretnék sirni", "Ezt a szoknyát ugy hivják hogy bukjel szoknya" "Lári-fári nem kell várni, frissen jó a csók","Gimbelem-gombolom" ,"Uncili-smuncili", "Most amikor minden virág nyilik","Anyám én nem ilyen lovat akartam" aztán a Herkulesfürdő emlék,a Sorrentói emlék, az Éjféli tánc és Lehár sokat játszott keringője az Arany és ezüst./

Persze nékem is, mint majdnem mindegyik fiunak, meg van az ideálom,eleinte Rozgonyi Terinek,egy vékony szőke lánynak kurizálok , majd Steidl Mancit kezdem kisérgetni, azbelehabarodom a fekete szemü,mosolygós Szeép Margitba - rettentő módon szerelmes leszek bele,még a lélegzetem is eláll, ha az utcán megpillantom hajlékony, puha alakját. Teljességgel reménytelen ez a szerelem. Ezekben az időkben csak olyan férfi házasodhatott, kinek rendes állása, szép fizetése,keresete volt és én a fiatal jogászgyerek,hol vagyok még ettől.. Aztán jön a háboru, a hadifogság s egy napon messze a világ végén kapok hazulról egy levelet ,melyben édesanyám irja, hogy Szeép Margit férjhez ment. Olvasom a levelet és nagyon fáj a szivem../Szeép Margit ma Pécsett él, özvegyasszony, gyerekei, unokái vannak; néha összetalálkozunk beszélgetünk s magamban azt gondolom,nagyonmegöregedett Margit, valószinüleg ugyanezt gondolja ő is rólam - eljárt az idő mindkettőnk felett..

Mindennek vége van, a farsangnak is.Elmulik a farsang,jön a böjt,melyet ezekben az időkben szigoruan megtartanak, megszünik a tánc, a mulatozás, a bálozás,leányismerőseinkkel legfeljebb a Király utcai esti korzón,vagy vasárnap délelött a Széchenyi téren találkozunk,hol nagy korzózás folyik,miközben a 69-es banda a cseh Horák karmester vezetésével pattogó indulókat,álmodozó keringőket játszik. / A Széchenyi tér ebben az időben még nincs rendezve, a városház felé lejtősödő,dimbes, dombos tér közepén a Szentháromság szobor unatkozik s a téren itt is, ott is egy-egy ecetfa porosodik; hétköznap piacot tartanak a téren,hetivásáros napon csak ugy fehérlik a sok sátor a Szentháromság szobor körül - a piacot csak később telepitik át a Majláth - mostani Kossuth Lajos - térre; egyébként ebben az időben piac van a Jókai téren is, itt tartják a tej, tejfel,turó piacot, a Haltéren meg van a hal piac./ Mondom vasárnap délelöttönkint igen élénk a Széchenyi tér,melyen nagy tömeg hullámzik fel és alá,de különösen mozgalmas lesz a tér husvéthétfői délelött,mikor vigan folyik az öntözés és pedig nemcsak olyan udvarias parfümlocsolás,hanem a szó szoros értelmében öntözés; mi jogászok például vizzel töltött szódásüvegekkel vonulunk fel és ismerős, ismeretlen lányok ellen egész vizicsata folyik - kacagva kavarog a tér, sikongatnak a lányok, asszonyok, kik ezen a délelöttön, mind valami használt ruhába öltözve jelennek meg, melynek nem árt meg az öntözés. / A Széchenyi téri husvéthétfői vizicsata az első világháboru alatt szünik meg - a fiatalurak másutt csatáznak és nem vizzel; a háboru után megpróbálják feleleveniteni a régi szokást,de az uj államositott rendőrség nem ismeri a tréfát,könyörtelenül betiltja az utcai öntözködést/

1911 husvéthétfőjén Jákó Amália és pár más színésznő buggyos selymes, nadrágszoknyába öltözve jelennek meg a korzón - egész csődület támad körülöttük, szaladnak utánuk az emberek,végül is kénytelenek elhagyni a korzót. / Mit szólnának az akkori emberek a mai nadrágban járó nőkhöz ? /

Megjön junius, lezajlanak a vizsgák,Tedeummal befejeződik az akadémiai év, eloszlik a jogászifjuság. Junius 29-én Péter-Pál napján tartják a székesegyház bucsuját és erre a napra kiszinesedik a város: messze földről összeseregletek a tarka-barka népviseletbe öltözött magyarok,németek,de főleg a sokácok,jönnek még Szlavóniából, sőt Boszniából is - a pécsi piacnak egyébként is jellegzetes alakja a piros fezes,buggyos nadrágu késeket, botokat, cifraságokat áruló bosnyák, meg a pulykás bosnyák,ki pulykáit hosszu nádszállal terelgeti - s a sétatér és az utcák csak ugy tarkálnak a sok paródéba öltözött falusi menyecskétől, lánytól; nagyon mozgalmas a Siklósi - ma Bajcsy-Zsilinszky - utca, a korcsmákban mindenfelé szól a tambura, az utcán sokác legények teszik a szépet a sokác lányoknak, itt zajlik le a sokác "leányvásár",a Péter-Pál bucsun találja meg a sokác legény a sok összesereglett sokác lány között a párját.

Aztán elmulik Péter-Pál s a nyár unalma, csendje, fülledt melege veszi át uralmát a városban,melybe csak a vasárnap délutánonkinti Tettye ünnepélyek hoznak vidám változatosságot.

A különböző egyesületek vasárnaponkint sorra rendezik a Tettye ünnepélyeket,melyeknek fő-főrendezője Reeh Gyuri a "Tettye koronázatlan királya." Az első világháboru előtti Pécsnek jellegzetes alakja ez az örökifju agglegény. Reeh György a neve és a város katonaügyi tanácsnoka,de az egészvárosban csak Reeh Gyurinak ismerik és tréfásan a város "vigalomügyi Tanácsnokának" titulálják. Enélkül az örökké jókedvü,szellemes tréfacsináló nélkül nem eshetik meg mulatság, bál, népünnepély és diákos könnyelmüséggel, bugyborékoló jókedvvel, pezsgő szellemességgel csinál mindent, m lattat anélkül,hogy pojácává alacsonyodnék le; de különösen a Tettyén érzi jól magát,hol szép villája van,igazán elemében az itt rendezett népünnepélyeken van; állandóan ujabb és ujabb meglepetéseken, hecceken töri a fejét,hogy a kacagó tömeggel együtt ő maga is nagyot kacaghasson. Tarka-barka zászlódiszben parádézik a Tettye, szól a muzsika, folyik a vidám konfetti csata,jókedvü tömegek árasztanak el mindent,fenn van a Tettyén az egész város; besötétedés után görögtüzes fényben usznak a tettyei romok, majd kezdődik a tüzijátékok, vagy egy órán át tüzes kerekek forognak,tüzvirágok nyillanak, tüzes üstökösök szállnak az égen, szines fények sugároznak, szikráznak, permeteznek a sötét estében és az emberek megelégedetten konstatálják, no Reeh Gyuri megint kitett magáért, szép volt a tüzijáték.. Az első világháboru előtti Pécsnek kedvenc szórakozását képezik a Tettye ünnepélyek - sok más egyébbel együtt ezeket a népünnepélyeket is elsöpri a háboru.

1911 nyarát az üstökösvárás teszi izgalmassá. Esténkint mindenki a földközelbe jutott Halley üstököst figyeli amint csóvájával uszik a csillagok között; azt suttogják,hogy csóvájában mérges gázok vannak,melyek veszedelmesek lehetnek a földre is; azon az éjszakán,melyen a tudósok megállapitása szerint legközelebb érik a földet,fél város kinn van az ut-

cán s onnan meg a padlásokról gukkerral figyelik az üstököst. Persze semmi baj nem történik.

-

Nyaralni nem megyünk - hat gyerekkel nem lehet nyaralni menni - a nyarat itthon töltjük Pécsett. Nálam a nyaralást kisebb-nagyobb kirándulások pótolják; a Gazdaszövetség kecskeméti nagygyülése után öt napot, a kassai katholikus diákkongresszus után három napot töltök Pesten Tera néniéknél,kik mindig meleg szeretettel fogadnak: csatangolok a városban, nézegetem nevezetességeit, szinházba megyek, a vidéki egyhanguság után élvezem a nagyváros forró,lázas életét; aztán kirándulok Szekszárdra Hidasy Sándorékhoz, pár napot töltök Szigetváron Gärtner Sándorékhoz / Sándor édesapját Kanizsáról Szigetvárra helyezték át, itt lesz postafőnök,mig Sándor Pécsett jogászkodik, igy kerülök ki hozzájuk.Szigetvárra./ Egyébként a nagyvakáció Pécsett mulik el és bizony elég unalmasan telnek el a vakáció napjai. Télen vivni jártam a PAC.-ba nyáron meg hetenkint kétszer-háromszor tenniszezni megyek a PAC.pályára. Járogatok a Balokány uszodába - van még egy uszoda a városban, a Madarász uszoda , a mostani Hullámfürdő helyén,de ezt a kicsiny és elh nyagolt uszodát nem szeretem; ebben az időben még szó sincs a férfiak és nők közös fürdéséről,külön férfi és külön női órák vannak az uszodában,a deszkafalakkal körülvett meglehetős primitiv uszodát össze sem lehet hasonlitani a háboru után felépült tágas, levegős modern stranfürdővel. Sétálgatok a Mecseken; az első világháboru elötti időkben legfeljebb vasárnap délutánonkint látni a Mecseken sétálókat, azok sem mennek messzire,elmennek a szerpentin ut végén álló Mecsek egyesületi menedékházig, vagy a Francia emlékhez, avagy a Dömörkapuhoz, a Misinára a Kiss kilátóhoz való felkapaszkodás már komoly kirándulásnak számit - a tömegek még nem fedezték fel a Mecseket, az embereknek sejtelmük sincs arról a sok szépségről,mit a Mecsek kinál a turistának, a Mecsek távolabbi részeit alig egy-két turista járja. Esténkint kinn vagyok a Sétatéren, itt találkozom pajtásaimmal Ábrányi Lujzival, Domján Bélával, Domján Tivadarral,Zánkay Ferivel, Király Pistával, Paulay Gézával, Jilly Lacival, Szendrődy Rudival stb. itt üldögélünk, beszélgetünk, néha beülünk egy feketére a Royalba, vagy egy pohár sörre a Gambrinusba - kihalt a város, csendes a jogakadémia, amilyen eleven és mozgalmas az élet a tanévben ép oly csendes folyásu a nyári nagyvakációban.

Októbertől áprilisig szintársulat játszik a városban. Az első világháboru elötti években Füredi Béla szintársulata játszik a szinházban, kitünően megszervezett nagy társulat ez, csupa elsőrangu szinészei vannak,kik kitünő előadásokat produkálnak . A legkiválóbb közülük kétségkivül Nyáray Antal,egy alacsony,borzas haju,savanyu arcu,örökösen cilinderben járó idősebb férfi,ki korábban gondolom a Népszinházban játszott; valami különös varázs sugárzik ki törékeny alakjából: amikor szinpadra lép, egyszerre megtelik a szinpad és egy nagy szinészegyéniség hatása alá kerülünk; komikus szerepeiben / Szép Helénában Menelaos, Nebántsvirágban Floridor-Celestin, A szabin nők elrablásában a szinigazgató/ fensőséges humorával kacagtat meg bennünket ez az életben örökösen morózus arcu ember, drámai szerepeiben / Cornevillei harangokban Gáspár apó /meg lelkünkben markol mélyen emberi accentusaival.

Nagy népszerüségnek örvend a pécsi kispolgárok között az öreg Rákosi Franci - kitünő komikus s hosszu ideig játszik a pécsi szintársulatnál - hivogatják vacsorára, szőllőbe, disznótorra, nagyon szeretik a jó ~~kmx~~ humoru, kedélyes bácsit. Hunfi Imre hosszu ideig a szintársulat tenoristája, aztán megválik a társulattól, letelepszik Pécsett,énektanitással foglalkozik, állandóan sok tanitványa van. Halász Ilonka bájos, fiatal naiva, Dr. György Ármin pécsi gyermekorvos veszi feleségül, mig Kanizsai Elzát a kórusból egy fiatal banktisztviselő,Visnya Ernő,kiből a két világháboru közötti időben a Pécsi Takarékpénztár nagyhatalmu elnökigazgatója és felsőházi tag lesz.

En nagyon szorgalmas szinházlátogató vagyok ,lehetőleg minden uj darabot megnézek . Operát sajnos csak nagyon keveset kapunk / Parasztbecsület, Tosca,Pillangó kisasszony,Carmen, Traviata, Hoffmann meséi,Faust, Rigoletto / egyébként azonban nagyon változatos a szinházi müsor. Játszák a régi nagy operetteket, Strauss,Suppé,Offenbach, Zeller,Millöcker, Planquette, Hervé operettjeit, aztán a mai operetteket Jacoby, ~~kmxxkx~~ Viktor, Huszka Jenő, Kálmán Imre, Szirmay Albert Vincze Zsigmond, Zerkovitz Béla, Eysler, Gilbert,Jarno, Fall Leo, Strauss Oszkár, Lehár Ferenc darabjait - a bécsi operett fénykorát éli, a szinre kerülő operettek tele vannak melódiával bőven áradó, frissen pezsgő muzsikával, öröm és élvezet a zeneileg is magas nivón álló operetteket végighallgatni. Mi a drámai müveket illeti sorra nézem a modern magyar szinpadi alkotásokat, Molnár Ferenc, Biró Lajos, Lengyel Menyhért,Herczeg Ferenc,Heltai Jenő, Hajó Sándor, Farkas Pál, Nagy Endre, Szomory Dezső, Földes Imre, Balázs Sándor, Guthi Soma darabjait, de a külföldi szerzők is szép számmal szerepelnek a pécsi szinpadon /Shaw, Rostand, Kronoblauch,Salten, Tristan Bernard,Rösler,Flers és Caillavet, Hennequin és Véber stb. /,Shakespearétől a Velencei kalmárt és a Szentivánéji álmot játszák. A darabok általában nagyon jó előadásban mennek, a Füredi társulat becsületes müvészi munkát végez. Néha neves fővárosi énekesek / Környey Béla, Rózsa Lajos, Svärtström Valborga /, szinészek / Iványi Jenő, Beregi Oszkár, Hegedüs Gyula, Márkus Emilia,Komlósi Emma/ vendégszerepelnek,ilyenkor jófotmán elővételben kelnek el a jegyek és a szinházi publikum forró hangulatban ünnepli a prominens müvészeket. Általában a szinházat a pécsi uri társaság szivesen látogatja, ismerősök ülnek a páholyokban,ismerősök a földszinti sorokban, a szinház estéről estére szépen megtelik, a bemutatók nem csupán müvészi,de társadalmi eseményt is jelentenek.

Szinházon kivül sokat járok hangversenyekre és sokszor megfordulok a Katholikus Kör müsoros délutánjain is.

Mozi eleinte csak egy van a városban,a Winkler mozi a Vigadóban, a bemutatott filmeket,melyekben Asta Nielsen,Waldemar Psylander, Max Linder stb, a főszereplők, zongorán kisérik s felirások helyett szóval magyarázzák, a magyarázatokat Mozi Józsi a hosszu, sovány, kockás ruháju, cilinderes,monoklis kikiáltó szolgáltatja - ha megemeli cilinderét láthatóvá válik a feje bubján ülő kis cilinder - ki száraz humorával nagy népszerüségre tesz szert a városban. Utóbb a Széchenyi téren a Pécs -Baranyai központi Takarékpénztár épületében is megnyilik egy mozi,melyet hosszu, keskeny, szük helyisége miatt klozi-mozinak keresztel el a pécsi humor; 1913-ban aztán megépül az Apolló mozi mai helyén - jelenleg Kossuth mozinak hivják - a város végre egy gondosan megépitett,modern mozgószinházépülethez

jut a város. A mozi még gyermekkorát éli ebben az időben, a rövid egyfelvonásos darabokban a szinészek furcsa, nagy gesztusokkal játszanak, a képek meg szembántóan rezegnek - nem is örvend a mozi valami nagy népszerüségnek, a közönség szivesebben jár szinházba mint moziba,én sem lelkesedem valami különösebben érte,nagy ritkán ha elmegyek egy-egy mozielőadásra.

-

1911-ben tagja leszek a Pécsi Dalárdának; a zene szeretete visz a dalárdába,melyet másutt - hangszeren nem játszván - kielégiteni nem tudok. / Mikor diákkoromban szüleimet arra kértem,tanittassanak zongorázni,azt a választ kapom,elöbb tüntesd el bizonyitványodból az elégségeseket,aztán tanulhatsz zongorázni; az elégségesek megmaradtak,a zongora tanulás meg elmaradt. / A Pécsi Dalárdát 1862-ben alakitja meg az Apáca utca 12. sz házban - melyet ma emléktábla jelöl meg - nyolc pécsi polgár,kik németek voltak,de kik német származásuk dacára magyar szivvel, magyarul énekeltek s hogy a város megmagyarosodott abban igen nagy része van a Pécsi Dalárda lelkes dalos tevékenységének. A dalárda csakhamar országos hirre tesz szert, a különböző dalos versenyekről egymás után hozza hazaaz első dijjakat,külföldi utazásaival külföldön is ismertté teszi nevét, a Pécsi Dalárda jelvénye, a nemzetiszinü szalagos arany lant becsülté válik mindenfelé. A dalárda sikereinek kivivásában oroszlánrésze van Hoffer Károly hatalmas tenorjának; szép szál férfi nagy muzikalitással, érces hőstenorral - a pécsi tanitóból nagy operaénekes lehetett volna,meg is hivják próbaéneklésre a budapesti operához,de féltékeny felesége nem engedi és Hoffer egész életét Pécsett éli le; 1911 november 4-én egy Pécsi Dalárda vacsorán hallom énekelni az ekkor 70 éven már jóval tul levő öregurat és még mindig csodálatos tisztasággal s érces erővel zeng a tenorja - milyen lehetett fénykorában ?

Amikor én a Pécsi Dalárda tagja leszek, az a generáció,mely dalárdát naggyá, nevét hiressé tette már teljesen eltünt - Hoffer Károly ugyan még él,de öregsége miatt már visszavonult a dalárdától - s nagy öregek helyét uj generáció foglalta el; az epigonok kora ez,mely fájdalmas nosztalgiával emlékezik vissza a nagy multra,mely - ugy érzi - kötelez, tehát erejéhez képest iparkodik fenntartani a mult hagyományait. A Pécsi Dalárda elnöke ebben az időben Szuly János püspöki jogtanácsos, az Ügyvédi Kamara elnöke; ezüstös haju, gyenge egészségü,halk beszédü öregur,mintaképe az uri gondolkozásu,becsület dolgában engedményeket nem ismerő,régi szabásu magyar fiskálisnak. Alelnöke Kiss József reáliskolai tanár, egy alacsony termetü, őszes szakállu,vonzó egyéniségü, kedves és szeretetreméltó férfi,kinek csak barátai vannak a városban; életének főmüve a Mecsek Egyesület,melyet ő teremtett meg és tett naggyá,hogy ma kulturált Mecsekünk van és Mecsek kultusz van, azt elsősorban az ő kitartó és áldozatos munkájának lehet köszönni; szereti a természetet,nagy turista,de szereti a dalt is és amellett,hogy a Mecsek egyesületet vezeti,nagy tevékenységet fejt ki a dalárdában is,melynek kórusában rendesen énekel; mikor Szuly János megválik az elnökségtől őt választják meg a dalárda elnökének. Karmester Haksch Lajos állami anyakönyvvezető. Ujságiró volt,majd anyakönyvve-

zetőnek nevezik ki,de ebben az állásában is marad a régi diákos kedvü bohém: mosolygó gömbölyüségével,egészséges jókedvével maga a megtestesült vidámság és humor. Kitünő tollforgató,megirja a dalárda történetét és Ignátzffy Lajos név alatt novellái is jelennek meg; nagyszerü mulattató, a dalárda estélyein előadott kupléival,humoros magánszámaival állandó kacagásviharokat vált ki; és nagy muzikalitásu karmester,ki tele kedvvel, temperamentummal dolgozik, hogy a dalárda jó hirnevét fenntartsa; ha a dalárda nem is mérhető össze a régi nagy dalárdával,lendületes vezényletével mindent kihoz a dalárdából - keze alatt nagyszerüen zengő,fegyelmezett,minden zenei finomságot kifejezni tudó instrumentummá válik a dalárda . A Pécsi Dalárda énekesei az intelligens középosztályból kerülnek ki, a dalárda tagjai olyan emberek,kik szeretik a zenét s kik közül sokan komoly zenei tudással rendelkeznek; a szólisták Novák Alajos csengő hőstenorjával - 1915-ben az orosz harctéren hősi halált hal - Hidasy Sándor finom lirai tenorjával,, Tóth Aladár érces biztos baritonjával, Bieber - később Bibor - Mátyás mélyen zengő basszusával. A dalárda munkája a német Liedertafelek kórus kulturáján épül fel; szivesen éneklik német szerzők müveit, a magyar férfikar szerzők közül Lányi Ernő,Révffy Géza, Huber Károly, Gaal Ferenc, Gr. Zichy Géza, König Péter, Pogatschnigg Guidó, Hoppe Rezső,Franek Gábor stb. müvei járják. A dalárda sürün rendezi hangversenyeit - gyakran a Zenekedvelők Egyesületének közreműködésével - melyeket nagy közönség látogat,részt vesz a városban rendezett ünnepségeken, hangversenyeken, az év utolsó napján pedig megrendezi hagyományos és erősen látogatott Szilveszterestjét. Olykor vidékre is elmegyünk hangversenyezni, igy 1913 junius 14-én Szekszárdon a "Szekszárd" szálló nagytermében, 1913 julius 26-án Siklóson a "Pelikán" szálló nagytermében, 1914 május 31-én Hódmezővásárhelyen az "Arany Sas " szálló nagytermében hangversenyezünk; mindenfelé magyaros vendégszeretettel fogadnak bennünket és mi kitünően érezzük magunkat a vendéglátó városban. /Hódmezővásárhelyen a HódDmezővásárhelyi Dalárda 1908-ban tett pécsi látogatását viszonozzuk. /

Nagy esemény a dalárda életében az 1912 junius-ban Budapesten tartott országos dalosverseny,melyen a Pécsi Dalárda is részt vesz, a legelőkelőbb dalos dijjért,a Király dijjért versenyez; én is benn vagyok a 32 tagu versenyző kórusban,melyet Haksch Lajos vezényel. A verseny feltételei szerint 14 nap alatt kell betanulnunk Lányi Ernő"Himnusz a Rákos nimphájához" cimü rettentő nehéz, de szép müdalát. Junius 13-án kapjuk meg az Országos Dalosszövetségtől a kottákat és nyomban tanulni kezdjük a darabot; napnap után próbát tartunk,szinte egyenkint tanuljuk meg s csak mikor kifogástalanul tudják a hangnemek szólamaikat jövünk össze együttes próbára,mikor aztán megkezdődik a darab müvészies kidolgozása, végül is ugy tudjuk,hogy érezzük szégyent nem vallunk vele. 1912 junius 27-én utazunk fel Budapestre,itt a Kertész utcai polgári fiuiskolában leszünk elszállásolva,mig étkezni egy Akácfa utcai vendéglőbe járunk; a versenyek a Tattersalban folynak le és junius 30-án délelött kerül a sor a Királydijjas versenyre,melyen öt dalárda vesz részt; a versenyt óriási publikum hallgat-

ja végig s mi nagy izgalommal várjuk,hogy ránk kerüljön a sor; Haksch Lajos hatalmasan dirigál,mi a lelkünket beleadjuk a darabba,de nagyon erősek ellenfeleink: a Királydijjat a kitünő énekesekkel rendelkező nagy Budai Dalárda nyeri el, második helyre Lugos és Kassa kerül,mi pécsiek az Egri Dalárdával a harmadik helyen osztozunk.

1912 december 8-án nagy ünnepe van a dalárdának: a dalárda fennállásának 50 éves jubileumát ünnepeljük. Hálaadó istentisztelet a Lyceumtemplomban,melyen a dalárda egy Mitterer misét énekel, délelött diszközgyülés a Nemzeti Kaszinóban,melyen megjelennek a város vezetői, a különböző egyesületek kiküldöttjei, a városbeli dalosegyesületek, este disz hangverseny a szinházban,melyet zsufolásig megtölt az előkelő közönség; a hangverseny bevezetésekép diadalmasan zendül fel a dalárda Hoffer Károly által szerzett jeligéje

Édes hazánk, kedves dalunk,
Érted élünk, érted halunk !

a hangversenyen gr. Zichy Géza a jeles félkaru zongoraművész is szerepel és bemutatásra kerül Pogatschnigg Guidó férfikarra "Rákóczi riadója", melyet a dalárda 50 éves fennállásának megünneplésére iratott; a diszhangverseny után bankettet tartunk a Nádorban.

- A dalárda belső élete meleg,baráti,családias; Hetente kétszer tartunk próbát - este 9-től 10-ig - a Belvárosi elemi iskola emeletén levő dalárda helyiségben,mely tele van fényképekkel, emlékekkek, győzelmi trófeákkal stb. Olykor kevesen jönnek a próbára,ilyenkor a vezetőség zsörtölődik, körlevelekkel fordul a mulasztókhoz,de alapjában véve a tagok rendesen látogatják a próbákat,különösen ha hangverseny, vagy más szereplés elött áll a dalárda. Próba után levonulunk a Mátyás királyba, Gambrinusba vagy a Marxreiterbe egy kis sörözésre, nótázásra - nem hiába mondotta Aidinger János polgármester a Pécsett időző Ferenc József királynak,ki midőn a dalárda szerenádot adott neki,megkérdezte tőle,hogy mi tartja össze ,~~kegyxmixtartjaxössze~~ a kitünő dalost stiletet: a kapukulcs,felséges uram, a kapukulcs ! Iszszuk a pompásan habzó sört, a társaság vidám zsibongásából élesen hangzik ki Lajos bácsi - Haksch Lajos - rekedtes tanorja,jóizü kacagása, szájában az elmaradhatatlan vergóniával nagyszerüen érzi magát a kedélyes társaságban,aztán gyürüjével kopogtat söröspoharán, felemeli kezét, bemond egy cimet, aztán énekelni kezdünk,énekeljük egyikét azoknak a daraboknak,melyeket szeret a dalárda,,melyeket kivülről tud mindenki / A könny, Katona az őrhelyén, Nád-nád susogj, Tengerész a szénégetők között, Sólyom madár, Fekete szem éjszakája, A finn dal stb./§ és a jelenlevő polgári közönség meg elragadtatással hallgatja a dalárda énekét. Sürün vannak családi estek,melyekre az asszonyok is hivatalosak,dalárdavacsorák,névnapünneplések, sok tréfa, ~~ugxxxk~~ ugratás,heccelődés esik meg - különösen a ciberékre jár rá a rud /igy csufolják a tenor II-őt/ - ugy érezzük magunkat mint egy nagy család tagjai, szeretetben és a legjobb barátságban vagyunk együtt.

Engem 1912-ben Dr. Till József főtitkár mellé másodtitkárnak választanak meg s mint ilyen tagja leszek a választmánynak; mint fiatalembernek sok befolyásom ~~kx~~ nem lesz a dalárda ügyeinek intézésére, tevékenységem főleg a

Az Auguszt család az 1920-as években

Álló sor: Kristóf Károly, Kereszty Ferenc, Kereszty György, Auguszt Kornél, Auguszt Imre, Hartos Frigyes

Ülő sor: Kristófné Auguszt Sári, Keresztyné Auguszt Edit, Augusztné Rotfischer Fáni, Auguszt Imréné, Hartosné Auguszt Joli

Elől: Kereszty Zsuzsa, Kereszty Béla

zőkönyvek készitésében merül ki, de legalább közelről láthatom,hogy az öregek hogyan fáradoznak a dalárda anyagi megalapozásán, fennálásának, jövőjének biztositásán,kapcsolatainak kiépitésén,kulturprogrammja megvalósitásán.

-

Ami családunkat illeti apám jár hivatalba a táblára, szabad idejében meg a Kaszinóba / nyarankint 1-2 hetet tölt Kanizsán jóbarátjánál Plihál Viktor közjegyzőnél,kivel együtt vadászgatnak itt Pécsett nem vesz puskát a kezébe / édesanyám meg otthon tevékenykedik, hatan vagyunk gyerekek, ép elég munkát adunk neki. Társadalmi életet szüleim alig élnek,pár olyan családdal járnak össze,kik szintén Kanizsáról kerültek Pécsre és kikhez még Kanizsáról jóbarátság füzi őket, Igy Huszár Sándor és Knorr Kálmán táblabiróékkal vannak jóban Szoros barátságot tartanak fenn Auguszt Ferenc pénzügyigazgatóhelyettesékkel,kikkel kétszeresen is rokonságban vagyunk, Franci bácsi édesanyám, Fáni néni édesapám unokatestvére. Auguszt Ferenc bácsi alacsony,kövér, jó humoru,mindig vidám kedvü, sört, bort, társaságot kedvelő ember , 1911-ben kinevezik pécsi pénzügyigazgatónak,de rögtön nyugalomba vonul és az Egyházmegyei Alapitványi Hivatal igazgatója lesz; Fáni néni idősebb, picike,vékony hölgy, 14 gyereket hozott világra,kik közül hatan maradtak életben,de a sok gyerek nem látszik meg rajta, gyorsan, fürgén mozog és ugyancsak rendben tartja a házat; nagy fantáziával van megáldva,csodálatos történeteket tud kikerekiteni,melyek állitólag megtörténtek,a legegyszerübb dolgokat, eseményeket hatalmasan ki tudja cifrázni - Auguszt Franci bácsi,ki minden spiszbürgersége mellett igen eszes ember,ilyenkor hahotázva mulat Fáni néni históriáin: no, no Fánikám, talán mégsem egészen ugy volt az a dolog... Sokat járunk Augusztékhoz a Péter utcába; Auguszt Edit és Sári Böske hugommal egykoruak,együtt járnak mulatságokra,bálokra, én meg kisérgetem őket, táncolgatok velük. / Auguszt Joci csak a háboru után lesz nagy lány, Kornél pénzügyőr, Lajos a pécsi honvédhadapródiskolában, Imre a kőszegi közös katonai alreáliskolában készül a katonai pályára./ Fáni néni kitünő háziasszony, sokszor vendégeskedünk náluk; különösen Ferenc és Franciska napokon tesz ki magáért,ilyenkor nagy vacsorát ad, milyen békebeli bőségben minden van,mi szem s szájnak kellemes.

Böske hugom elvégzi a Miasszonyunk zárdában a taniténőképezdét, 1911-ben taniténői oklevelet szerez - melynek egyébként sosem veszi hasznát - s utána belép a bálozó lányok sorába; kezdenek fiatalemberek járogatni hozzánk és sürün vannak zsurok nálunk; csinos, vidám, szőke lány,kik körül állandóan sokan forgolódnak.

Pali öcsém a ciszterci gimnáziumot végzi,1913-ban érettségizik, a katonai pályához van kedve,sikerül is felvétetni a Ludovika akadémiára; aztán már csak vendégképp jár haza szünetekben.

A három kicsi, Ilonka, Laci, Tóni lassan növekesznek; Ilonka 1911-ben, Laci 1913-ban megkezdi az elemi iskolát.

- Szeretem szüleimet, testvéreimet és mégis sokszor nagyon nehezen érzem magamat otthon: az ifjuság mohó életvágya lobog bennem és terhesnek érzem a polgári életforma korlátait - szeretnék kiröpülni a házból,szeretnék önálló lenni, ma-

gam ura lenni és ennek kivihetetlensége gyakran tölt el türelmetlenséggel,elégedetlenséggel; jól megy a sorom és mégis sokszor érzem magamat boldogtalannak.

-

Néhány érdekes esemény az első világháboru elötti évekből.

1910 junius 4-én Ferenc József király keresztülutazik Pécsett. Az állomáson lenn van az egész város s a nagy tömeg és a kivonult iskolásgyerekek lelkesen ünneplik a királyt, aki kiszáll a vaggonjából,hogy megköszönje az ovációt. Én is ott állok a perronon lelkesedő tömegben és aránylag közelről látom az agg uralkodót: a hófehér oldalszakállas,élénk piros arcu öregur molnárkék tábornoki waffenrockjában olyan benyomást tesz rám a napsütéses nyári délelöttön mintha valami pasztellkép elevenedett volna meg; meglep, hogy magas kora dacára milyen fiatalosan mozog az uralkodó

1910 szeptember 4-én Leon Versepuy francia repülő repülést végez a lóversenytéren; rengeteg ember sereglik összesze és álmélkodva nézik a francia aviatikus repülését; nagy, idpmtalan gépével 80-100 méter magasságban 2-3 kört csinál,aztán a tömeg nagy ujjongása közben ereszkedik le; a délután folyamán még kétszer-háromszor felszáll,de sosem megy magasabbra 100 méternél és nem tesz többet 2-3 körnél. De ez is micsoda merész vállalkozásnak tünik fel elöttünk - Uramisten pár év alatt mi fog kifejődni a kezdetleges próbálkozásból,azt hiszem a jelenlevők közül nem sejti senki,hová fog fejlődni a r pülés..

1913 évben megépül Pécsett a villanyosvasut és 1913 október 20-án megindul a városban az első villanyosjárat; napokon át mindenki villanyosozik és büszkék vagyunk arra,hogy nagyváros lett Pécs,hiszen immáron villanyosunk is van. Megépül a villanyos,de tipikusan pécsi módra épül meg, a minden krajcárt fogukhoz verő,fantázia nélküli spiszbürgerek képtelenek elgondolni,hogy a város növekedni fog, fejlődni fog,tehát mindent kicsire csinálnak,amit csinálnak nem hogy a fejlődéssel járó, növekvő igényeket nem tudja kielégiteni,de gyakran már akkor elégtelen mire elkészül / lásd a vizvezetéket,csatornázást stb/ Nos igy épitik meg a villanyost is, a sárga kocsikat a városban a Hadapródiskola és a Zsolnay gyár között szaladgáltatják - egy mellékvonallal a vasutállomás felé - de esziikbe sem jut,hogy kivigyék a villanyost oda,hol komoly jelentőséggel birna, elsősorban a temetőbe, aztán Rácvárosba,Gyárvárosba, Ujhegyre, Bányatelepre, hogy a közeli falvaknak /Mecsekszaholcs, Nagyárpád stb. / a város életébe való bekapcsolásáról ne is beszéljek../ De hát Pécsett a szük gondolkozásu nyárspolgárok városában vagyunk..

-

1913 május 1-én megkapom a "Végbizonyitványt" - vagy ahogy mondjuk az abszolutoriumot - és ezzel megválok a jogakadémiától,melynek falai között négy évet töltöttem; társaim között vannak,kik jog vagy államtudományi vizsgát tesznek az akadémián,hogy aztán a közigazgatás valamelyik ágában helyezkedjenek el,mások, kik a birói vagy ügyvédi pályára készülnek

megkezdik a szigorlatokra való készülést, melyeket az akkor létező két egyetem egyikén , a budapesti vagy kolozsvári egyetemen kell letenni - az utóbbiak közé tartozom én is.

A jogakadémia polgársága még egy nyugodt békeévet élvez /1913/1914/ aztán jön a háboru és ezzel örökre vége annak a kisvárosiasan kedélyes diákéletnek,mely a jogakadémián folyt s melyet én is végigcsináltam. A végzett jogászok és azok , kik rendes körülmények között még ott ülnének a jogakadémia padjain,kinn a harctéren küzdenek, szenvednek és áldozzák életüket a hazáért, egykori jogászpajtásaim közül ime hányan halnak - akikről tudok - hősi halált: Alacs Ervin, Dr. Berger Dezső, Engelmann László, Dr. Erdélyi László, Frank Sándor,Győry Nagy László,Horkay Jenő, Dr. Jablonszky Zoltán,Járányi Károly, Király Sándor, Kiss Aladár, Dr. Kovács Jenő, Nagyági Lajos, Ováry Elemér, Paulay Géza, Szász Lajos, Szatlics Kálmán, Sztolics Alfréd, Wachauer Károly, Weigand Béla stb.

A háboru után Pécsre helyezik a pozsonyi egyetemet s az egyetem felállitásával egészen uj élet kezdődik, melynek többé semmi közössége nincs a régi jogakadémia kedélyes patriarchális életével..

10.

A pécsi jogászok Kolozsvárra járnak szigorlatozni és az ott vizsgázók révén ismerjük a professzorokat,a kérdezni szokott anyagot, az egyetemi viszonyokat s ezeknek ismeretében okosabbnak tartom a jól ismert kolozsvári egyetemre menni szigorlatozni,mint az elöttem ismeretlen pestire.

Hónapokon át készülök az első szigorlatra,a történelmire s a tanulásban eltöltött hónapok után 1913 május 11-én utazom el Kolozsvárra. Erről az utazásról csak annyit, hogy most ébredek először annak tudatára,hogy Magyarországon nemcsak magyarok,de igen nagy tömegben nemzetiségek is élnek; Erdélybe érve megdöbbenve látom,hogy elmarad mögöttem minden ami magyar, az utasok lassankint kicserélődnek,a vonat románokkal,román szóval telik meg,ha az állomásokon a vasutasok nem beszélnének magyarul és nem látnám a feltüzött szuronyu,kakastollas csendőröket,azt hinném,hogy idegenben járok. Hiszen tudtam,hogy Magyarországon élnek románok, de sejtelmem sem volt arról,hogy ennyien vannak; egyszerre rádöbbenek,hogy milyen nagy, kompakt nemzetiségi tömegek lakják az országot,milyen naiv dolog a nemzetiségi tömegek elmagyarositásáról, beolvasztásáról ábrándozni s hogy menynyire elhibázott a nemzetiségekkel szembeni soviniszta magyar politika. Egyszerre elsőrangu problémává nő meg szememben a nemzetiségi kérdés,mellyel foglalkozni kell s melynek megoldásától - ugy érzem - a magyarság élete,jövője függ. Mondhatom ez az erdélyi utazás alaposan megváltoztatja gondolkozásomat, szembe találkozom a valósággal s a valóság sulya alatt szétporlanak a hamis illuziók,semmibe foszlik az a nevetséges diákos szemlélet,mellyel eddig néztem a dolgokat.

- Május 12-én este érkezem meg Kolozsvárra,az állomáson egy pécsi jogásztársam Bors Dezső vár,ki már pár hét óta Kolozsváron tartózkodik, szintén szigorlatozik; magával visz szállására,a Majális utca 19 számu házban lakó Farkas Béláékhoz,egy öreg csiki székely házaspárhoz,kik abból tartják fenn magukat,hogy egyetemi hallgatóknak lakást és kosztot adnak; együtt lakunk Farkaséknál,náluk kosztot is kapunk.

Kolozsvárra érkezésemet követő napok tanulással, meg az egyetemen szigorlatok hallgatásával mennek el. Végre május 16-án felvirrad a szigorlat napja és reggel szivdobogva indulok elaz egyetemre vizsgázni.Egyházjogból Dr. Kossutány Ignác kérdez, ki régebben a pécsi jogakadémián volt tanár; alacsony, ősz szakállas,szimpatikus,idősebb ur, ki nyugodtan, jóindulatuan kérdez - sikerül is nála a vizsgám. Jogbölcsészetből és nemzetközi jogból Dr. Somló Bódog vizsgáztat; alacsony, beretvált arcu,müvész kinézésü ur,feladja jogbölcsészeti könyvéből egy fejezet cimét s aztán hagyja,hogy

az első szótól az utolsóig elmondjam a fejezetet; nála is jól megy a vizsga. / Közbevetőleg jegyzem meg,hogy Dr. Somló jogbölcsészeti könyve egyike a legszebb tankönyveknek, melyekkel dolgom volt az életben; modern alapokon állva szociológiai szempntokból kiindulva világosan,érthetően érdekfeszitően adja a jog filozófiáját - szinte azt lehet mondani élvezettel tanulom ezt a könyvet. / Római jogból Dr. Farkas Lajos kérdez; nagy tudós,római jogból európai neve van, római jogi tankönyve annyira nehéz és annyi ismeretet tételez fel,mintha nem is tanuló ifjusá,de tudósjelöltek számára irta volna; különben merev,mogorva öregur,az egyetem réme,kinek szigoruságáról legendák keringenek, ha rossz kedve van, vagy reumája gyötri,nincs ember ki levizsgázna elötte; szerencsére én aránylag jó hangulatban találom és igy különösebb baj nélkül vizsgázom nála.Végeredményben egyhangulag sikerül első szigorlatom - büszkén táviratozom meg haza az eredményt és olyan boldog vagyok,hogy madarat lehetne fogatni velem.

Vizsga után két napig Kolozsváron maradok, csak most jutok hozzá,hogy megnézzem a várost. Szép, nagy,patinás multu,történelmi levegőjü város Kolozsvár,valahogy érezni rajta,hogy sokáig volt főváros, Erdély fővárosa; az erdélyi magyar mult emlékeit idézik a gótikus Szent Mihály templom, Mátyás király szülőháza, az ódon paloták s a magyar dicsőséget hirdeti Fadrusz János gyönyörü Mátyás király szobra; egy nagy magyar sziget a román tengerben,a városban járva-kelve román szót alig hallok; erdélyi zamatu tősgyökeresen magyar élet folyik Kolozsváron és én az első látásra megszeretem ezt a szép régi várost. A szinházban egy délutáni előadáson megnézem az "Ember tragédiáját" és egy esti előadáson Tömörkény István "Barlanglakók" cimü egyfelvonásosát, utána Környey Bélával Mascagni "Parasztbecsület" operáját - fővárosi stilusu előadások ezek,a kolozsvári szinház a kitünő Janovits Jenő vezetésével müvészi nivó tekintetében a pesti Nemzeti Szinházzal versenyezhet.Keresztül-kasul járom a várost, megnézem az Erdélyi Kgzmüvelődési Egyesületnek Mátyás király szülőházában el elyezett muzeumát, aztán az Erdélyi Nemzeti Muzeum képtárát,az Egyetemi könyvtárat,a Népegészségügyi kiállitást,sétálgatok a régi érdekes házsongárdi temetőben és a Rákóczi ligetben - május 19-én reggel aztán vonatra ülök és utazom fel Pestre.

Nyolc napot töltök Pesten Tera néniéknél - kik mióta utoljára Pesten jártam a Kis Pipa mellé a József körúton egy kávéházat is szereztek - élvezem a nagyváros zajos,mozgalmas életét,melyet annyira szeretek, az operában megnézem a "Tannhäusert", a Nemzetiben a "Faustot ", jókat eszem a Kis Pipában, esténkint meg a Tőkés kávéházban üldögélek - május 27-én aztán büszkén érkezem haza Pécsre zsebemben a szigorlati bizonyitvánnyal.

-

Quid nunc ? Két lehetőség áll nyitva elöttem: egyelőre nem menni hivatalba,hanem erős iramban tanulva 3-4 hónapos időközökben letenni a második és a harmadik szigorlatot is és csak doktorrá avatás után állni be hivatalba,avagy nyomban hivatalba menni és a hivatalos elfoglaltság mel-

lett rendelkezésemre álló szabad időben tanulgatva lassan-lassan letenni a szigorlatokat. / Ebben az időben már egy szigorlattal is felvették az embert a birósághoz. / Apám az utóbbit tanácsolja és tanácsára az utóbbi megoldást választom; nem bánom meg,hogy igy cselekszem, 1913-tól kezdve számitanak a szolgálati éveim s a háboru és a hadifogság hosszu évei ép ugy beleszámitanak a szolgálati időbe,mintha az egészet itthon töltöttem volna a hivatalban. Az hogy a birósághoz megyek annyira magától értetődő,hogy' eszembe sem jut,hogy máshová is mehetnék.

1913 junius 7-én bemutatkozom Balogh Károly táblai elnöknek. Az őszülő szakállu,finom és előkelő megjelenéférfi ideális gondolkozásu,nemes jellemü,szeretetreméltó és közvetlen magyar ur; nagy irodalom,müvészet és természetbarát / elnöke a Mecsek Egyesületnek. / Az anyja Madách Imre nővére volt,családját 1848-ban legyilkolják az oláhok,mint két éves gyermek egyedül menekül meg a vérengzésből; Madách Imre magához veszi és a nagy költő házában nevelkedik. Édesapám mutat be neki és Klie Lajos elnöki titkárnak - mindkét ur meleg szivélyességgel fogad és Balogh megigéri kinevezésemet be is vátja igéretét,1913 junius 17-én kinevez dijtalan joggyakornoknak és szolgálattételre beoszt a pécsi kir. járásbirósághoz

NEUSIEDLER JENŐ
JOGGYAKORNOK

Pécs, járásbíróság

A budapesti itélőtábla elnöke Balás Károly ujpesti lakos, jogszigorlót, Liber József államtudományi doctor, szentendrei lakost, Rajics Milorad budapesti lakos, végzett joghallgatót a budapesti itélőtábla területére ideiglenes minőségben dijas joggyakornokká nevezte ki.

A győri télőtábla elnöke Rédey Károly veszprémi lakos, végzett joghallgatót a győri kir. itélőtábla kerületébe ideiglenes minőségben dijas joggyakornokká nevezte ki.

A pécsi itélőtábla elnöke Neusiedler Jenő jogszigorló, pécsi lakost a pécsi itélőtábla kerületébe dijas joggyakornokká nevezte ki.

Pesti Hírlap

11.

Megkapom kinevezési okiratomat és azzal jelentkezem Hardy Sándornál, a pécsi kir. törvényszék elnökénél - ez egy szeszélyes, zsarnoki természetü öregur,kit senkisem szeret; ebben az időben már betegeskedik,nagyot hall, arca meg valami abnormisan kék szint vesz fel / betegeskedése miatt rövidesen, 1914 áprilisában nyugdójba is megy és helyette Klie Lajos táblai titkárt nevezik ki a törvényszék elnökének. Hardy pár megorva szóval elintéz és megyek tovább a járásbiróság vezetőjéhez Decleva Ignác járásbiróhoz / az 19?0-as években mint ny. járásbirósági elnök hal meg /,ki már szivesebben fogad,nyomban le is teszem nála a hivatali esküt. Az eskü letétele után megkezdem bemutatkozó látogatásaimat, bemutatkozom a járásbiróságon,törvényszéken,ügyészségen,aztán a táblán és a főügyészségen,napokon át nem kerül le rólam a zsakett.

Ledarálom a hivatalos viziteket és megkezdődik a hivatali munkálkodásom. A járásbiróságon Decleva Ignác vezetése alatt a következő birák müködnek: Krigl Nándor,Mihálffy Dénes, Rusz János, Dr. Trinn Miklós,kik a polgári ügyeket intézik és Gyarmathy Miklós,ki a büntető ügyeket intézi. / Ma már persze valamennyien a temetőben alusszák örök álmukat./ Rajtam kivül joggyakornokok Garai Lajos, Bőbel Miklós,Szendrődi Rezső, Buzás /Brunner/ Árpád és Magay Ferenc; van aztán a járásbiróságon még egy öreg jegyző,az ősz haju,lógó bajszu Heindl Nándor az "örök jegyző",ki már az 50. év felé jár, de birói vizsgája nincs és emiatt nem nevezik ki birónak; mint járásbirósági titkár megy nyugdijba 1925-ben 60 éves korában, pár év mulva meg is hal. / A velem együtt joggyakornokoskodó fiuk lassan, lassan birák lesznek és egyikük,másikuk szép karriert fut be a birói pályán./

Az első időkben Decleva Ignác vezető járásbiró mellett dolgozom. Alacsony, kövérkés,szemüveges ,rettenetesen határozatlan bácsi,ki mindenen meg var akadva,sohasem tudja mit csináljon;; állandóan panaszkodik, édesem igy, édesem ugy, ujra és ujra végigolvassa a kezelése alatt álló hivatalos pénzeket,melyek sohasem akarnak stimmelni. Nem sokat tanulok mellette; annál többet tanulok Krigl Nándortól,kihez pár hónap eltelte után Declevától kerülök / az 1940-es években mint ny. táblai tanácselnök hal meg / eszes és igen pedáns ember, ki pontos és rendes munkát követel,közben azonban nem fukarkodik jótanáccsal, tanitással, mindent megmagyaráz,megmutogat ,mindenre felhivja az ember figyelmét. Dolgozom egy keveset Mihálffy Dénes járásbiró mellett is - ez egy csendes, hallgatag, éjjel nappal dolgozó ember, az 1940-es években hal meg mint táblai tanácselnök - aztán végrehajtási és hagyatéki ügyeket is intéztetnek velem, az elöbbiek birája a nyers modoru Rusz János járásbiró, az utóbbiaké Dr. Trinn Miklós járásbiró,egy

egy igen kedves és szimpatikus fiatalember. / Az 1920-as években mindaketten megválnak a bíróságtól és ügyvédi irodát nyitanak; azóta persze ők is kinn feküsznek a temetőben./ Mikor a polgári ügyszakban megfelelő jártasságra teszek szert,Decleva vezető járásbirő beoszt a büntető szakba,hol Gyrmathy Miklós járásbiró mellett dolgozom.Jó ismerős még Kanizsáról,hol törvényszéki jegyző volt és édesapám mellett is dolgozott, közvetlen modoru,kedves és barátságos fiatalember,kitünő biró,öröm mellette dolgozni a "Becsületbiróságon. / Az 1930-as években mint táblabiró halt meg. /

Általában hamar beletanulok a birósági munkába. Dacára jogvégzettségemnek eleinte teljesen tájékozatlanul állok a dolgokkal szemben, a gyakorlatban valahogy minden máskép néz ki mintő az elméletben,de érdekel minden, kedvvel foglalkozom az ügyekkel és különösebb nehézség nélkül beletanulok a munkába; akárhová állitanak iparkodom becsülettel megtenni kötelességemet és rendesen elvégezni a rám bizott munkát. Nagyon megkönnyiti munkámat az a kellemes és barátságos légkör, mely a járásbiróságon - mint általában a magyar biróságokon - uralkodik. Egyetlen egy állami hivatalban sincs a kollégiális összetartozás érzete és a barátságos egymás támogatás annyira kifejlődve mint a biróságnál; a biróságnál nem ismerik a dölyfös és lóhátról beszélő főnöki hangot, a kákán csomót keresést,intrikálást, egymás furását, a hang, a modor még a legalacsonyabb rangu akkal szemben is uri és szives - ilyen körülmények között persze hogy örömmel és szivesen dolgozik az ember és a legnehezebb munkának sem érzi terhét.

-

Hivatali elfoglaltságom mellett szabad időmben persze szorgalmasan tanulok,készülök a második szigorlatra a vegyesre. 1914 február 24-én aztán elutazom Kolozsvárra vizsgázni; Farkaséknál ezuttal nem tudnak szállást adni s igy a Ferenc József szállodában lakom, csupán étkezni járok Farkasékhoz. 1914 február 27-én zajlik le a második szigorlatom. Büntetőjogból Dr. Lukács Adolf kérdez, ki régebben a pécsi jogakadémián volt professzor; fehér haju, fehér szakállu, magas férfi, jóindulatuan kérdez és igy minden nehézség nélkül esem nála tul a vizsgán; közigazgatási és pénzügyi jogból Dr. Boér Elek, közjogból Dr. Réz Mihály vizsgáztatnak, mindkettő szimpatikus,nyugodt ember,náluk ugyancsak jól megy a vizsga; politikából Dr. Balogh Artur kérdez - ez egy ideges bolond,ki kérdéseivel, rendszer nélkül ugrál ideoda s minden csekélységért dühbe gurul és orditozni kezd, de hála Isten ennél sem történik baj; végeredményben második szigorlatom is egyhangulag sikerül. Szigorlat után azonnal utazom haza Pécsre.

Rövid pihenőt tartok, aztán hozzálátok a harmadik - tételes - szigorlatra való készüléshez,melyet szeptemberben akarok letenni; sajnos ezt az utolsó szigorlatomat ép hét évvel tolja ki aztán a háboru. Készülök a szigorlatra s tanulás mellett irogatom doktori disszertációmat is. A doktorrá avatás előfeltétele,hogy a jelölt által készitett doktori értekezés - disszertáció - az egyetemi tanács által elfogadtassék. Az összes karokon szigoruan veszik a doktori

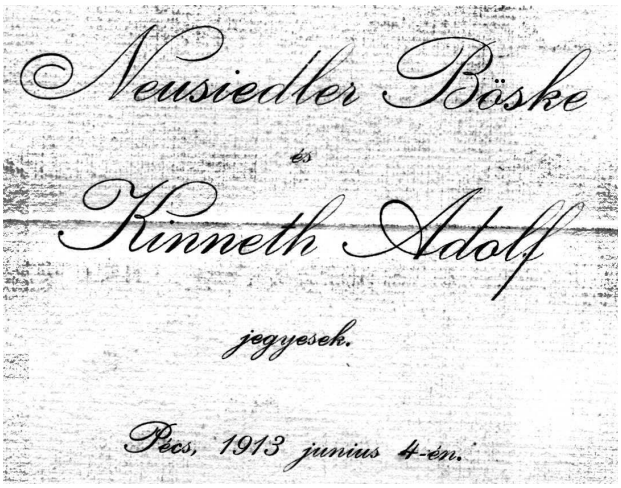
értekezéseket,egyedül a jogi kar az, mely abszolut nem törődik velük, itt a disszertáció üres formasággá válik, a jelöltek nem is nagyon fáradoznak a disszertáció elkészitésével,egymás között adják-veszik a disszertációkat,nagy ritkaság, ha valaki maga készíti el / igy van ez a pesti egyetemen is. / Én magam csinálom meg az enyémet,mert valahogy ugy érzem,hogy doktorrá avatásomnak saját magam elött nem lenne meg az igazi értéke,ha mondjuk Lepagenál venném meg a disszertációt és nem magam késziteném el.. / Ez egy kolozsvári könyvkereskedő cég,mely üzletszerüleg foglalkozik disszertációk eladásával. / Téméul - Angyal Pál hatása alatt, kinek jogakadémiai előadásai,mély benyomást gyakorolnak rám - a fiatalkoruak bünözését választom, annál is inkább,mert a büntető járásbiróságon sürün foglalkozom fiatalkoru bünözőkkel. / Zárójelben megjegyzem,hogy a gyakorlatban látva a fiatalkoruak bünügyeit meglehetősen kiábrándulok a fiatalkoruakra vohatkozó jogintézményekből: elméleti emberek készitették el őket és a sok szép dolog,mit az irásztal mellett kigondoltak, gyakran egész furcsán fest a gyakorlatban - hiába az élet,más, mint az elmélet../ Elkészitem a disszertációt,melynek cime "A fiatalkoruak bünözése és az ellene való küzdelem" lesz, szépen be is köttetem - aztán hét évig pihen egy szekrény mélyén,csak 1921-ben veszem ujra elő,mikor végre rákerül a sor arra,hogy letegyem a harmadik szigorlatot.

-

Amellett,hogy hivatalba járok,szigorlatra készülök, járok társaságba, járok mulatságokba,szinházba, hangversenyekre, mellette állandóan olvasok is,könyvtáram szépen gyarapszik,nincs hónap hogy egy-két könyvet ne vásárolnék. Baráti köröm természetesen megváltozik, egykori jogászpajtásaim elszéledtek - régi jogásztársaim közül Paulay Gézával, Alacs Ervinnel, Domján Bélával,Domján Dódival, Király Pistával, Zánkay Ferivel,Balassa Miklóssal találkozom sürübben - társaságom most főleg birósági kollégákból kerül ki. Anyagi helyzetem joggyakornoki kinevezésemmel nagyot javul, fizetésem évi 1000 korona - vagyis egy hónapra 83 korona fizetést kapok / mindössze két hónapig vagyok dijtalan joggyakornok, aztán dijjassá "lépek elő" / A fizetésemből 30 koronát átadok édesanyámnak,a többiből ruházkodom s telik szórakozásaimra is.. Uram Isten milyen nagy pénz 1913-ban, 1914-ben havi 53 korona , mindenesetre jogász koromhoz képest egész gazdag ember leszek..

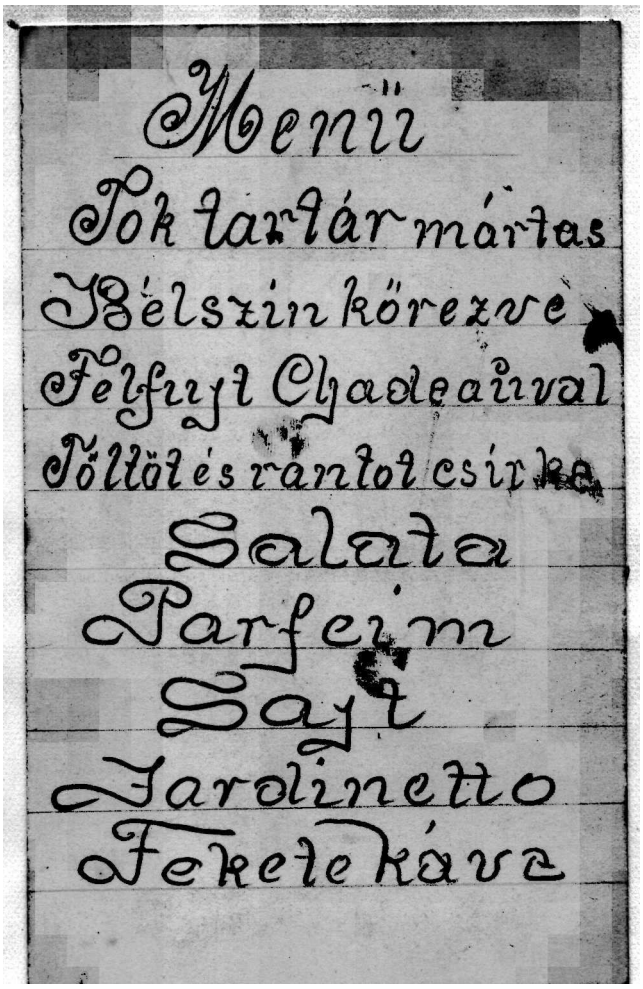
-

1913-ban nagy családi esemény zajlik le nálunk, Böske hugom férjhez megy Kineth Adolfhoz,a Magyar Általános Biztositó Társaság tisztviselőjéhez. Már régebbről ismerem Kinethet és nem nagyon szimpatizálok vele,van fellépésében valami agressziv,mi visszariaszt tőle, ugy hogy mikor sürübben kezd hozzánk járni, határozottan visszás érzésekkel fogadom, mikor pedig 1912 december 12-én megkéri Böskét,cseppet sem vagyok elragadtatva a dologtól. De mikor mint vőlegény csak 1913 junius 4-én tartják meg a hivatalos eljegyzést -

Neusiedler Böske
és
Kinneth Adolf
jegyesek.
Pécs, 1913 junius 4-én.

Böske, 1913

Menü
Tokaszalár mártas
Bélszin körezve
Felfujt Chadeauval
Töltött ranlot csirke
Salata
Parfeim
Sajt
Jardinetto
Fekete kávé

Édesanyám
1913

Az esküvői vacsora menüje 1914. V. 16.

Tóni öcsém, 1913

nap-nap után megfordul nálunk és jobban megismerk dem vele, kiderül,hogy a provokáló külső alatt egy nagyon jó és derék fiu lappang; megszeretem őt is, családját is,különösen az édesanyját, az öreg Kineth nénit - a három kicsi elnevezi őt ómamának s a kicsinyek után ómamának kezdjük mi többiek is hivni, a jóságos öregasszony pótolja nálunk a hiányzó nagymamát. / 1915 jul. 2-án hal meg; Kineth Doli édesatyja, ki a Schaumburg-Lippe hercegi urodalomban volt tisztviselő 1910 körül halt meg./ 1914 május 16-án - egy csunya csős napon - a Belvárosi templomban tartjuk az esküvőt,melyre sok ember gyül össze; édesanyám oly pompásan,fiatalosan néz ki mintha nem is az ő lánya esküdne; nagy esküvői vacsorát rendezünk,melyre hivatalosak a rokonságon kivül a velünk jóbaráti viszonyban álló családok is. Esküvő után a fiatal pár a Perczel utcai Kelemen házban egy két szobás lakásban helyezkedik el és itt kezdik meg közös életüket. / Pár hót mulva valami veszekedés támad Böske és Doli között és Böske hazaszalad anyánkhoz panaszkodni. "Azonnal hazamégy uradhoz és meg ne halljalak többet panaszkodni,mert olyan pofont kapsz,hogy öregasszony korodban is megemlegeted !" - ez édesanyánk válasza; nem is panaszkodik soha többet Böske./ Boldogan élnek,sajnos a boldogság nem tart sokáig, pár hónap mulva kitör a háboru, Doli bevonul katonának és aztán csak nagy ritkán látják egymást hugommal; Doli olykor hazajön szabadságra,egyizben Dolit valami tanfolyamra Pestre vezénylik,itt élnek együtt pár hétig,majd egy más alkalommal Doli ezredével Horvátországba kerül,Böske leutazik hozzá és itt vannak együtt egy darabig. Aztán Doli az olasz frontra kerül és itt 1918 junius 15-én elesik; angolokkal áll szemben s a harban fejlövést kap,mely nyomban végez vele. Böske hugom alig 25 éves korában özvegyen marad.

-

Nyugodtan,békésen folyik az életem,mikor felkavarodik a világ, végigsöpör a háboru Európán és az én életemet is teljesen uj irányba tereli. 1914 junius 28-án nagy megdöbbenéssel halljuk Ferenc Ferdinánd és felesége meggyilkolásának hirét és ugy érezzük egyszerre egész közel nyomult hozzánk a háboru veszélye,mely évek óta lógott a levegőben s mely 1908, 1909, 1913-ban már-már kirobbanással fenyegetett s melyet akkor nagy nehezen sikerült elháritani. Nyomott hangulatban mulnak a hetek, 1914 julius 24-én aztán roppant izgalmat kelt a hir,hogy ultimátumot adtunk át Szerbiának.Egy napi izgalmas várakozás után aztán 25-én kapjuk a hirt,Szerbia nem fogadta el az ultimátumot - végigsüvit a városon a háboru vihara, felkavarodik minden, az utcákon kinirult arcu tömegek orditoznak és éltetik a háborut,az emberek egymás kezéből kapkodják ki a rendkivüli kiadásokat és mindenfelé a a Rákóczi induló, a Prinz Eugén mars meg a Wacht am Rhein harsog. Julius 26- án megjelennek a részleges mozgósitást elrendelő hirdetmények, majd a szerb háboru európai háboruvá fejlődik és 31-én a részleges mozgósitást követi az általános mozgósitás. A város olyan lesz mint valami roppant hangyaboly,bevonuló katonák ezreivel telik meg minden, a laktanyákban, iskolákban stb. elhelyezett katonatömegeket erős tempóban öltöztetik be csukaszürkébe és szerelik fel; és egymás

után vonulnak el az 52-sök, 69-esek, 19-es honvédek, 8-as huszárok, mennek a harctérre, szakadatlanul dübörögnek a katonavonatok,melyek a férfiak százezreit viszik a harctérre. Az élet teljesen átalakul, a háboru mindent elnyel,a háboru követelményei elött háttérbe szorul minden polgári érdek,polgári vonatkozás, ezekben a napokban és hetekben más sincs,mint egyedül és kizárólag a háboru.

A hivatalban megszünik minden munka, a háboru eseményei, izgalmai sokkal jobban lekötnek bennünket hogysem dolgozni tudnánk, de egyébként sem lehetne tárgyalni hisz a felek, tanuk, ügyvédek mind távol járnak; a biróságtól is szép számmal vonulnak be, többek között a járásbiróságtól Mihálffy Dénes és Gyarmathy Miklós vonulnak be, Gyarmathy távozása után egyedül maradok a büntető járásbiróságon. Ami engem illet két sorozáson alkalmatlannak nyilvánitottak,idén tavasszal rövidlátásom miatt felülvizsgálatra küldtek,melyet a csapatkórházban ejtettek meg rajtam. / A látásom 1912 körül kezd gyengülni; nem sokat törődöm a dologgal,hanem mikor egyszer az utcán ugy megyek el édesanyám mellett,hogy nem ismerem meg,anyám szemorvoshoz parancsol, az orvos megvizsgál és szemüveget ir elő, 1914 tavaszán te zem fel először a szemüveget és valóságos élmény számomra,hogy egyszerre éles körvonalakban,legapróbb részletekig is láthatóan jelentkezik számomra a világ ,melyet eddig csak homályosan és elmosódva láttam./ Azóta is állandóan szemüveget hordok./A Pótsorozás augusztus 29-ére van kitüzve és én csendes izgalommal várom ezt a napot,mely dönt sorsom felett; szeretnék beválni, katona lenni,mert ugy érzem,hogy akkor midőn minden épkézláb férfi katona, én sem maradhatok ki a sorból - ha elmulna a háboru ugy hogy nem veszek benne részt, nem tudnék az emberek szemébe nézni. Augusztus 29-én aztán a Sörházban "tauglichnak" nyilvánitanak,nyomban fel is esketnek, egyben - kanizsai ~~xxxx~~ származásu lévén - parancsot adnak, hogy utazzam Kanizsára és jelentkezzem a 48-asoknál; természetesen arról,hogy a harmadik szigorlatomat letehessem - melyre pedig 1914 szeptember közepére már terminusom is van - többé szó nem lehet.

1914 augusztus 30-án szüleimtől és testvéreimtől való hosszas ,keserves bucsuzás után elutazom Nagykanizsára,hol jelentkezem a 48.gyalogezred hadkiegészitő parancsnokságánál. Itt azt kérem,hogy helyezzenek át az önkéntesi jog megadásáért benyujtott kérvényemben megnevezett székesfehérvári 69. gyalogezredhez; hosszu éveken át állomásozott ez az ezred Pécsett, Pécsett volt az önkéntes iskolája is - pótteste a háboru kitörésekor természetesen Székesfehérváron alakult meg - pécsi barátaim, jogásztársaim mind ennél az ezredmél szolgálnak és szeretnék a pécsi fiuk között szolgálni. 1914 szeptember 1-én aztán megkapom a 69. gyalogezredhez való áthelyezésemet és szeptember 2-án elutazom Székesfehérvárra.

Megérkezem Székesfehérvárra,mely ebben az időben egy nagy, elhanyagolt kinézésü,nyaktörő kövezetü,poros parasztváros; a Főutca, a püspöki palota és a székesegyház környéke még városias képet mutatnak,de a külső utcák már tisztára falusias jellegüek. Felkeresem a Lövölde utcában Cséby Jánosékat - Irma néni Németh néni lánya, Cséby bácsi Déli vasuti mozdonyvezető és nemrégiben helyezték át őket Nagykanizsáról Székesfehérvárra - nagy örömmel és szeretettel fogadnak,el sem engednek maguktól és igy lakásra,kosztra náluk maradok; Irma néni ugy gondoskodik rólam,mintha édes gyereke lennék, pedig van neki öt gyereke.két nagyobb Jancsi és Mariska,két kisebb, Böske és Ili és egy sokat siró pár hónapos pólyásbabája, Pannika.

Székesfehérvárra érkezésemet követő napon 1914 szeptember 3-án bevonulok a 69. gyalogezredhez.

A cs. és kir. 69. gyalogezredet 1860-ban állitották fel székesfehérvári kiegészitő körlettel; a königrétzi csatában már ott van és derekasan megállja helyét. A háboru kitörését megelőző időkben az ezredparancsnokság, az önkéntes iskola, az I. és II. zászlóalj Pécsett állomásozik,a III. zászlóalj Castelnuovóban, a IV. zászlóalj pedig anyavárosában Székesfehérváron; a háboru kitörésével a tábori zászlóaljak elmennek a harctérre, mig az ezred pótzászlóalja Székesfehérváron alakul meg; az ezred legénysége nagyobb részben fehérmegyei magyarokból ,kisebb részben tolnamegyei svábokból - amint az ezredben mondják őket,"tokosokból" - áll. Közös ezred, tehát a szolgálati nyelv német. A tisztikar tipikusan közös tisztikar, a császár kabátját hordják, a császárt szolgálják és idegenül állnak szemben a magyarsággal; maguk között csak németül beszélnek és csak nagy üggyel-bajjal tudják megértetni magukat a magyar legénységgel, viszont a fehérmegyei magyarok vért izzadnak a számukra érthetetlen német vezényszavakkal és a beléjük vert német katonai terminus technikusokkal. Nékünk magyaroknak ellenszenves volt az egész "svarcgelb" k.u.k. armádia,melynek egyik ezredét képezte a " K.u.k. Infanterieregiment Nro 69 von Leithner." / Az ezredtulajdonos br. Leithner gyalogsági tábornok volt, halála után Hindenburg tábornagyot nevezik ki ezredtulajdonosnak, s az ezred "Hindenburg bakák" elnevezés alatt teszi ismerté nevét a háboruban. /

Mindaz,mit fentebb elmondottam a békeidőkre áll a háboru alatt aztán nagyot változik a helyzet.

A háboru kitörésekor tömegesen vonulnak be a magyar tartalékos tisztek; az első nagy ütközetekben elhullik a sok - különben javukra legyen mondva katonának kemény katona - idegen tényleges tiszt,az alsóbb vezetés teljesen a magyar ~~tényleges~~ tartalékos tisztek kezébe kerül, belőlük kerülnek ki a szakaszparancsnokok,a századparancsnokok, sőt egyes esetekben még zászlóaljparancsnok is kerül

ki közülük,hivatalosan megmarad ugyan a német szolgálati nyelv, de a tisztek mind magyarok, magyarul gondolkoznak,magyarul beszélnek s a kevés számu idegen tiszt a sok magyar között kénytelen maga is magyarul beszélni, magyar szokásokat felvenni, a magyarsághoz idomulni; a német külsőségek alatt egy erős magyar érzésü, magyar virtusu ezred küzd kinn a harctéren

Ennek az ezrednek pótzászlóaljparancsnokságánál jelentkezem a Budai uton levő 69-es laktanyában. / A pótzászlóalj parancsnoka a marciális bajszu Mergl Jenő alezredes, kit mikor 1914 őszén kimegy a harctérre Watz Károly ezredes vált fel. / Székesfehérváron már az uj ezredet találom; az ezred pótalakulatainál magyar tartalékos tisztek szolgálnak, sok közöttük a pécsi, az utcákon pécsi asszonyokkal találkozom, a tartalékos tisztek hozták magukkal a feleségüket is,ugy hogy szinte otthon érzem magamat a sok pécsi között.

A pótzászlóaljparancsnokságon történt jelentkezés után továbbitanak az önkéntes abteilunghoz,mely a Kert utcában egy üresen álló házban van elhelyezve; a 69-es laktanyát hadi kórháznak alakitották át, a laktanyában csak a parancsnokság és a raktárak maradtak,mig az alakulatok szét vannak szórva a városban / van olyan század,mely 8-10 helyen - padláson, raktárban,üres lakásban stb. - tanyázik / igy kerül az önkéntes abteilung a Kert utcába,majd innen a Gyümölcs utcai ovodába,majd később a Széchenyi utcai református iskolába. Az önkéntes abteilungban,melyben kb. 110 önkéntes tanulja a katonamesterséget egész sereg pécsi fiut találok,közöttük szép számmal volt jogásztársaimat / Vörös Mihály,Várdai István,Antal Aladár,Szatlics Kálmán, Paulay Géza,Jezischek Róbert,Laky Károly, Szász Lajos, Király Sándor, Ováry Elemér,Berényi Nándor stb / kik persze nagy örömmel üdvözölnek.

Beöltöztetnek, felszerelnek és kezdetét veszi katonai kiképzésem; egyenlőre pár hozzám hasonló elmaradt fiuval külön vesznek,csak akkor osztanak be a csapatba,mikor már elsajátitottuk az elemeket, az állást, mozgást,fegyverfogást stb; meglehetős ügyetlen kezü ember vagyok s vért izzadok,mig megtanulom a csattogós, pattogós fegyverfogásokat.

Szolgálatunk eleinte igen nehéz,a savanyu képü Szenes kadettaspirant / hadapródjelölt / a parancsnokunk,ki kora hajnaltól késő estig üz, hajt bennünket,semmi sem tetszik neki, semmivel sincs megelégedve és csak ugy röpködnek a keményebbnél,keményebb fenyitések - dühtől forrva viseljük ennek a félbolondnak zsarnokoskodását,mig végül is betelik a pohár: Jezischek Róberthoz hozzávágja a kardját,erre összeröffenünk,panaszra megyünk,mire Mergl alezredes elhelyezi tőlünk Szenest; az abteilung parancsnokságát Wurster Lipót főhadnagy veszi át, ez egy nyugodt föllélegzésü,fölényes modoru, elegáns tényleges tiszt,ki alatt aztán már rendes módon, minden különösebb baj nélkül folyik kiképzésünk. Wurster főhadnagy 1914 október közepén kimegy a harctérre,ekkor rövid időre volt pécsi jogásztársam Vida Elemér zászlós veszi át a parancsnokságot, de már két hét mulva uj parancsnokot kapunk Kellner Zsigmond főhadnagy személyében, ki csupán pár napig marad,1914 november 4-én a harctérről betegen hazajött Osztoic Sándor százados,egy magyarul csak törve beszélő horvát származásu tényleges tiszt lesz a parancsnokunk. Amilyen gyorsan változnak parancsnokaink, ugyanigy változnak felszerelési tárgyaink; a raktárak üresek, s ha egy-egy menetzászlóalj indul a harctérre ugy kaparják összesze a fegyvereket,felszerelési tárgyakat - amink van le kell adnunk a marsnak,kapunk helyette a harctérről hazakerült pisz-

kos,rozsdás fegyvereket stb. mikor aztán nagynehezen rendbehozzuk őket,ujra csak le kell adnunk a kapott dolgokat.

1914 november 15-én felállitják a tartalékos tisztiiskolát / Reserveoffiziersschule/ ,melybe az abteilungból 51-en kerülnek be - közöttük én is - mig a többi önkéntesek bevonulnak a századokhoz. / Az 51-hez utóbb még 12 öreg, harcteret járt önkéntes jön; békebeli "öregurak" ezek, kiket - a harctérről sebesülten hazatérvén - tiszti iskolába vezényelnek./ A tiszti iskola parancsnoka Osztoic százados lesz,ki mellé Ballay János főhadnagyot és az ellőtt karu Máthé Ödön hadnagyot osztják be; szállásunk a József utca 28 számu házban lesz, étkezdénk a József utca és Budai ut sarkán levő Virágcsokor vendéglőben / a tiszti iskola felállitásától kezdve én is itt étkezem.

Délelöttönkint kinn a Sóstón gyakorlatozunk,gyakorlatilag képeznek ki bennünket a háboru mesterségére. Akkoriban nem tudjuk, kinn a háboruban saját bőrünkön tanuljuk meg, milyen régi módi, korszerütlen és a modern háboruba nem illő a kiképzésünk. Nem arra oktatnak benniinket,hogyan kell ellenséges tüzben minden kis horpadástyl, emelkedést kihasználva fedezni magunkat, hogyan kell csuszva,mászva az ellenséges állást észrevétlenül megközeliteni s az ellenséges drótakadály elött meglapulva a drótvágó ollóval észrevétlenül elvágni a drótokat,hogyan kell az ellenségtől észrevétlenül elszakadni,hogy az ne is sejtse visszavonulásunkat,hogyan kell a gyalogsági ásőt kezelni - szóval nem arra oktatnak bennünket, mire a háboruban valóban szükségünk lenne, hanem üres és ostoba sablonokkal tömik a fejünket, minden fedezés nélküli rajvonalazásra, gondolkozás nélküli hurrás sturmolásra és hasonlókra, no meg a napoleoni időkből itt maradt "kolonnázásra",vagyis zárt oszlopokban való fejlődési,mozgási gyakorlatozásra; s mikor a harctéren jóformán már nincs lovasság, a "cavallerie links"-re, "cavallerie rechts"-re oktatnak bennünket - 1800 körül harcolt igy a gyalogság s mi ezt gyakoroljuk 1914-ben. S azt amire nem tanitanak bennünket, kénytelenek leszünk kinn a harctéren megtanulni, de mennyi véráldozatba kerül ez.. ; általános tapasztalat,a harctéren,hogy az ütközetekben tulnyomó részben a hazulról frissen érkezett és rosszul kiképzett emberek potyognak el,,mig a régi katonák kik már kitanulták a háboru minden csinját-binját szépen megmaradnak,ezek már tudják, hogy kell az ellenség elött viselkedni. Az egészben csak az az érthetetlen, hogy Osztoic, Balla és Máthé megjártak a harcteret, látták, hogyan néz ki a modern háboru és mégis - ugyszólván jobb tudomásuk ellenére - oktatnak bennünket ugy,ahogy oktatnak.

Mondom délelött gyakorlatozunk, délutánonkint meg elméleti oktatásban részesülünk, a Kereskedelmi iskola egyik tantermében az elméleti tárgyakat - Szolgálati szabályzat / Dienstreglement/ ,Gyakorlati szabályzat / Exercierreglement / ,Tereptan / Terrainlehre/, Fegyvertan / Waffenwesen,/, Hadseregszervezés / Heerwesen / - tanuljuk. Az oktatás nyelve persze német, nagyon megneheziti ez a dolgunkat, mert németül egy-két fiu kivételével nem igen tudunk s vért izzadunk a német szabályzatok,előirások betanulásával s a német klasszikusok forognak a sirjukban, mikor az anyagból németül felelünk.

December 21-én csillaghullás van,megkapom az

első csillagot,őrvezető / gefreiter / leszek; december 30-án pedig Watz ezredes jelenlétében lezajlik az elméleti és gyakorlati tisztivizsga,melynek eredményéhez képest 8 fiut kieneveznek hadapródnak / kadett/, 35-öt hadapródjelöltnek / kadettaspirant /, mig a 20-an a második csillagot kapjuk meg, káplárok leszünk.

A lezajlott hónapok alatt megszoktam a katonáskodást, egészséges ember vagyok, hozzáedződöm a fáradalmakhoz, ugy csinálom a dolgokat,mintha egész életemben ezt csináltam volna.

A vizsga lezajlása után beosztanak benniinket a századokhoz, én a II. pótszázadhoz kerülök,mely a Budai uton egy házban van elhelyezve; a század parancsnoka Schertler Pál százados. 1915 január 18-án nagy ujjonc bevonulás van, századunk is kap 400 ujjoncot - engem beosztanak az ujjonc századba kiképzőnek. Nagy ~~ujjonc~~ ambicióval dolgozom, mert a kiképző munka jó iskolát jelent számomra is,most sajátitom el az emberekkel való bánni tudást,keményen fogni őket,de mellette mindig emberségesnek maradni velük szemben. ~~Kazenkazkagyok~~ s bizalmat kelteni személyem iránt. Sokan a tisztek közül sohasem sajátitják el e tudományt, vagy puha "jó emberek" maradnak,kiket a legénység titkon kimosolyog, vagy pedig szadista bolondokká válnak,kiket meg embereik halálosan gyülölnek.

Egyébként székesfehérvári életem ? A legelső időkben a nehéz és szokatlan testi fáradalmak annyira összetörnek,hogy az ég világon semmihez sincsen kedvem,hét óra felé hazaérek az abteilungból,megvacsorázom, rögtön le is fekszem. Aztán hogy megszokom a katonai élet fáradalmait, többé már nem bujok olyan korán ágyba,hanem én is élni kezdek. Önkéntespajtásaimmal / Vörös Miska,Paulay Géza, Várday Pista,Jezischek Róbert,Antal Aladár,Freytag Guidó, Hockstock János, Csók Lajos stb / járogatunk a Hungária vagy Vörösmarty kávéházba,olykor elmegyünk vacsorázni a Juraszekbe, vagy Lackovitsba; vannak leányismerőseink, kikhez járogatunk - én gyakran fordulok meg Balog Böskéknél és Naszlady Rózsiéknál - ha van szabad időnk,ki-kinézünk az esti korzóra is; én szorgalmasan kultiválom a szinházat,melyben Nádossy Józsefszintársulata játszik,a társulat primadonnája Biller Irén,ki a háboru utáni időkben a pesti operettvilág sztárja lesza szintársulat egyébként az átlagos vidéki szintársulat. Éldegélek csendesen, szerényen, a háboruval nem sokat törődve; volt önkéntes társaim lassankint mind kimennek a harctérre,egyszer aztán sor kerül rám is.

1915 február végén felállitják a VIII. menet-zászlóaljat / marsbataillont / a január 18-án bevonult ujjoncokból, kik tehát alig hat hetes kiképzés után mennek ki a harctérre; a zászlóalj parancsnoka Demeter Kálmán százados lesz. A zászlóalj 2. századába,melynek parancsnoka Mattanovits Lajos hadnagy,engem is beosztanak, a 3. szakasz parancsnoka,Marosi Gyula hadapród mellé kerülök szakaszparancsnokhelyettesnek. Hazaugrom Pécsre és elbucsuzom szüleimtől, testvéreimtől; aztán beöltöztetnek a "halálruhába" és felszerelnek; a zászlóalj éleslövészetet tart Zámolyon; és március 17-én egy gyönyörüszép meleg tavaszi napon indulunk ki a harctérre - Cséby néni ugy megsirat mintha saját édes fia indulna a háboruba. Nemzetiszinü zászlók alatt me-

Várday István zászlós 1915

Wekerle Ferenc zászlós, Geday Imre zászlós, 1916

harsany éneksz̈val menetelő,kivirágozott,pantlikázott zászlóaljunkat rengeteg ember kiséri le az állomasra,ahol bevagoniroznak, aztan a katonazenekar hangszerein felharsanó Rákóczi induló hangjai mellett indulunk s éljenzés,kendőlobogtatás közben lassan kigördül vonatunk az állomásról. Elindultunk a háboruba,a legteljesebb bizonytalanságba
/ Pali öcsémet ugyanez időben avatják hadnagyá a Ludovikán; a pécsi 19-es honvédokhoz kerül,rövidesen ő is jön ki a harctérre. Szüleim immáron kettőnkért - nos és Doli sógoromért - aggódhatnak.

13.

Nagyon nehéz körülmények között utazunk,vagy negyvenen vagyunk belezsufolva egy marhavaggonba nagy helyet elfoglaló szerelvényeinkkel,se ülni, se állni,se mozogni,se aludni nem tudunk,csak szongunk,gyötrődünk; három napos utazás után márc.20-án teljesen elgyötörve érjük el Homonnát,ahol kivaggoniroznak bennünket.Homonnáról gyalogmenetben folytatjuk utunkat,otthon már tavasz volt,itt a hegyek között még teljsen télies az idő. Nóban,sárban vonuló csapatok között kegyetlenül megerőltető menet után március 25-én érjük el - Takcsányon,Cirókafalun, Nagypolányon,Zemplénoroszin és Cisnán keresztül - a galiciai Maniovot,hol ezredtrénünk táborozik,majd Balnicát,hol meg ezredparancsnokságunk hadiszallása van; ezredparancsnok Pittner Lajos ezredes. Ezredünk a budapesti 31. hadosztály kötelékében harcol,melynek br.Lütgendorf Kázmér altábornagy a parancsnoka; a hadosztaly két dandárból áll, a 61-esből,melyhez a 69- gyalogezred és a és a budapesti 32, gyalogezred és a 62-esből,melyhez a somogyi 44. gyalogezred és a3-as bosnyák gyalogezred tartozik. Hadosztályunk egyébként a Böhm Ermolli lovassági tábornok vezetése alatt álló 2. hadsereghez tartozó IV. hadtestnek egyik hadosztálya.

Megérkezve Balnicára,megtörténik beosztasunk, a menetzászlóalj tisztjeit, altisztjeit ,legénységét felosztják a tabori századok között és igy a VIII.menetzászmegszünik; engemet a 7. szazadba osztanak be,melynek parancsnoka Simonics Lajos zaszlós,majd Csipő Mihaly hadnagy. Az ezred a Balnica feletti hegyekben van allasban és besötétedés utan indulunk fel az xxx ezredhez.Negyetegy mars ez a behavazott hegyek között uttalan utakon botorkálni, csuszni, maszni és én teljesen kifulladva érem el a 7. század állásait,melyek a Balnica feletti Dusty Dill hegyen - Lupkovtól délre - huzódnak; a fáradtságtól, kimerültségtől reszket minden tagom,ledobom magam a sáros,nedves lövészárokban s a következő pillanatban alszom mint a bunda. Az éjszaka mindjárt át is esem a tüzkeresztségen,kisebb csetepaté tör ki és ugyancsak sivitanak körülöttem az ellenséges orosz golyók.

A 2. hadsereg 1915 februárjában,márciusában igen kemény veszteséges harcokat folytatott,hogy Przemyslt felszabaditsa, de céljat elérni nem tudta ,Przemysl elesett. Ezekben a harcokban ezredünk is részt vett,sulyos veszteségeket szenvedett s ezeknek a veszteségeknek pótlására jött a mi menetzászlóaljunk. Annyival is inkább szükség volt az erősen megviselt,kis létszámu feltöltésére,mert offenzivánk bukása után az orosz ment át támadásba a Beszkidekben álló 2. hadsereg ellen. Borzasztó napokat élünk át,de nem is annyira az ellenség harci tevékenysége okozza szenvedéseinket, mint a szörnyü időjaras,mely végigkorbácsol

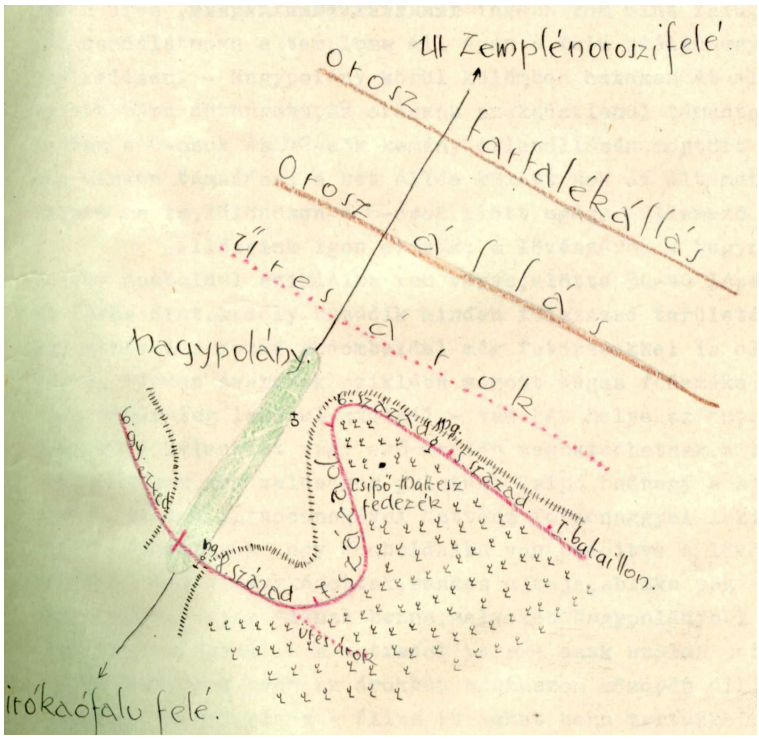
Tszázadok

bácsol rajtunk; a hegyeken / Tousty Dill, Parilov vrch, Na Stobach /melyeken harcolunk vad tél dühöng, szörnyü viharok vernek bennünket,a hidegben csontkeményre fagy a köpenyünk, a ruhánk s nap-nap után ugy ássuk ki magunkat a ránk zuduló hótömegekből - a végén fizikailag, lelkileg összeroppanok és apathikusan várom a halált,az egyik pajtásom és önkéntestársam **Oravetz Pista**, ki tavaly november óta van idekinn s lassankint hozzáaklimatizálódott a beszkideki télhez,ápolgat, biztogat és tartja bennem a lelket; április elsején robbanó golyót kap, mely feltépi a hasát, az állás mögött temetjük el, sirva bucsuzom szegény fiutól. Csak a lassankint megenyhülő idő, no és a fiatal szervezet ment meg attól,hogy elpusztuljak a szörnyü megpróbáltatásokban; de barátaim volt önkéntestársaim közül sokan maradnak az ellenség golyójától eltalálva,vagy az alattomos fagyhaláltól megölve mindörökre a **Beszkidekben.** / Benedek János, Gyöngyösy Zoltán,Markovics Ernő, Hahn Henrik,Stein Félix, Nagyági Lajos, Szász Lajos, Weisz Elemér,, Gábor, Beák stb. / Az ezred is lassankint teljesitő képességének végére ér, a századok tele vannak fagyásos, apathikus emberekkel,mindnyájunk számára nagy megkönnyebbülés tehát,mikor április 17-én leváltanak bennünket és az ezred Cirókaófaluba megy pihenőre.; idelenn a völgyben meleg tavaszi idő jár már és az átélt rettenetes hetek után csak ugy szivjuk magunkba a meleget és a napsütést. / A cirókaófalui "nyaralást" már mint tisztjelölt / Offiziersaspirant / csinálom végig, április 9-én megkapom hadapródjelölti / kadettaspirant / kinevezésemet; eddig rajparancsnok voltam,most a 7. század egyik szakaszának leszek a parancsnoka; nagy könnyebség számomra ez, nem kell többé a nehéz legénységi felszerelést cipelnem,tiszti étkezést,pucert kapok,; kevés a tiszt idefenn, ezért bennünket tisztjelölteket is ugy kezelnek, mintha tisztek lennénk.

1915 április 29-ig maradunk a cirókaófalui táborban, ekkor állásba megyünk Nagypolány elé; állásaink egy szép,lassankint kitavaszodó erdőben ~~xxxxxx~~ huzódnak, korábban erős harcok ~~xxxxxx~~ folytak itt,de mikorra mi elfoglaljuk az állást a harcok elcsendesednek és csendben megvagyunk a Koziolátán, éjszakánkint patrullok kergetőznek az orosz patrulokkal,néha heves ~~xxxxxx~~ tüzérségi párbaj robban ki,de komolyabb gyalogsági akcióra nem kerül sor.

1915 május 2-án Gorlicénél áttörjük az orosz frontot s az oroszok lassankint megkezdik visszavonulásukat; állandóan lessük őket,hogy elöttünk is nem vonulnak-e vissza. Május 7-én éjjel századparancsnokom Csipő hadnagy egy tiz emberből álló járőrrel,kikülld, hogy deritsem fel az orosz állást. Kimegyek , lassan, óvatosan odacsuszom embereimmel az orosz álláshoz, nagy a csend, bemegyünk az állásba,mely üres , rögtön jelentem hátrafelé,hogy az oroszok meglógtak; én embereimmel az orosz állásban maradok,csakhamar feltünnek rajvonalaink, az ezred jön utánunk és megszállja az üresen álló orosz árkokat.

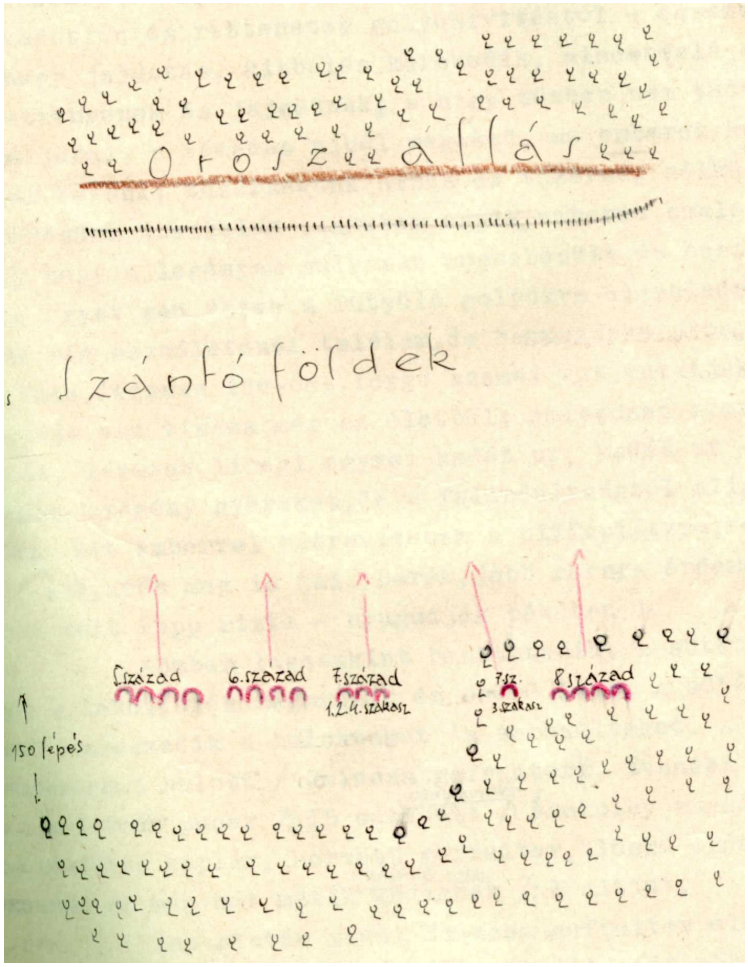
Az oroszok visszavonultak és mi a visszavonuló oroszokat üldözni kezdjük. Nehéz és fáradságos napok következnek, kora hajnaltól késő estig tartó, 30-40 kilométeres marsokkal vonulunk az oroszok után északkeleti irányban ; ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ május 10-én egy orosz utóvéddel harcolunk a Szolinka folyó melletti Bukoviecnél. Ez nekem a legelső nyilt tábori ütközetem,melyet ugy csinálok végig mint

71

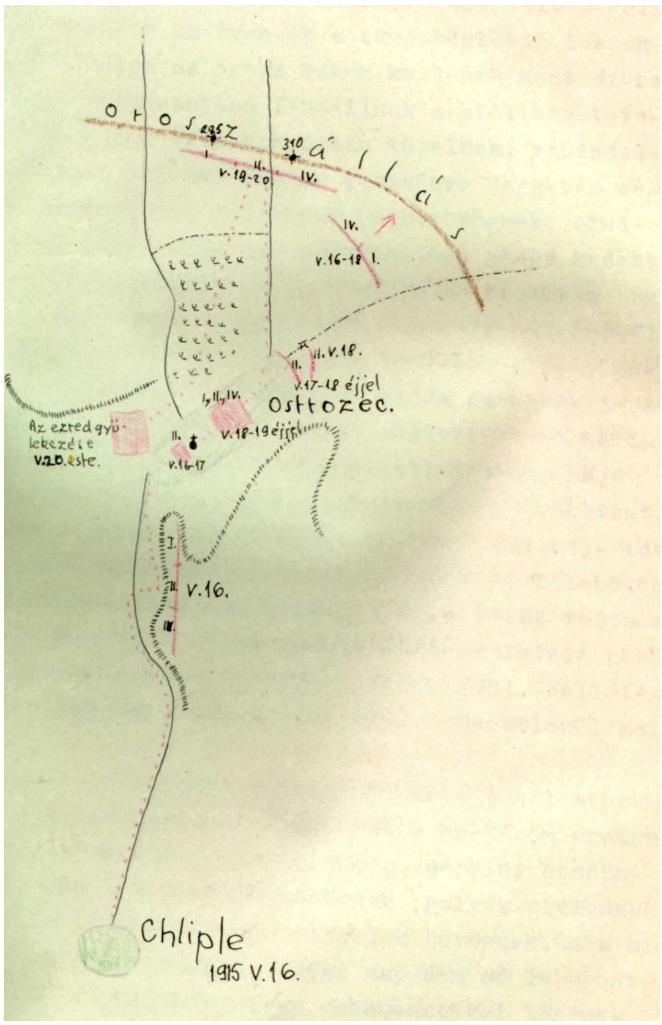
Cirókafalu felé

A II. bataillon nagypolányi állása
1915 április 29.

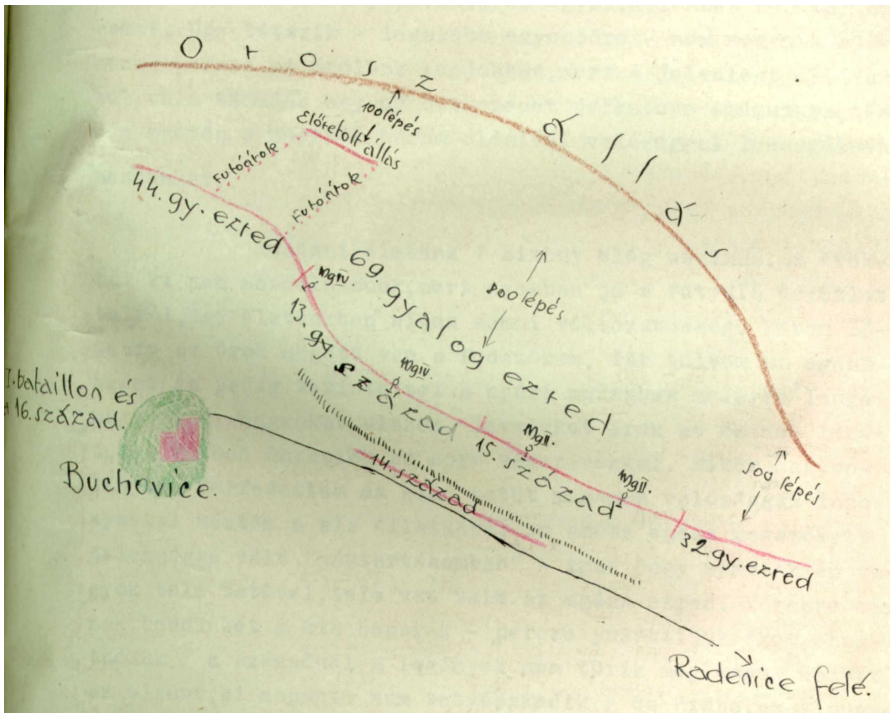
87

A II. bataillon a bukovicei ütközetben
1915. V. 10. du. 6 óra

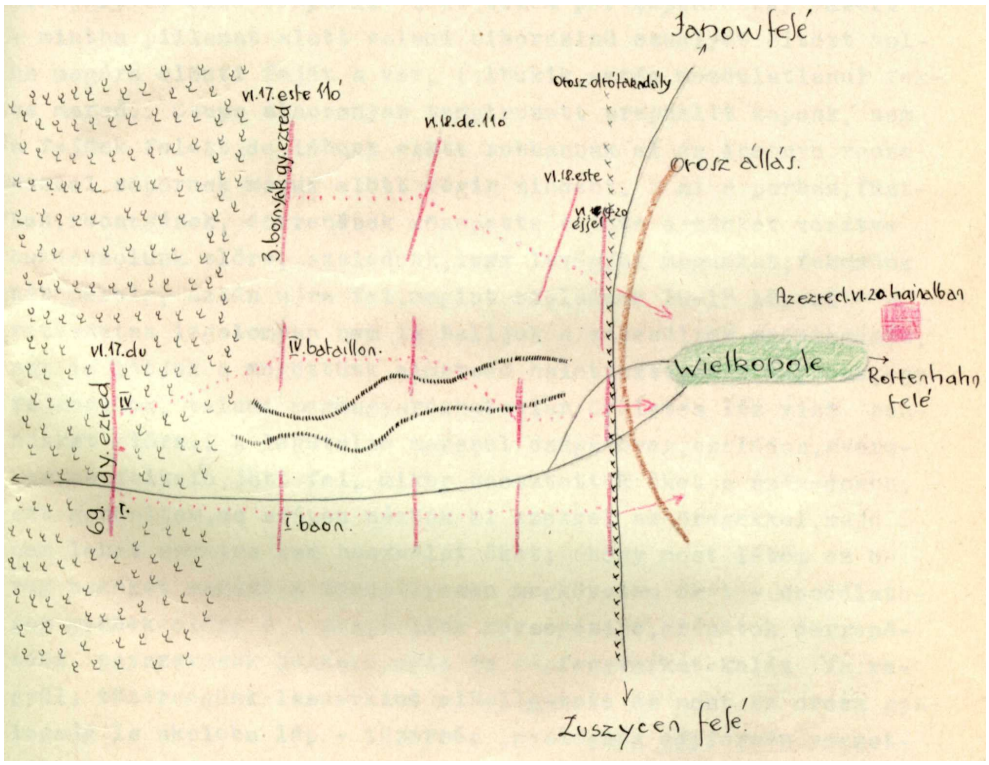
107

Az ezred az Ostrozec körüli harcokban,
1915. V. 16-20.

133

Az ezred buchovicei állása
1915 VI.7.

151

A wielkopolei támadás

1915. VI.17-20.

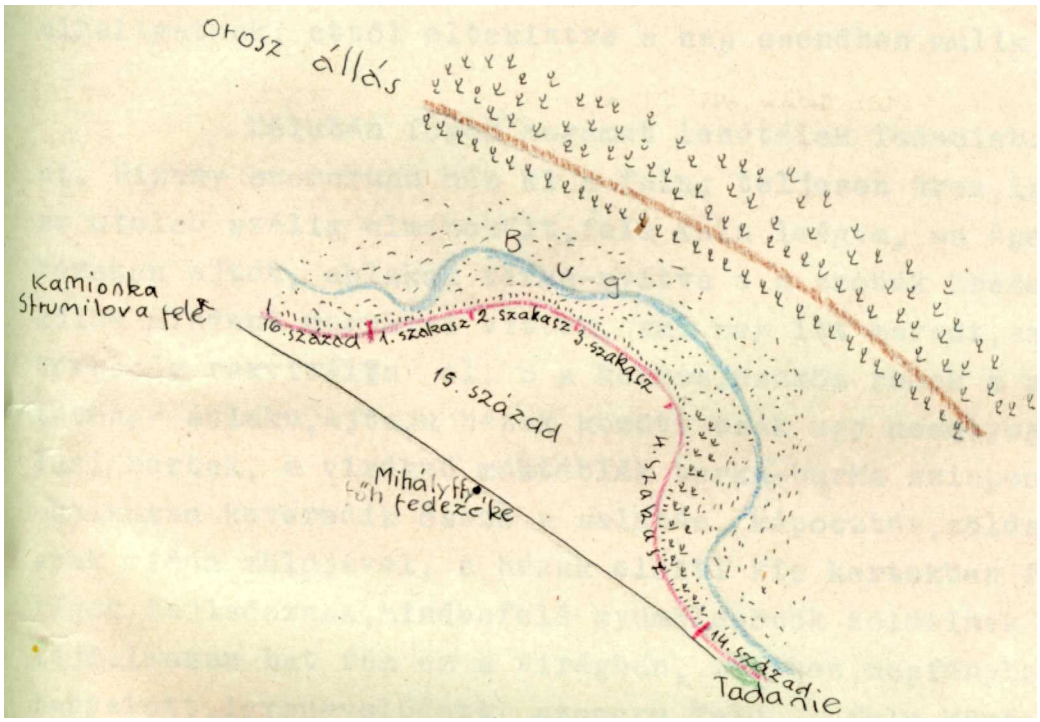
ahogy Székesfehérváron a Sóstón tanultam; rajvonal, elől a tiszt - én - aztán előre, sturm, hurrá; ez a tapasztalatlanságomban ostobán megcsinált támadás a nagy ellenséges tüzben véresen omlik össze, szakaszomnak nagy a vesztesége - többek között elesik egyik nagyon jó altisztem Csincsa gefreiter, aztán a pucerom Pap Pista is - hogy nem kinoz a lelkiismeret az elveszett emberekért csak annak köszönhetem,hogy magam legelől rohamoztam és tizszer is agyonlőhettek volna embereim élén. Egyszersmindenkorra megtanulom, hogy a harctér más mint a gyakorlótér és soha többet nem követek el hasonló hibát.

A bukovieci ütközet után átkelünk a Szolinkán, utána San folyón és folytatjuk tovább az oroszok üldözését, kiknek a visszavonulását valóságos füsttenger jelzi,minden felé égnek a felgyujtott falvak; a nagy hegyek hátunk mögött maradtak,immáron a galiciai dombvidéket tapodják lábaink.

Az oroszok csak Sambor vonalában állnak ujra meg; mi 16-án érjük el őket Ostrozecnél és most véres napok következnek ránk. Négy napon át támadjuk az oroszoknak a községtől északra huzódó erősen kiépitett állásait,egyik támadást csináljuk a másik után, az eleven pokol dübörg körülöttünk,de hiába minden erőlködésünk,támadásaink roppant veszteségek közepette omlanak össze; halálos sebet kap ezredparancsnokunk Pittner Lajos ezredes,sulyos sebet kap Revicz-ky Ádám alezredes, nagyon sok a halott - közöttük van egy jóbarátom Csók Lajos is - még több a sebesült, az ezred két gyenge létszámu zászlóaljra - az I.-re és a IV. -re zsugorodik össze. Az ezredparancsnokságot Krausze Lajos alezredes veszi át; rendezik az ezredet,ennek során engem a 15. századba osztanak be, hol parancsnokom Dr. Mihálffy István főhadnagy lesz / pécsi fiu, polgári életben birósági jegyző./

Három napra pihenőre visznek bennünket,aztán ujra támadunk, ezuttal Ostrozectől 4-5 kilométerre északnyugatra fekvő Pnikutnál, ez a támadásunk is összeomlik; az ütközetben ujból két jóbarátomat veszitem el, Freytag Guidó és Hockstock János elesnek. De a harcok folynak tovább,csapataink visszafoglalják Premyślt / 1915 VI.3 /,ezekben a harcokban ezredünk azonban már csak mint tartalék vesz részt.

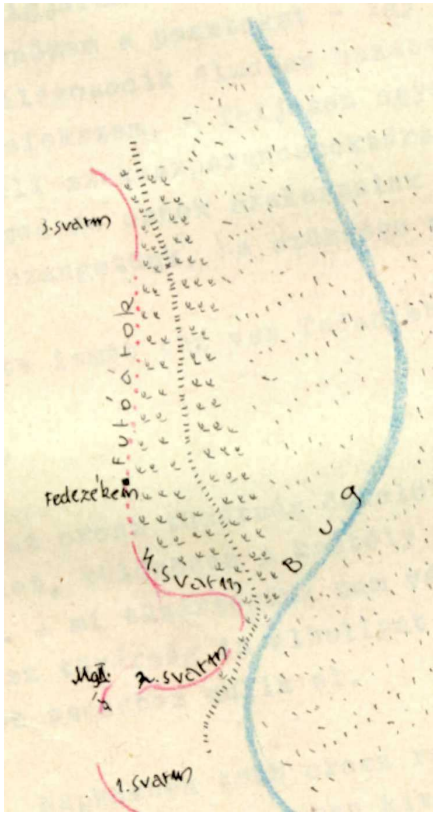
Csupán 1915 junius 7-én kerülünk ujra tüzvonalba, állásba megyünk Buchovice mellett,mikor pedig junius 14-én az oroszok visszavonulnak ujból megkezdjük üldözésiket. Harcok Zavadow és Wojkovce falvaknál - itt kapom meg junius 15-én a hadapródi / kedett/ kinevezésemet - aztán előrenyomulás a grodeki vonal felé; ezredünk junius 18-19-én a wielkopolei erősen kiépitett orosz állásokat támadja,melybe két napi kizdelem után 20-án hajnalban sikerül betörni - engemet kitüntetnek megkapom a nagy ezüst vitézségi érmet - s azzal át van törve a grodeki vonal,megnyilik az ut Lemberg felé,mely junius 22én kezünkbe esik. Ragyogó bevonulás a visszafoglalt városba, de megyünk - mindig csak északkeleti irányba - megállás nélkül tovább. Egy éjszakai orosz ellentámadást verünk vissza Kocurova-Mogilán / 1915 VI.25 /, harc Klodno körül / 1915 VI. 26,27 /junius 28-án aztán elérjük Kamionka Strumilovánál a Bug folyót és most kissé lecsendesedik az eddigi nagy iram. Unalmas állásélet Tadanie közelében a Bug mellett,aztán tartalékba kerülünk Dernovba,honnan csak julius 13-án visznek tovább bennünket, észak felé menetelve Konstantowka falu kö-

175

A 15.század állása a Bug folyó mellett

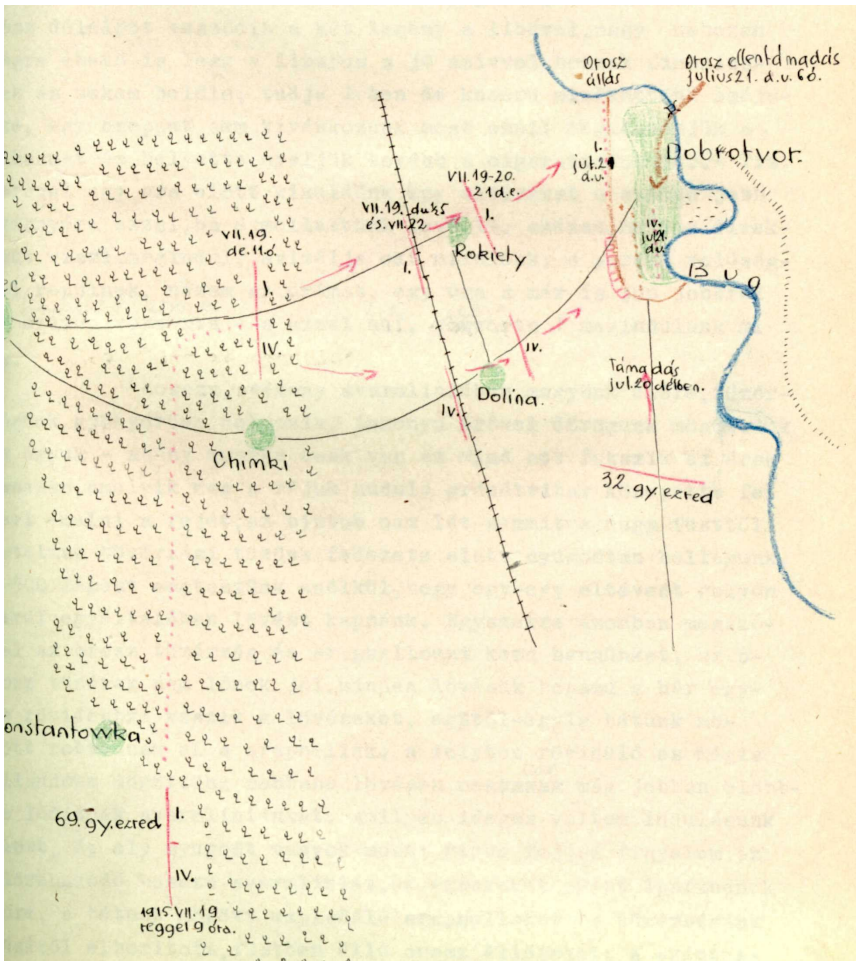
1915. VII.4-10.

179

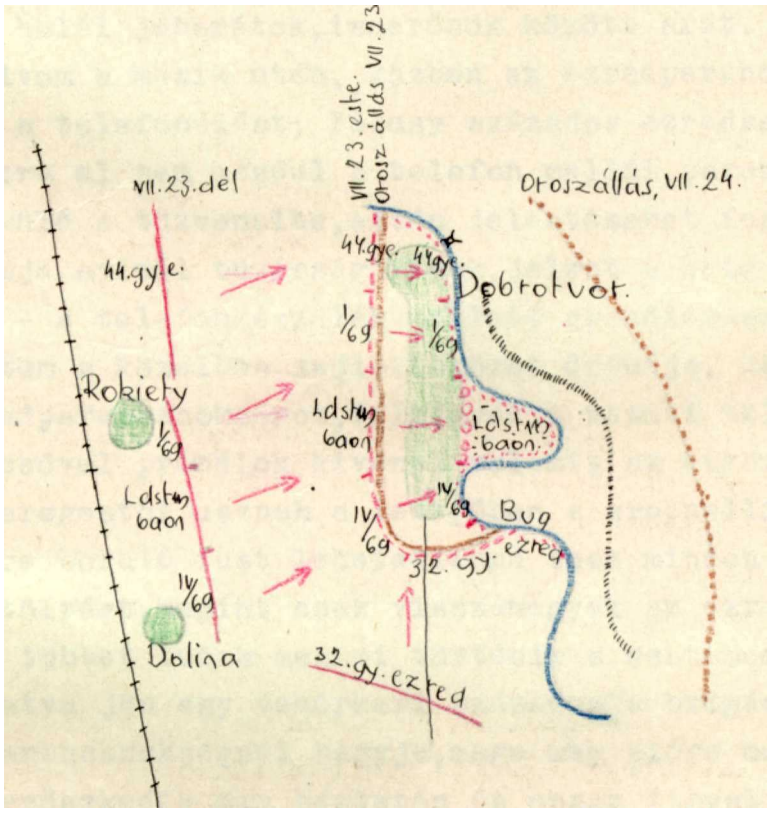
A 15.század 4. Szakaszának állása a Bug folyó mellett

1915. VII.4-10.

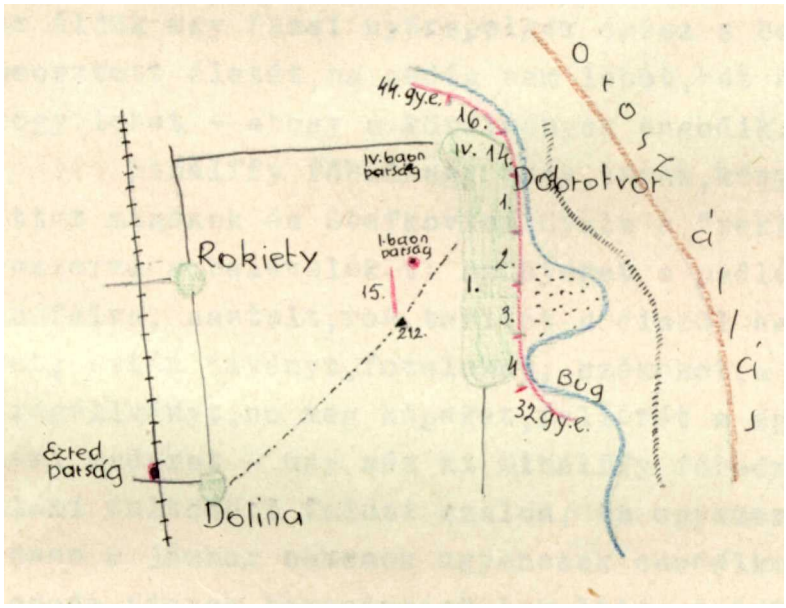
195

A Dobrotvor körüli harcok
1915. VII. 19-22.

207

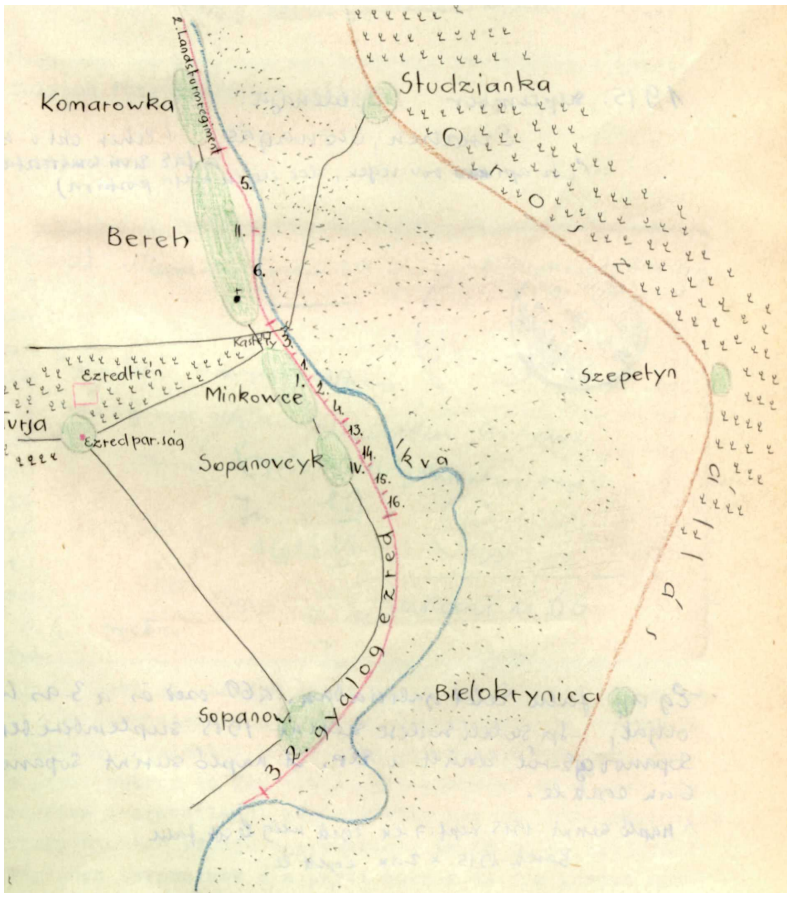
A Dobrotvor körüli harcok
1915. VII. 19-22.

219

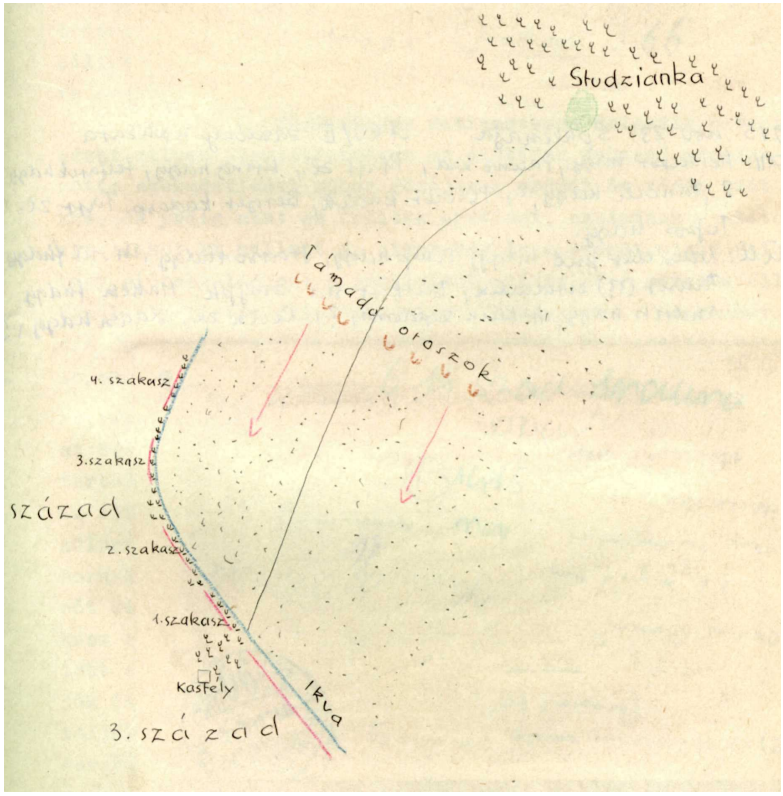
Az ezred Dobrotvor körüli állása

1915. VII. 27-VIII. 4.

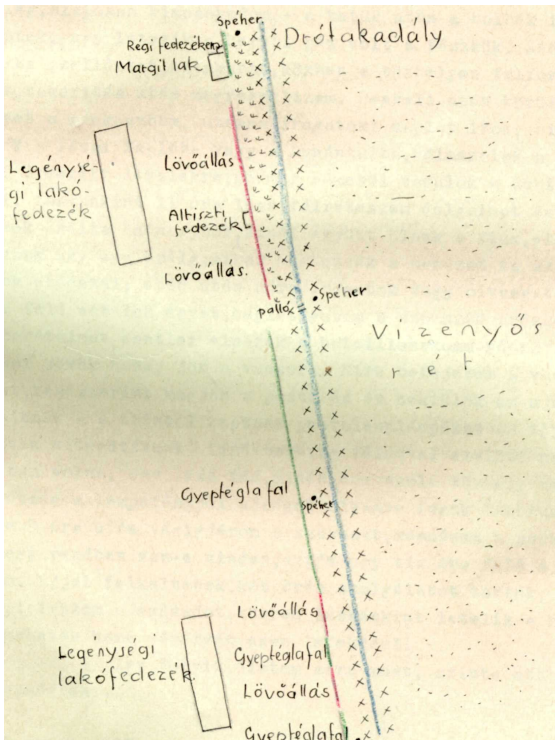
261

Az ezred állása az Ikva mellett
1915. IX. 7.

265

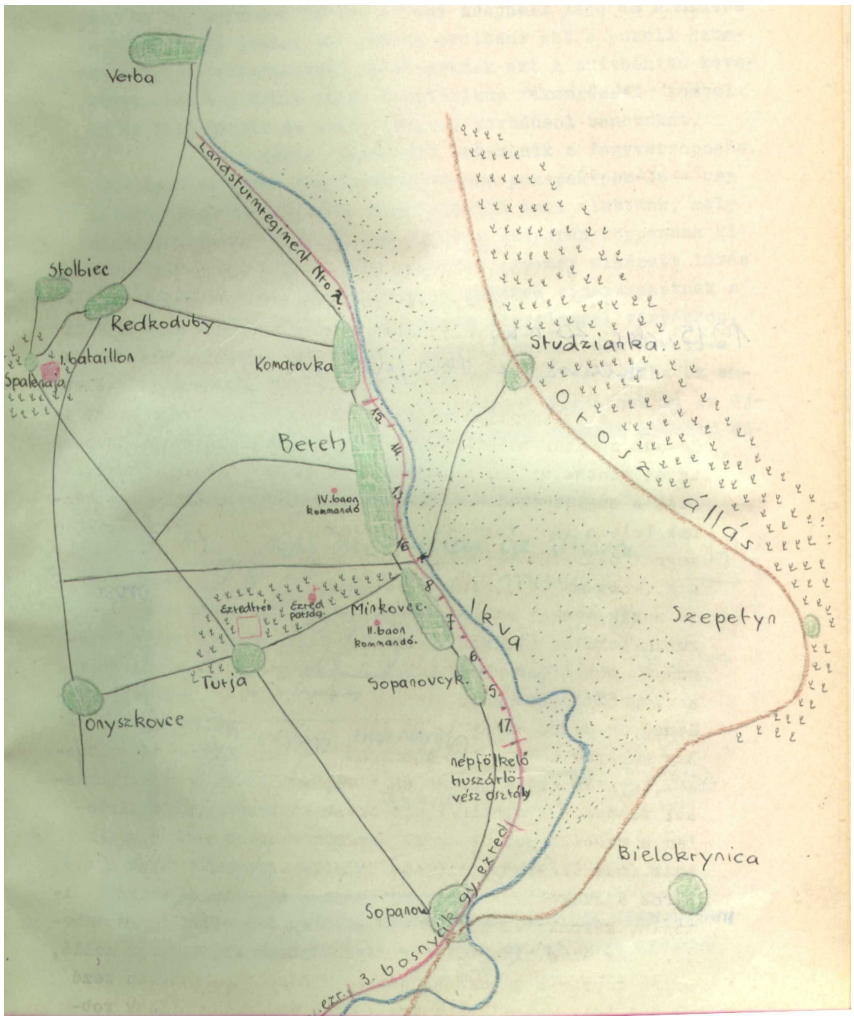
Orosz támadás Bereh ellen
1915. szept. 19.

293

A 6. Század 3. szakaszának állása az Ikva mellett

1915. X.22.

327

A mi frontrészletünk

1915. XII.21.

zelében lovasságot váltunk fel. A Bug eme részén még ideát vannak a folyón az oroszok és a mi hadosztályunkra vár a feladat, hogy az oroszokat visszaszoritsuk a Bugon tulra.

1915 julius 19-én kezdjük el a támadást Dobrotwor ellen, a falu a Bugon innen van, az oroszok nagy hidfőállást épitettek ki a falu körül, ezt támadjuk. Julius 21-én sikerül is a faluba benyomulni, az oroszok azonban ellentámadást csinálnak és visszalökik az ezredet; én elszakadok a visszavonuló ezredtől s a hirtelenében összeszedett 40-50 emberrel kinn maradok a falu elött, hogy hová lett az ezred nem tudom, ha oroszok tünnek fel elöttem teljes erővel lövetek - az oroszck nyilván nem tudják, milyen kis csapat van elöttük, különben komolyan támadnának s lefognának bennünket. Egy éjszakát és egy napot töltök kinn az oroszok torkában a legnagyobb bizonytalanságban, közben ~~xxxxxxx~~ patrullokat küldök ki, keressék meg az eltünt ezredet, végre az egyik patrull visszatérve jelenti megtalálták az ezredet pár kilométerre Dobrotvortól régi állásainkban s hozzák a parancsot besötétedés után vonuljak be az ezredhez. Igen nagy örömmel fogadnak az ezrednél, Mergl alezredes ki a távollevő Krausze alezredest helyettesiti az ezredparancsnokságban összeölelget, már azt hittük, hogy ~~x~~ valamennyiünket elvittek az oroszok. Mergl alezredes akép rendelkezik, hogy nem vonulunk be századainkhoz, hanem a különitményem ezredtartalék lesz és igy a folytatódó harcokat már csak hátulról - mintegy páholyból-nézem . Mert a támadás folytatódik s julius 24-én hajnalban végre sikerül Dobrotvort végleg elfoglalni és az oroszokot a Bugon tulra dobni. A hat napon át tartó küzdelem elég sulyos veszteségekkel jár, a halottak között van két jó barátom is Fleischammer Károly és Bleyer György.

Hullanak, pusztulnak barátaim, volt önkéntes társaim I, elesnek Neubauer Károly, Brunkala Imre, Ágoston Gyula, Hegedüs Gyula, Kiszling Géza, Kring Elemér, Király Sándor, Kórády Béla, Vacsek József, Streliczky László, Bencsik János, a hadikórházban meghalnak Hardy Laci, Paulay Géza, Szatlics Kálmán, Győri Nagy László, Freyler Gyula - kaszál, irgalmatlanul kaszál a Halál..

Dobrotvor után ismét csendesebb idők következnek ránk, három hetet töltünk a Bug mellett a dobrotvori állásban, augusztus 15-én aztán visszahoznak bennünket a reklinieci erdőbe, hol kb. két hétig táborozunk kiélvezve a nyári erdő minden szépségét s a pihenő ezer kellemességét.

Közben az érkező menetzászlóaljakból felállitják az Ostrozecnél megsemmisült II. zászlóalj felét, a 6. és 7. századokat, engem áthelyeznek a 6. századhoz, de ugyanakkor szabadságolnak az ezredtrénhez; mondani sem kell, milyen jól esik, hogy rövid időre megszabadulok a csapatszolgálattól.

Augusztus 28-án az oroszok feladják a Bug menti állásukat és visszavonulnak; az ezred átlépve a Bugot üldözésükbe kezd - én a trénnel kényelmesen kocsin vonulok az ezred után, hátulról nézem végig a Witkow-Nowynál augusztus 29-én és 30-án lezajló ütközetet is. Szeptember 2-án Scurovicénél átkelünk a Styr folyón, ugyaneznap délután Mytnicánál átlépjük az orosz határt és most már Wolhyniában folytatjuk tovább előrenyomulásunkat.

I az ezred különböző harcaiban

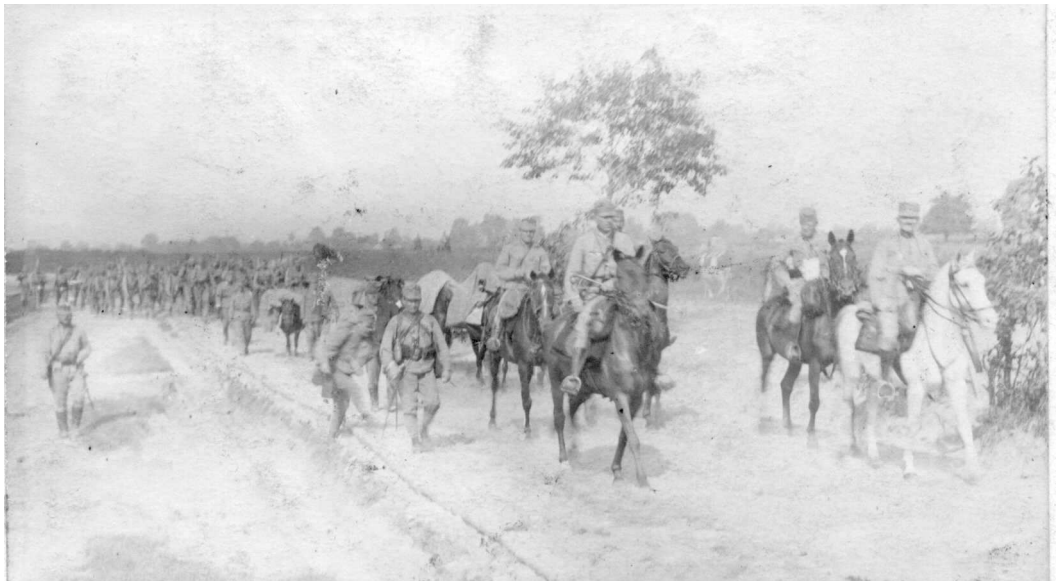
Szeptember 4-én aztán vége szakad a trénnél való "üdülésemnek", az ezred a karpilovkai erdőben harcba keveredik, a 6. század egyik tisztje megsebesül és be kell vonulnom a századhoz; mint zászlós vonulok be,mert szeptember 2-án "für tapfere Verhaltung vor dem Feind" kineveznek zászlóssá. A század parancsnoka Berkovics Brunó főhadnagy,tényleges tiszt , igen intelligens és bátor katona.

1915 szeptember 6-án akarpilovkai erdőben támadásba kezdünk, a harc nem lesz nehéz,mert az oroszok visszavonulnak. Szeptember 7-én a II. zászlóalj két századából, egy huszárszázadból és két ágyuból felderitő különitményt alakitanak, mely a helyzet felderitése végett kelet felé tör előre; a különitmény parancsnoka
Délután Bereh falu elött egy orosz utóvéddel akadunk össze, melyet megtámadunk, visszavetünk a faluba,majd megrohanva a falut visszakergetünk a falu mögött folyó Ikva folyón tulra. A következő reggel megérkezik az ezred és megszálljuk az egész Ikva folyót.

És ezzel véget is ér nagy offenzivánk; az Ikva mentén - Komarovka, Bereh,Minkovce, Sopanovcyk falvak körzetében - téli állásokat épitve ki berendezkedünk télire. Az oroszok szeptember 16-án és október 7-én, 8-án támadásokat intéznek ellenünk,megkisérlik visszavetésünket,de hiába erőlködnek; közvetlen mellettünk Sopanov falunál igen heves harcok folynak, az oroszoknak sikerül a 32-eseket kiszoritani állásaikból, de a 44-esek és 3-as bosnyákok ellentámadással visszaveszik az elvesztett állásokat , igy aztán itt is csend lesz. Berkovics Brunó főhadnagy megválik századunktól, igy ezekben a harcokban már Andrits Rádó főhadnagy vezeti a századot. Elkészülünk a téli állással, tiszteknek, legénységnek füthető szállásokat épitünk, majd leesik a hó, beáll a téi csend, ugyszólván teljesen elhallgatnak a fegyverek.

Az érkező menetzászlóaljak annyi embert hoznak, hogy a II. zászlóalj a 7. és 8. századok felállitásával teljessé tehető, igy az ezrednek ujra meg lesz az I, II. és IV. zászlóalja - a III. zászlóalj a déli harctéren,elöbb a szerb, majd az olasz fronton harcol - sőt utóbb felállitanak még egy negyedik zászlóaljat, a Tartalékzászlóaljat /Reservebataillon / is; a három zászlóalj egymást váltogatja,kettő közülük állásban van, mig a harmadik a front mögött pár kilométerre Spalenájánál tartalékban áll; az 1916 január elején felállitásra kerülő Tartalékzászlóalj ugyancsak Spalenáján helyezkedik el.

1915 október 31-től november 19-ig szabadságon vagyok otthon. Egész más emberként kerülök haza,mint ahogy 1914 nyár végén elkerültem hazulról. A vékony, civiles mozgásu,kicsit határozatlan fiuból erős,kemény, határozott férfi lett; a szabad ég alatti farkasélet megedzett,havat,esőt, hideget,meleget,egyforma könnyüséggel viselem, jól birom a koplalást, virrasztást, fáradalmakat. A folytonos veszedelmek között kitanultam a háboru minden csinja-binját, bármily helyzetbe kerülök,fejemet el nem vesztem,rögtön határozok és akaratommal katonáimra minden körülmények között hatni tudok - szóval férfi lett belőlem-. Katona vagyok,de polgári józan eszemet az uniformisban sem veszitem el. Teljességgel hiányzik belőlem sok - különösen tényleges - tisztnél oly gyakori ostoba fölényesség, brutális keménység; a rendet,fegyelmet megkövetelem,de sosem feledkezem meg róla, hogy katonáim nem

Előrenyomulás a Styr felé
Az ezredparancsnokság: Falusy Jenő százados, Schertler Pál százados, Krausze Lajos alezr.

Előrenyomulás a Styr felé
A 69/IV. zászlóaljparancsnokság: Mergl Jenő alezr., Tar Antal zászlós 1915 IX.

A 69/6. század Berehben, 1915 IX.

Kring Gyula hadnagy,Feifarek József zászlós,Goldoni Santo
százados,Berkovics Brunó főhadnagy,Kreutzer Ferenc hadnagy
Molnár Endre zászlós,Dr.Klein s.orvos, A,J.

A 69/6. század Spalenáján, 1915 XI.

Dr. Fenyő István zászlós,Alapi Salamon Gyula kadettaspi-
rant, A.J. Kring Gyula hadnagy,Mattesz Endre főhadnagy,
Topos József zászlós, Czindl S.zlós

László szakaszvezető,Pálházi őrmester

NEUSIEDLER JENŐ
zászlós a cs. és kir. 69. gyalogezredben

NEUSIEDLER JENŐ
HADNAGY
A HINDENBURG NEVÉT VISELŐ CS. ÉS KIR. 69. GYALOGEZREDBEN

„A család”, Pilsen 1916

A.J. Wekerle Ferenc zászlós,Kontra László kadett
Geday Imre zászlós,Fojth Jenő kadett

A 8. Század állása Berehnél 1915 XI.

gyerekek,hanem idősebb családos emberek,tehát szükségtelenül, feleslegesen nem ugáltatom őket s mindig emberségesen bánok velük; állandóan katonáim között vagyok,érdeklődöm dolgaik után,családjuk után s ha valami gondjuk, bajuk van hozzám nyugodtan jöhetnek, ha mással nem,jótanáccsal segitem őket. Megbecsülöm embereimet és ők is megbecsülnek engem.

- Mondom szabadságon vagyok otthon és meghatódott lélekkel élvezem az otthont, a szabadság örömeit,elővesszem, nézegetem könyveimet, hisz Isten tudja mikor voltak utoljára kezemben, felkeresem az ismerősöket, szinházba járok,szóval ha rövid ideig is,de élem a kulturember életét. A harctérről több irást küldtem a Pécsi Naplónak,melyet az ujság rendben leközölt; felkeresem Lenkei Lajost a lap főszerkesztőjét,aki "kinevez" a lap saját külön haditudósitójának s mondja,hogy mennyire szeretik, várják az emberek irásaimat; megigérem neki, ha lesz módom, lehetőségem továbbra is küldöm az ujságnak cikkeimet. Igy mulnak a szabadságom napjai, egyszer aztán csak vége van a szabadságnak s utazom vissza a harctérre; egész magától értetődőleg megyek vissza az ezredhez,mellyel összeforrasztottak a nehéz,küzdelmes hónapok s melyet második családomnak érzek. Csinálom a háborut,mert csinálnom kell s azon,hogy mért folyik a háboru ,hogy egyáltalában mi van a háboru mögött nem gondolkozom.

Mikor a szabadságról visszatérve bevonulok a 6. századhoz, uj századparancsnokot találok Mattesz Endre főhadnagy személyében, Andrits Rádó főhadnagy megvált a századtól. Nem vagyok elragadtatva uj parancsnokomtól; hideg, zárkózott, kellemetlenkedő természetü, nyers modoru ember, hozzá iszik is; megtörténik egyizben,hogy vendégségben van a szomszéd századnál, Marsó Paliéknál s annyira berug, hogy ugy kell hazaszállitanunk; mikor nagynehezen hazaérünk vele akkor meg részeg fővel alarmirozni akarja a századot ,azonnal támadunk az oroszokra, az öreg Pálházy őrmester, egy igen derék becsületes ember segitségével csak nagynehezen tudjuk lefektetni, reggelre persze kifüstölög fejéből az egész. Az összes eddigi századparancsnokaimmal jól meg voltam,nem volt velük semmi bajom, most Mattesz mellett nagyon sokat kell nyelnem. Egyébként megérkezésem után pár napra zászlóaljunk indul Spalenájába,hol kb. egy hónapig tartalék leszünk, aztán ujra bevonulunk az állásba , csupán az a változás lesz,hogy mig zászlóaljunk korábban Bereh környékén állt,most Sopanovcyk elé kerülünk. Itt ünnepeljük meg csendes szomoruságban,haza felé szálló megemlékezésben a karácsonyt, aztán visszagondolva az elmult évre itt ünnepeljük meg a Szilveszterestét - azok a fiuk, kikkel tavaly Szőkesfehérváron együtt Szilvesztereztünk, mind hiányoznak,jóformán magam maradtam meg közülük egyedül.. Ugy van,hogy tüzérségünk éjfélkor ujévi üdvözletül össztüzet /szalvét/ ad le az orosz állásokra; pár perccel éjfél előtt kiállok az állás tetejére,hogy onnan figyeljem meg az "üdvözletet", pont éjfélkor aztán megszólalnak az - orosz ágyuk,hatalmas tüzet zuditanak ránk, én eszeveszetten vetem le magamat az árok fenekére,kicsiny hijja, hogy az ujév első perce az én életem utolsó percét nem jelentette..

1916 január 22-ig maradunk az Ikva mellett,akkor hadosztályunkat Wolhyniából Kelet-Galiciába irányitják át. Radzivillovon, Brodyn, Podkamienen keresztül Zalozce kör. nyékére menetelünk,hol falvakban leszünk elszállásolva, a

A 69/II. zászlóalj tisztikara Spalejánán, 1915 XI.

Ülő sor: A.J.zászlós,Pomp Ottó hadnagy,Marsó Pál főhadnagy Szilágyi tábori lelkész, Burkert Antal százados,Mattesz Endre főhadnagy, Andrits Rádó hadnagy,Dr.Klein Ármin segéd-orvos,Dr. Révész Géza kadett,Haasz Pál zászlós,Roth Sándor kadettaspirant.

Álló Sor: Heidecker Pál zászlós,Paunz Alfréd kadettaspirant, Pfaff Henrik kadett,Kring Gyula hadnagy,Feifarek József had-nagy,Beckerckadett,Pánczél Miklós zászlós,Bogár Pál kadett, Polczer Imre kadett,Dr.Berger Dezső kadettaspirant, Tar Jó-zsef zászlós, Topos József zászlós

Zadvorce
1916 VII. 24.

Danzer Frigyes hadnagy,Czindl Sebő zászlós, Földes Lajos hadnagy, Sipos Zsigmond zászlós , Éder Elek kadett,Geday Imre zászlós,Pfaff Henrik zászlós, A.J. hadnagy,Heidecker Pál hadnagy, Gallauner Béla főhadnagy

mi zászlóaljunk Gaje za Rudára kerül; hadosztályunk Zalozce környékén hadseregtartalék lesz. 1916 február 3-án Böhm Ermolli lovassági tábornok, a 2. hadsereg parancsnoka meglátogatja a hadosztályt és szemlét tart felettünk. Ekkor még br. Lüttgendorf altábornagy áll a hadosztály élén,rövid idő multán hadtestparancsnoknak nevezik ki,és a hadosztály parancsnokságát Lieb tábornok veszi át.

1916 február 4-én engem és öt tisztt ársamat áthelyeznek kiképző tisztnek a XVIII. menetzászlóaljhoz, mely a wolhyniai Tabaczukiban állomásozik; örülök, hogy jó távol a fronttól hátra kerülhetek, de főleg örülök annak, hogy Mattesztől megszabadulok,ki néha szinte elviselhetetlenné tette az életemet. 1916 február 5-én indulunk, Podkamienig egy tüzér muníciós oszloppal,innen Brodyig egy katonai teherautóval,majd Brédyből vonattal utazunk tovább. Február 7-én Sitnóra érünk,hol jelentkezünk a marsbrigádkommandón - parancsnok Schwarz Alfréd 32-ős alezredes - majd innen gyalogosan átmegyünk Tabaczukiba a XVIII. menetzászlóaljoz.; Kornhoffer Alfonz százados egy igen kemény katona a zászlóaljparancsnok; engem az 1. századhoz oszt be,hol [illegible] Kring Gyula had nagy lesz a parancsnokom. Ebben az időben különben én már magam is hadnagy vagyok, 1916 januárjában megkapom a hadnagyi kinevezést és pucerom Varga András büszkén varrja fel a piros "kecskelábat", hogyne pucerból tisztiszolgának "lépett elő."

Nagyon nehéz napokat élünk át Tabaczukiban, Kornoffer százados,kemény kézzel fogja a zászlóaljat ,kora reggeltől késő estig szakadatlanul gyakorlatozunk s én aki a harctéren ebben a vonatkozásban meglehetősen elkényelmesedtem,a reggeltől estig való gyakorlatozásba nagyon belefáradok s hozzá hátunk mögött ott áll Kornhoffer százados,ki mindent észrevesz,mindent lát,éles, felcsattanó hangján minden néki nem tetsző dolgot kifogásol ; néha összeülünk a frontról velem együtt hátrakildött tisztt ársaimmal s magunkban dühöngünk, százszor inkább a fronton, mint itt hátul Kornhoffer keze alatt. Kornoffer dicséretére legyen mondva, nagyon sokat követel az emberektől,de nagyon gondoskodik róluk, az élelmezési és elhelyezési viszonyok elsőranguak,mellette csakugyan a harcra képezi ki az embereket s nem afféle békebeli őrstobaságokra,mellőzve minden gyakorlótéri sablont arra oktatjuk az embereket, mit a harctéren valóban tudniok kell.

1916 február 11-ig maradunk Tabaczukiban,akkor Kudniára menetelünk,hol bevagoníroznak bennünket és lehoznak Galíciába; Olejovban folytatjuk tovább a zászlóalj kiképzését, egész nap megy a gyakorlatozás mint ment Tabaczukiban.

Február 19-én aztán menetzászlóaljunk bevonul az ezredhez,melyet a régi helyén találunk meg. A menetzászlóalj tisztjeit és legénységét beosztják a táberi századokba, Kring Hadnagyot és engemet a Dziehciarka faluban állomásozó Tartalékzászlóaljba osztanak be - parancsnoka Burkert Antal százados - hol az 1. századba kerülünk, a század parancsnokságát Kring hadnagy veszi át,ki már a menetzászlóaljban is parancsnokom volt. Idősebb tartalékos tiszt, jó barátságban vagyunk egymással.

I - mindketten volt önkéntes társaim -

1916 február 23-án hadosztályunk felváltja a Krutniew-Gontova vonalon huzódó állásában a 34. hadosztályt, mely az olasz frontra megy. Ezredünk Panasowka falu elé kerül állásba, mig a Tartalékzászlóalj Szeretecen lesz dandártartalék. Egyébként a fronton abszolut nyugalom uralkodik, a nagy téli csendet nem zavarja semmi.

1916 március 20-án a Tartalékzászlóaljtól áthelyeznek a IV. zászlóaljhoz, melynek parancsnoka Rathmann Gyula őrnagy, egy nagy darab, mogorva ember. A 16. századhoz kerülök, a század parancsnoka Pomp Ottó főhadnagy. Ez egy öreg gazdasági hadnagy, ki hogy rangban elöbbre jusson átkéretőzött a csapathoz, célját el is éri, mert a csapatnál kinevezik főhadnagynak; egész életét irodában töltötte, soha ütközetben nem volt, kitüntetése nincs, most tanulgatja a katona mesterséget. Három erős tartalékos tisztet adnak melló alantosul, az aranyérmes Polczer_Lajos hadnagyot, a nagy ezüstös Jezischek Róbert hadnagyot és engem, ki szintén nagy ezüsttel dicsekedhetem; nagyon respektál bennünket, szinte parancsolni semmer nekünk, inkább maga szalad minden után, mi meg csendes derüvel szemléljük fáradozását, nem árt neki, tanulja meg ő is a csapattiszt tennivalóit; még szerencse, hogy a századnál van a kis Polczer - Polczer Imre hadapród, Polczer Lajos öccse - akivel Pomp [kedve / szerint] rendelkezhetik.

A tél lassankint elmulik, kitavaszodik, de a tavaszi olvadás roppant sár és viztömeggel áraszt el bennünket, fülig sárosan ülünk a lövészárokban; a legnagyobb gondunk a viz levezetése az árokból, nps és az örökös sárhányás. Ugyanezzel a bajjal küzködnek az oroszok is, távcsővel jól látni, hogy hányják ők is a sarat. Egyébként nagy a csend, napközben puskalövés alig dördül, mink is kinn mászkálunk az árokból, de az oroszok is árkukon kivül jönnek-mennek. Emlékezetes marad ez állásban töltött husvét, mikor az orosz állásból nagy fehér zászló alatt fegyvertelen orosz katonák jönnek kik mindenféle ajándékokat hoznak; a századtól Pomp hadnagy megy ki pár emberrel elébük szintén ajándékokkal, Pompák és az oroszok a két állás között találkoznak, s kezet fogva kicserélik ajándékaikat, miközben az orosz állás tetejére felkapaszkodott oroszok s a mi állásunk tetejére felkapaszkodott katonáink kacagva, rivalogva nézik a "barátkozást.". Pompot ezért a barátkozásért a hadosztályparancsnokság rettenetesen legorombitja, de viszont az orosz parancsnokság sem veszi jó néven a barátkozást, másnap reggel arra ébredünk, hogy a velünk szemben álló oroszok kegyetlenül lövöldöznek s egyszerre megszünik nálunk minden árkon kivüli mozgás - utóbb egy elfogott orosztól megtudjuk, hogy az orosz parancsnokság, még az éjjel azonnal leváltotta a barátkozó orosz ezredet.

1916 áptilis 11-én ujra szabadságra megyek; a szabadságot részint otthon Pécsett, részint Pesten töltöm. Nagyon lehangol az amit Pesten tapasztalok, látom a hadigazdagok hivalkodását, a felmentettek - csupa fiatal, erős férfi - páváskodását, a nagyban folyó üzletelést, az eszeveszett mulatozásokat s mindaz amit látok, hallok, tapasztalok valami feneketlen dühöt vált ki belőlem: hát ezekért döglünk meg mi odakinn . Szabadságom letelte után lehangoltan utazom vissza a harctérre.

1916 május 2-án érkezem vissza az ezredhez és itt egy igen kellemes ujsággal fogadnak: 14 tisztet-közöttük engem is - és 10 őrmestert mint "überflüssige Säbel -

charge"-kat Pilsenbe a pótzászlóaljhoz vezényeltek. 1915 nyarán több magyar ezred pótzászlóalját áthelyezik Csehországba, ugyanekkor cseh ezredek pótzászlóalját Magyarországra helyezik át, igy kerül a mi ezredünk pótzászlóalja Székesfehérvárról Pilsenbe. / Pilsenben állomásozik egyébként a magyar 48. gyalogezred pótzászlóalja is./ Május 3-án indulunk Pilsenbe, hová 5-én érkezünk meg, 6-án jelentkezünk a pótzászlóalj parancsnokánál Althof Tivadar alezredesnél,ki beoszt bennünket a pót századokhoz, én a 4. századhoz kerülök; a század parancsnoka Nadhera Gyula százados, egy háborus sebesülése folytán sántikáló fölényes modoru tényleges tiszt. A pótzászlóalj parancsnokság a volt 36-os laktanyában szállásol,mig a 4.század a városban egy nagy kétemeletes iskolaépületben van elhelyezve.

Pilsenben nagyon sok tiszttel ,volt önkéntestársammal találkozom, közöttük olyanokkal,kik az északi vagy a déli harctérről sulyosan sebesülten kerültek haza s itthon most rokkantan élik napjaikat; igy látom viszont Reviczky alezredest, Schwarz Zsigmond főhadnagyot,kik Ostrozecnél sebesültek meg, aztán Vörös Miskát - volt önkéntestársamat - ki meg az olasz frontról kerül haza sulyos sebesüléssel. De találkozom másfajta emberekkel is , tisztekkel - különösen ténylegesekkel - kiket kinn a harctéren alig láttunk.A tényleges tisztek között vannak kemény emberek, jó katonák, kiket mi tartalékosok tisztelünk, becsülünk; de sok közöttük a gyenge ember ,kinek - mint mondani szokjuk - "a melle nem birja a háborut" s ha fel is jönnek a harctérre,inarkodnak minnél elöbb haza lógni s akiket mi tartalékos tisztek semmire sem becsülünk és csak gunyolódva emlegetünk. Nos ezek közül az urak közül jó néhányat találok itthon a pilseni kádernál s bizony sokszor megtörténik, hogy mi harctérről hazajött "frontfarkasok" csipős megjegyzésekkel traktáljuk ez urakat s ezért nem is leszünk tulságosan népszerüek az otthon "deckolók" között.

Egyébként kellemes hetek következnek most. Nem tul megerőltető szolgálat,mellette egy pezsgő életü nagyváros minden kellemessége: német és cseh lányoknak kurizálunk - amit németül tudok,főleg itt Pilsenben tanulom meg - szinházba, moziba járunk, kirándulgatunk,éljük a fiatal katonatiszt gondtalan életét; öten vagyunk együtt jó pajtások,Wekerle Ferenc, Geday Imre zászlósok, Kontra László,~~xx~~ Fojth Jenő hadapródok és én, mindig együtt jövünk,megyünk, elválaszthatalanok vagyunk egymástól. Lakásom a Sinka trida 3. sz. ház második emeletén egy butorozott szoba,melyet egy cseh városi tisztviselőtől bérlek, étkezni a volt 36-os laktanyában levő tiszti étkezdébe járok és itt étkezem. /Vasárnap este nincs vacsora,ilyenkor kinn vacsorázom a városban, legtöbbször az Adlerban,néha a Deutsches Hausban./

Mialatt gondtalanul mulnak Pilsenben a napok,az északi harctéren nagy események zajlanak le,Bruszilov orosz generális nagyszabásu offenzivába kezdett és a megvert osztrák-magyar hadsereget nagy erővel szoritja vissza. A helyzetet még rosszabbá teszi a hadseregben keletkezett bizalmi krizis. A hadsereg vezetői majdnem mind osztrákok,magyar alig van köztük; nos már az 1914-es szerbiai vereség is nagyot rontott az osztrák tábornoki kar tekintélyén - Potioreknak a megvert osztrák hadvezérnek neve ,valósággal csufnévvé válik: Po-

tyorek - most meg az olykai katasztrófa teljesen lerombolja az osztrák katonai vezetőkbe vetett bizalmat; többé sem hinni ,sem bizni nem tudunk a sok tehetetlen osztrák generálisban és valósággal örömujjongásban törünk ki,mikor Hindenburgot ~~kinevezik~~ 1916 augusztus elején kinevezik az egész keleti front főparancsnokának, végre egy férfi ki helyén van,ki tud vezetni s ki a felbomlott fronton meg tudja állitani az előre özönlő oroszokat. / Mint ahogy meg is állitja,csakhogy akkor már én orosz hadifogságban vagyok./ A hadseregnek igen sulyos veszteségei vannak ésa veszteségek pótlására a havonkint inditott rendes menetzászlóaljakon kivül kénytelenek rendkivüli menetzászlóaljakat is felállitani.

Igy kerül a pótzászlóaljnál felállitásra az "Aussertourliche Marsbataillon Juli ",melybe engem is beosztanak. A zászlóalj parancsnoka Gallauner Béla főhadnagy lesz,engem a 4. század parancsnokának neveznek ki,a századomba alantos tiszteknek Földes Lajos hadnagyot, Goday Imre zászlóst,Éder Elek hadapródot, Bognár Dezső és Dunay Bertalan hadapródjelölteket osztják be.

Nagyon szedett-vedett a századom, mint általában az egész zászlóalj. Altisztet mindössze nyolcat kapok, csupa hadikórházból előkerült embert, kiket hirtelenében egészségesnek nyilvánitottak, de ezek legalább katonák, de a legénység ? Van közöttük trén, pék, tüzérkocsis, katonai munkás, hadtápszolgálatos, olyan emberek kik gyalogságnál sosem szolgáltak, azt sem tudják hogy vegyék kezükbe a puskát, a századnál alig van egy-két ember,aki ki lenne képezve gyalogsági szolgálatra; Földes Lajos hadnagy a trén-től került át hozzánk,még a vezényszavakat sem ismeri,nem tudok vele mást csinálni mint rábizom a század felszerelését és gazdasági ügyeinek vezetését. Van kb. tiz napom, ez idő alatt megpróbálom összerázni a századot s katonát faragni az emberekből ; pár napon át sor és rendgyakorlatokat ,meg fegyverfogásokat végez a század,hogy legalább össze tudjanak állni,rendbe tudjanak menni, a fegyvert kézbe tudják venni, és kezelni tudják, aztán némi harcászat, rajvonalazás stb. de tiz nap nagyon kevés idő,s nem sokra megyek az emberekkel. Igy vannak a többi századok is,a legénységük - mint az én századomé is - csupa mindenhonnan összekapart,gyalogsági szolgálatot nem ismerő ember, s a többi századparancsnokok ép ugy nem tudnak csodát csinálni,mint ahogy én nem tudok. Végeredményben ugy megyünk el a harctérre,hogy az emberek 90 %-a soha életében még élessel nem lőtt.

1916 julius 16-án indulunk,katonazenével,kivirágozva, kipántlikázva , nemzetiszinü zászlókkal vonulunk le az állomásra,ahová kikisér bennünket Althof alezredessel az élén a pótzászlóalj egész tisztikara s civil ismerőseink közül is sokan. A Rákóczi induló hangjai mellett indul el vonatunk.

Julius 18-án megérkezünk a Lembergtől keletre fekvő Zadvorce faluba,hol belépünk a Schwarz Alfréd 32-ős alezredes parancsnoksága alatt álló 5. marsbrigád kötelékébe. Zadvorcében találjuk a XXII. menetzászlóaljunk maradványait, a tiszteket és embereket beolvasztják a mi zászlóaljunkba, melynek parancsnokságát Tannert Erich főhadnagy veszi át. Uj tiszti beosztást csinálnak,mely szerint én az 1. századhoz kerülök, századparancsnokhelyettesi minőségben a század parancsnoka Gallauner Béla főhadnagy lesz. Egyébként Zadvorcén folytatjuk a legénységnek már Pilsenben megkezdett ka-

tonai kiképzését.

1916 julius 29-én ott hagyjuk Zadvorcét és Glinianyn, Zlocowon keresztül Koltowba menetelünk,hová julius 31-én érkezünk meg. Koltowban táborozik hadosztályunknak, a 31-hadosztálynak trénje és a marsbrigád,mint hadosztálytartalék marad itt. A távolból nagy ágyudörgés hallatszik,Brody elesett, Bruszilov roppant erővel támad; ezredünk is kénytelen volt a panasovkai téli állásából visszavonulni és jelenleg a Graberka-Szeret vonalán Pienaki falu mellett áll.

1916 augusztus 4-én hajnalban az oroszok elöttünk is támadásba mennek át és ezredünk jobb szárnyán Ratysce falu környékén betörnek a 32-sők állásaiba. Azonnal alarmirozzák a marsbrigádot és utnak inditanak bennünket Lukaviec faluba. Közben ellentámadás indul meg az oroszok ellen, melyet egy 32-ős, egy 71-es és egy 72-ős zászlóalj hajt végre,sikerül is nekik az oroszokat visszaszoritani,csak Ratysce falu és a falu feletti 395-ös magaslat marad az oroszok kezén; ennek visszafoglalására az 5. marsbrigád kap parancsot.Ostoba parancs, mert a marsbrigád három gyenge és katonailag félig-meddig kiképzetlen zászlóalja - a brigád egy 32-ős, egy 44-es és egy 69-es menetzászlóaljból áll - semmi ütőerőt nem képvisel,az emberek a fegyverükkel alig tudnak bánni,nemhogy manövrirozni tudnának, géppuska, kézigránát, de még az egészségügyi felszerelés is teljesen hiányzik. Hiába minden xxxxxx ellenvetés, a parancs végrehajtását követelik.

Augusztus 4-ről 5.-re virradó éjjel Batkowba menetelünk, itt a marsbrigádparancsnokságtól kapjuk a támadási parancsot; eligazitás után a zászlóaljak elválnak és külön utakon iparkodnak előre a brigádparancsnokság által megjelölt helyre. A mi zászlóaljunk mellé a brigádparancsnokság egy küldöncöt ad,hogy elvezessen bennünket annak a 32-ős zászlóaljnak a parancsnokságára,mely tegnap az ellentámadást végrehajtotta, a zászlóaljparancsnokság rendelkezése szerint kell a 32-sőkkel az ellentámadást folytatnunk - hogy hol van ez a zászlóaljparancsnokság nem tudjuk,majd a küldönc odavezet bennünket; elindulunk anélkül,hogy pontosan tudnók hova kell mennünk,megyünk hová a 32-ős küldönc vezet; a küldönc vezetésével kelet felé menetelve xxxxxxxxxxxxxx vonulunk a 395-ös magaslat felé az éjszakában. Elmegyünk egy erdős dombhát mellett,majd keresztülmegyünk egy elég széles drót akadályon, aztán röviddel utána beérünk egy mélyutba, a küldönc kijelenti, hogy megérkeztünk s körülnéz, hol a zászlóalj parancsnokság; a csillagok kihunyóban, lassan, lassan szürkülni kezd. A küldönc jön-megy,keresgél és egyre zavarodottabban jön vissza,nem értem, nem értem, tegnap ente itt volt a zászlóaljparancsnokság,innen mentem be Batkowba és most nincsenek sehol, nem találom őket sehol,hová lettek ? Tannert főhadnagy elindul megkeresni a zászlóaljparancsnok, utána Gallauner főhadnagy is elindul körülnézni, mi meg közben lefekszünk a mély utban és várjuk a visszatérésüket; egyiküket sem látjuk többé. Járőröket küldünk ki, hogy deritsék fel a helyzetet, a járőrök elmennek s többé nem jönnek vissza. Én egyre nyugtalanabbul figyelem a dolgok állását,lemegyek a 4. század parancsnokához Bosnyákovits főhadnagyhoz,ki most a legrangidősebb tiszt köztünk s azt javasolom neki, itt nem maradhatunk, azonnal rendelje el a visszavonulást a hátunk mögötti erdőbe,mely mellett eljöttünk; Bosnyákovits elfogadja a javaslatot,elrendeli a

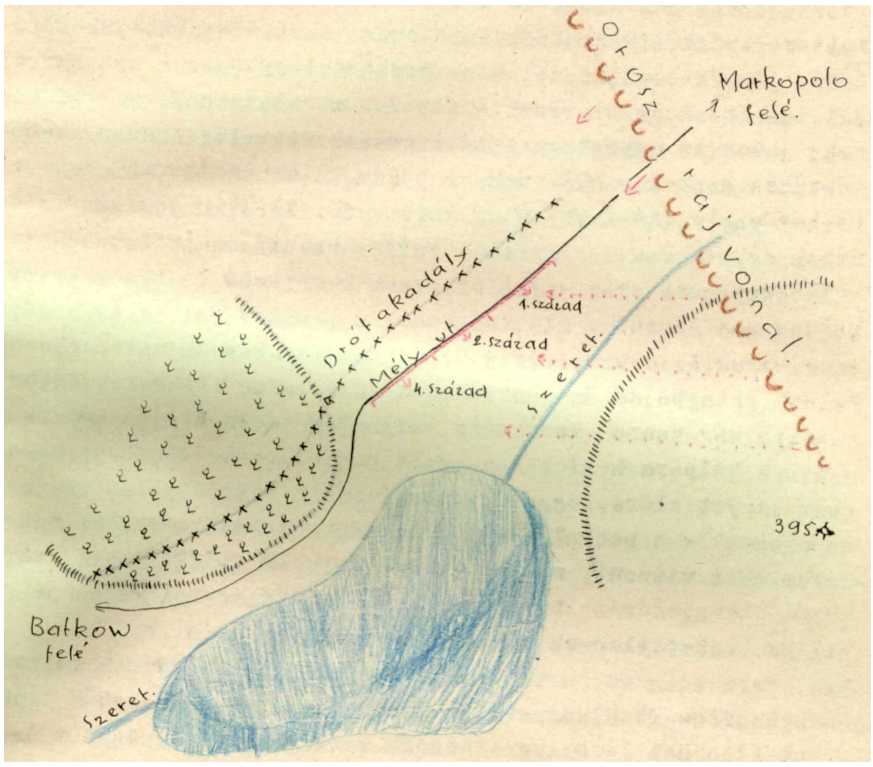
a rajonkinti visszavonulást. Közben egészen kivilágosodott. Futólépésben elindul az első raj, a drótakadály felé s abban a pillanatban mikor odaérnek a drótakadály átjárójához gépfegyverek szólalnak meg és kaszálják le az embereket; mégegyszer megpróbálkozunk,de ismét megszólalnak a géppuskák - be kell látnunk,hogy az oroszok gépfegyverekkel lezárták visszavonulásunk utját,maradunk tehát ott ahol vagyunk a mélyutban,az embereket rajvonalba rendezve abban az irányban,honnan a gépfegyverek lőttek. Rajtam valami minden mindegy hangulat hatalmasodik el,háborus pályafutásom alatt jónéhányszor voltam lehetetlen helyzetben és mindig sikerült valahogy kivágnom magamat,most is abban bizakodom,majd csak lesz valahogy,ha más nem megvárjuk az estét és akkor megyünk vissza. Várunk,várunk,a géppuskák elhallgattak,csend van. Egyszercsak igen nagy riadalom támad,hirtelen oroszok jelennek meg onnan,honnan nem vártuk őket,oldalunkban; a legközelebb eső emberek eldobálják fegyverüket és feldugják kezüket, a következő percben oroszok jelennek meg elöttünk is, nagy kavarodás támad,Bosnyákovits főhadnagy rekedten orditozik, sturm,hurrá, sturm, hurrá,de senkisem hallgat rá,a megrökönyödött emberek egymásután dobálják el fegyvereiket,emelgetik magasba kezüket,egy csomó ember kimászik a mélyutból és menekülni akarnak,mire az oroszok megnyitják rájuk a tüzet,orditozás,puskaropogás,kavargás és én sóbálványként állok a kavargó,orditozó tömegben. A puskák már mind a földön vannak,akkor az oroszok közrefognak,elkezdenek hajtani bennünket - beteljesedett a végzetünk, orosz hadifogságba kerültünk.

Már csak kinn a hadifogságban - elfogott 32-ős,71-es, 72-ős tisztekkel beszélgetve - tudjuk megállapitani,hogy voltaképen mi történt.

Amint már emlitettem augusztus 4-én a 32-sök,71-esek, 72-sök ellentámadással visszaszoritották az oroszokat,az oroszok kezében csak Ratysce falu s a falu feletti 395-ös magaslat maradt,ezt kellett volna nekünk visszafoglalni. Augusztus 4-ről 5-re virradó éjjel,mialatt mi a 395-ös magaslat alatti mélyutban levő 32-ős zászlóaljparancsnokság felé iparkodtunk,az oroszok váratlanul előretörtek,felgöngyölitették az ellentámadást végrehajtott 71-esek, 72-sök, 32-sök frontját s nagyobbrészt elfogták őket,elfogták azt a 32-ős zászlóaljparancsnokságot is,melyhez irányitva voltunk - azért nem találta meg a küldönc a zászlóaljparancsnokságot, mert az már oda-át volt az oroszoknál; mire mi a mélyutba értünk, saját katonáink már nem voltak sehol,ellenben körösközül már mindenütt oroszok álltak - ugyszólván belesétáltunk az oroszok torkába ! Ha ismerjük a helyzetet,éjszaka még vissza tudtunk volna jönni; de teljesen tájékozatlanok voltunk, maradtunk s mikor vissza akartunk jönni,már késő volt,lehetetlen volt visszajönni.

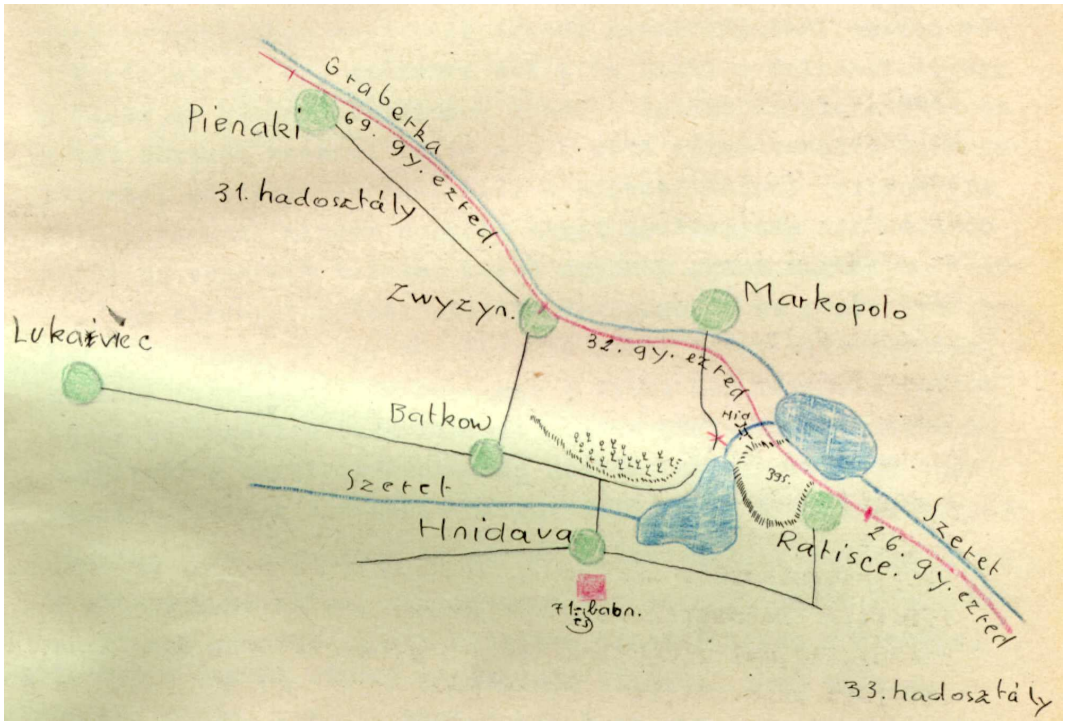
Mindegy,bekövetkezett az,mivel sohasem számoltam,mire sohasem gondoltam,hogy bekövetkezhet - orosz hadifogságba kerültem.

S ezzel véget ért katonaéletem,kezdődnek a rabság,a testi-lelki nyomoruság, a rothadás évei...

441

Elfogatásunk helye
1916. VIII.5.

445

A frontunk 1916. VIII. 3.
„x” - elfogatásunk helye 1916. VIII. 5.

14.

Orosz hadifogságba kerültem és ezzel életemnek egy egész uj és idegenszerü szakasza kezdődik.Katona voltam,katonai fegyelem alatt álltam,folytonos életveszélyek között jártam és mégis szabad voltam, szabadnak éreztem magamat. Most rab leszek,Magyarországtól igen nagy messzeségbe kerülök, a hadifogoly tábor négy fala között bezárva töltöm napjaimat s ha néha kikerülök a táborból,mint valami rablógyilkost puskás, szuronyos őrök kisérnek S az idő mulik és ahogy mulnak az évek egyre nehezebbé, egyre sanyarubbá válik a sorsom. Kinoz a bezártság tudata, gyötör a honvágy ,fenyegetnek a járványok,a forradalmi zavarok,melyekben egy ember élete semmitsem számit,belém vágja karmait az éhség, buskomorrá tesz a reménytelenség - életem egy szörnyü posványba fullad,mely már nemcsak a fizikumomat, de szellemi épségemet is fenyegeti.

Hadifogságom éveire mindig ugy gondolok vissza, mint életem legborzasztóbb,legkegyetlenebb,legsötétebb időszakára.

nevezte ki.

— **Hős pécsi joggyakornok.** Neusiedler Jenő pécsi törvényszéki joggyakornok 69. gyalogezredbeli hadapród a galiciai harcokban tanusitott kiváló magatartása elismeréséül megkapta a nagy ezüst vitézségi érmet.

— **Előléptetés.** *Neusiedler* Jenő, a cs. és kir. 69-ik gyalogezredben szolgáló hadapród, aki már több, mint fél év óta küzd a harctéren, az ellenség előtt tanusitott vitéz magatartásáért zászlóssá léptettetett.

felett.

— **Katonai előléptetés.** A király Neusiedler Jenő 69. gyalogezredbeli hadapródot, aki már hetedik hónapja küzd az északi harctéren, zászlóssá nevezte ki. Neusiedler Jenő békében a pécsi kir. törvényszéknél volt joggyakornok.

— **Katonai kinevezés.** A király Neusiedler Jenő pécsi törvényszéki jegyzőt, a 69. gyalogezred zászlósát hadnaggyá nevezte ki. Neusiedler, akitől lapunkban is több hangzatos cikk jelent meg, már több mint 8 hónapja harcol az északi harctéren és hősiességéért a hadseregfőparancsnokság az I. osztályu ezüst vitézségi éremmel tüntette ki.

— **Önkéntesekből hadnagyok.** A Rendeleti Közlöny legutóbbi számában olvassuk, hogy január 1-étől a pécs-baranyai egyéves önkéntesek sorából hadnagyokká nevezte'tek ki a 6. gyalogezredben *Horváth* Károly, *Imre* Gábor, *Rober* Imre, *Hajnal* Antal, *Wittmann* Károly, *Berger* Oszkár, *Reich* Aladár, a pécsi 52. gyalogezrednél *Eberwein* Gusztáv, *Balogh* Árpád, *Turina* Oszkár, *Schumesz* Ferenc, *Deutsch* Rikárd, *Rumszauer* Ferenc, *Stell* Istbán, *Fehér* Sándor, *Frankenberger* Győző, *Zbegeb* Vazul, *Pásztor* Jenő, *Göde* Levente. A 69. gyalogezrednél (ujabban a Hindenburg-ezrednél teljesitenek szolgálatot a pécsi önkéntesek) kineveztettek: *Lőrincz* Sándor, *Kaufer* Ernő, *Bokros* Ferenc, *Németh* Kálmán, *Bari* Kornél, *Fehér* Sándor, *Bánfai* Ernő, *Páncz l* Miklós, *Antal* Aladár, *Szabó Béla*, *Heidecker* Pál, *Haberfeld* Ottó, *Kis* Ernő, *Marossi* Gyula, *Topos* József, *Vörös* Mihály, *Balasko* András, *Löwy* Hermann, *Polcer* Lajos, *Jezicsek* Róbert, *Bardai* István, *Jeckl* Ferenc, *Szlepanovics* András, *Kaufmann* János, *Király* Sándor, *Neusiedler* Jenő, *Steuer mann* Jenő.

— **Egy pécsi ifju hősi halála.** Paulay Géza végzett joghallgató, Baranyavármegye közigazgatási gyakornoka, a 69. gyalogezred hadapródja a harctéren szerzett betegség következtében egy ausztriai tartalékkórházban hősi halált halt. Pécsett élő aggódó szülei már 5 hónap óta nem kaptak egyetlen sornyi életjelt sem tőle, mig a hivatalos értesités most egyszerre haláláról számolt be. A fiatal megyei tisztviselőt felebbvalói mind szerették s volt jogásztársai is egyaránt kedvelték. Jogász korában a pécsi püspöki jogakadémián mindig vezető szerepet játszott. Tagja volt a jogászkongregációnak s egy ideig elnöke a jogászolvasókörnek. A jogászok maguk között „néppárti képviselőnek" hivták szilárd néppárti meggyőződése miatt, amelynek mindenütt kifejezést is adott. Szülei rajongásig szeretett egyetlen gyermeküket veszitették el benne.

— **Harctéri tudósitóink** nem kerülhetik el a háboru természetes következményeit. Többen hősi halált haltak, mások pedig hadifogságba estek, igy a rendes önkéntes haditudósitóink száma lényegesen leapadt, hacsak ujak nem lépnek a régiek helyébe. Egyike a legszorgalmasabb és legmegbizhatóbb tudósitónknak volt Neusiedler Antal pécsi itélőtáblai birónak rátermettséggel tudósitó, bátorszivü fia, *Neusiedler Jenő*, pécsi kir. törvényszéki jegyző, a 69. gy.-ezred tartalékos hadnagya, aki legutóbb a Hindenburg-ezred káderénél, Pilsenben volt gyöngélkedése miatt huzamosabb harctéri szolgálat után beosztva és onnét küldötte hozzánk utolsó szives leveleit ezen szép gyáripari városban való életről. Amint helyreállt egészsége, ujból harctéri szolgálatra jelentkezett és zászlóaljával annál a kombinált ezrednél volt beosztva, mely elvégezvén föladatát, amint azt jelentettük is, föloszlott. Ezen kombinált ezredben Wolhyniában harcolt a mi Neusiedlerünk is, és ezen elkeseredett harcok folyamán sebesületlenül hadifogságba esett többedmagával. Több heti kinos várakozás után (hadifogságba jutásáról előzőleg tiszttársai értesitették a szülőket) most *Tavilypolyból* értesitette szüleit ottani időzéséről és jó egészségéről.